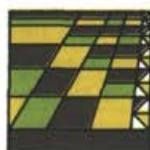

Vsebina

Navadno leto 1985	28	Metodovo leto (France Perko)	120
Koledar za leto 1986	30	Cerkev za študente in študentje za Cerkev (Miha Žužek)	123
Stična na Dolenjskem (Jože Gregorič)	31	Slomškova »Blaže in Nežica« pod drobnogledom (Ivan Andoljšek)	126
Več sonca v zakon in družino (†Jože Kvas)	36	Evropsko leto glasbe (Edo Škulj)	133
Srce je prazno, srečno ni... (Janez Gradišnik)	39	V brezupnosti (Simon Jenko)	134
Človek ujetnik (†Vekoslav Grmič)	42	Obisk zastopnikov duhovščine ljubljanske škofije pri Borisu Kidriču pred 40 leti (M. R.)	134
V teh časih (France Lokar)	42	Dvajsetletnica župnije Sv. Gregorija Velikega v Hamiltonu (Bogdan Kolar)	137
Srbska cerkev in srbski samostani (Stanko Janežič)	44	Trojno gorje (Simon Jenko)	140
Slovenski pastoralni center na Dunaju (M. R.)	46	Zapis ob 150-letnici smrti Matije Čopa (Branko Reisp)	140
»Slovenski« grb v kraljevini SHS (Miloš Rybář)	47	Obletnica pesnika Sorškega polja (France Bernik)	141
Kronika (P. Kosem)	51	Po slovesu (Simon Jenko)	143
Z leti naj bo človek lažji (Drago Ulaga)	62	Anton Sovrè (Kajetan Gantar)	143
Dovolj (France Lokar)	63	Franc Grafenauer, 1860–1935, poslanec Koroških Slovencev (Jože Lukan)	146
Herbicidi – uspešni pripomočki za zatiranje plevelov (Jože Maček)	64	Spominčica za Vido (Mihaela Jarc-Zajc)	148
Srce (France Lokar)	65	Spiritual Leopold Cigoj (Alojz Kocjančič)	150
Večnamenski gospodinjinski aparat – pomočnik pri pripravljanju hrane (Mira Šilc)	66	Odšli so...	
Življenje v mestih danes in v prihodnje (Jože Strgar)	72	Nadškof Jožef Žabkar (J. D.)	154
Prostor v srcu (France Lokar)	73	France Kimovec Žiga (Stane Kovač)	155
Zaščita zdravja živine v zvezi z obredi v času »treh božičev« (Milan Dolenc)	74	Mirko Šušteršič (J. D.)	156
Kosti pripovedujejo (J. M.)	77	Arhitekt Anton Suhadolc (P. K.)	157
Santoninov potopis po Ziljski in Zg. Dravski dolini pred 500 leti (A. L. in M. R.)	78	Dr. Pavle Blaznik (J. D.)	158
»Po polju gre sam svet Bernard« (Zmaga Kumer)	83	Valter Bohinc (J. D.)	159
Oris Krkavškega vikariata v 17. stoletju (Albert Pucer)	85	Dr. Anton Kacin (Martin Jevnikar)	161
Povest o Slovenski ulici v Mariboru (Eman Pertl)	91	P. Karl Rahner (Slavko Kessler)	163
Iz starih časov šembiskega zborovskega petja (Jurij Rosa)	93	Praznujejo...	
List iz kronike kašelske (Hinko Wilfan)	97	Franc Husu (Bogomil Gerlanc)	165
V našem gozdu (Miša Krašovic Pertlova)	99	Boris Pahor – 70 let (J. D.)	167
Bled v času Prešerna (Bogomil Gerlanc)	103	Anton Dermota – 75 let (M. L.)	169
Tirgorten (Hinko Wilfan)	104	Obraz VI (Simon Jenko)	171
Sedemdeset let je minilo (Viktorijan Demšar)	108	Zorenje (Marta Kmet)	172
Ob zlateg jubileju Planice (Drago Ulaga)	114	Tovornjak se je ustavil (Lojze Kozar)	173
Pol stoletja dela za slovensko ljudsko glasbo (Zmaga Kumer)	118	Med strahom in upanjem (Stanislav Koštric)	179
		Neizbrisno znamenje (Lojze Kozar ml.)	181
		Zgodba svete noči (Prežihov Voranc)	183
		Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke	186

Redna zbirka MD za leto 1984:

KMD 1985, Iz mladih in poznih let (Ciril Jeglič), **Ograd** (Janez Jalen),
Pomoč iz domače lekarne (p. Simon Ašič), **Vzljubimo križ** (p. Silvin Krajnc)
in zgibanka **Razgled po cerkveni zgodovini**

1825/1985

0547/1985

Odbor, tajništvo in delovna skupnost Mohorjeve družbe
želijo vsem naročnikom redne zbirke,
vsem, ki kupujejo tudi druge naše knjige in jih berejo,
mir in dobro ob božiču 1984,
ki naj se po veselem praznovanju novega leta
razlijeta v srečno 1985
in vas trajno spremljata.

Celje, novembra 1984

Redna zbirka MD za leto 1985 (napoved):

KMD 1986, Tisoč in en večer (Anton Dermota),
Rada bi vam povedala (Erna Meško),
Hodil po zemlji sem naši (Matjaž Puc) in **Črni svatje** (Stanko Lapuh)

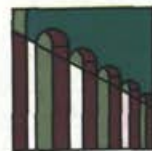
Mohorjeva družba Celje

MOHORJEV

1985

KOLEDAR

Mohorjeva družba Celje

1 T NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) •

2 S Bazilij Vel. in Gregor Nac., škofa in cerkv. uč. (3) •

3 Č • Genovefa Pariška, dev; Anter, papež, muč.

4 P • Angela Folinjska, red.; Gregor Langreški, šk.

5 S • Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), dev.

6 N GOSPODOVO RAZGLAŠENJE, SV. TRIJE KRALJI (1) •

Modri z Vzhoda počastijo Jezusa (Mt 2,1–12)

7 P Rajmund Penjač, duh. (4) • Lucijan Antioh., duh.

8 T • Severin Noriški, op.; Erhard, šk.; Jurij iz Hozibe, red.

9 S • Julijan in Bazilisa, muč.; Hadrijan, opat

10 Č • Viljem iz Bourgesa, šk.; Agaton, papež; Peter Orseolo

11 P Pavlin Oglejski, šk. (3) • Teodozij, opat

12 S • Alfred, opat; Tatjana (Tanja), muč.; Ernest, šk.

13 N JEZUSOV KRST (2) • Veronika Milanska, dev.

Ti si moj ljubljeni Sin (Mr 1,7–11)

14 P • Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.

15 T • Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok

16 S • Marcel, papež; Berard in tovariši, franč. muč.

17 Č Anton (Zvonko), pušč. (3) • Marijan, diakon, muč.

18 P • Marjeta Ogrska, red.; Priska, mučenka

19 S • Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.; Arsen, red.

20 N 2. NAVADNA (2) • Fabijan in Boštjan, muč.

Jezusovi prvi učenci (Jn 1,35–42)

21 P Neža (Agnes, Janja), dev., muč. (3) • Epifanij, šk.

22 T Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4) • Teodolinda, kralj.

23 S • Emerencijana, muč.; Ildefonz, škof

24 Č Frančišek Saleški, šk., c. u. (3) • Felician, šk., muč.

25 P Spreobrnitev apostola Pavla (2) • Ananija, muč.

26 S Timotej in Tit, škofa (3) • Robert, Alberik, Štefan, r. u.

27 N 3. NAVADNA (2) • Angela Merici, devica

Spreobrnite se in verujte evangeliju (Mr 1,14–20)

28 P Tomaž Akvinski, duh., c. u. (3) • Peter Nolasko, red.

29 T • Valerij, šk.; Julijan Ubogi, spokornik

30 S • Martina, dev., muč.; Hiacinta (Jacinta) Marescotti

31 Č Janez Bosko, red. ustan. (3) • Marcela, vdova

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	07 ^h 44 ^m	07 ^h 43 ^m	07 ^h 42 ^m	07 ^h 40 ^m	07 ^h 36 ^m	07 ^h 31 ^m	07 ^h 26 ^m
Zahod Sonca	16 ^h 27 ^m	16 ^h 33 ^m	16 ^h 38 ^m	16 ^h 45 ^m	16 ^h 52 ^m	16 ^h 59 ^m	17 ^h 06 ^m
Dolžina dneva	08 ^h 43 ^m	08 ^h 50 ^m	08 ^h 56 ^m	09 ^h 05 ^m	09 ^h 16 ^m	09 ^h 28 ^m	09 ^h 40 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 57 minut.

Notranjščina stiške bazilike z menihi pri molitvi **Pogled** na stiški samostan z zahoda

- 1 P • Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
- 2 S **Jezusovo darovanje, Svečnica (2)** • Simeon in Ana
- 3 N **4. NAVADNA (2)** • Blaž, škof, mučenec
Jezus uči z oblastjo (Mr 1,21–28)
- 4 P • Andrej Corsini, šk.; Janez de Britto, mučenec
- 5 T Agata, dev., muč. (3) • Ingenuin in Albuin, škofa
- 6 S Pavel Miki in tov., muč. (3) • Amand Belgijski, šk.
- 7 Č • Nivard, redovnik; Advakt in frigijski mučenci
- 8 P Hieronim Emiliani (4) • Janez de Matha; Prešernov dan
- 9 S • Apolonija, dev., mučenka; Nikefor, mučenec
- 10 N **5. NAVADNA (2)** • Sholastika, devica
Jezus ozdravlja bolnike (Mr 1,29–39)
- 11 P Lurška Mati božja (4) • Cedmon, redovnik
- 12 T • Evlaliya, mučenka; Benedikt Anianski, opat
- 13 S • Katarina de Ricci, red.; Gregor II., papež
- 14 Č Valentin (Zdravko), mučenec (4) • Bruno Kverfurtski, m.
- 15 P • Jordan Saški, op.; Georgija, dev.; Agapa, dev., muč.
- 16 S • Julijana, muč.; Onezim, šk.; Peteri muč. iz Egipta
- 17 N **6. NAVADNA (2)** • Frančišek Clet, mučenec
Jezus ozdravi gobavca (Mr 1,40–45)
- 18 P • Simeon Jeruzalemski, šk., muč.; Flavijan, šk.
- 19 T • Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, šk.; Pust
- 20 S ++ Pepelnica (1) • Sadot in tovariši, mučenci
- 21 Č Peter Damiani, šk., c. u. (4) • Maksimijan Puljski, šk.
- 22 P + Sedež apostola Petra (2) • Marjeta Kortonska, spok.
- 23 S Polikarp, šk., c. u. (4) • Dositej, menih
- 24 N **1. POSTNA (1)** • (Matija, apostol)
Hudi duh skuša Jezusa (Mr 1,12–15)
- 25 P • Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica
- 26 T • Matilda iz Hackeborna, dev.; Porfirij, škof
- 27 S • Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Leander, šk.
- 28 Č • Roman, opat; Hilarij, papež; Osvald, škof

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	07 ^h 25 ^m	07 ^h 18 ^m	07 ^h 11 ^m	07 ^h 03 ^m	06 ^h 55 ^m	06 ^h 46 ^m
Zahod Sonca	17 ^h 07 ^m	17 ^h 14 ^m	17 ^h 22 ^m	17 ^h 29 ^m	17 ^h 37 ^m	17 ^h 44 ^m
Dolžina dneva	09 ^h 42 ^m	09 ^h 56 ^m	10 ^h 11 ^m	10 ^h 26 ^m	10 ^h 42 ^m	10 ^h 58 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 22 minut.

Plečnikov tabernakelj v cerkvi (1954)

1 P +• Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka

2 S Kvatre • Neža Praška, devica; Henrik Suzo, red.

3 N **2. POSTNA (1) • Kunigunda, cesarica**

Jezus se na gori spremeni (Mr 9,2–10)

4 P Kazimir, kraljevič (4) • Arkadij, škof, mučenec

5 T • Janez Jožef od Križa, red.; Hadrijan, muč.

6 S • Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika), dev.

7 Č Perpetua in Felicita, muč. (4) • Gaudios, škof

8 P + Janez od Boga, red. ustan. (4) • Beata, mučenka

9 S Frančiška Rimska, redovn. (4) • Gregor Niški, škof

10 N **3. POSTNA (1) • Štirideset mučencev**

Jezus očisti tempelj (Jn 2,13–25)

11 P • Sofronij, škof; Evlogij, muč.; Konstantin, spok.

12 T • (Gregor Vel., papež) Doroteja (Rotija), mučenka

13 S • Nikefor, škof; Teodora, muč.; Kristina, dev., muč.

14 Č • Matilda, kraljica; Florentina, opatinja

15 P +• Klemen M. Dvořak, red.; Ludovika de Marillac, muč.

16 S • Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, šk.; Julijan, muč.

17 N **4. POSTNA (1) • Jedrt Nivelska, opatinja**

Jezus ozdravi gobavca (Mr 1,40–45)

18 P Ciril Jeruzalemski, šk., c. u. (4) • Salvator, red.

19 T **Jožef, mož Device Marije (1) • Sibilina, devica**

20 S • Klavdija in tov., mučenci; Kutbert, škof

21 Č • Nikolaj iz Flüe, puščavnik; Filemon, mučenec

22 P +• Lea, spokornica; Katarina Genovska, spokornica

23 S Turibij iz Mongroveja, šk. (4) • Viktorijan in tov.

24 N **5. POSTNA (1) • Dionizij in tov., mučenci**

Jezus napove trpljenje (Jn 12,20–33)

25 P **Gospodovo oznanjenje (1) • Dizma, desni razbojnik**

26 T • Evgenija, mučenka; Kastul, mučenec

27 S • Rupert Salzburški škof; Lidija, mučenka

28 Č • Milada Praška, dev.; Bojan (Vojan), knez, muč.

29 P +• Bertold, red. ustan.; Evstracij, mučenec

30 S Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa

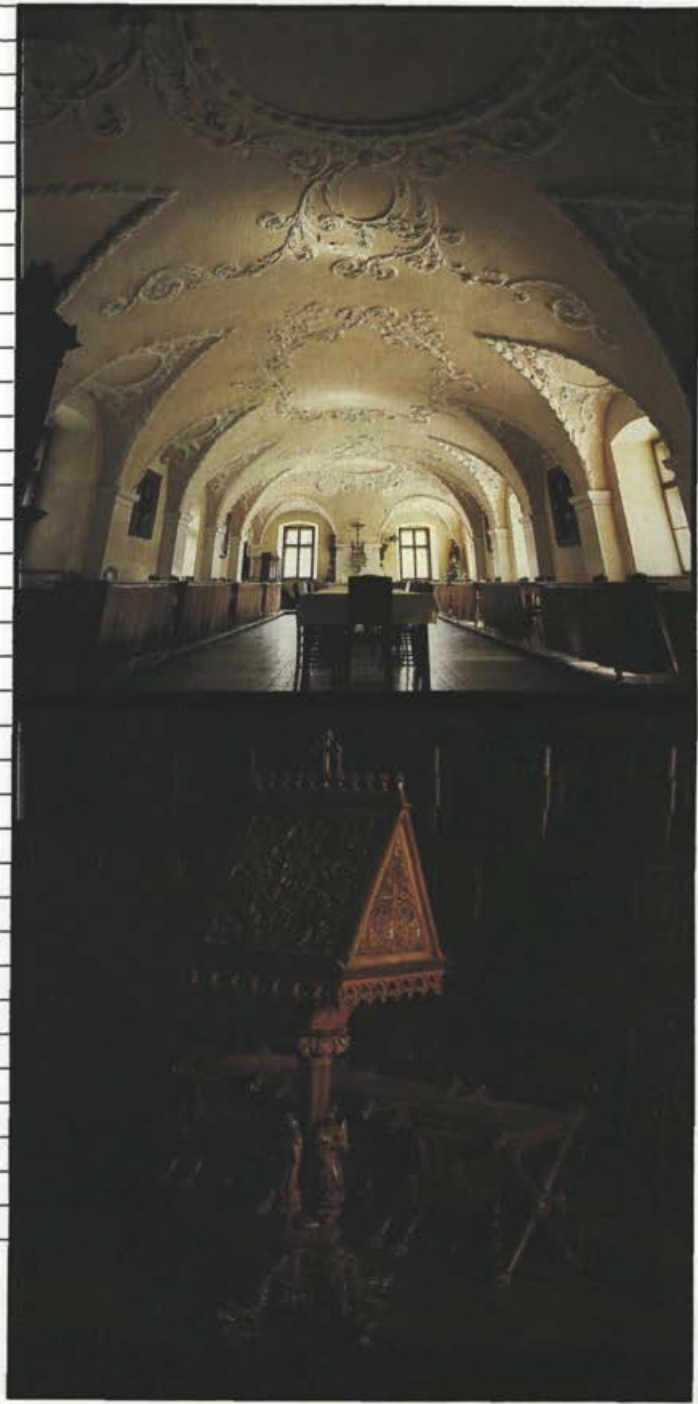
31 N **CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) •**

Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mr 11,1–10)

31. III. prehod na poletni čas

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	06 ^h 41 ^m	06 ^h 32 ^m	06 ^h 22 ^m	06 ^h 13 ^m	06 ^h 04 ^m	05 ^h 54 ^m	05 ^h 44 ^m
Zahod Sonca	17 ^h 48 ^m	17 ^h 55 ^m	18 ^h 02 ^m	18 ^h 09 ^m	18 ^h 16 ^m	18 ^h 22 ^m	18 ^h 29 ^m
Dolžina dneva	11 ^h 07 ^m	11 ^h 23 ^m	11 ^h 40 ^m	11 ^h 56 ^m	12 ^h 12 ^m	12 ^h 28 ^m	12 ^h 45 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 38 minut.

Stojalo za bogoslužno branje v cerkvi Samostanska baročna obednica

- 1 P • Hugo Grenobelski, šk.; Venancij, škof, mučenec
 2 T • Frančišek Paolski, red. ustan.; Teodozija, mučenka
 3 S • Rihard, škof; Sikst I., papež; Agapa, mučenka
 4 Č Vel. četrtek (1) • Izidor Seviljski, šk., c. u.
 5 P ++ Vel. petek (1) • Vincenc Ferrer, duhovnik
 6 S Vel. sobota (1) • Irenej Sirmijski, škof, muč.
7 N VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) •

Jezus vstane od mrtvih (Jn 20,1-9)

- 8 P Velikonočni ponedeljek (1) • Valter, opat**
 9 T • Marija Kleopova, svetopis. žena; Tomaž Tolent., m.
 10 S • Ezekiel, prerok; Apolonij in tov., mučenci
 11 Č • Stanislav, šk., muč.; Domnij (Dujam), škof
 12 P • Lazar Tržaški, šk., muč.; Zenon, škof
 13 S • Martin I., papež, muč.; Hermenegild, muč.

14 N 2. VELIKONOČNA, BELA (1) • Lidvina, devica

Jezus se prikaže apostolom (Jn 20,19-31)

- 15 P • Anastazija, muč.; Peter Gonzales, red.
 16 T Bernarda Lurška, dev. (3) • Benedikt J. Labre, spok.
 17 S • Rudolf, muč.; Inocenc, šk.; Fortunat, muč.
 18. Č • Apolonij, mučenec; Elevterij Ilirski, mučenec
 19 P • Leon IX., papež; Ema, red.; Dioniz, mučenec
 20 S • Hilda, dev.; Teotim, šk.; Sulpicij, muč.

21 N 3. VELIKONOČNA (1) • Anzelm, šk. c. u.

Jezusovo slovo od apostolov (Lk 24,35-48)

- 22 P • Leonid, mučenec; Agapit, papež
 23 T Jurij, muč. (4) • Vojteh (Adalbert), šk., muč.
 24 S Fidel (Zvest) Sigmarinški, d., m. (4) • Honorij, šk.
 25 Č Marko, evangelist (2) • Ermin, škof, muč.
 26 P • Pashazij, opat; Mati dobrega sveta

27 S USTANOVITEV OF; Hozana Kotorska, dev. (4) •

28 N 4. VELIKONOČNA (1) • Vital (Živko) muč.

Jezus dobri pastir (Jn 10,11-18)

- 29 P Katarina Sienska, dev., c. u. (3) • Peter Veronski, muč.
 30 T Pij V., papež (4) • Jožef Cottolengo, red. ustanov.

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	05 ^h 42 ^m	05 ^h 33 ^m	05 ^h 23 ^m	05 ^h 14 ^m	05 ^h 06 ^m	04 ^h 57 ^m
Zahod Sonca	18 ^h 31 ^m	18 ^h 37 ^m	18 ^h 43 ^m	18 ^h 50 ^m	18 ^h 57 ^m	19 ^h 03 ^m
Dolžina dneva	12 ^h 49 ^m	13 ^h 04 ^m	13 ^h 20 ^m	13 ^h 36 ^m	13 ^h 51 ^m	14 ^h 06 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 28 minut.

Okno na stopnišču pred opatovo kapelo s samostanskim grbom

1 S MEDNARODNI PRAZNIK DELA, JOŽEF DELAVEC (2) •

2 Č Atanazij, šk., c. u. (3) • Boris, kralj

3 P Filip in Jakob ml., apostola (2) • Teodozij Kijevski, red.

4 S Florijan, mučenec (4) • Cirijak, škof

5 N 5. VELIKONOČNA (1) • Gotard, škof

Vinska trta in mladike (Jn 15,1-8)

6 P • Marija, Srednica milosti; Dominik Savio, dijak

7 T • Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Flavij, muč.

8 S • Viktor Milanski, muč.; Bonifacij IV., papež

9 Č • Pahomij, opat; Beat, poščavnik; Dan zmage

10 P • Antonin, škof; Gordijan in Epimah, mučenca

11 S • Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj

12 N 6. VELIKONOČNA (1) • Pankracij, mučenec

Jezusova zapoved ljubezni (Jn 15,7-17)

13 P Prošnji dan • Servacij, šk.; Mucij, muč.

14 T Prošnji dan; Matija, ap. (2) • Bonifacij, muč.

15 S Prošnji dan • Zofija (Sonja), muč.; Izidor, kmet

16 Č Gospodov vnebohod (1) • Janez Nepomuk, d., m.

17 P • Paskal Baylon, redovnik; Jošt, opat

18 S Janez I., papež, muč. (4) • Erik, kralj

19 N 7. VELIKONOČNA (1) • Peter Celestin, papež

Naj bodo vsi eno (Jn 17,11-19)

20 P Bernardin Sienski, duh. (4) • Plavtila, spokornica

21 T • Krispin, red.; Valens, škof; Evthij in tovariši

22 S • Marjeta (Rjeta, Rita) Kasijska, red.; Renata, spok.

23 Č • Janez de Rossi, duh.; Evfrozinija, redovnica

24 P Marija Pomočnica (3) • Socerb, muč.

25 S Beda Čast., c. u.; Gregor VII., papež; Marija M. de' Pazzi (4) •

26 N BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) • Filip Neri

Prejmite Svetega Duha (Jn 20,19-23)

27 P Marija mati Cerkve (2) • Avguštin Cant.

28 T • German Pariški, škof; Bernard Menthonski, duh.

29 S Maksim Emonski, škof (4) • Teodozija, devica

30 Č • Ivana Orleanska, dev.; Ferdinand Aragonski, kralj

31 P Obiskanje Device Marije (2) • Kancijan in tov., muč.

Dan	1.	6.	11.	16.	* 21.	26.	31.
Vzhod Sonca	04 ^h 49 ^m	04 ^h 42 ^m	04 ^h 35 ^m	04 ^h 29 ^m	04 ^h 24 ^m	04 ^h 19 ^m	04 ^h 15 ^m
Zahod Sonca	19 ^h 09 ^m	19 ^h 17 ^m	19 ^h 23 ^m	19 ^h 28 ^m	19 ^h 34 ^m	19 ^h 39 ^m	19 ^h 44 ^m
Dolžina dneva	14 ^h 20 ^m	14 ^h 35 ^m	14 ^h 48 ^m	14 ^h 59 ^m	15 ^h 10 ^m	15 ^h 20 ^m	15 ^h 29 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 9 minut.

Zračni posnetek stiškega samostana z jugozahoda

- 1 S Kvatre; Justin, muč. (3) • Pamfil, mučenec
- 2 N **SV. TROJICA (1) • Erazem, mučenec**
Pojdite in učite vse narode (Mt 28,16–21)
- 3 P Karel Lwanga in tov., muč. (3) • Klotilda, kraljica
- 4 T • Frančišek Caracciolo, r. u.; Kvirin iz Siscije, šk., muč.
- 5 S Bonifacij, šk., muč. (3) • Svetko (Svetopolk), m., Igor, m.
- 6 Č **Rešnje telo in kri (1) • Norbert, škof, red. ust.**
- 7 P • Robert Newminstrski, opat; Ana Garzia, devica
- 8 S • Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
- 9 N **10. NAVADNA (2) • Primož in Felicijan, muč.**
Hudi duh bo premagan (Mr 3,20–35)
- 10 P • Bogumil, šk.; Janez Dominici, dubrovn. škof
- 11 T Barnaba, apostol (3) • Feliks, mučenec
- 12 S • Janez Fakundski, red.; Adelhajda, devica
- 13 Č Anton Padovanski, red., c. u. (3) • Trifil, škof
- 14 P Srce Jezusovo (1) • Elizej, prer.; Valerij in Rufin, m.
- 15 S Marijino brezmadežno srce; Vid (Vitomir), muč. (4) •
- 16 N **11. NAVADNA (2) • Frančišek Regis, duhovnik**
Prilika o rastočem žitu in o gorčičnem zrnu (Mr 4,26–34)
- 17 P • Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
- 18 T • Marko in Marcelijan, muč.; Amand (Ljubo), škof
- 19 S Romuald, opat (4) • Nazarij, škof
- 20 Č • Silverij I., papež, muč.; Mihelina Malatesta, spok.
- 21 P Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, red. (3) • Evzebij, škof
- 22 S Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, m. (4) • Ahac, m.
- 23 N **12. NAVADNA (2) • Jožef Cafasso, duhovnik**
Jezus pomiri vihar na morju (Mr 4,35–41)
- 24 P Rojstvo Janeza Krstnika (1) Kres • Favst, muč.
- 25 T • Viljem (Vilko) iz Vercellija, opat; Doroteja (Rotija), dev.
- 26 S • Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec
- 27 Č Ema (Hema) Krška, kneginja; Ciril Aleks., šk., c. u. (4) •
- 28 P Irenej, škof, muč. (3) • Potamijena, mučenka
- 29 S **Peter in Pavel, apostola (1) • Marcel, mučenec**
- 30 N **13. NAVADNA (2) • Prvi mučenci**
Jezus obudi Jairovo hčer (Mr 5,21–43)

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	04 ^h 15 ^m	04 ^h 12 ^m	04 ^h 11 ^m	04 ^h 10 ^m	04 ^h 11 ^m	04 ^h 13 ^m
Zahod Sonca	19 ^h 45 ^m	19 ^h 49 ^m	19 ^h 53 ^m	19 ^h 55 ^m	19 ^h 56 ^m	19 ^h 57 ^m
Dolžina dneva	15 ^h 30 ^m	15 ^h 37 ^m	15 ^h 42 ^m	15 ^h 45 ^m	15 ^h 45 ^m	15 ^h 44 ^m

Do 21. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.

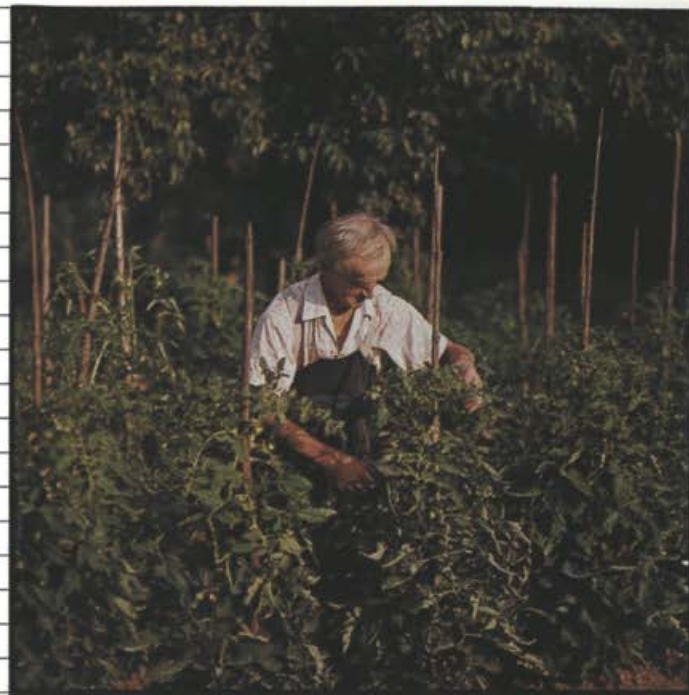

Pogled na zvonik iz križnega hodnika

- 1 P • Teobald (Bogoslav), pušč.; Estera, svetopis. žena
 2 T • Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec
 3 S Tomaž, apostol (2) • Anatol, škof
 4 Č **DAN BORCA; Elizabeta Portugalska (4) • Urh, škof**
 5 P Ciril in Metod, slov. ap. (1) • Anton M. Zaccaria
 6 S Marija Goretti, dev., muč. (4) • Bogomila, spok.
 7 N **14. NAVADNA (2) • Izaija, prerok**
Jezusa v Nazaretu prezirajo (Mr 6,1–6)
 8 P • Kilijan, škof, muč.; Prokop, mučenec
 9 T • Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
 10 S • Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, muč.
 11 Č Benedikt, opat (2) • Olga Kijevska, kneginja
 12 P Mohor in Fortunat, mučenca (4) • Nabor in Feliks, m.
 13 S Henrik (Hinko) I., kralj (4) • Evgen, škof, muč.
 14 N **15. NAVADNA (2) • Kamil de Lellis, duh.**
Jezus razpošlje apostole (Mr 6,7–13)
 15 P Bonaventura, šk., c. u. (3) • Vladimir Kijevski, knez
 16 T Karmelska Mati božja (4) • Evstahij, škof
 17 S Aleš (Aleksej), spokornik (4) • Marcelina, devica
 18 Č • Friderik (Miroslav), škof, muč.; Arnold, škof
 19 P • Avrea (Zlatka), devica; Arsen, diakon
 20 S Marjeta Antiohijska, dev., muč. (4) • Elija, prerok
 21 N **16. NAVADNA (2) • Danijel (Danilo), prerok**
Množica se Jezusu smili (Mr 6,30–34)
 22 P **DAN VSTAJE; Marija Magdalena (Majda) (3) •**
 23 T Brigita Švedska, redovnica (4) • Apolinarij, šk.
 24 S • Kristina, devica, muč.; Boris in Gleb, mučenca
 25 Č Jakob st., apostol (2) • Krištof (Kristo), mučenec
 26 P Joahim in Ana, starša DM (3) • Valens, škof
 27 S Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) • Natalija (Boža)
 28 N **17. NAVADNA (2) • Viktor (Zmago) I., papež**
Jezus nasiti pet tisoč mož (Jn 6,1–15)
 29 P Marta iz Betanije (3) • Olaf, kralj
 30 T Peter Krizolog, škof, c. u. (4) • Angelina, kneginja
 31 S Ignacij Lojolski, red. ustan. (3) • Fabij, muč.

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	04 ^h 15 ^m	04 ^h 18 ^m	04 ^h 22 ^m	04 ^h 27 ^m	04 ^h 32 ^m	04 ^h 37 ^m	04 ^h 43 ^m
Zahod Sonca	19 ^h 56 ^m	19 ^h 54 ^m	19 ^h 52 ^m	19 ^h 49 ^m	19 ^h 44 ^m	19 ^h 39 ^m	19 ^h 33 ^m
Dolžina dneva	15 ^h 41 ^m	15 ^h 36 ^m	15 ^h 30 ^m	15 ^h 22 ^m	15 ^h 12 ^m	15 ^h 02 ^m	14 ^h 50 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 51 minut.

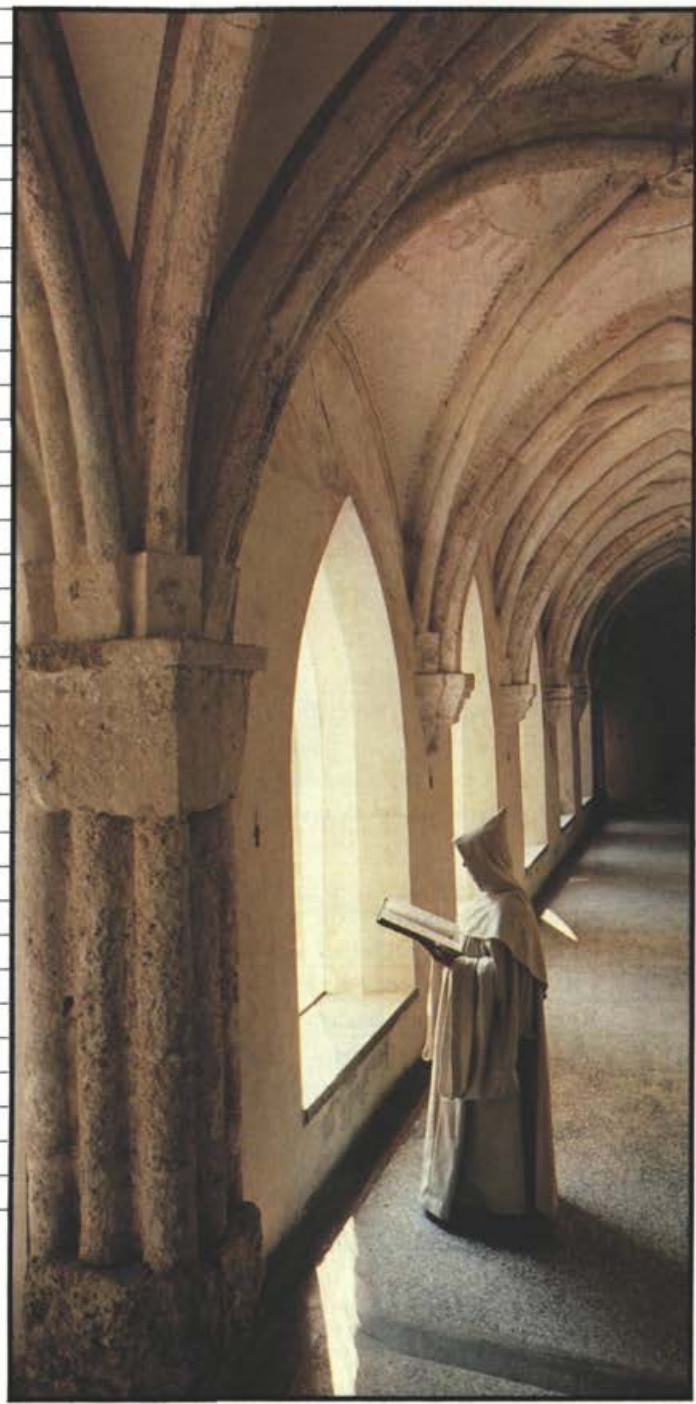

Akademski slikar p. Gabrijel Humek v slikarskem ateljeju v samostanu **Samostanski brat vrtnar pri delu na samostanskem vrtu**

- 1 Č Alfonz M. Ligvorij, šk., c. u. (3) • Makabejski bratje
- 2 P Evzebij iz Vercellija, škof (4) • Štefan I., papež
- 3 S • Lidija, makedon. žena; Avguštin Kažotič, zagr. šk.
- 4 N **18. NAVADNA (2) • Janez M. Vianney, duh.**
Kruh iz nebes (Jn 6,24–35)
- 5 P Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) • Ožbalt, kr.
- 6 T Jezusova spremenitev na gori (2) • Pastor, muč.
- 7 S Sikst II., papež in tov., muč.; Kajetan, duh. (4) •
- 8 Č Dominik (Nedeljko), red. ust. (3) • Cirijak in tov.
- 9 P • Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
- 10 S Lovrenc, diakon, muč. (2) • Asterija (Zvezdana), muč.
- 11 N **19. NAVADNA (2) • Klara (Jasna), devica**
Jaz sem kruh življenja (Jn 6,41–51)
- 12 P • Evplij, mučenec; Inocenc IX., papež
- 13 T Poncijan, papež in Hipolit, duh., mučenca (4) •
- 14 S Maksimilijan Kolbe, muč. (3) • Evzebij iz Rima
- 15 Č **MARIJINO VNEBOVZETJE (1) • Tarzicij, mučenec**
- 16 P Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) •
- 17 S • Hijacint Poljski, red.; Liberat (Svobodan), op., muč.
- 18 N **20. NAVADNA (2) • Helena (Jelka, Alenka), cesarica**
Moje telo je res jed (Jn 6,51–58)
- 19 P Janez Eudes, red. ustan. (4) • Ludvik Touluški, škof
- 20 T Bernard, opat, c. u. (3) • Samuel (Samo), prerok
- 21 S Pij X., papež (3) • Fidel (Zvest), mučenec
- 22 Č Devica Marija, Kraljica (3) • Sigfrid (Zmago), škof
- 23 P Roza iz Lime, dev. (4) • Filip Benizi, redovnik
- 24 S Jernej, apostol (2) • Emilija de Vialar, redovnica
- 25 N **21. NAVADNA (2) • Ludvik IX., francoski kralj**
Gospod, k komu pojdemo? (Jn, 6,60–69)
- 26 P • Ivana Elizabeta Bichier, red. ustan.; Rufin, škof
- 27 T Monika, mati sv. Avguština (3) • Cezarij, škof
- 28 S Avguštin, škof, c. u. (3) • Hermes, mučenec
- 29 Č Mučeništvo Janeza Krstnika (3) • Sabina, mučenka
- 30 P • Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Gaudencija, muč.
- 31 S • Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	04 ^h 44 ^m	04 ^h 51 ^m	04 ^h 56 ^m	05 ^h 02 ^m	05 ^h 08 ^m	05 ^h 15 ^m	05 ^h 21 ^m
Zahod Sonca	19 ^h 31 ^m	19 ^h 25 ^m	19 ^h 17 ^m	19 ^h 09 ^m	19 ^h 00 ^m	18 ^h 52 ^m	18 ^h 43 ^m
Dolžina dneva	14 ^h 47 ^m	14 ^h 34 ^m	14 ^h 21 ^m	14 ^h 07 ^m	13 ^h 52 ^m	13 ^h 37 ^m	13 ^h 22 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 25 minut.

Cistercijanski pater v zgodnjegotskem križnem hodniku

1 N 22. NAVADNA (2) • ANGELSKA; Egidij, opat

Jezus obsoja farizejska izročila (Mr 7,1–23)

2 P • Maksima, mučenka; Kastor, škof

3 T Gregor Vel., papež (3) • Mansvet, škof

4 S • Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, prerok

5 Č • Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, šk., mučenec

6 P • Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci

7 S • Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.

8 N 23. NAVADNA (2) • Marijino rojstvo

Jezus ozdravi gluhtonemega (Mr 7,31–37)

9 P • Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca

10 T • Nikolaj Tolentinski, spokornik; Otokar, redovnik

11 S • Prot in Hijacint, mučenca; Erntruda (Erna), devica

12 Č • Gvido iz Anderlechta, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.

13 P Janez Zlatousti, škof, c. u. (3) • Mavriliij, škof

14 S Povišanje sv. Križa (2) • Notburga, devica

15 N 24. NAVADNA (2) • Žalostna Mati božja (Dolores)

Petrova izpoved o Jezusu (Mr 8,27–35)

16 P Kornelij, papež in Ciprijan, šk., muč. (3) • Ljudmila, kneg.

17 T Robert Bellarmino, škof, c. u. (4) • Lambert, šk., muč.

18 S • Jožef Kupertinski, duh.; Irena in Zofija, muč.

19 Č Januarij, šk., muč. (4) • Emilija de Rodat, redovnica

20 P • Suzana, mučenka; Kandida (Svetlana), mučenka

21 S Kvatre; Matej (Matevž), apostol in evang. (2) • Jona, prer.

22 N 25. NAVADNA (2) • Mavricij in tov., mučenci

Jezus opominja k ponižnosti (Mr 9,30–37)

23 P • Paternij (Domogoj), škof, mučenec; Lin, papež

24 T • Marija Devica, rešiteljica jetnikov; Gerard, škof

25 S • Avrelija (Zlata), devica; Sergij Radoneški, škof

26 Č Kozma in Damijan, mučenca (4) • Nil, opat

27 P Vincenc Pavelski, duhovnik (3) • Hiltruda, devica

28 S Venčeslav (Vaclav), muč. (4) • Lioba (Ljuba), devica

29 N 26. NAVADNA (2) • Mihael, Gabrijel, Rafael

Jezus sviri pred pohujšanjem (Mr 9,38–48)

30 P Hieronim, duhovnik, c. u. (3) • Zofija, spokornica

29. IX.: Vrnitev na sončni čas

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	05 ^h 22 ^m	05 ^h 28 ^m	05 ^h 35 ^m	05 ^h 41 ^m	05 ^h 47 ^m	05 ^h 54 ^m
Zahod Sonca	18 ^h 41 ^m	18 ^h 31 ^m	18 ^h 22 ^m	18 ^h 12 ^m	18 ^h 02 ^m	17 ^h 52 ^m
Dolžina dneva	13 ^h 19 ^m	13 ^h 03 ^m	12 ^h 47 ^m	12 ^h 31 ^m	12 ^h 15 ^m	11 ^h 58 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 34 minut.

Nagrobnik opata Jakoba Reinprehta iz 17. stol. **D**el najstarejših slovenskih figuralnih štukatur pod vhodnim stolpom **P**ogled na cerkev in samostan z velikega dvorišča

- 1 T Terezija Deteta Jezusa, dev. (3) • Remigij, škof
 2 S Angeli varuhi (3) • Teofil (Bogoljub, Bogomil), sp.
 3 Č • Evald, mučenec; Kandid (Žarko), mučenec
 4 P Frančišek Asiški, red. ust. (3) • Petronij, škof
 5 S • Marcelin, škof; Flavija, mučenka

6 N 27. NAVADNA (2) • ROŽNOVENSKA; Bruno, r. u.

Sveti zakon je nerazvezljiv (Mr 10,2–16)

- 7 P Rožnovenska Mati božja (3) • Marko I., papež
 8 T • Demetriji, mučenec; Pelagija, spokornica
 9 S Dioniz, škof in tov., muč.; Janez Leonardi, duh. (4) •
 10 Č • Florencij mučenec, redovnik; Hugolin, mučenec
 11 P • Emilija (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
 12 S Maksimilijan Celjski, škof (4) • Serafin, redovnik

13 N 28. NAVADNA (2) • Edvard, kralj

Jezus o nevarnosti bogastva (Mr 10,17–30)

- 14 P Kalist I., papež, muč. (4) • Gavdencij (Veselko), šk., m.
 15 T Terezija (Zinka) Velika, dev., c. u. (3) • Avrelija, dev.
 16 S Hedvika, red.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) • Gal, opat
 17 Č Ignacij Antiohijski, škof, muč. (3) • Viktor, škof
 18 P Luka, evangelist (2) • Julijan, puščavnik
 19 S Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) •

20 N 29. NAVADNA (2) MISIJONSKA • Vendelin, opat

Jezus o lastnostih apostolov (Mr 10,35–45)

- 21 P • Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
 22 T • Marija Saloma, svetop. žena; Bertila Boscardin, red.
 23 S Janez Kapistran, duh (4) • Severin iz Kölna, škof
 24 Č Anton M. Claret, škof (4) • Feliks, škof, mučenec
 25 P • Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
 26 S • Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof

27 N 30. NAVADNA (2) ŽEGNANJSKA (1) • Frumencij, šk.

Jezus ozdravi slepega (Mr 10,46–52)

- 28 P Simeon in Juda Tadej, apostola (2) • Cirila, mučenka
 29 T • Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica
 30 S • Marcel, mučenec; Alfonz Rodriguez, redovnik
 31 Č • Volbenk (Bolfenk), škof; Kvintin, mučenec

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	06 ^h 01 ^m	06 ^h 07 ^m	06 ^h 13 ^m	06 ^h 20 ^m	06 ^h 27 ^m	06 ^h 34 ^m	06 ^h 41 ^m
Zahod Sonca	17 ^h 43 ^m	17 ^h 33 ^m	17 ^h 24 ^m	17 ^h 14 ^m	17 ^h 05 ^m	16 ^h 57 ^m	16 ^h 50 ^m
Dolžina dneva	11 ^h 42 ^m	11 ^h 26 ^m	11 ^h 11 ^m	10 ^h 54 ^m	10 ^h 38 ^m	10 ^h 23 ^m	10 ^h 09 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

fu
pos
corp
uerba
denti u
contum
consolan
suscepta fo
cula tot do
tanta uirtu
tis laudandus aiud
iob fuerat. s; si iam o
serulo esset euocandi

- 1 P VSI SVETI (1) • Cezarij, diakon, mučenec**
- 2 S** Spomin vseh vernih rajnih (1) • Marcijan, puščavnik
- 3 N 31. NAVADNA (2) ZAHVALNA • Just, tržaški muč.**
Največja zapoved (Mr 12,28–34)
- 4 P** Karel Boromejski, škof (3) • Vital in Agrikola, muč.
- 5 T** • Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krst.; Bertilda, op.
- 6 S** • Lenart (Narte), opat; Sever, škof, mučenec
- 7 Č** • Engelbert, škof, mučenec; Ernest, opat; Vilibrord, škof
- 8 P** • Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
- 9 S** Posvetitev lateranske bazilike (2) • Teodor (Božidar)
- 10 N 32. NAVADNA (2) • Leon Vel., papež, c. u.**
Dar uboge vdove (Mr 12,38–44)
- 11 P** Martin iz Toursa, škof (3) • Menas, puščavnik
- 12 T** Jozafat Kunčevič, škof, muč. (3) • Kunibert, škof
- 13 S** Stanislav Kostka, red. (4) • Homobonus, trgovec
- 14 Č** • Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
- 15 P** Albert Veliki, škof, c. u. (4) • Leopold, knez
- 16 S** Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) • Otmar, opat
- 17 N 33. NAVADNA (2) • Elizabeta Ogrska, redovnica**
Jezus napoveduje konec sveta (Mr 13,24–32)
- 18 P** Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) • Abdija, prer.
- 19 T** • Narsej, škof, muč.; Barlam, mučenec
- 20 S** • Edmund, kralj, mučenec; Feliks Valois, redovnik
- 21 Č** Marijino darovanje (3) • Gelazij I., papež
- 22 P** Cecilija (Cilka), dev., muč. (3) • Maver, škof, muč.
- 23 S** Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) •
- 24 N JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) •**
Moje kraljestvo ni od tega sveta (Jn 18,33–37)
- 25 P** • Katarina Aleksandrijska, dev., muč.; Erazem, muč.
- 26 T** • Leonard Portomavriški, red.; Valerijan Ogl., škof
- 27 S** • Virgil, apostol Karantanije; Jožef Pignatelli
- 28 Č** • Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
- 29 P • DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec**
- 30 S Andrej, apostol (2) • Justina, devica**

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod Sonca	06 ^h 43 ^m	06 ^h 50 ^m	06 ^h 57 ^m	07 ^h 04 ^m	07 ^h 11 ^m	07 ^h 18 ^m
Zahod Sonca	16 ^h 49 ^m	16 ^h 41 ^m	16 ^h 35 ^m	16 ^h 29 ^m	16 ^h 25 ^m	16 ^h 22 ^m
Dolžina dneva	10 ^h 06 ^m	09 ^h 51 ^m	09 ^h 38 ^m	09 ^h 25 ^m	09 ^h 14 ^m	09 ^h 04 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 10 minut.

Križani s Plečnikovim nastreškom na samostanskem pokopališču Stiški in reinski grb na znamenju v Ivančni gorici (1583)

1 N 1. ADVENTNA (1) • Natalija (Boža), spok.

Opomin k čuječnosti (Lk 21,25–28,34–36)

2 P • Bibijana (Vivijana, Živka), mučenka; Blanka, spok.

3 T Frančišek Ksaver, duh. (3) • Kasijan, mučenec

4 S Janez Damaščan, duh., c. u. (4) • Barbara, dev., muč.

5 Č • Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage, škof

6 P Nikolaj (Miklavž), škof (4) • Apolinarij Tržaški, muč.

7 S Ambrož, škof, c. u. (3) • Agaton, mučenec

8 N BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE (1) •

Angel Gabrijel oznaní Jezusovo rojstvo (Lk 1,26–38)

9 P • Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak

10 T • Melkijad, papež; Judita, svetopisem. žena

11 S Damaz I., papež (4) • Danijel Stilit, puščavnik

12 Č Ivana Frančiška Šantalska, red. (4) • Amalija, mučenka

13 P Lucija, devica, muč. (3) • Otilija, dev.; Jošt, pušč.

14 S Janez od Križa, duh., c. u. (3) • Spiridion (Dušan), šk.

15 N 3. ADVENTNA (1) • Kristina (Krista), devica

Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Lk 3,10–18)

16 P • Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica

17 T • Lazar iz Betanije; Olimpija, red. ustan.

18 S • Teotim in Bazilijan, mučenca; Gacijan, škof

19 Č • Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, mučenka

20 P • Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, opat

21 S Kvatre; Peter Kanizij, duh., c. u. (4) • Severin, škof

22 N 4. ADVENTNA (1) • Demetrij, mučenec

Marija obiše Elizabeto (Lk 1,39–45)

23 P Janez Kancij, duh. (4) • Viktorija, dev., muč.

24 T Sveti večer • Adam in Eva; Hermina (Irma), devica

25 S BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) • Anastazija, m.

26 Č Štefan, prvi mučenec (2) • Zosim, papež

27 P Janez Evangelist, apostol (2) • Fabiola, spokornica

28 S Nedolžni otroci, mučenci (2) • Kastor in tov., mučenci

29 N SV. DRUŽINA (2) • David, kralj

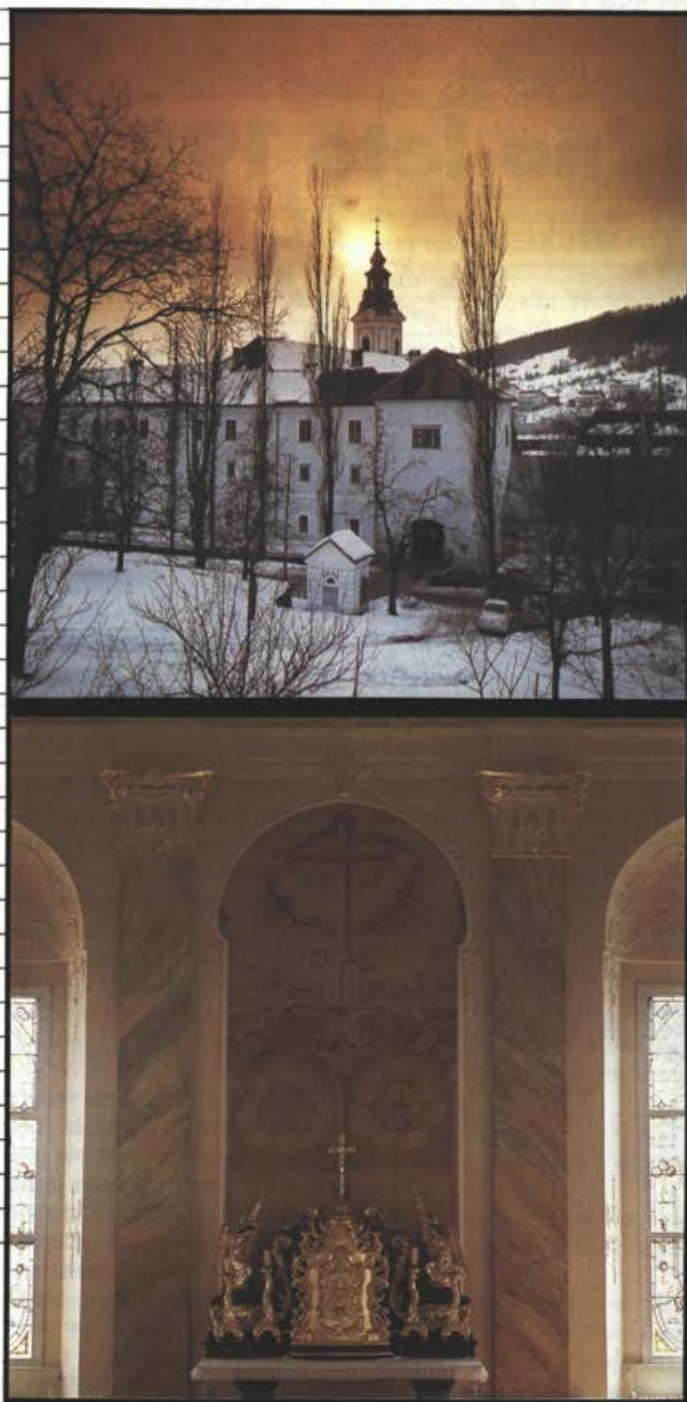
Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2,41–52)

30 P • Rajner, škof; Liberij, škof; Egvin, škof

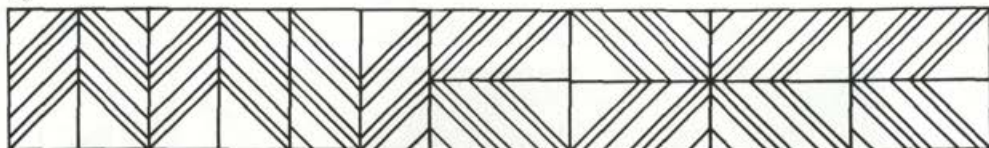
31 T Silvester I., papež (4) • Melanija, opatinja

Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod Sonca	07 ^h 24 ^m	07 ^h 29 ^m	07 ^h 34 ^m	07 ^h 38 ^m	07 ^h 41 ^m	07 ^h 43 ^m	07 ^h 44 ^m
Zahod Sonca	16 ^h 19 ^m	16 ^h 17 ^m	16 ^h 17 ^m	16 ^h 18 ^m	16 ^h 20 ^m	16 ^h 22 ^m	16 ^h 25 ^m
Dolžina dneva	08 ^h 55 ^m	08 ^h 48 ^m	08 ^h 43 ^m	08 ^h 40 ^m	08 ^h 39 ^m	08 ^h 39 ^m	08 ^h 41 ^m

Do 21. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa do konca meseca podaljša za 2 minuti

Opato**v**a kapela iz 18. stol. **S**amostan s severovzhodne strani

Navadno leto 1985

ima 365 dni,
začne se s torkom
in konča s torkom.

Premakljivi prazniki:

Pepelnica	20. februarja
Velika noč	7. aprila
Vnebohod	16. maja
Binkošti	26. maja
Telovo	6. junija
1. adventna nedelja	1. decembra
Zlato število	X
Sončni krog	6
Epakta	8
Nedeljska črka	F
Rimsko število	8
Letni vladar	Luna

Začetek letnih časov:

Začetek pomladi:	Dne 20. marca ob 17 ^h 14 ^m ; Sonce stopi v znamenje Ovna (pomladansko enakonočje).
Začetek poletja:	Dne 21. junija ob 11 ^h 44 ^m ; Sonce na Rakovem obratniku.
Začetek jeseni:	Dne 23. septembra ob 03 ^h 08 ^m ; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).
Začetek zime:	Dne 21. decembra ob 23 ^h 08 ^m ; Sonce na Kozorogovem obratniku.

OPOMBA: Vsi navedeni časi so v srednje-evropskem času. V razdobju, ko je pri nas v veljavi poletni čas, moramo dodati eno uro.

Mrki

V letu 1985 so štirje mrki: dva Lunina in dva Sončeva.

1. **Dne 4. maja je popolni Lunin mrk.** Viden je iz vzhodnega dela Južne Amerike, na Atlantskem oceanu, iz Evrope, Afrike, Azije, na Indijskem oceanu, iz Nove Zelandije in Avstralije. Pri nas je mrk viden. Začetek delnega mrka je ob 19^h16,6^m, začetek popolnega ob 20^h22,1^m, konec popolnega ob 21^h30,7^m in konec delnega mrka ob 22^h36,2^m.

2. **Dne 19. maja je delni Sončev mrk,** ki je viden iz skrajnega severnega dela Evrope, iz severovzhodnega dela Azije, na Tihem oceanu in iz severnega dela Severne Amerike. Pri nas ni viden.

3. **Dne 28. oktobra je popolni Lunin mrk.** Viden je iz Evrope, Afrike, Azije, na Indijskem oceanu, iz Nove Zelandije, Avstralije in na Tihem oceanu. Pri nas je mrk viden. Delni mrk se začne ob 16^h54,5^m, popolni ob 18^h19,7^m. Konec popolnega mrka je ob 19^h5,0^m, konec delnega mrka pa ob 20^h30,2^m.

4. **Dne 12. novembra je popolni Sončev mrk,** ki je viden v ozkem pasu, ki teče čez Tihi ocean. Kot delni mrk je viden iz južnega dela Južne Amerike, iz Antartike, na Tihem in Atlantskem oceanu. Pri nas ni viden.

Vidnost planetov

MERKUR je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddalji le največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkurja okoli Sonca je namreč dokaj oploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od trenutne Merkurjeve lege na tiru in od istočasne lege Zemlje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom.

Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 17. III., 14. VII. in 8. XI., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 3. I., 1. V., 28. VIII. in 17. XII.

Merkur sreča Luno: 19. I., 22. III., 18. IV., 18. V., 19. VI., 19. VII., 15. X., 14. XI. in 10. XII. Venero sreča 23. III. in 4. XII., Mars 4. IX., Jupiter 31. I., Saturn 30. X. in 16. XII., Uran 29. XII. in Neptun 13. I.

VENERA je v začetku leta Večernica: sredi januarja zahaja okoli 21^h. Dne 26. II. doseže največji sij. Tedaj zaide ob 21^h30^m. Navidezno se približuje Soncu in je vedno krajši čas vidna. 3. IV. doseže spodnjo konjunkcijo s Soncem. V začetku maja sveti Venera kot Danica na jutranjem nebu: vzide dobro uro pred Soncem. Dne 9. V. doseže spet največji sij. Navidezno se oddaljuje od Sonca, zato vzhaja vedno bolj zgodaj: sredi maja okoli 3^h, sredi junija še uro prej. Dne 12. VI. doseže največjo navidezno razdaljo 46° zahodno od Sonca. Potem se začne spet polagoma navidezno približevati Soncu. Sredi avgusta vzhaja okoli 2^h, sredi septembra okoli 3^h, sredi oktobra okoli 4^h, sredi novembra ob 5^h30^m, sredi decembra okoli 7^h.

Venera sreča Luno: 25. I., 16. V., 14. VI., 14. VII., 13. VIII., 12. IX., 12. X. in 11. XI. Merkur sreča 23. III. in 4. XIII., Mars 8. II., 15. II. in 5. X., Saturn 5. XII.

MARS je v začetku leta viden le v večernih urah: do junija vzhaja okoli 21^h. V juliju ni viden, ker pride 18. VII. v konjunkcijo s Soncem. V začetku avgusta ga lahko zasledimo zjutraj nad vzhodnim delom obzorja, pred vzhodom Sonca. Vzhaja okoli 4^h15^m. Potem vzhaja vedno prej: sredi septembra okoli 4^h, sredi oktobra ob 3^h40^m, sredi novembra ob 3^h20^m, sredi decembra ob 3^h.

Mars sreča Luno: 23. II., 24. III., 22. IV., 21. V., 13. IX., 12. X., 9. XI. in 8. XII. Merkur sreča 4. IX., Venero 8. II., 15. II. in 5. X.

JUPITER v začetku leta ni viden, ker je 14. I. v konjunkciji s Soncem. V začetku marca ga lahko vidimo kmalu po 5^h nad vzhodnim obzorjem. Giblje se vse leto v ozvezdju Kozoroga. Dne 5. VI. spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Tedaj je viden vso drugo polovico noči. Dne 4. VIII. je v opoziciji s Soncem, zato je v drugi polovici julija in v avgustu viden praktično vso noč. Po zastoju 3. X. se giblje spet napredno. Sredi oktobra zaide ob 23^h45^m, sredi novembra ob 21^h55^m, ob koncu leta pa že ob 19^h40^m.

Jupiter sreča Luno: 17. II., 17. III., 13. IV., 11. V., 7. VI., 4. VII., 1. VIII., 28. VIII., 24. IX., 21. IX., 21. X., 18. XI. in 15. XII. Merkur sreča 31. I.

SATURN najdemo v začetku leta ob 4^h nad vzhodnim obzorjem. Giblje se v ozvezdju Tehtni-

ce do decembra, ko preide v ozvezdje Škorpiona. Po 7. III. je smer njegovega navideznega gibanja obratna. Tedaj vzide opolnoči. Približuje se opoziciji s Soncem, ki nastopi 15. V., zato je v maju viden vso noč. Po zastoju 26. VII. se giblje spet napredno. Ob koncu julija zaide ob 23^h35^m, sredi septembra ob 20^h40^m. Dne 23. XI. pride v konjunkcijo s Soncem, zato v novembru in decembru ni primeren za opazovanje. Ob koncu leta vzide Saturn ob 5^h.

Saturn sreča Luno: 16. I., 12. II., 12. III., 8. IV., 5. V., 1. VI., 29. VI., 26. VII., 22. VIII., 19. IX., 16. X. in 10. XII. Merkur sreča 30. X. in 16. XII., Venero 5. XII.

URAN je na meji vidljivost s prostim očesom. Vse leto se giblje med ozvezdjem Škorpiona in Strelca. Dne 22. III. je v zastoju in je viden v drugi polovici noči. V opozicijo s soncem pride 6. VI. in je vso noč nad obzorjem. Dne 23. VIII. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. V konjunkcijo s Soncem pride 10. XII., zato v novembru in decembru ni viden.

Uran sreča Luno: 17. I., 14. II., 13. III., 9. IV., 7. V., 3. VI., 30. VI., 28. VII., 24. VIII., 20. IX., 17. X. in 14. XI. Merkur sreča 29. XII.

NEPTUN je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 5. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 23. VI., zato je v juniju in juliju skoraj vso noč nad obzorjem. Dne 2. IX. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. V konjunkcijo s Soncem pride 25. XII. Giblje se vse leto v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno: 18. I., 15. II., 14. III., 10. IV., 8. V., 4. VI., 1. VII., 25. VIII., 21. IX., 18. X. in 15. XI. Merkur sreča 13. I.

PLUTON, je v opoziciji s Soncem v drugi polovici aprila, v konjunkciji je v drugi polovici oktobra. Giblje se vse leto v ozvezdju Device.

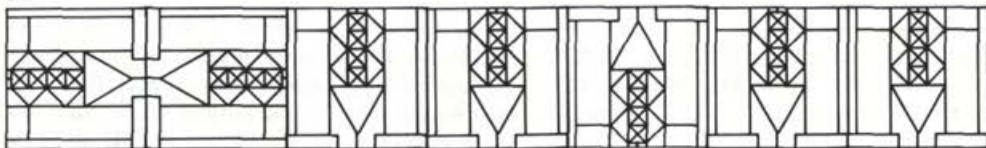
Pregled vidnosti

Venera je do marca Večernica, od maja naprej pa Danica.

Mars je do junija viden v večernih urah, v juliju ni viden, od septembra naprej pa le v jutranjih urah.

Jupiter v januarju ni viden, junija v drugi polovici noči, v drugi polovici julija in v avgustu vso noč, oktobra v prvi polovici noči. Ob koncu leta zahaja v večernih urah.

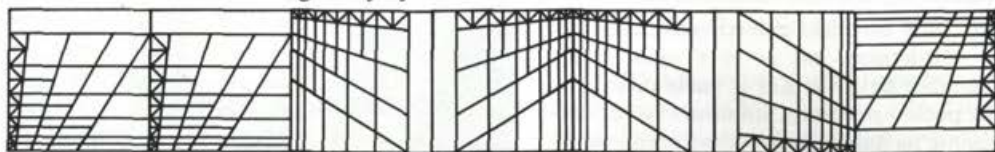
Saturn je v marcu viden vso drugo polovico noči, v maju vso noč, v juliju v prvi polovici noči. V novembru ni viden.

Koledar za leto 1986

JANUAR	FEBRUAR	MAREC	APRIL	MAJ	JUNI
1 S Novo leto 2 C Bazilij 3 P Genovefa 4 S Angela Fol. 5 N Milena 6 P Trije Kralji 7 T Rajmund Pen. 8 S Severin 9 C Julijan 10 P Viljem, šk. 11 S Pavlin Oglej. 12 N Jezusov krst 13 P Veronika Mil. 14 T Odon iz Nov. 15 S Maver 16 C Marcel 17 P Anton Pušč. 18 S Suzana 19 N 2. nav., Knut 20 P Boštjan 21 T Neža 22 S Vincenc, m. 23 C Emerencijana 24 P Frančišek Sal. 25 S Pavlovo spreobr. 26 N 3. nav., Ti 27 P Angela Mer. 28 T Tomaž Akv. 29 S Valerij 30 C Hiacinta 31 P Janez Bosko	1 S Brigita Irska 2 N Svečnica 3 P Blaž 4 T Andrej Cors. 5 S Agata 6 C Ljubo 7 P Rihard, kr. 8 S Hieronim E. 9 N 5. nav., Apol. 10 P Sholastika 11 T Pust 12 S Pelnica 13 C Katarina R. 14 P Valentin 15 S Jordan 16 N 1. postna 17 P Silvin 18 T Flavijan 19 S Konrad 20 C Sadot 21 P Irena 22 S Marjeta 23 N 2. postna 24 P Sergej 25 T Taras 26 S Matilda 27 C Gabrijel ŽMB 28 P Roman	1 S Albin 2 N 3. postna 3 P Kunigunda 4 T Kazimir 5 S Evzebij 6 C Fridolin 7 P Perpetua 8 S Janez od B. 9 N 4. postna 10 P 40 muč. 11 T Sofronij 12 S Doroteja 13 C Kristina 14 P Matilda 15 S Klemen Dv. 16 N 5. postna 17 P Jedrt 18 T Edvard, m. 19 S Jožef 20 C Kladivja 21 P Nikolaj iz F. 22 S Lea 23 N Cvetna 24 P Dioniz 25 T Oznanjenje 26 S Evgenija 27 C Vel. čet. 28 P Vel. pet. 29 S Vel. sob. 30 N Velika noč 31 P Vel. poned.	1 T Hugo 2 S Franč. Pavel. 3 C Rihard, šk. 4 P Izidor Sev. 5 S Vincenc F. 6 N Bela ned. 7 P Saturnin 8 T Albert 9 S Valtruda 10 C Apolonij 11 P Stanislav, m. 12 S Lazar Trž. 13 N 3. vel., Herm. 14 P Lidvina 15 T Anastazija 16 S Bernarda 17 C Rudolf 18 P Eleuterij 19 S Leon, p. 20 N 4. vel., Hilda 21 P Anzelm 22 T Leonid 23 S Jurij 24 C Fidel 25 P Marko 26 S Pashazij 27 N 5. vel., Ust. OF 28 P Vital 29 T Katarina Sien. 30 S Pij V.	1 Č Jožef Delavec 2 P Boris 3 S Filip, Jakob 4 N 6. vel., Flor. 5 P Angel 6 T Dominik Savio 7 S Gizela 8 Č Vnebohod 9 P Pahomij 10 S Antonin 11 N 7. vel., Žiga 12 P Pankracij 13 T Servacij 14 S Bonifacij 15 C Zofija 16 P Bernad Nep. 17 S Jošt 18 N Binkoši 19 P Peter Celestin 20 T Bernardin 21 S Valens 22 C Renata 23 P Željko 24 S Marija Pom. 25 N Sv. Trojica 26 P Filip Neri 27 T Avgustin Cant. 28 S German 29 Č Telovo 30 P Ferdinand 31 S Mar. obisk.	1 N 9. nav., Justin 2 P Erazem 3 T Klotilda 4 S Kvirin 5 C Svetko 6 P Jezusovo srce 7 S Marijino srce 8 N 10. nav., Medard 9 P Primož 10 T Bogumil 11 S Barnaba 12 C Adelhajda 13 P Anton Pad. 14 S Elizej 15 N 11. nav., Vid 16 P Gvido 17 T Adolf 18 S Marcel 19 C Romuald 20 P Silverij 21 S Alojzij 22 N 12. nav., Ahac 23 P Zeno 24 T Janez Krst. 25 S Viljem, op. 26 C Vigili 27 P Erna Krška 28 S Irenej 29 N Peter, Pavel 30 P Prvi mučenci

JULI	AVGUST	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1 T Estera 2 S Oton Bamb. 3 C Tomaž 4 P Dan borca 5 S Ciril in Metod 6 N 14. n., Bogomila 7 P Izaija 8 T Kilijan 9 S Veronika Giul. 10 Č Amalija 11 P Benedikt 12 S Mohor, Fortunat 13 N 15. nav., Henrik 14 P Kamil 15 T Vladimir 16 S Karmelska MB 17 C Aleš 18 P Friderik 19 S Arsen 20 N 16. nav., Marjeta 21 P Danijel 22 T Dan vstaje 23 S Brigita Šved. 24 C Kristina 25 P Jakob st. 26 N Ana, Joahim 27 N 17. nav., Gorazd 28 P Viktor 29 T Marta 30 S Peter Kriz. 31 C Ignacij Loj.	1 P Alfonz Ligv. 2 S Evzebij 3 N 18. nav., Lidija 4 P Janez Vianney 5 T Marija Snežna 6 S Jezus. sprem. 7 C Kajetan 8 P Dominik 9 S Jaroslav 10 N 19. nav., Lovro 11 P Klara 12 T Inocenc XI. 13 S Radevunda 14 C Maks. Kolbe 15 P Vel. Šmaren 16 S Rok 17 N 20. nav., Hiac. 18 P Helena 19 T Boleslav 20 S Bernard 21 C Pij X. 22 P Marija Kraljica 23 S Roza iz Lime 24 N 21. nav., Jernej 25 P Ludvik 26 T Rufin 27 S Monika 28 C Avgustin 29 P Muč. Jan. Krst. 30 S Feliks, muč. 31 N 22. n., Rajmund	1 P Egidij 2 T Kastor 3 S Gregor Vel. 4 C Rozalija 5 P Lovrenc Giust. 6 S Petronij 7 N Angelska 8 P Mali Šmaren 9 T Peter Klaver 10 S Otokar 11 C Erna 12 P Gvido 13 S Jan. Zlatoust 14 N Pov. sv. Kriza 15 P Zalostna MB 16 T Ljudmila 17 S Lambert 18 C Irena 19 P Januarj 20 S Eustahij 21 N 25. nav., Matej 22 P Mavricij 23 T Paternij 24 S Gerard 25 C Avrelja 26 P Kozma, Dam. 27 S Vincenc Pavel. 28 N 26. nav., Venč. 29 P Mihael 30 T Hieronim	1 S Terezija DJ 2 C Angeli varuhi 3 P Evald 4 S Frančišek As. 5 N Rožnovenska 6 P Bruno 7 T Marija rožnov. 8 S Pelagija 9 C Dioniz 10 P Hugolin 11 S Emilijan 12 N 28. nav., Maks. 13 P Edvard, kr. 14 T Kalist 15 S Terezija Vel. 16 C Hedvika 17 P Ignacij Ant. 18 S Luka 19 N Misijonska 20 P Vendelin 21 T Uršula 22 S Kordula 23 C Janez Kap. 24 P Feliks, šk. 25 S Krizant, Darija 26 N Žegnanjska 27 P Sabina 28 T Simon, Juda 29 S Narcis 30 C Alfonz Rodr. 31 P Volbenk	1 S Vsi sveti 2 N Verne duše 3 P Just 4 T Karel 5 S Zaharija 6 C Lenart 7 P Engelbert 8 S Bogomir 9 N Zahvalna 10 P Leon Vel. 11 T Martin 12 S Jozafat 13 C Stanislav K. 14 P Nikolaj Tav. 15 S Leopold 16 N 33. nav., Otmar 17 P Elizabeta 18 T Roman, m. 19 S Narsej 20 C Edmund 21 P Darovanje DM 22 S Cecilija 23 N Kristus Vlado 24 P Krizogon 25 T Katarina 26 S Peter Aleks. 27 C Virgil 28 P Eberhard 29 S Dan republ. 30 N 1. adv., Andrej	1 P Natalija 2 T Bibijana 3 S Frančišek Ks. 4 C Barbara 5 P Saba 6 S Miklavž 7 N 2. adventna 8 P Brezmadežna 9 T Valerija 10 S Melkijaz 11 C Damaz 12 P Ivana Šant. 13 S Lucija 14 N 3. adventna 15 P Kristina 16 T Albina 17 S Lazar 18 C Gracijan 19 P Favsta 20 S Evgen 21 N 4. adventna 22 P Demetrij 23 T Viktorija 24 S Adam, Eva 25 C Božič 26 P Štetan 27 S Janez Evang. 28 N Sv. družina 29 P David 30 T Rajner 31 S Silvester

Stična na Dolenjskem

I

Notranjščina bazilike

V letu 1985 bo stiški cistercijski samostan obhajal 850-letnico, kar se je v njem začelo redno meniško življenje. Ker je imela stiška opatija velik pomen za versko, kulturno in gospodarsko življenje na Slovenskem – zlasti pred ustanovitvijo ljubljanske škofije – se moramo te visoke obletnice spomniti tudi v Mohorskem Koledarju.

Stiški samostan je ustanovil oglejski patriarh Peregrin, ki je bil takrat škof obširne škofije, ki je segala vse do Drave. Naši predniki Slovenci so bili takrat sicer že pokristjanjeni, toda njihovo krščanstvo ni bilo posebno trdno ne globoko. Zato je Peregrin iz dušnopastirskih ozirov povabil redovnike cistercijane, da bi mu pomagali pri utrjevanju verskega življenja med slovenskim ljudstvom.

Zemljišče, na katerem stoji stiški samostan, je bilo pred 850 leti last višenjskih plemičev. Patriarh je višenjskim dal v zameno zemljišče v bližnji šentviški župniji, oni pa so svoje zemljišče Žitičino prepustili belim menihom, ki so prišli iz Francije. Cistercijski red je nastal v Franciji, se naglo širil in prodiral tudi v druge dežele. Iz imena Žitičina je nastala Stična (nemško Sittich). Tudi prvi menihi, ki so prišli leta 1132, so stanovali v Šentvidu in od tam vodili zidanje samostana do leta 1135. Dne 7. julija 1135 pa se je začelo v Stični redno samostansko življenje.

Patriarh Peregrin je podelil stiškemu samostanu toliko zemlje, kolikor so je menihi potrebovali za svoje vzdrževanje. V začetku so zemljo tudi sami obdelovali. S svojim zgledom so učili tudi slovenske kmete naprednejšega kmetovanja. Namesto lesenega pluga so uvedli železnega, s katerim je mogoče globlje in uspešneje orati. Prinesli so tudi drugo boljše poljsko orodje, nove žitne in sadne vrste ter tako dvignili naše kmetijstvo in živinorejo, sadjarstvo in vinogradništvo iz zaostalosti.

Po patriarhovem zgledu so samostanu darovali zemljišča, pravico ribolova in druge pravice razni graščaki, ki so želeli le to, da bi bili pokopani v samostanu in da bi redovniki zanje molili. Do srede 16. stoletja se je nabralo že 230 takih dobrotnikov, kakor poroča zgodovinar Valvasor, in stiški samostan je imel obširna posestva ter desetino med Ljubljano in Novim mestom, med Krko in Savo. Papeži in škofje so podprli samostan z duhovnimi darovi in s tem, da so mu pridružili donosne župnije. Leta 1771 je imel stiški opat pod svojo oblastjo 37 župnij, ljubljanski škof pa le 23.

Za obhajanje slovesnega bogoslužja, ki je zna-

Stiška Žalostna Mati božja, kip iz začetka 17. stoletja.

čilno za cistercijane, so si stiški menihi postavili veliko in lepo cerkev, ki spada med največje cerkvene stavbe na Slovenskem. Za vernike so sezidali drugo, manjšo cerkev sv. Katarine. Kakor samostan je tudi cerkev zidal stavbenik Michael, ki so ga pripeljali s seboj iz Francije. Takrat so zidali v romanskem slogu in tudi stiška cerkev je znamenit spomenik romanskega sloga ne le na Slovenskem, marveč jo štejejo med najbolj zanimive spomenike zgodnjega cistercijskega stavbarstva v Evropi. Ima tri podolžne ladje in eno prečno ladjo – tako je tloris v podobi križa – zaključevalo pa jo je petero okroglih apsid (oltarnih zaključkov). Te oltarne zaključke so pozneje podrl, samo njihovi temelji se še vidijo. V času gotskega sloga, ki je sledil romanskemu, so pozidali prezbiterij (prostor ob oltarju), ki je ohranjen do danes. V začetku 17. stoletja, to je v času baroka, je bil v Stični opat Jakob Reinprecht, velik prijatelj umetnosti. Reinprecht je dal notranjosti cerkve baročno podobo, kakršno ima še danes; pod njo se skrivajo prvotni romanski zidovi, ki so vidni zlasti na podstrešju. Tudi pozneje so v cerkvi marsikaj prezidali, predstavili oltarje, klopi in drugo opremo. Tudi samostanska poslopja niso vsa iz prvih časov, ampak so nastala v času stoletij. In prav v tem je velika znamenitost

in pomen stiškega samostana in cerkve, ker sta sad osemstoletnega razvoja, v katerega so položeni velikanski naporji vseh meniških rodov do naših dni. Cistercijani so bili sploh veliki stavbarji, zlasti nekateri opati. Tega niso pokazali samo ob zidu nju svoje redovne cerkve in samostana, ampak tudi na župnijskih in podružnih cerkvah, ki so bile pod njihovo upravo. Za delo so vedno najemali najboljše stavbenike, kiparje in slikarje – naj omenim samo slikarja Janeza Ljubljanskega in Fortunata Berganta, čigar križev pot iz leta 1766 je največja umetnina v stiški baziliki.

Veliko zaslug so si stiški menihi pridobili tudi za razvoj znanosti in umetnosti na Slovenskem. Že drugi stiški opat Folknand je v samostanu utemeljil bogoslovni študij in znamenito pisarsko delavnico, v kateri je konec 12. stoletja nastalo največ in najlepših latinskih rokopisov pri nas. Po razpustu samostana so jih nekaj odnesli na Dunaj, večji del pa je ostal v Ljubljani in jih hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Bogata in dragocena je bila samostanska knjižnica, ki je ob razpustu štel 1784 del v 2663 zvezkih. Zastopane so bile knjige bogoslovne in modroslovne vsebine, prava in zdravstva, leposlovja in drugih področij iz klasičnih in poznejših slovstev. Tu je treba omeniti tudi znameniti Stiški rokopis, ki ga hrani NUK v Ljubljani. Rokopis je nastal v letih 1420–1440 in obsega v slovenskem jeziku molitev pred pridigo, molitev Pozdravljenja, Kraljica, dva obrazca splošne spovedi in začetek stare velikonočne pesmi »Naš Gospod je od smrti vstal«. Stiški rokopis dokazuje, da so menihi opravljali dušno pastirstvo v slovenskem jeziku, pa tudi drugo uradovanje, zlasti s podložniki, se je vršilo v slovenščini – čeprav so v samostanu uporabljali tudi latinščino in nemščino.

Znana je stiška samostanska šola za vzgojo domačih duhovnikov. V tej šoli so poučevali tudi glasbo in nekateri zgodovinarji trdijo, da je iz stiške samostanske šole izšel naš slavn skladatelj 16. stoletja Jakob Gallus-Petelin.

Opat Gallenfels je imel tesne stike s člani ljubljanske Akademije operozov (delovnih). Patru Puclju je naročil, da je 1719 napisal obširno stiško zgodovino (Kroniko). Opat Taufferer, zadnji opat pred razpustom samostana, je bil priznan šolnik in se je zavzemal za ustanavljanje osnovnih šol na stiškem področju. Sam je napisal katekizem pod naslovom »Kratki saporadi kershanskiga navuka sa otroke inu kmetishke ludy« (1770), ki je doživel več izdaj.

II

Doslej smo si na kratko ogledali svetle in uspešne strani Stične. Toda ne more biti dvoma, da je doživljala tudi senčne in boleče dogodke v svoji dolgi zgodovini. V Stični so odmevali vsi miselni tokovi, verske, gospodarske in družbene težave in spremembe, ki jih je doživljal evropski in slovenski človek od srede 12. stoletja do danes. Dvigala se je kultura in civilizacija, spreminjal se je umetnostni okus in način življenja. Od leta 1136 do danes se je v Stični zvrstilo 56 opatov. Velika večina med njimi so bili zares veliki in sveti možje, ki so z zgledom in besedo pravilno usmerjali celotno življenje samostanske družine. O življenju in delu opatov iz prvih stoletij imamo dokaj skope podatke, vendar je pri vseh videti, kako so se trudili, da bi bili zvesti duhu sv. Benedikta in sv. Bernarda. V 14. stoletju, ki je bilo žalostno v vesoljni Cerkvi in v oglejskem patriarhatu, je padlo nekaj sence tudi na stiški samostan. Opati so se hitro menjavali in se iz različnih vzrokov odpovedovali svoji službi. Nekateri pa so se vedli preveč kakor fevdalni zemljiški gospodje in premalo kot duhovni očetje samostanske skupnosti. Toda življenjska moč Stične se je prav tedaj pokazala v najlepši luči, saj je iz te notranje in zunanje razrvanosti zopet vstala velika in močna na zunaj in znotraj.

V 15. in 16. stoletju so Stično neusmiljeno trli turški napadi, ki so terjali velike gmotne žrtve za utrjevanje samostana in plačevanje »turškega davka«. Kljub temu so leta 1471 in 1528 Turki samostan zavzeli, oplenili in opustošili. O tem lahko beremo v Jurčičevi zgodovinski povesti »Jurij Kozjak«. Kmečke upore in protestantizem je Stična preživela brez večjih notranjih pretresov, nato pa se je v 17. in 18. stoletju zopet lepo razživela in zlasti številčno rasla. Leta 1608 je bilo v samostanu 10 patrov, leta 1725 nad 40 in deset let pred razpustom celo 46 menihov.

Potem pa je prišlo usodno leto 1784. V Avstriji je takrat vladal cesar Jožef II., pristaš državnega absolutizma in razsvetljenstva. »Jožefinizem je bil zadnji poskus izvesti cerkveno reformo po državnih načrtih« (H.E. Feine). Vse, kar ni neposredno pospeševalo državne moči, obrti in trgovine ter splošne ljudske izobrazbe, se mu je zdelo nepotrebno, škodljivo. Posegal je tudi v cerkvene zadeve in najprej odpravil cerkvene bratovščine, nato pa se je spravil nad samostane. V vsej Avstriji je razpustil nad 800 samostanov, pri nas pa 50: na Primorskem 13, na Kranjskem 14, na

Koroškem 10 in na slovenskem Štajerskem 13 (Tvoja in moja Cerkev, 1982, 19).

Razpuščena je bila tudi Stična. Razpustitveni dekret je izšel 4. okt. 1784, 25. okt. pa so morali vsi menihi Stično zapustiti. Opat Taufferer je odšel v Ljubljano, kjer je čez pet let umrl, patri so se razšli po drugih cistercijskih samostanih ali pa so odšli na župnije, bratje pa večinoma v svetno življenje. Tudi v Stični je bila ustanovljena župnija, ki pa so jo prevzeli škofijski duhovniki.

Ob razpustu samostanov – stiškega in drugih – je nastala velika kulturna škoda, ker so bile razdejane dragocene knjižnice in arhivi. Od stiške knjižnice se je ohranilo okoli 300 knjig v NUK in nekaj arhivskega gradiva. Vse drugo pa se je razgubilo.

V Stični je nastala boleča praznina, ki je trajala celih 114 let. Tisti, ki so od razpusta samostana pričakovali koristi, niso vedeli z njim kaj početi. Šele leta 1850 so v samostanu nastanili šolo, davkarijo in sodišče z zapori, samostanska poslopja pa so bila prepuščena razpadanju.

III

Konec 19. stoletja pa se je zgodilo, česar nihče ni več pričakoval: stiški samostan je bil obnovljen! Cistercijska opatija Mehrerau je želela za 800-letnico ustanovitve reda pokloniti cistercijskom kak obnovljen samostan. Leta 1893 sta prišla na Kranjsko mehrerauski opat in prior. Pri novomeškem proštu sta se srečala z vikarjem Josipom Benkovičem. Benkovič je bil pisatelj in zgodovinar in je poznal velik pomen nekdanje Stične. Tudi mehrerauska odposlanca je pridobil za svojo misel, naj obnovijo Stično. Po petih letih pogajanj z državnimi predstavniki je Mehrerau odkupil Stično za svoj red. Tako se je Stična obnovila iz lastnih redovnih moči.

Spomladi 1898 je prišel v Stično novi prior in upravitelj samostana p. Gerard Maier, ki ga je spremljal p. Hehl; v Stični so ju lepo sprejeli, p. Maier pa je na pozdrav odgovoril, da hočejo redovniki med slovenskim narodom živeti, zanj delati in pri njem umreti. Kmalu so prišli še štirje bratje in se lotili urejanja samostana, ki so ga našli v zelo slabem stanju.

Dne 4. okt. 1898, ob obletnici, ko je bil samostan razpuščen, so cistercijani slovesno začeli redovno življenje v Stični. Slovesnosti so se udeležili predstojniki raznih redov, zastopniki civilnih in vojaških oblasti, šolska mladina in mnogo ljudstva.

Veliko dvorišče v Stični

Potem pa se je začelo popravljanje samostana in cerkve, saj vsa poročila iz teh in prejšnjih let govorijo o škodi, ki je nastala, ko je bil samostan v državnih rokah. Leta 1837 je Stično obiskal A. M. Slomšek, poznejši mariborski škof, in v svojem dnevniku zapisal, kakšno opostošenje je videl v samostanu. Obnovitvena dela so se nadaljevala pod vsemi opati in trajajo še vedno. Leta 1916 je centralna komisija za spomeniško varstvo na Dunaju dodelila samostanu 2000 kron podpore, vojni ujetniki pa so pod vodstvom konservatorja dr. A. Gnirsa restavrirali severno cerkveno steno, ki jo je vlaga najbolj načela. V jeseni 1918 so restavrirali baročno stopnišče pred opatovo kapelo.

Med prvo svetovno vojno, ko je bila na Goriškem avstrijsko-italijanska fronta, je bilo v Stični goriško bogoslovje z nadškofom dr. Sedejem, profesorji in bogoslovci, v celoti okoli 85 oseb. V spomin na to je pozneje »Sedejeva družina« vzi-dala v baziliki spominsko ploščo s Sedejevo podobo in napisom.

Po obnovitvi samostana je bil opat p. Gerard Maier (1903–1912), za njim pa p. Bernard Widmann (1913–1922). Konec oktobra 1921 so iz samostana odšli menihi nemške narodnosti, 1924 pa je postal opat Slovenec p. dr. Avguštin Kostelec. Pod njegovim vodstvom je Stična izredno zaživela. V samostan je stopilo veliko redovnih novincev, pa tudi gospodarska dejavnost je lepo napredovala. Napravili so valjni mlin, mlekarino (1936), ki je izdelovala priznan »stiški sir« in »stiško čajno maslo«. Uredili so mizarsko delavnico in jo opremili z novimi stroji, mesno podjetje in uredili ribogojnico. Tako so tudi v novi dobi stiški beli menihi postali učitelji naprednega gospodarstva.

Leta 1927 so pod vodstvom konservatorja dr. Fr. Steleta obnovili in pobelili cerkveno notranjost, v prezbitarijo so južno in severno steno prebili z dvema lokoma. Pri tem so odkrili

štiri grbe Turjačanov in Frankopanov, ki so jih nato vzdali v steno zakristije. Tudi celotno cerkveno streho so prekrili in pri tem našli nekaj stare opeke z letnicami 1624, 1654, 1670, 1724, 1730. Pozneje je bila najdena dobro ohranjena opeka iz leta 1517! Te najdbe dokazujejo, da je imel samostan lastno opekarno, kjer so pripravljali opeko za pokrivanje samostanskih streh in streh samostanu pridruženih cerkva. Enake opeke so bile namreč najdene tudi v Šmarju in na Krki.

V dneh 15. in 16. avg. 1936 je Stična slovesno obhajala 800-letnico ustanovitve samostana. V ta namen so opravili daljšo duhovno pripravo, same slovesnosti pa se je udeležilo izredno veliko ljudstva od blizu in daleč. Na prostem so uprizorili igro »Potujoči križ«, ki jo je napisal p. dr. Turnšek, in dramatizacijo Jurčičevega »Jurija Kozjaka«.

Ob 800-letnici ustanovitve samostana je papež Pij XI. stiški cerkvi Žalostne Matere božje podelil naslov in značaj bazilike. Ta oblika daje pravico do milosti in odpustkov, ki so podeljeni obiskovalcem glavnih rimskih bazilik.

Ob tej priložnosti so bila tudi nekatera popravila v cerkvi in v samostanu. Stari tlak iz opeke so nadomestili s terazzo ploščami. Glavna vrata so obili z bakrom in dvema bronastima ploščama: na eni je ime in podoba prvega opata Vincenca z letnico 1136, na drugi pa ime in podoba opata dr. Avgušтина Kostelca z letnico 1936. Na križnem hodniku so restavrirali slike na obokih, na oboku vhodnega stolpa pa so bile očiščene zna-

Opat dr. Avguštin Kostelec

menite štukature iz leta 1620, najstarejše na Slovenskem.

Dne 2. jul. 1937 je od kapi umrl v stiškem samostanu upokojeni ljubljanski nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič, ki je v Stični prebil zadnje dni svojega življenja.

Med drugo svetovno vojno je stiški samostan nudil gostoljubno zavetišče mnogim slovenskim duhovnikom, ki so bili izgnani z Gorenjskega in iz mariborske škofije. Med njimi je bil tudi pisatelj Fr. Ksaver Meško.

Kakor je bilo na kratko omenjeno versko in kulturno delo belih menihov v Stični v preteklosti, tako moramo dodati, da to delo nadaljujejo tudi rodovi, ki so po obnovi samostana prišli v samostan. P. dr. Metod Turnšek (1909–1976) je bil plodovit bogoslovni in pripovedni pisatelj ter narodopisec. Urejal je revijo Kraljestvo božje in liturgično knjižnico Živimo s Cerkvijo ter revijo Božji vrelci. – Akademski slikar p. Gabrijel Humek (r. 1907) je priznan zastopnik magičnega realizma pri nas in upoštevan umetnik, ki še vedno dela. – P. Maver Grebenc (r. 1911) se posveča zgodovini in raziskuje zlasti vprašanja iz starejše samostanske zgodovine. – Sedanji opat

p. dr. Anton Nadrah je profesor bogoslovja na Teološki fakulteti v Ljubljani in pisatelj mnogih razprav iz bogoslovja. Njegovo največje delo je obširna knjiga z naslovom *Odrešenik Jezus Kristus*. – Prior p. Simon Ašič (r. 1906) je na podlagi dolgoletnih izkušenj napisal knjigo o zdravilnih rastlinah in njih uporabi (*Pomoč iz domače lekarne*), ki jo bo letos izdala Mohorjeva družba.

V leposlovni obliki je dejanje in nehanje stiških menihov od ustanovitve do razpusta samostana obdelal pisatelj Ivan Zorec. Pod skupnim naslovom »Beli menihi« je napisal štiri knjige, ki jih je od 1932 do 1937 izdala Mohorjeva družba. Leta 1981 sta Zorčeva delo v dveh knjigah ponatisnili stiška opatija in Družina. Dr. Ivan Janežič pa je v zgodovinskem romanu »Gospa s pristave« (1894) opisal nemirno življenje vojvodinje Viride Visconti, velike dobrotnice stiškega in kostanjeviškega samostana. Tudi nekateri drugi pesniki in pisatelji so v svojih delih spregovorili o Stični. Da so o belih menihih in njihovem delu pisali politični in umetniški zgodovinarji, je pač lahko razumeti.

Sedanji opat je v spremni besedi v knjigi z zgodovini cistercijanov v Stični zapisal: »Stiška opatija je bila vedno zakoreninjena v slovenski zemlji in je dajala tej zemlji svoj pečat. Bila je pozorna na duhovne in gmotne potrebe ljudi. To odprtost za slovenskega človeka hoče danes ne le ohraniti, ampak še stopnjevati«. Zato je uredila dom duhovnih vaj, po katerih v zadnjih letih postaja vedno bolj priljubljeno duhovno središče na Slovenskem. K pogostim duhovnim vajam in duhovnim obnovam prihajajo mlajši in starejši kristjani.

Prav tako pa ima stiška opatija v načrtu dve zgodovinski zbirki: v eni naj bi predstavila delo in življenje stiških belih menihov skozi stoletja, v drugi pa zgodovinski razvoj vernosti in krščanske kulture na Slovenskem. Sporazum o ustanovitvi teh dveh zbirk je bil podpisan v začetku leta 1983.

V zadnjih letih se po prizadevanju sedanjega opata in njegovih redovnih sobratov v stiški cerkvi in v samostanu mnogo obnavlja. Tako bo, upamo in želimo, ta častitljivi verski in kulturni spomenik ob svoji 850-letnici zasijal v svoji prvotni lepoti.

Jože Gregorič

Več sonca v zakon in družino!

Z zakonom in družino se že skoraj petnajst let srečujem na poseben način, ob nastajanju in razkroju. Srečujem se na tečajih skupne priprave na zakon in pri škofijskem cerkvenem sodišču, pri katerem zakonci vlagajo tožbe z zahtevo, da se njihov zakon razglasi kot neveljaven. Na neki način mi je bil prejšnji pastoralni stik z zakonci in družinami prijetnejši, ker se je veselje in trpljenje zakoncev prepletalo bolj naravno in bolj pristno. Duhovnikov pristop je bil lažji in uspešnejši. Zdaj pa od blizu gledam fante in dekleta, žene in neveste, ki prihajajo na tečaj z žarečimi obrazi. Srca so jim polna upanja in pričakovanja, da jim njihove sreče nihče ne more skaliti. Skoraj ob istih dneh se srečujem na cerkvenem sodišču z ljudmi, ki so jim lica in srca še pred nekaj leti žarela od sreče, zdaj pa hočejo na vsak način dokazati, da je bil njihov zakon sklenjen »z napako«. Ta napaka pa po mnenju tožiteljev nikakor ni na njihovi strani, pač pa povzročena neke neodvisno od zakoncev, še večkrat pa namenoma zgrešena pri zakonskem sopotniku. Torej pred poroko prevelika pričakovanja, premalo premisleka in priprave, ob razsulu zakona pa samo obtoževanje in zahteva po uradni potrditvi, da je bil njihov zakon neveljaven že ob samem začetku.

Zakon pa naj ne bi bil samo v pričakovanju sreče, zlasti če jo premalo gradimo, niti ne v obupnem prenašanju človeka, ki ga ne ljubimo več. Ne odbovram često izrečenega pregovora, da je zakon z medom namazan križ; ko med polizeš, ostane samo križ. Taka opredelitev bi pomenila, da je zakon prevara. To pa gotovo ni in ne more biti, saj je zakon od Boga, ki nam le dobro želi. Še vedno pa velja, naj bi bil zakon vsaj ostanek raja in pot v raj, nikakor pa ne pekel ali pot v pekel. Koliko je zakon ostanek raja in pot v resnični, večni raj – največ zavisi od zakoncev samih, čeprav ne vedno samo od njih. Ne bi rad govoril o zakonih in družinah, ki jih ni več, ali o neki umišljeni podobi, ki ni uresničljiva, ampak o zakonu in družini za naš čas. Predvsem bi rad

povedal, naj bo v zakonu in družini čim več sonca, zaupanja in poguma. Vendar pa ostanimo na trdnih tleh, v današnji resničnosti. Nikar si preveč ne želimo stvari, ki jih sploh ni mogoče doseči.

Božja zamisel zakona in družine je sončna

Spomin na prvo človeško zakonsko zvezo je spomin na zemeljski raj, pa tudi spomin na izgubljeni raj. Vendar je v družini kljub izgonu iz raja ostalo še mnogo lepega. Po božji zamisli je temelj zakona in družine ljubezen. Sveto pismo polaga prvemu človeku ob pogledu na ženo v usta besede spoznanja in medsebojne notranje pripadnosti: »To je kost od mojih kosti in meso iz mojega mesa«. Božje razodetje pa nadaljuje: »Zaradi tega bo mož zapustil očeta in mater in se držal svoje žene in bosta eno telo« (1 Mz 2,23–24).

O lepoti ljubezni med možem in ženo, ki je v razodetju postala tudi podoba ljubezni med Bogom in človeštvom, ne govori samo Visoka pesem. Sveto pismo je s tem naravnost posejano. – Očak Jakob je po tedanjih navadah služil pri svojem tastu za ženo Rahelo dvakrat po sedem let. Pisec pristavlja: »in zdela so se mu (leta) kakor malo dni, ker jo je ljubil« (1 Mz 29,20). – O lepoti duhovne ljubezni nam govori mladi Tobias, ki na poročno noč najprej povabi svojo ženo Saro k molitvi: »Sva namreč otroka svetih in se ne moreva tako združiti kakor ljudje, ki Boga ne poznajo« (Tob 8,5). – Celò tisto družinsko razmerje, ki je morda najbolj razvpito, namreč razmerje med snaho in taščo, je v svetopisemski Rutini knjigi opisano kot primer dobrih odnosov. Snaha Ruta po moževi smrti na vsak način hoče ostati pri tašči Noemi in ji pravi: »Nikar me ne sili, da bi te zapustila. Kamor pojdeš ti, pojdem tudi jaz... tvoje ljudstvo je moje ljudstvo in tvoj Bog je moj Bog« (Rut 1, 16).

Če je poročilo o prvem zakonu zasenčeno z izgonom iz raja, z odklikom od Boga, pa je v novi zavezi zaradi odrešenja po Kristusu zakon povezan s prihodom Boga v družino. V krščanskem zakonu se uresničuje izrek: »Kjer je ljubezen, tam je Bog«. Po odrešenju in po zakramentu zakon postane nova stvar. Cerkevno se poročiti ne pomeni samo za četrto ure prisostvovati neke-mu obredu, ampak najprej pomeni premišljeno življenjsko odločitev pred Bogom. Poroka pomeni izključno in nepreklicno podaritev tega, kar je v človeku najlepše: ljubezni. Istočasno pa zakonca povabita Kristusa-Boga v svoj zakon. Tako

zakonca nimata samo božje podobe na steni svojega stanovanja, ampak se je pri njih naselil živi Bog. Kristus jima je postal hišni prijatelj. Zavedata se, da ju Kristus povezuje, takorekoč za roke drži in hodi z njima skozi življenje. Zakonca vesta, da ju Bog povsod spremlja in vidi tudi takrat, ko sta morda začasno daleč narazen. Zakonca vesta, da jima bo Bog pomagal. Zato ga kličeta v molitvi, se z njim in pred njim pogosto pogovarjata. Njuna ljubezen je po zakramentu privzeta v božjo ljubezen, je posvečena. Vsak dan jo polagata na oltar, še posebej pa pri nedeljski maši. – Zakonska ljubezen je istočasno darovana človeku – partnerju in Bogu.

Družina je sončna tudi po nauku Cerkve. Če jo kdo v preteklosti ali danes prikazuje okrnjeno in mračno, to ni nauk iz božjega razodetja, to tudi ni nauk Cerkve, ampak nauk duhovno bolnih ljudi, ki morejo napraviti dosti škode.

II. Vatikanski cerkveni zbor je v svojih dokumentih rehabilitiral lepoto zakona in družine. Berimo konstitucijo o Cerkvi v sedanjem svetu! Tu si oglejmo samo nekaj misli: »Zdravje osebe in človeške ter krščanske družbe je globoko povezano z uspevanjem zakonske in družinske skupnosti. Zato se kristjani z vsemi, ki jim ta skupnost veliko pomeni, iskreno veselijo vsega, kar na različne načine pomaga, da danes ljudje višje cenijo to skupnost ljubezni in da bolj spoštujejo življenje« (CS 47,1). – »Ta sveta vez je tako zaradi blagra zakoncev in potomstva, kakor tudi zaradi blagra družbe odtegnjena človeški samovolji... Kristus Gospod je obilno blagoslovil to iz mnogoterih vidikov obstoječo ljubezen, ki izhaja iz božjega studenca ljubezni in je oblikovana po podobi Kristusovega zedinjenja s Cerkvijo« (CS 48).

Papež Janez Pavel II., človek življenjske vedrine in upanja, se je že dolgo posvečal pastoračiji zakoncev in družin. Zdaj pa je napisal sicer zelo resno, a vendar tudi zelo sončno apostolsko pismo krščanskim zakoncem in družinam. Škoda, da ga premalo poznamo! Vzemimo si kdaj čas in zajemimo iz tega zaklada!

Tudi svetovna in naša literatura nam ne prikazuje samo prepirov in pobojev po družinah, kar bi se dalo sklepati iz nekaterih filmov, ampak je kljub vsemu še precej sonca.

Ogroženost zakona in družine

Če začneš govoriti o soncu v družini, se marsikomu zdi, kakor bi pripovedoval pravljico za

lahko noč. Resničnost pa da je precej drugačna. – Zares! Vetrina je naša želja in cilj. V resnici pa sta zakon in družina ogrožena od zunaj in od znotraj. – Mnogi so prepričani, da Cerkev s svojim naukom zakonce utesnjuje. Ni prijetno živeti z občutkom utesnenosti. V takšnem javnem mnenju je že pritisk, naj se od Cerkve glede pojmovanja zakona distancirajo. To odmikanje včasih pospeši tudi nerodno poudarjanje nekaterih nebitvenih stvari, npr. kdo je glava družine ipd. Sama pridiga ali predavanje brez pogovora ne zadostuje. Nastajajo preozke ali preširoke razlage. Vse to pa lahko povečuje razdalje. – Precej pogosten je posmeh posameznim vrednotam zakona: posmeh enosti, zvestobi, posmeh nekoliko večji družini. – Posmeh je zelo hudo orožje. – Zakon in družina sta od zunaj ogrožena, če zapadeta pritisku raznih ideologij. V dobri družinski skupnosti je moč in odpornost. Zato je treba skupnost neopazno razkrajati. Izoliranega posameznika lažje osvojiš.

Zakon in družino ogrožamo od znotraj tudi mi sami, zlasti če vse svoje moči usmerjamo samo v pridobivanje. Dokler je naš standard rasel, ni bilo časa za pogovor v družini, ne za partnerja ne za otroke. Ko pa čutimo, da je naš standard ogrožen, pa samo o tem govorimo, »kaj bomo jedli in pili in s čim se bomo oblačili«. To pa nas najbrž ne povezuje. Živčni postajamo in to prenašamo drug na drugega.

Od znotraj je zakon ogrožen pri samih koreninah, če ga zožimo na samo telesnost. Ta se kaj kmalu utruji in naveliča enega partnerja. Hvala Bogu, da znamo kristjani vedno bolj ceniti celostno ljubezen, v kateri poleg duševne in duhovne ljubezni dobiva tudi telesna ljubezen svoje mesto, saj je od Boga dana in po zakramentu posvečena.

K soncu, svetlobi!

»Gorje človeku, ki v nesreči biva sam!«

Osamljenost je mogoča celo v najožjem krogu družine: mož in žena se vsak zase čutita osamljena. Ne pogovarjata se. Tega se tako navadita, da si nimata več kaj povedati. – Začnimo se pogovarjati! Še danes! Pa ne samo o vremenu, ampak o sebi. Drug drugemu odkrivajmo notranje bogastvo, da bomo lažje drug drugega spoštovali in še bolj vzljubili.

Osamitev je mogoča tudi med starši in otroki, zlasti doraščajočimi. Če starši nimajo zanje časa, jim otroci kmalu to z obrestmi povračujejo. Do-

rasli bodo in ne bodo vedeli, kaj je ljubezen, ker je niso doživeli. Vzgoja za ljubezen in za medsebojne odnose se začne že z otrokovim rojstvom, pravzaprav že prej: otrok mora biti z ljubeznijo spočet in sprejet. Otroci naj tudi vidijo, da se imajo starši radi. – Nekoč sem ob predavanju zakoncem pokazal diapozitiv, ki prikazuje, kako se oče in mati vpiro otrok objemata. Nalašč sem vprašal zakonce, če se to spodobi. Takoj so nekateri odgovorili, da ni primerno. Odgovoril sem jim z novim vprašanjem: »Ali pa se vam zdi, da je primernejše, če se vpiro otrok prepirata ali celo fizično obračunavata?«

Med 12. in 16. letom naj bi otroci dobili odgovor na pomembna življenjska vprašanja, tudi o zakonu in družini. – Marsikje vsi skupaj zamuja. Pouk, ki bi bil potreben na vrhu osemletke, podajamo tik pred poroko. Dosegli smo množično udeležbo na tečajih. V anketah povedo, da je bilo že marsikaj prepozno. Mladinski verouk jih žal premalo zajame. Kje naj jih dobimo? Spet smo pri nalogah staršev. – Verski tisk, zlasti Ognjišče mnogo dobrega stori. Morda bi našli še kakšno pot? Spregovoriti je treba zlasti o vrednotah zakona, ne samo o bremenih. Morda bodo le spoznali, da so tisti, ki se ustavljajo pri občasnih izvenzakonskih skupnostih, oropani velikih vrednot.

Zakonci potrebujejo oporo tudi zunaj svoje družine. Težko je, če se čutijo osamljene. Pritiski so veliki. Naj si poiščejo prijateljski par, nekaj parov. Naj se večkrat srečujejo, pogovarjajo, si izmenjavajo skušnje, skupaj tudi molijo. Prav in lažje bo, če se povežejo tudi z duhovnim voditeljem, še boljše rečeno z duhovnim prijateljem. Posamič in skupno naj bi segali v globino božje besede. Morda nekateri vedo predvsem to, da v svetem pismu piše, kdo je glava družine, pa jih to zelo moti. Naj si preberejo tudi: »Drug drugega bremena nosite!«. Naj bi premeditirali Pavlov slavospev ljubezni v 13. poglavju 1. pisma Korinčanom: »Ljubezen je potrpljiva, je dobrotljiva... ne išče svojega, se ne da razdražiti, ne misli hudega...«

»Gorje človeku, ki prebiva sam« – to še najbolj velja za posameznika kakor tudi za zakonce in družine, ki so se osamili od Boga. Človek v božji bližini je kakor »drevo, ki raste ob potoku in daje sad ob svojem času in listje mu ne ovene« (prim. ps. 1). Zakon brez Boga je kakor drevo v puščavi. Svoj zakon zasadiš ob potoku žive vode, da bodo naše korenine stalno pile iz zakramentalne moči, iz Kristusa. + Jože Kvas

Srce je prazno, srečno ni...

O sreči so ljudje napisali že na tisoče razprav in nemalo knjig. Beremo, in ko na koncu odložimo časopis ali knjigo, največkrat nismo zadovoljni: občutek imamo, da nam pisatelj vendarle ni znal pojasniti, kaj je sreča in kako bi morali živeti, da bi nam bila dana. Ko bom zdaj skušal premišljati o sreči, namenoma ne bom vnovič vzel v roko nobene izmed takih knjig in tudi ne bom navajal tujih, že zapisanih misli, temveč bom skušal podati le svoj pogled na srečo. Naj bo to pogled, kakršen človeku ostane potem, ko je o sreči dostikrat premišljal in precej prebral, pa spet veliko pozabil, vse razen tistega, kar je zavedno ali nezavedno sprejel, da je postalo del njegove podobe o sreči.

Začnemo lahko z dvomom: morda je sreča samo velika beseda, za katero ne stoji prava resničnost? Mogoče si jo postavljamo previsoko, pričakujemo preveč od nje, ko bi se morali zadovoljiti s tistim, kar nam zaznamujejo navadnejše besede, ki so ji pomensko blizu, recimo zadovoljnost, uravnovešenost, umirjenost. Ampak če besedo sreča imamo, najbrž vendarle pomeni nekaj drugega kakor sorodne besede, najbrž vsebuje nekaj, kar je več od zadovoljnosti in podobnih stanj. Da izraža nekaj večjega, manj navadnega, nam kaže že govorna raba. Marsikdo bo brez pomišljanja zatrdil, da je zadovoljen ali da se mu godi dobro; na vprašanje, ali je srečen, pa si bo komaj kdo upal odgovoriti pritrdilno.

Če poskusimo našteti nekaj lastnosti, ki so pogoj za srečo, bo vmes nekaj takih, ki jih vsi poznamo: za srečo je potrebno zdravje in dobro počutje; pomemben je občutek moči ali vsaj zmognosti, da bomo kos svojim vsakdanjim nalogam in vsemu, kar še utegne stopiti pred nas; potrebno je zadovoljstvo v poklicnem življenju, z delom, ki ga opravljamo, občutek, da je naša dejavnost smiselna; potreben pa je tudi duševni mir, uravnovešenost, občutek, da nam ne grozi kaka posebna nevarnost in da lahko mirno gledamo v prihodnost; in ker nismo sami na svetu: za

srečo je potreben tudi občutek, da gre dobro tistim, ki so nam blizu, ki jih imamo radi, v naši družini, v krogu prijateljev, in da gre dobro širši skupnosti, v kateri živimo, vse tja do narodne skupnosti, morda celo človeštva, kakor je pač kdo odprt za soljudi. Gotovo ni treba, da bi bili vsi ti pogoji v celoti izpolnjeni, mogoče so najrazličnejše mešanice. Povsem manjkati pa najbrž ne sme nobena teh reči.

Ko je združeno vse to (in morda še kaka tukaj prezrta lastnost), se človeku lahko zbudi občutek, da je srečen: čuti, da mu ničesar ne manjka, da ima vse, česar si lahko želi, da so izpolnjene ali da se izpolnjujejo vse njegove želje – a tu se nam že zbudi sum in dvom, ali je izpolnitev želj res sreča. Ali z izpolnitvijo ne nastane v nas praznота brez želj, ki je ne moremo več imeti za srečo? Morda je tisti, ki si česa srčno želi in goreče pričakuje, da bo to dobil, enako srečen kakor tisti, ki so se mu želje že izpolnile? Nekaj takega je pač čutil Prešeren, ko je zapisal svoje neminljive stihe: »Sem dolgo upal in se bal, / slovo sem upu, strahu dal, / srce je prazno, srečno ni, / nazaj si up in strah želi.« Gotovo je tudi v pričakovanju veliko srečnih trenutkov, morda več kakor v »stanju izpolnitve želj«, ki mu preti nevarnost, da zardi privajenosti – in celo naveličanosti? – izgubi vrednost. Tako je sreča čudno porazdeljena med pričakovanje in izpolnitev.

Če še enkrat preletimo lastnosti, potrebne, da bi človek lahko bil srečen, vidimo, da je vse to le redkokdaj združeno. In če si postavimo pred oči svoj položaj v širšem okviru, vidimo tudi, kako težko je te pogoje izpolniti v današnjem nemirnem svetu. Koliko je danes na zemlji dežel, kjer se kar naprej odkrito bojujejo med seboj ali sosedji, ali kjer se brez konca in kraja vrstijo družbeni nemiri, atentati, jemanje talcev in ugrabitve, ropi in umori, našlje vseh vrst; nemalo je danes t.im. civiliziranih držav, v katerih si večina ljudi ni varna življenja in premoženja. Samo pripodoba je, če rečemo: Prava sreča, da ne živimo tam!, saj zavoljo tega še nismo srečni. Tak izrek pa vendarle vsebuje resnično jedro, da imamo mi več možnosti za srečo, medtem ko prebivalcem takih dežel ves čas grozijo nesreče, tako da je človek v tistih krajih veliko težje srečen. Celi narodi, cela ljudstva živijo pod mračno pezo grozečih nesreč, ki jim ne da prosto dihati in jim teži življenje, da skoraj ne morejo imeti srečnih dni.

Manj očitna, pa vendar dovolj huda človeška stiska vlada v državah, kjer je priznan en sam življenjski nazor, nestrpen tako, da drugačnim

nazorom ne da obstajati. Kdor misli drugače od vladajočega nazora, kdor bi želel živeti drugače, pač po tistem, kar ima za svojo osebo za najboljše, ima za to komaj kaj možnosti. Če ne mara zapustiti svoje domovine, mora nemočno gledati, kako tudi njegovo življenje teče po strugah, kakršnih si ne želi. Marsikdo se sprizajni z obstoječim stanjem in ga sčasoma prenaša brez notranjega nemira; drugi, ki so svojim pogledom bolj privrženi, trpijo, ker jih ne morejo uresničevati. Drugače povedano: široko vzeto so lahko ljudje srečni tam, kjer jim je dano živeti življenje, kakršno se jim zdi človeka vredno in kakršnega bi si ga želeli tudi za svoje soljudi. Kjer so uresničevanju takih želj vnaprej potegnjene neprestopne meje, so postavljene tudi meje človekovim možnostim, da bi bil srečen.

Rekel bo kdo, da more biti človek osebno srečen tudi v takih okoliščinah. Gotovo je to precej odvisno od mere osebne občutljivosti in dojemljivosti. Dostikrat je vpliv takih reči neopazen, človeka gloda le v podzavesti in mu kali počutje. Še najmanj legajo taka bremena na ramena mladih ljudi. Ti živijo v svojem svetu, ki je še odprt v prihodnost, poln pričakovanj, veder in čist; prav malo jih vznemirjajo skrbi, ki gubajo čelo odraslim, povečini jih sploh ne začutijo, ali pa jih ne jemljejo tako zares. Zato lahko za mnoge mlade ljudi rečemo, da so srečni – tudi zato, ker jim niso mar zmešnjave in tegobe sveta odraslih.

Osebno srečo sestavlja še toliko drugih drobnih sestavin, da nam je njena krhkost očitna. Vse preveč je reči, ki morajo biti dane, da smo lahko srečni, in vse preveč je možnosti, da nam umanjka ena ali druga izmed njih. Pa tudi če nam je vse dano, je še veliko odvisno od tega, kako si znamo izbirati življenjsko pot med svojimi željami in možnostmi za njih izpolnitev. Ko pomislimo na možnosti, brž spoznamo, da marsikatera ni odvisna od naše volje. Gotovo je tudi, da ne moremo imeti vsega, česar si želimo. Treba se je omejevali: kdor se ne zna odpovedovati, tudi ne more biti srečen, saj ga vedno peklj občutek, česa vsega nima in ne bo nikoli imel.

Kakor je namreč težko povedati, kdaj je človek srečen, zlahka spoznamo, da ne more biti srečen, kdor ima občutek, da je premalo dobil ali dosegel. V današnjem svetu so se možnosti neznanstvo pomnožile, dosegljive so nam reči, o kakršnih se našim prednikom še sanjalo ni. In prav te velikanske možnosti so v veliki meri krive, tako mislim, da je danes malo srečnih ljudi.

Kaj vse lahko dobi, kdor se potruji in se znajde, komur gredo reči dobro od rok! Tudi napor, potreben, da kaj dosežemo, je danes veliko manjši, ko imamo toliko strojev in drugih pomagala, ki nam lajšajo delo. Te možnosti so tako vabljive, da človeka zlahka premamijo, da se bo gnil za novimi in novimi koristmi. Tu so korenine vsesplošno razširjenega pojava, ki mu pravimo porabništvo in ki se o njem toliko piše, da nam tega tukaj ni treba ponavljati.

Obilje dobrin, ki jih ponuja porabniška družba, je v nekem pogledu blagoslov, ki pa nosi tudi svoje prekletstvo v sebi. Porabi in uživanju so pač potegnjene meje. Predvsem je taka meja čas, ki nam je na voljo: kratko je naše življenje, in malo je tudi časa, ki nam preostaja za mirno uživanje, če hočemo od svojih pridobitev tudi kaj imeti. Tega se večina ljudi nekako noče zavedeti. Če pogledamo okoli sebe, bomo videli množico ljudi, ki ves čas hlatajo za vsem mogočim, malo pa takih, ki bi se znali zadovoljiti s pametno mero, tako da bi tudi imeli nekaj od tega, kar so pridobili. Premnogim nikdar ni dovolj: svoje dobrine morajo še kar naprej pomnoževati, ne morejo se umiriti, da bi nehali pridobivati. Kako naj bodo vsaj zadovoljni, da ne rečem srečni, ko pa jim ves čas še kaj manjka? Nekaj tega se drži vsakogar izmed nas: zadajamo si preveč nalog in obveznosti, potem pa smo nezadovoljni sami s seboj, ker nikoli ne naredimo vsega, kar smo se namenili storiti.

Danes, ko je po svetu toliko brezposelnosti, se tudi bolj zavedamo, kakšen blagor je lahko človeku delo. Saj je naporno, velikokrat kar preveč, in vendar nam je nepredstavljivo, kako naj bi živeli brez njega. Pa tudi delavnost ima svoje meje. Samo pogledimo nekatere ljudi, ki so, kakor pravimo, pridni kakor mravlje: življenje jim izpolnjuje nenehna dejavnost, zdi se, da se nikdar ne utrudijo, opravila si pri njih kar podajajo roko, narediti znajo tako rekoč vse. Ta silna delavnost pa je lahko nekako prazna, saj imamo občutek, da je takemu človeku nekakšen opij, s katerim se kar naprej opija, nikoli pa ne najde časa, da bi se umiril, sédel in se zamislil sam nad seboj, da bi kdaj premišljal o tistih rečeh v svetu in življenju, ki se jih njegova večna dejavnost ne dotakne, ne more dotakniti – da bi se vprašal po smislu svojega početja, se vprašal, kam gre njegovo življenje, kakšen je njegov namen.

Takšno vročično delavnost, takšno zagnanost, ki se žene naprej in naprej za vedno novimi dosežki in uspehi, lahko vidimo tudi pri današ-

njem človeštvu kot celoti ali vsaj pri njegovem bolj civiliziranem delu. Nagli napredek naravoslovnih znanosti je prinesel t.i. tretjo tehnično revolucijo, in vsi vemo, da je to človeku omogočilo poseganje v prej nedostopna območja: z ene strani v najmanjše delce sveta z njihovimi neznanskimi energijami, z druge v vesoljske prostore, s tretje poglobljanje v zakonitosti življenja in bolezni, spočenjanja in tudi spreminjanja živih bitij. Fizikalna in kemijska odkritja so omogočila izdelovanje orožja, ki bi zlahka uničilo naš planet; biološka odkritja pa omogočajo posege v človekovo spočenjanje in razvoj, posege, o katerih ne vemo, kaj lahko povzročijo. Mnogi znanstveniki v svojem območju ne priznavajo etičnih pravil in so tako prevzeti od možnosti, ki se jim odpirajo, da so gluhi za vsa svarila in pripravljeni iti tako daleč, kolikor bo le mogoče. Kadar gre za človeka, se nam ob tem zastavljajo etična vprašanja največje teže, zato se svarila množijo, vendar ni mogoče vedeti, ali bodo kaj zalegla. Čisto mogoče se zdi, da bodo najbolj zagnani znanstveniki preslišali vsa opozorila in šli tudi na področju življenja tako daleč, da bodo pognali človeštvo v veliko gorje.

Pač ni čudno, da se spričo vsega, kar se godi okoli nas, rahločutnejšim in občutljivejšim ljudem zbujajo bojzani in tesnobe, strah, da človeštvo vsega tega ne bo preživelo. Strah pred atomsko vojno, strah zaradi odmiranja gozdov, bojazen pred dobo računalništva in množično brezposelnostjo, bojazen pred popolno izročenostjo birokraciji in državi – vse to se ljudem grmadi v dušah in jim jemlje življenjski pogum, tako da niso redki glasovi, ki človeštvu napovedujejo bližnjo katastrofo. Lahko se zdi komu smešno, ampak nekateri pričakujejo tako katastrofo že v nekaj letih, neki list berlinskih 'alternativcev' celo v nekaj mesecih. A tudi če ne verjamemo takim skrajnežem, si moramo priznati: kdor ne zapira oči pred dejstvi in je pripravljen premišljati o njih, si prihodnost človeškega rodu le težko zamišlja brez hudih pretresov in kriz.

Skoraj predrzno bi se zdelo govoriti v takem svetu o sreči. Ne, današnje človeštvo ni srečno človeštvo. In rečemo lahko, da si je tega v veliki, v največji meri krivo samo, saj noče brzdati svojih poželenj in strasti, proti vsem svarilom in opozorilom se vsak njegov del slepo žene za svojimi cilji, tekmuječ z drugimi in spopadajoč se z njimi, brez ozirov na to, da pri tem lahko celoti povzroči nepopravljivo škodo.

In kako naj bo v takem zmedenem in neobrz-

danem človeštvu dovolj priložnosti za srečo posameznika? Strahovi in bojzani z ene strani, resnične nesreče in trpljenje velikih množic z druge mečejo dolge sence v vsako posamezno življenje in ga mračijo. Za trenutke, tudi za ure in dneve lahko vse to pozabimo in se svojega življenja veselimo, uživamo svojo zasebno srečo, sence v ozadju pa ostajajo.

Tudi sami smo človeštvu velikokrat podobni v tem, da hočemo doseči vse in se ne maramo odpovedati ničemu, kar se nam zdi dosegljivo. Velike možnosti, ki jih je odprl napredek znanosti in tehnike, so spremenile tudi vrednotenje in razmerja med ljudmi. Nekoč je bil posameznik bolj navezan na soljudi, odvisen od njihove pomoči in sodelovanja, zato je tudi vedel, da jim mora vračati z enakim. Zavest, da je potrebna solidarnost, je ljudi povezovala v večje in manjše skupnosti, in k taki solidarnosti so klicali tudi vrednotni sistemi. V današnjem svetu pa je zavest o medsebojni odvisnosti in o potrebi pomoči potisnjena v ozadje, zavladovalo je geslo, ki razglasa za človekov prvi in poglobitni cilj, da naj uresniči samega sebe. Kakor marsikatera plemena zamisel se je tudi to geslo izrodilo in dostikrat izraža samo še sebičnost: vsakdo naj misli samo nase in skrbi samo zase, kako je drugim, mu ni treba biti mar.

Kako misli »sodobni« človek o ljubezni? Z ljubeznijo, s čustvom, s katerim se navezujemo na druge ljudi, postajamo nesamostojni, ljubezensko čustvo nas dela odvisne od njih, postajamo ranljivi, ker z navezanostjo tvegamo, da lahko ljubljeno bitje izgubimo in postanemo nesrečni. Zato nosi današnja miselnost v svojem jedru odpor do ljubezenske povezanosti z drugim človekom. Kdor se na nikogar ne naveže, res nima kaj zgubiti. Ali pa je tak človek lahko srečen? Tudi če ima vsega dovolj, tudi če je do grla sit užitkov in doživetij, je njegovo življenje namenjeno le sebičnim koristim, v svojem jedru mrzlo in prazno. Kakor pravi v pesmi Božo Vodušek: »Kdor sam sebe sovraži in ljubi, / ne ve nikoli, da živi: / ostri udarci, sladki poljubi / v svetu, kjer odmeva ni.«

Rekli smo, da ne moremo biti srečni, če se ne znamo odpovedovati. Velika skušnjava današnjega sveta je pač ta, da nam ponuja preveč možnosti in nas vseskoz usmerja v koristne dejavnosti. Če poslušamo te zapeljive klice, nas to potegne v neprenehno, mrzlično dejavnost, ki nam življenje do kraja izpolnjuje. Če se ji predamo, je za nas izgubljena neizmerna vrednost ti-

stega, kar ni samó koristno, tistega, kar ne govori našemu razumu, temveč čustvu in volji. Vseh svojih darov in zmožnosti človek v samem delu ne more izpolniti in izživeti. Nenehna dejavnost ga dela slepega za tisto, kar je v našem življenju najbolj dragoceno: za vso množico skrivnosti, ki jih nosi v sebi življenje, ta velika skrivnost, in ki jih lahko začutimo in opazimo le, če se mirno in zbrano, z ljubeznijo sklonimo nadnje.

Polnost življenja si zato lahko rešimo le, če ne dopustimo, da bi ga dejavnost do kraja napolnila. Jemati si moramo čas za reči, ki se zdijo 'treznemu razumu' odveč: čas za pogovor s svojimi bližnjimi – v družinskem krogu pa s prijatelji in znanci, čas da odidemo na kako razstavo ali koncert, da poslušamo dobro glasbo doma, da preberemo kako pesem, kak roman, da se zatopimo v delo misleca, ki je iskal smisel sveta in življenja, da sami premišljamo o teh rečeh. Če ne najdemo ravnovesja med delovanjem in mirovanjem, med koristnim početjem in premišljanjem, ostanemo ujeti v začarani krog, iz katerega nam ni rešitve, v krog, v katerem tudi srečni ne moremo biti.

Tako nas je naše premišljanje pripeljalo nazaj k misli, izrečeni že spredaj. Seveda nam mora biti življenje naklonjeno, da nam daje še vse tiste druge drobce, potrebne za srečo, od zdravja do zadovoljstva v poklicu in delu in do dobrih razmer okoli nas. Vse to se mora pridružiti, nujno podlago za srečo pa vendarle ustvarjamo sami s pametno izbiro tistega, kar se nam ponuja, da bi nam napolnilo življenje. Srečen je lahko samo človek, ki se zna omejevati, ki zna izbirati.

Janez Gradišnik

Ne pljuvaj
v veter.

V teh časih
je veter
močán.

In čas je
bolan.

Človek ujetnik

Danes govoriti o človeku ujetniku se zdi na prvi pogled naravnost nerazumljivo. O človeku ujetniku bi lahko govorili nekoč, ko ga je v resnici marsikaj zaslužnjevalo, od naravnih sil, ki jih ni poznal in jih zato tudi ni mogel obvladati, do družbenih silnic, ki so ga utesnjevale in poniževale, pa mu še na misel ni prišlo, da bi jih bilo mogoče spremeniti in kakorkoli uravnati. Toda danes se vendar človek na vsak korak srečuje s tehničnimi pripomočki in z njimi obvladuje naravo ter jo silí, da mu je na voljo. Danes pozna družbene zakonitosti in si ne pusti od nedotakljivih avtoritet krojiti svoje misli. Danes je človek prej svoboden gospodar kakor ujetnik. Vsaj videz je takšen. In ta videz le ne more tako varati, da bi bilo nasprotje resničnost, da bi človek tedaj v resnici bil ujetnik, čeprav bi se mu zdelo, da je svoboden. A kljub temu marsikaj govori za to, da je resnica povsem drugačna, kakor je videz, da videz vara. Omenil bi samo nekaj pojavov v današnjem človekovem položaju, pojavov, ki potrjujejo to trditev.

Tehnika, ki človeku danes nudi osvobajajoča sredstva, ga v resnici večkrat hudo zaslužnjuje. Narekuje mu povsem določen ritem in vsebino vsakdanjega življenja. Vsakdo izmed nas je v nekem pogledu ujet v ta življenjski okvir od jutra do večera, dan za dnem. In le z največjim naporom je mogoče prestopiti ta okvir, stopiti iz njega in si po svoji volji urediti življenje. Sredstva družbenega obveščanja, propaganda in reklama imajo pri oblikovanju življenjskega ritma in vsebine življenja svojo posebno vlogo. Včlenjena so kot posebne sestavnice vanju. Dajejo jima izredno trdnost in privlačno moč, tako da človek sploh ne čuti neke odvisnosti, temveč misli, da je povsem svoboden, da je gospodar, ne pa ujetnik stvari, ki jih ima na voljo in jih uporablja. Sicer pa si niti ne vzame časa, da bi resnično svobodno in odgovorno razmislil o svojem življenju, delovanju in odločanju. Svojega položaja sploh ne more prav spoznati, in to je tisto, kar na poseben

način pospešuje njegovo zaslužnjenost, njegovo ujetost.

Tehnika že sama po sebi, s svojimi zakonitostmi človeku omejuje svobodo. Večkrat pa jo tisti, ki jim je na voljo, namenoma zlorabijo in tako manipulirajo s človekom. Sredstva družbenega obveščanja obveščajo tako, da so doseženi interesi tistih, ki jih pač uporabljajo za svoje namene. Ne gre za resnico, temveč za cilje, ki jim mora služiti in se jim podvreči tudi resnica. Opraviti imamo tako s polresnicami in celo neresnicami, ki se izdajajo za resnico. Eni si s to metodo utrjujejo oblast, drugi pa si kujejo dobiček. V obeh primerih smo priče manipulacije s človekom s pomočjo sredstev družbenega obveščanja, ki zato človeku jemljejo svobodo, namesto da bi ga osvobajala. Današnja tehnika nudi dovolj možnosti za takšno početje. Čim bolj se ljudje, ki so jim sredstva družbenega obveščanja na voljo, čutijo ogrožene ali si domišljajo, da so samo njihovi cilji, za katere si prizadevajo, človeka vredni, tem zanesljiveje bodo resnico tako krojili, da bo tem ciljem ustrezala. In zanimivo je, da tako delajo prav najbolj vneti zagovorniki resnice, svoje resnice seveda. Podobno pa ravnaajo vsi, ki z umetnim ustvarjanjem človekovih potreb strežejo svojim zahtevam po »imeti«. Reklama je v tem pogledu lahko nepremagljiva sila, ki se ji je mogoče le z izrednim naporom upirati. Ljudje kupujejo večkrat samo zaradi učinkovite reklame, ki zbujajo potrebe in pospešuje razvoj duha porabništva.

Ustanove, ki so oblastne in izključujoče, vedno znova na tak način uporabljajo sredstva družbenega obveščanja. Vendar se tudi pred drugimi pridobitvami današnje tehnike ne ustrašijo, da jih ne bi uporabljale v svoje namene. Posebne klinike za »duševno bolne« uporabljajo najraznovrstnejša sredstva, da bi človeka, ki drugače misli, kakor je neki ustanovi všeč, zlomila, zamorila v njem vsako misel na alternativo ali na drugačne rešitve, kakor jih zagovarja oblastna in izključujoča ustanova. Res je sicer, da za sedaj nihče naravnost ne zagovarja takšnih metod, čeprav jih marsikje uporabljajo, tudi ob poudarjanju svobode, demokracije in človekovih pravic. Vendar je vprašanje, če ni zato nevarnost tem večja. To so skriti zločini nad človeštvom, ki zaradi tega, ker so skriti, niso nič manjši kakor tisti, ki so odkriti in vidni.

Francoski filozof J. P. Sartre je odklanjal Boga tudi zaradi tega, ker bi potem človek ne mogel biti svoboden, če bi se sprijaznil z mislijo na

Boga, ki ga povsod opazuje in ve za vse njegove misli in dejanja. Vendar Bog, ki o njem govori evangelij, človeku naravnost omogoča svobodo in ni nikakor njegov tekmeč. A danes uporabljajo človek, ki drugemu ne privoščijo svobode, sredstva, s katerimi je mogoče povsod opazovati sočloveka in zapisovati njegove korake, da, vedno bolj brati tudi njegove misli. »Bog«, ki ga pišemo z malo začetnico, je veliko bolj nevaren za človekovo svobodno počutje kakor Bog. Poleg tega pa je namišljenih božanstev, ki danes hočejo ljudem gospodovati namesto Boga, vedno več. In tako ta božanstva povsem drugače človeka utesnjujejo in mu kratijo svobodo, kakor naj bi ga po Sartrovem prepričanju utesnjeval in mu kratil svobodo Bog.

Človeka pa danes utesnjuje in zaslužnjuje tudi strah pred atomskim orožjem in posledicami onesnaževanja okolja. Brez moči je zoper te znanilce smrti in uničenja. Podoba je, kakor da preprosto ni pomoči zoper to nevarnost, kakor da je vse zaman, karkoli storimo, da bi se znebili pošastnih slutenj in občutkov tesnobe. Res pa je, da se najbrž niti prav ne zavedamo, kakšna sredstva ima človek na voljo, s katerimi more priklicati na zemljo strahote sodnega dne. Na nevarnost nas opozarjajo predvsem gibanja – mirovna in druga gibanja, ki se upirajo brezvestnemu početju nekaterih »oblastnikov« našega časa, zagovornikov in pospeševalcev atomskega oboroževanja. Večina pa še vedno molči in se pusti z lažmi o varnosti slepiti. Morda je to najhujša oblika zaslužnjenosti ali ujetosti.

Ob vsem tem, kar smo omenili, se zastavlja vprašanje izhoda iz slepe ulice, iz »ujetništva«.

Izhod je mogoč samo po poti iskanja, kajti enkrat za vselej ga ni mogoče najti. Iskati izhod pa je mogoče le, če najprej spoznamo, da smo zašli v slepo ulico, da živimo v nevarnosti in je zato potrebno, da iščemo izhod iz te nevarnosti. Treba je začeti misliti in se sprostiti neštetih vezi, ki človeku onemogočajo svobodno odločanje in odgovorno obnašanje. Treba se je znati tudi čemu odpovedati. Ne smemo se odločati le za tisto, kar ne zahteva od nas nobene žrtve ali služi samo množitvi imetja. Postati moramo res ljudje, ki imajo moč, oblast nad svojo močjo, nad svojimi zmoglostmi. Kot takšni bomo potem tudi sposobni odločno nastopati zoper početje tistih, ki pripravljajo drugim na zemlji pekel v različnih oblikah, ki drugim ne pustijo, da bi živeli svobodno in odgovorno kot ljudje, ki so v resnici morilci človeka in zato tudi »morilci Boga«. V

tem pogledu je potrebna naravnost revolucionarna sprememba mišljenja, ki človeku jasno pravi, da ni vse dovoljeno, kar je mogoče, in da ni vse dobro, kar človeka privlači. So meje, ki jih moramo upoštevati in jih ne smemo prestopiti. Mordrost je nekaj drugega kakor znanje. Pa je človeku hudo potrebna, danes še posebej.

+ Vekoslav Grmič

Samostan Žiča, 13. st.

Srbska cerkev in srbski samostani

V juliju 1984 sem bil s skupino slovenskih Korošcev iz Avstrije, predvsem duhovnikov, na študijskem ekumenskem potovanju po srbskih samostanih. Na svoji poti smo se srečevali z zgodovino srbske Cerkve in z njenim kulturnim bogastvom, pa tudi z živo Cerkvijo našega časa. Pogovarjali smo se z menihi, redovnicami, episkopom Stefanom v Žiči in verniki. Tuja in daljna Cerkev nam je postajala vedno bližja in vedno bolj domača. Vse bolj nas je prešinjala zavest, da je srbska pravoslavna Cerkev naša sestrinska Cerkev, ki se moramo zanjo zanimati, jo vse bolj spoznavati in jo spremljati, posebno še z molitvami, pri njenih naporih in vsestranski rasti.

Konec septembra 1984 je srbska pravoslavna teološka fakulteta (Beograd) v povezanosti z ljubljansko in zagrebško (katoliško) teološko fakulteto v samostanu Studenica pri Kraljevu priredila ekumenski simpozij o delovanju Svetega Duha v Cerkvi: »Čas Svetega Duha – čas Cerkve«. Simpozij so se udeležili tudi profesorji in študentje slovenske teološke fakultete iz Ljubljane in Maribora ter v zibelki srbskega menišтва doživljali duhovno bogastvo in gostoljubje srbskega krščanstva.

Mnogi Slovenci radi obiskujejo kraje v Srbiji, kjer so med drugo svetovno vojno našli topel sprejem in zavetje. Drugi na potovanjih proučujejo značilnosti srbskih pokrajin, mest, cerkva, samostanov, narodovega življenja nekdanj in danes.

Kratek oris srbske Cerkve in srbskih samostanov naj bo napotnica h globljim spoznavam bratskega naroda, njegovega krščanstva, njegove Cerkve, pa tudi spodbuda k še tesnejši medsebojni povezanosti.

Srbska cerkev

Predniki Srbov so se v 6. stoletju naselili na ozemlju Vzhodnega Ilirika, ki je politično spadal pod bizantinsko cesarstvo, cerkveno pa (do leta 732) pod rimski patriarhat. Tako so se novonaseljenci najprej srečali s krščanstvom v latinski obliki, šele pozneje, v času splošnega pokristjanjenja (9. st.), je prevladal vpliv bizantinske Cerkve. Najmočnejše pa so na prvo srbsko krščanstvo vplivali učenci sv. Cirila in Metoda s svojo versko in književno šolo v Ohridu. Srbi so se tako oklenili bizantinskega obreda, vendar v domačem staroslovenskem jeziku.

Ko so Srbi v 13. stoletju pod Nemanjići dosegli svojo državno neodvisnost, so si zaželeli tudi cerkveno samostojnost. Leta 1219 je pobožni menih sv. Sava, brat kralja Štefana Prvovenčanega, kot prvi srbski nadškof s pristankom carigradskega patriarha organiziral samostojno srbsko Cerkev in postal njen poglavar. Bil je resnični duhovni oče in prosvetitelj srbskega naroda.

Srbska Cerkev je v 13. in 14. stoletju vse bolj rasla, se utrjevala in razcvetela. Vladarji so ustanavljali nove samostane, ki so bili žarišča srbske kulture, književnosti in umetnosti. Leta 1346, v času mogočnega srbskega carja Dušana Silnega, je narodni zbor proglasil srbsko Cerkev za patriarhat.

Zelo težko obdobje je srbska Cerkev preživljala pod turškim jarmom (od 15. do 19. st.). Z uničenjem srbske države (1459) je propadel tudi prvi srbski patriarhat. Srbske škofije so bile podedene ohridski nadškofiji in carigraskemu patriarhu. Nekoliko bolje je bilo, ko je Makarij Sokolović, brat velikega vezirja Mehmeda Sokolovića, leta 1557 obnovil pečki patriarhat in postal voditelj srbske Cerkve in srbskega naroda. Samostojen srbski patriarhat so Turki ponovno ukinili leta 1766. Srbska pravoslavna Cerkev se je namreč tesno povezala z ljudstvom in z njim

sodelovala v boju za osvoboditev. S srbskim ljudstvom, ki se je s Kosova množično umaknilo pred Turki na sever, v današnje Vojvodino, sta bila tudi patriarha Arsenij III. Crnojević (1690) in Arsenij IV. (1737). Tam je bila v avstroogrski državi osnovana avtonomna metropolija v Sremskih Karlovcih.

V 19. stoletju se je Srbija vse bolj osvobajala izpod turškega jarma. Že leta 1829 je Turčija morala sprejeti samostojnost male srbske države in kmalu nato (1831) je tudi carigrajski patriarh priznal avtonomijo srbske Cerkve v tej državi, leta 1878 pa njeno popolno neodvisnost (avtokefalnost). Po ustanovitvi Jugoslavije so se zedinile vse samostojne srbske Cerkve (avtokefalna srbska sinodalna Cerkev, črnogorska Cerkev, srbske škofije v Bosni in Hercegovini, srbska škofija v Dalmaciji, metropolija v Sremskih Karlovcih) in obnovljen je bil patriarhat (1920).

Ustava srbske Cerkve, ki je bila sprejeta leta 1931, v glavnem velja še danes, srbska Cerkev pa se skuša po drugi svetovni vojni prilagoditi novim razmeram ter med ljudstvom v domovini in izseljenstvu opravljati svoje poslanstvo. Cerkev vodi patriarh s svetim sinodom in zborom vseh škofov. V domovini ima Cerkev štiri metropole (beograjsko-karlovska, dabarsko-bosanska, črnogorska, zagrebško-ljubljanska) in 16 škofij, v inozemstvu pa sedem škofij (in eno manjšo, ki od leta 1963 ni povezana s patriarhatom). V 74 moških samostanih živi okoli 300 menihov in v 76 ženskih okrog 560 redovnic in 200 novink. Za izobrazbo duhovnikov skrbi štiri bogoslovja (v Beogradu, Sremskih Karlovcih, Prizrenu in Krki) ter teološka fakulteta v Beogradu. Cerkev izdaja tudi več listov in revij. Premalo pa je poskrbljeno za reden verouk mladine.

Verniki, ki jih je skupno nad 7.500.000, se zbirajo v cerkvah predvsem ob velikih praznikih (velika noč, božič, sv. Sava itd.). Zelo priljubljene so »slave« družinskega zavetnika, ki jih še vedno obhajajo mnoge družine. Prav krstna »slava« je s »svetosavljem«, svojevrstno navezanostjo na sv. Sava, ena izmed največjih značilnosti srbskega pravoslavlja.

Srbski samostani

Veliko duhovno in kulturno bogastvo srbske Cerkve predstavljajo številni srednjeveški samostani, dolgoletna ognjišča molitve in duhovnega življenja, hkrati pa prava zakladnica samonikle cerkvene umetnosti.

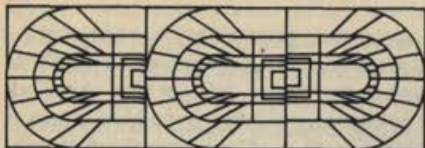
Srbske samostane (manastire) so večinoma zidali srbski vladarji kot svoje »zadužbine«, pobožne ustanove za zveličanje duše. V njih naj bi bili tudi sami pokopani, pred smrtjo pa bi morda vsaj nekaj časa preživeli med samostanskimi menihi in si tako zagotovili nebesa. Vladarji so samostane obdarjali s posestvi in drugimi dohodki in jim tako omogočali, da so postali središča verskega in kulturnega življenja med srbskim narodom.

Tako je Štefan Nemanja ustanovil znameniti samostan **Studenica** in svetogorski samostan **Hilandar** (oba konec 12. st.). Štefan Prvočenani je kot svojo »zadužbino« sezidal nedaleč od Studenice samostan **Žiča** (13. st.), sedež prvega nadškofa samostojne srbske Cerkve, sv. Sava. Tega velikega srbskega »prosvetitelja« so pokopali v samostanu **Mileševa**, ki ga je kot svojo »zadužbino« ustanovil kralj Vladislav (13. st.), svetnikov nečak. V 13. stoletju je bil zgrajen tudi znameniti samostan **Sopoćani**, »zadužbine« kralja Uroša I.

Sedež srbskih patriarhov (od leta 1346) je bil več stoletij (do 1766) samostan **Pe**, postavljen v 13. in 14. stoletju. Nedaleč proč stoji znameniti samostan **Visoki Dečani**, sezidan po načrtih frančiškana Vita iz Kotorja, »zadužbina« kralja Štefana Dečanskega in njegovega sina, carja Dušana Silnega (14. st.). V istem 14. stoletju so bili sezidani tudi samostani **Gračanica** na Kosovu, »zadužbina« kralja Milutina, **Ravanica**, »zadužbina« kneza Lazarja, **Ljubostinja**, »zadužbina« Lazarjeve žene kneginje Milice in **Kalenić**, »zadužbina« oblastnika Bogdana. Nekoliko pozneje, v začetku 15. stoletja, je despot sv. Štefan Lazarević postavil kot svojo »zadužbino« mogočen manastir **Manasijo** (Resava), ki spada med najpomembnejše spomenike srbske srednjeveške kulture.

Vseh srbskih samostanov, moških in ženskih, je še danes okrog 150 in v njih živi okrog 300 menihov ter okoli 700 redovnic. Stari samostani zaradi svoje značilne arhitekture in čudovitih fresk privlačujejo mnoge ljubitelje umetnosti iz vsega sveta. Veliko število najznamenitejših fresk je posnetih v mozaikih novodobne cerkve na Oplencu, grobnici srbskih kraljev Karadžordžević.

Stanko Janežič

Slovenski pastoralni center na Dunaju

Slovenska cerkev Srca Jezusovega na Dunaju, desno prostori SPC (foto Güler, Wien)

O Slovencih na Dunaju bi lahko napisali celo zgodovinsko razpravo. Dokler je bil Dunaj glavno mesto velike države, v kateri smo živeli tudi Slovenci, je bilo v njem vedno dosti naših rojakov, ki so tam prebivali stalno ali začasno. Naj omenim samo Jurija Slatkonja, ki je bil prvi dunajski škof, jezikoslovca Kopitarja in Miklošiča, arhitekta Plečnika, kot študenti pa so bili na Dunaju med drugimi škof Baraga, pesnik Prešeren, pisatelj Cankar, skoraj vsi profesorji šentiviške gimnazije (med njimi škof Gnidovec) itd.

Danes žive na Dunaju slovenski rojaki, priznani profesorji, zdravniki, pravniki, publicisti in umetniki (kot naš slavní pevec Anton Dermota), pa tudi slovenski študentje na dunajski univerzi

in visokih šolah (pretežno Korošci) in delavci iz domovine, ki so na začasnem delu v Avstriji (večinoma Prekmurci). Do leta 1982 so se ob nedeljah in praznikih zbirali k slovenski maši v kapeli visokošolskega doma »Korotan« (Albertgasse 48 v VIII. okraju). Ta bogoslužni prostor pa je bil za potrebe dunajskih Slovencev premajhen, treba je bilo poiskati drugega, večjega. Dunajski nadškofijski ordinariat je dal na razpolago cerkev Srca Jezusovega (Einsiedlergasse 9–11 v V. okraju) in 1. septembra 1982 je prevzel dušno pastirstvo za Slovence na Dunaju in v okolici salezijanski duhovnik mag. Štefan A. Ferencak, ki je že v letih 1976 do 1979 sodeloval pri tem delu s tedanjim voditeljem p. Ivanom Tomažičem, klarentincem in rektorjem »Korotana«. Prva slovenska maša v tej cerkvi je bila 12. septembra 1982 in od tedaj dalje vsako nedeljo in praznik ob 9.30.

V začetku marca 1983 se je iz stanovanjskih prostorov pri cerkvi izselil dotedanji rektor cerkve. Tako je Slovenski pastoralni center dobil svoje prostore in začel s svojo dejavnostjo. S

Slovenski otroški par (v prekmurski noši) s šopkom za papeža na Dunaju ob katoliškem shodu (foto Sokol, Wien)

cerkveno slovenostjo ga je ljubljanski pomožni škof dr. Stanislav Lenič kot nacionalni ravnatelj dušnega pastirstva za zdomce 13. marca 1983 odprl javnosti. Od takrat naprej Slovenski pastoralni center (SPC) na Dunaju vsestransko živi. Nedeljske oziroma praznične maše smo že omenili. Pri njih sodeluje povprečno okrog 70 udeležencev. SPC ima svojo socialno delavko, gospo Emo Murko (dela že od leta 1971), ki povezuje več kot 500 slovenskih delavcev na Dunaju in v okolici (ti so stalno zaposleni) in se zanima še za 200 občasno zaposlenih. Vsem tem in še študentom s Koroškega nudi najrazličnejšo pomoč. V okviru SPC delujejo še otroški, moški in mešani pevski zbor in mladinski tamburaški ansambel.

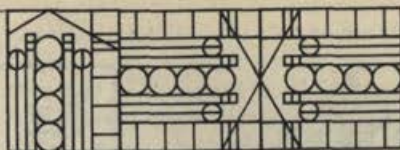
Knjižnica SPC zajema več kot 500 knjig z versko, leposlovno in znanstveno vsebino, pa tudi časnike in revije. Tam je najti Mohorjeve knjige iz Celja in Celovca (celjska Mohorjeva je podarila po en izvod od vsake knjige, ki so bile v zalogi). Podpredsednik celjskega odbora Mohorjeve družbe je ob svojih bivanjih na Dunaju obiskal tudi SPC in se tam dogovoril, da je SPC prevzel poverjenišvo za MD – »Celjani« imamo tako sedaj tam 15 naročnikov.

SPC sodeluje seveda tudi pri velikih slovesnostih, ki so na Dunaju. Ob katoliškem shodu in ob obisku papeža Janeza Pavla II. v septembru 1983 so se praznovanja udeležili seveda tudi Slovenci. Takrat je bilo na Dunaju vseslovensko srečanje pod vodstvom škofov Šuštarja, Jenka in Smeja. Ob prvi obletnici delovanja SPC je 18. marca 1984 obiskal cerkev Srca Jezusovega dunajski nadškof, kardinal dr. Franz König in vodil nedeljsko somaševanje. Kardinal je v superlativih govoril o dejavnostih centra.

Vodja SPC mag. Štefan A. Ferencak je naloge centra označil takole: SPC si prizadeva, da bi vsem Slovencem na območju dunajske nadškofije nudil celostno pastoralno (ne le dušnopastirsko) oskrbo, to je: oznanjevanje božje besede, delitev zakramentov in socialno skrbstvo... SPC skratka želi in celo mora biti za slehernega Slovenca košček domovine na kozmopolitskem Dunaju.

Dosedanje delovanje kaže, da SPC te naloge dobro opravlja. Tudi v bodoče mu želimo mnogo uspeha.

M. R.

»Slovenski« grb v kraljevini SHS (Jugoslaviji)

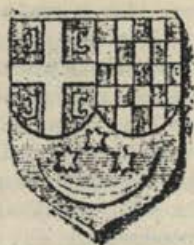
Dvajset let bo že od takrat, ko je na naslov Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) v Ljubljani prišel dopis iz Združenih držav Amerike, v katerem je nek naš rojak prosil za podatke, kako je prišlo do tega, da je Slovenijo predstavljal v grbu kraljevine Jugoslavije polmesec s tremi zvezdami in kdo je pri tej odločitvi sodeloval. Takrat sem bil bibliotekar v NUK in tedanji ravnatelj prof. Jaro Dolar mi je naložil, naj pripravim odgovor na ta dopis. Mislim sem, da bom imel lahko delo, toda v vseh leksikonih in drugi literaturi, kamor sem pogledal, je bil samo opis grba, nikjer pa nič o njegovem nastanku. Poiskati sem moral uradne vire (Službene novine, Stenografske beležke ustavnega odbora) in tedanje časnike, da sem sestavil odgovor, saj je iz tega nastala cela študija. To mojo študijo sedaj v zdomstvu navajajo kot »poročilo NUK«. Pri nas v domovini je pa ta stvar skoraj neznana, o tem je poročala edino ilustrirana revija *Tovariš* leta 1973, št. 38 (pisal Juš Turk). Čas je, da objavim te izsledke tudi v domovini, in za to priliko sem svojo tedanjo študijo še nekoliko razširil.

Po nastanku skupne države jugoslovanskih narodov, kraljevine Srbob, Hrvatov in Slovencev (SHS) dne 1. decembra 1918 si je nov grb izdelal najprej kraljevski dom Karadjordjevičev. Ta kraljevski dvorni grb se je razlikoval od državnega (na njem ni bilo ne kraljevskega plašča ne dvo-glavega orla, nad ščitom je bila samo krona kneza Lazarja in ne krona kralja Petra I. kot v državnem grbu, okoli ščita je bil red kneza Lazarja). Na ščitu sta Srbijo in Hrvaško predstavljala njuna zgodovinska grba, Slovenijo pa je predstavljala kranjski grb (kranjski orel). Tak grb so uporabljali na vseh dvornih listinah, bil je na vsakih vratih dvornega vlaka, podjetja, ki so svoje blago prodajala kraljevskemu dvoru, so smela na svojih nalepkah uporabljati ta grb (npr. Radenska mineralna voda). Kdo je odločal pri sestavi tega grba, ni mogoče ugotoviti.

O prihodnjem državnem grbu je že med I.

Grbi s platnic Zgodovine: levo zgoraj štajerski in kranjski, spodaj koroški grb, desno zgoraj tržaški in istrski, spodaj gorisko-gradišćanski grb. Pri tem ni zajeto Prekmurje s Porabjem iz ograde polovice države ter Beneška Slovenija iz Italije

svetovno vojno leta 1917 določala Krfska deklaracija, da bo enoten, sestavljen pa iz dotedanjih grbov. Po zedinjenju je nova vlada 22. decembra 1918 sklenila in objavila, da bo v novem grbu dvoglavi beli orel, ki bo imel na prsni štiti, na katerem bodo srbski, hrvaški in slovenski grb. Slovenski grb bo grb stare Ilirije.

Za novi državni grb je izdelal osnutek univ. prof. Miloje Vasić iz Beograda in verjetno tudi arhitekt Pera Popović, načelnik ministrstva za gradnje. Iz poznejšega poročila o nastanku državnega grba (iz leta 1922) je razvidno, da so prvi osnutki nastali še v času I. svetovne vojne, ko ni bilo na razpolago potrebne literature; ta pripomba je pomembna ravno zaradi tistega dela grba, ki naj bi predstavljal Slovenijo, ker je bil izbran brez kakršne koli znanstvene podlage. Za osnovo novega državnega grba so vzeli grb kraljevine Srbije. Ta grb je bil določen v čl. 3 zakona o grbu kraljevine Srbije z dne 20. junija 1882, dokončno skico na podlagi tega opisa je potrdil srbski ministrski svet 7. oktobra 1882 in tak grb je bil nato v vseh srbskih ustavah (1888, 1901), zadnjič v čl. 2 ustave iz leta 1903. Za sestavine štita pravi poročilo, da je srbski grb že tako bil na štiti, zato zanj ni bilo težav, prav tako ni bilo dvoma o tem, kakšen je hrvaški grb. Poročilo o nastanku grba z dne 7. maja 1922 pravi dalje tako: »Z grbom Slovenije je bilo mnogo težje, ker grba za to celotno pokrajino ni. Slovenci niso hoteli vzeti kranjskega grba, ker je bil to grb njihovih tlačiteljev, pač pa so si izbrali belo peterokrako zvezdo z belim polmesecem na modrem polju.«

Ta dva stavka nam mnogo povesta, čeprav tudi iz njiju ne zremo vsega. Najprej preseneča odklonilno stališče do kranjskega grba, kar pa kraljevskega dvora ni motilo, da si ne bi izbrali ravno kranjskega orla, četudi naj bi bil to »grb tlačiteljev (srbsko: grb ugnjetača)«. Res je sicer, da

»slovenskega« grba v zgodovini ni bilo (dr. Josip Gruden je npr. platnice svoje Zgodovine slovenskega naroda opremil z grbi vseh dežel avstrijskega dela habsburške monarhije, kjer so živeli Slovenci, in je bil kranjski grb le grb ene izmed slovenskih pokrajin), toda to, kar so sestavljenci izbrali, je izmišljeni ilirski grb, ki je nastal v domišljiji grboslovcev 18. stoletja. Antična Ilirija ni imela grba, ker grbov takrat še ni bilo, zato so si grboslovci v 18. stoletju, ko so risali grbe za razne dežele, začeli grbe kar izmišljati, če so pri tem naleteli na deželo, ki grba ni imela. Tako so si tedanji grboslovci (npr. P. Ritter-Vitezović leta 1701, za njima pa H. Žefarović) izmislili polmesec s peterokrako zvezdo na rdečem polju kot ilirski grb, natisnili ta grb v svojih delih in s tem je bila dana možnost, da ta grb vsi prerisujejo. Tudi Napoleonove Ilirske province (1809–1813) niso imele lastnega grba. Svoj grb je dobilo šele avstrijsko kraljestvo Ilirija, ki je nastalo po odhodu Francozov (1816) iz pretežnega dela Ilirskih provinc, vendar je ta enota kmalu razpadla v prejšnje kronovine in je do propada habsburške monarhije ostala samo v cesarskem naslovu in velikem državnem grbu. Grb kraljestva Ilirije je bila zlata veslača (veslenica, ladja z vesli) na modrem polju. V času narodnega prebujenja v 19. stoletju so začeli pristaši »ilirizma« na Hrvaškem in tudi v Sloveniji po zgledu Ljudevita Gaja uporabljati polmesec z zvezdo kot svoj simbol. Predaleč bi nas zavedlo, da bi tukaj navajali vse primere, kdaj so v prejšnjem stoletju posamezni navdušenci v Sloveniji uporabili polmesec z zvezdo kot simbol Slovenije oz. želje po Zedinjeni Sloveniji (tudi brez zveze z »ilirizmom«), tako je npr. prapor Bralnega društva v Zagorju na Pivki iz leta 1893 imel na slovenskih barvah (beli, modri in rdeči) uvezen tudi zlat polmesec; vse to pa je bila le zasebna uporaba.

Tako je torej polmesec s peterokrako zvezdo prišel kot simbol Slovenije v skupni državni grb. Tako obliko grba je ministrski predsednik kraljevine SHS Stojan Protić po posvetovanju z državnim svetnikom Ljubom Jovanovićem kot profesorjem zgodovine predložil v odobritev ministrskemu svetu in na seji 28. februarja 1919 je bil grb odobren. Od tedaj dalje so grb začeli uporabljati in so tudi delili interesentom skice grba, vendar opis ni bil uradno objavljen, ker so čakali na sprejetje ustave. Četudi že omenjeno poročilo iz leta 1922 trdi, da so si tak grb izbrali sami Slovenci, je malo verjetno, da so sestavljali v Beogradu sploh vprašali kakšnega slovenskega strokovnjaka, čeprav sta na sklepu podpisana oba slovenska člana vlade (podpredsednik dr. Anton Korošec in minister za ustavodajno skupščino in izenačenje zakonov dr. Albert Kramer).

Preden je prišlo vprašanje grba na dnevni red v ustavnem odboru ustavodajne skupščine, je 9. februarja 1921 znani slovenski zgodovinar in grboslovec dr. Josip Mal (1884–1976), takrat kustos (in poznejši ravnatelj) Narodnega muzeja v Ljubljani, napisal v ljubljanskem dnevniku Slovenec, glasilu Slovenske ljudske stranke (SLS), tehten članek o tem. Glede dotedanjega dela grba, ki naj bi predstavljal Slovenijo, je napisal, da grb izkazuje nepoznanje razmer. Polmesec s peterokrako zvezdo (oz. soncem) nima s Slovenijo nič skupnega, niti ni prevzet s kranjskega grba, ker ima kranjski orel le rdeče-belo šahirano oprsno zaponko. Polmesec je bizantinskega izvora ter so ga od Bizantincev prevzeli slovanski narodi, ki so bili pod njihovim vplivom (ta simbol ima v svojem grbu več jugoslovanskih mest, pa tudi v sosednjih državah, na Madžarskem in v Romuniji, najdemo ta motiv), predvsem pa so ga prevzeli Turki. Če bi hoteli vzeti zgodovinske deželne grbe, bi moral Slovenijo predstavljati grb, sestavljen iz kranjskega in štajerskega grba. Ker pa je neprimerno, da bi v že tako sestavljenem grbu bil še slovenski del sestavljen spet iz dveh delov, predlaga dr. Mal, da bi za simbol Slovenije vzeli grb celjskih grofov oz. knezov. Celjani so vladali skoraj vsemu slovenskemu ozemlju, bili so hrvatski bani in v sorodu s srbskimi in bosenskim vladarji. Ker pa so celjske tri zlate šesterokrake zvezde na modrem polju sedaj že grb mesta Celja, predlaga dr. Mal, da bi v državni grb dali tri srebrne šesterokrake zvezde (dve zgoraj in eno spodaj) na modrem polju. Zvezde naj bi pomenile narodno edinstvo (Srbe, Hrvate in Slovence kot en narod), hkrati pa naj nas spominjajo

na našo zgodovino. Značilno za slovenske razmere je, da se je takoj naslednjega dne, tj. 10. februarja 1921, oglasil drugi ljubljanski dnevnik Jutro, glasilo Jugoslovanske demokratske stranke (JDS), in napadel članek dr. Mala v Slovencu; kritizira Malovo odklonitev polmeseca in zagovarja napačno trditev, da je bil to grb Napoleonic Ilirskih provinc; posebej pa napada Malov predlog o kranjskem orlu in štajerskem panterju, ki ga niti sam predlagatelj ne jemlje resno, ker na koncu predlaga celjske zvezde, vendar Jutro konča svoj napad z geslom »Živali vseh grbov, ujedinite se!« Dr. Mal je v Slovencu 11. februarja odgovoril na ta napad in pobijal Jutrove argumente. Posebej je poudaril, da Napoleonove Ilirske province niso imele posebnega grba.

V ustavnem odboru ustavodajne skupščine v Beogradu so o grbu razpravljali 18. februarja 1921. Vlada je predložila odboru dotedanji grb. V debati o grbu se je prvi oglasil k besedi slovenski poslanec kmetijske stranke dr. Bogumil Vošnjak, ki je poudaril, očitno pod vtisom Malovega članka, da to ni nikakršen pravi slovenski grb v heraldičnem smislu, čeprav ga zvezda spominja na celjske grofe; vendar predlaga, naj ta grb ostane, toda v opisu naj ne bo navedeno, da je slovenski. Poslanec SLS prof. Anton Sušnik je v svojem govoru (ki je v zapisniku zabeležen v slovenščini, torej je govoril slovensko) skoraj dobesedno ponovil argumente dr. Mala iz članka v Slovencu in pri tem posebej poudaril, da polmesec in zvezda nimata s Slovenijo »nikake posebne zgodovinske zveze, razen da nas spominjata na strašne boje s sovražniki, ki so prihajali iz Azije.« Pri tem je mislil na Turke in omenil, da je to njihovo versko znamenje in danes tudi državni grb. Ne bi bilo primerno, če bi v našem državnem grbu imeli simbol sovražne države, zato je predložil za slovenski grb tri srebrne šesterokrake zvezde na modrem polju. Hrvatski poslanec dr. Matko Laginja je v svojem govoru priznal upravičenost predloga prof. Sušnika, vendar je predlagal, naj ostane polmesec z zvezdo, ker da je to zelo simpatičen emblem in simbol (omenil je celo pokrivala iz Kotora, ki nosijo ta znak), obenem pa bi bil to tudi simbol jugoslovanskih državljansko muslimanske vere. Medtem se je sestal skupni poslanski klub radikalne in demokratske stranke (bila je to vladna koalicija). Slovenski poslanec JDS dr. Gregor Žerjav je pod vplivom dotedanje debate v ustavnem odboru predlagal, naj »slovenski« del grba sploh odpade, vendar so srbski poslanci predlagali, naj v grbu le bo nekaj

slovenskega, ker bi sicer opozicija takoj pokazala na neenakopravnost. Nato je dr. Žerjav predlagal tri celjske zvezde, ki naj spominjajo na preteklost Slovenije; ta predlog je bil sprejet z dostavkom, naj polmesec ne izpade, ampak pride pod vse tri »plemenske ščite«, da ostane s tem spomin na rojake muslimanske vere. Poslanec radikalne stranke prof. Ljuba Jovanović (ki je sodeloval že pri prvem sestavljanju grba) je bil izbran, da v imenu kluba predloži ta sklep v ustavnem odboru. Iz tega sklepa je razvidno, da je vlada želela pridobiti čimveč poslancev, da bi glasovali za njen načrt ustave, in je pri tem računala predvsem na glasove muslimanskih poslancev.

Na seji ustavnega odbora 19. februarja 1921 je prof. Lj. Jovanović predložil novo obliko grba, ki naj ima v spodnjem delu ščita kot slovenski grb tri zlate šesterokrake zvezde in bel polmesec na modrem polju. Odločitev je utemeljeval s tem, da je glede treh zvezd upošteval predlog dr. Vošnjaka (v resnici ga ni upošteval), glede treh zvezd je upošteval predlog prof. Sušnika (čeprav zvezde niso srebrne, kakor je predlagal prof. Sušnik), polmesec pa je obdržal v smislu predloga dr. Laginje in se je pri tem skliceval tudi na prof. Sušnika, ki je poudarjal bizantinski izvor polmeseca in njegovo razširjenost med Jugoslovani. Lj. Jovanović je v utemeljitvi posebej poudaril, da leži polmesec »pod vsemi tremi grbi«, torej ni samo slovenski, temveč občejugoslovanski, ker žive muslimani prav tako med Srbi kakor tudi med Hrvati. Minister za konstituantno Marko Trifković je ta predlog v imenu vlade odobril in v tej obliki je bil novi grb izglasovan tako v ustavnem odboru (33 članov je glasovalo zanj in 9 proti) kakor tudi v plenumu ustavodajne skupščine in čl. 2 ustave Kraljevine SHS z dne 28. junija 1921 (vidovdanska ustava) ga tudi tako opisuje. V tem členu piše, da ima orel na prsih ščit, na katerem so srbski, hrvatski in slovenski grb, slovenski grb pa je popisan s tremi zvezdami na modrem polju. Za opisi treh grbov je nov stavek: Pod tem je bel polmesec.

Na podlagi tega opisa v ustavi je ministrska seja pod predsedstvom Nikole Pašića dne 3. maja 1922 izbrala dokončno skico grba, ki je bil z datumom 7. maja objavljen v Službenih novinah št. 229 dne 14. oktobra 1922. Poročilo je podpisal arhitekt Pera Popović, omenjen pa je tudi univ. prof. Miloje Vasić, ki je od vsega začetka sodeloval pri izdelavi. Ob tej priliki so namesto kraljevske krone iz starega srbskega grba (ta je bila narisana »kar tako«, ker ob nastanku grba

srbski kralji niso nosili krone) dali v grb krono, s katero je bil kronan leta 1904 kralj Peter I. Karadjordjević. Slovenski grb ima pri tej dokončni obliki razporejene zvezde v nasprotju s predlogom prof. Sušnika oz. dr. Mala, ker je ena zgoraj in dve spodaj. Do tega je prišlo zato, ker besedilo ustave ni določalo razporeditve zvezd. Tudi polmesec ni čisto v smislu predloga prof. Lj. Jovanovića, ker ni »pod vsemi tremi grbi«, kot je opisano v ustavi, vendar bi to heraldično ne bilo mogoče, saj bi bil s tem polmesec še četrti grb, in je tako polmesec le v tretjem, tj. »slovenskem« grbu. Tak grb je ostal do prenehanja kraljevine Jugoslavije (to ime je dobila država leta 1929), saj je septembrska ustava iz leta 1931 imela enak opis kakor vidovdanska, le da so izpadle besede, da je to srbski, hrvatski oz. slovenski grb. Tudi grb kraljevskega doma je ves čas ostal nespremenjen.

Javnost je sčasoma pozabila, da je spodnji del ščita pravzaprav slovensko-muslimanski simbol. Uradno samega spodnjega dela nikoli niso uporabljali, tudi kot grb Dravske banovine ne, pač pa so proti koncu kraljevine Jugoslavije začeli zasebno uporabljati polmesec in tri zvezde v dva namena: najprej kot simbol Napoleonovih Ilirskih provinc tak primer imamo v Ljubljani na vrhu ilirskega stebra na sedanjem Trgu francoske revolucije in v nadškofijskem domu na Napoleonovi spominski plošči, zvezde so v teh primerih razvrščene kot v celjskem grbu in ne kot v ustavi, potem pa kot simbol Slovenije in slovenstva ob različnih priložnostih (npr. znak Slovenske dijaške zveze, simbol Slovenije na platnicah Spominskega zbornika Slovenije iz leta 1939, na hrbtu tega zbornika pa so samo zvezde). V zdomstvu uporabljajo to še naprej, le da sedaj lahko opazimo, da opuščajo polmesec in da so ostale samo tri zvezde. Moje poročilo izpred 20 let je v zdomstvu sprožilo razne polemike o izvoru polmeseca, ki naj bi prišel iz kranjskega grba (čeprav je že dr. Mal ugotovil, da to ni res) ali naj bi bil le stilizirana liburnska ladja iz grba kraljestva Ilirije (že pogled na oba grba nam pove, da to ni mogoče, letnici nastanka enega in drugega grba pa takoj razpršita to domnevo). SR Slovenija ima že več kot 40 let svoj grb s Triglavom in morjem, od prve ustave LR Slovenije tudi z lipovimi listi, zato nam sedaj ni treba več jemati celjskih zvezd niti bizantinsko-muslimanskega polmeseca kot simbol slovenstva. Vsekakor pa je zanimiva zgodovina nastanka tega simbola.

Miloš Rybář

Kronika

Mohorski koledar je vsa leta svojega izhajanja skušal z nekakšno kroniko v tej ali oni obliki opozoriti na bolj ali manj pomembne dogodke, ki se zgodijo v času od izida enega koledarja do drugega. Najpomembnejši kronist je bil vsekakor Kolednik, kar je bil navadno urednik Finžgar sam. Bil je nepreksoljiv v svojih koledniških pomenkih, v katerih je navadno duhovito in po potrebi z ostrino obravnaval samo nekaj najbolj perečih zadev. Danes bi se prav gotovo obregnil v naše šolstvo, ki je vsako leto dražje in slabše, v zaženo gospodarstvo, ob vsem tem pa učitelji slabo plačani, ošvrknili bi zamisel o skupnih jedrih, ki bi se mu zdela tuja in nasilna, in še marsikaj, kar slovenskemu človeku danes greni življenje in zamegljuje pogled v prihodnost. Že v svojem času so bile Finžgarjeve koledniške prilike družbi za zgled in opomin. V njih se je spuščal v široko življenje in dajal duška svojemu prizadevanju človeškemu čutu ter skušal z močjo besede prikazati tisto, kar je v družbi slabega, in dvigati, kar je v nji dobrega. Tako je Kolednik v svojem času opravljal tudi pomembno moralno in vzgojno nalogo.

Danes si nalogo kronista drugače predstavlja. Dnevni tisk, radio in televizija so tako razširjeni in dostopni skoro slehernemu našemu človeku, da lahko sproti spremlja dogodke doma in po svetu. Teh dogodkov pa je vsak dan toliko bolj ali manj pomembnih, da jih v glavnem hitro pozabimo. Iz preobilice teh dogodkov, s katerimi nas dnevno zasipa moderna poročevalska tehnika, je vendarle vredno na nekatere posebej opozoriti. Pregled takih dogodkov za nazaj utegne biti zanimiv z raznih vidikov. Kako ob nekaterih izmed njih skušamo dojeti njihov razplet v prihodnosti, kaj nas zgodovina uči ob njih in podobno. Razgled po današnjem svetu pa je kaj malo spodbuden, bolj ko se nam odpira, bolj spoznavamo, kako je v gospodarski in moralni krizi, napetost v njem se stopnjuje in pogloblja, čeprav z druge strani slišimo tudi zmerom več glasov, ki spodbu-

jajo k pomiritvi, k popuščanju napetosti, k zgladitvi sporov in preprečevanju spopadov.

Razmere v svetu so danes take, da največji optimist ne tvega pogumnega pogleda v naslednjih petnajst let, ki nas še ločijo od novega tisočletja. Vsakih pet dni se človeštvo pomnoži za milijon prebivalcev, hkrati pa se zmanjšuje pridelek hrane, število brezposelnih se veča tudi v industrijsko razvitih deželah. Zaskrbljujoča so nespravljliva stališča treh supersil: Sovjetske zveze do ZDA in obratno in še posebej nerazčiščeni odnosi med Sovjetsko zvezo in LR Kitajsko. Nobenega pravega napredka ni pri reševanju vprašanj med razvitimi in nerazvitimi državami; nerazvite tarejo veliki dolgovi. Azijsko celino vznemirjajo vietnamska zasedba Kampučije in sovjetska Afganistana, spopadi na vietnamsko-kitajski meji, predvsem pa dolgotrajna in uničujoča vojna med Irakom in Iranom. Drugo največje žarišče spopadov in sovraštva je na ozemlju Srednjega vzhoda. Afriko pretresajo pogosti državni udari, pesti jo večletna suša in lakota. Južna Afrika je zaradi apartheida eden izmed najbolj osovraženih režimov na svetu, kar je potrdil junijski Bothov obisk v nekaterih evropskih prestolnicah. Tudi vrenju na »Zeleni celine« ni videti konca, zlasti v Nikaragvi in Salvadorju; Čile se že nekaj let trdovratno upira Pinochetovi trdi roki.

Kaj pa Jugoslavija? Na kratko povedano: nadaljuje politiko krepitve lastne neodvisnosti in enakopravnega sodelovanja z vsemi, ki to želijo. S svojo mirovno politiko uživa velik ugled v svetu, posebno med neuvrščeniimi. Za višje oblike gospodarskega sodelovanja in industrijsko kooperacijo se zanima čedalje več držav. Kljub visokemu deficitu v trgovanju z deželami trdnih valut in kljub nelikvidnosti našega gospodarstva se izvoz v območje trdnih valut veča, izboljšuje pa se zmerom bolj celotna struktura našega izvoza. Naša industrija je zmožna izvažati in prodajati čedalje več končnih izdelkov. In kar je za sedanjost Jugoslavijo še posebno značilno, je njena odpr-

tost. Iz leta v leto večji dotok turistov ni samo očitno znamenje rasti in vzpona našega turizma, marveč tudi dokaz naše odprtosti in prepričanja, da zaprte meje niso najboljši varuh socializma.

Vredni spomina

Mišku Kranjcu, ki je umrl junija leta 1983, se je slovenska kulturna javnost oddolžila s postavitvijo spomenika v njegovem rojstnem kraju Veliki Polani 2. oktobra 1983. Ob tej priložnosti, ki je bila združena z 11. plenarom kulturnih delavcev OF, so osvetlili pripovedno delo Miška Kranjca, socialno ozadje in okvir, iz katerega je izšel. Izšel je iz zamočvirjene prekmurske pokrajine, ki je danes močno spremenila svojo podobo. V svojih novelah, povestih in romanih, ki so v glavnem posvečeni tej pokrajini, je svojim rojakom obljubljal srečo, boljše življenje. Za Miškom Kranjcem ostaja obsežno literarno delo. V enem izmed teh del z naslovom *Izgubljena vera*, je čutili, kot da je bilo napisano zato, da bi vera v življenje za pisateljeve ljudi in za nas ostala, saj je na koncu knjige zapisal: »Življenje često samo uredi tisto, česar ljudje včasih ne znamo. In prav je, če dobro uredi.« Le malo pozneje – 21. oktobra 1983 – je bilo spominsko srečanje na Ravnah, posvečeno 90. letnici rojstva pisatelja *Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca*. Ob tem spominskem srečanju je bilo poudarjeno, kako je bil Prežih vseskozi zračen s slovensko zemljo, predvsem s Koroško in z vsem, kar je slovenskega. Prežih je s svojim pisateljskim delom še vedno živ in aktualen in bo tak ostal. Šel je za tem svojim slovenskim človekom, proletarskim in kmečkim, nosil ga je v sebi, trpel njegove muke, se veselil življenja z njim, veroval, se bojeval, iskal novih in novih poti k nezanesljivi človeški sreči in ga poveljeval tudi takrat, ko je bil v svojem trpljenju in ponižanju majhen in izgubljen. Tedaj mu je Voranc pomagal živeti z zanj napisano besedo, takrat ga je s to svojo živo in krepko besedo spodbujal in mu vlival moči in poguma.

Dne 11. maja 1984 pa smo se spominjali dvestoletnice rojstva drugega koroškega rojaka – Urbana Jarnika. Rojen je bil leta 1784 na Potoku pri Štebnju v Ziljski dolini (umrl je 11. junija 1844 v Blatogradu nad Vrbskim jezerom na Koroškem). Kot duhovnik je služboval v Celovcu in okoliških župnijah. Jarnik je že mlad začel zlagati lirske pesmi in jih je nekaj priobčil v celovškem poučnem in zabavnem tedniku *Carinthia*. A rajši kot pesmi je pisal zgodovinske in jezikovne raz-

prave. Da je bil pesniško zares nadarjen, potrjuje Prešernovo prigovarjanje, naj bi svoje pesmi pošiljal Kranjski čbelici. Kot duhovniku pa je bilo Jarniku predvsem mnogo do tega, da čimbolj pomaga k verski, umski in gospodarski izobrazbi slovenskega ljudstva. Pri tem ga je spodbujala vodilna misel, težnja po narodnem prebujenju, ki si jo je postavil kot življenjsko geslo takoj ob vstopu v javnost s svojo prvo objavljeno pesmijo *Na Slovence*, objavljene v omenjenem listu *Carinthia* leta 1811. Takole poje: »Zarja lepa se razliva čez slovenji Goratan, zbujá dremanje častliva, oznanuje svetli dan. Slava bode spet slovela, ki Slovincem da ime, po deželah se raznela, perdobila češčenje!« Za prerodno in slovstveno delo sta ga pridobila Matija Ahacel in Jurij Japelj, zgledoval pa se je tudi po Valentinu Vodniku, pobude je dobival ob znanstvenih spisih Jerneja Kopitarja in ob slovenskih in nemških romantikih svojega časa. Jarnik nam je dal prvo mladinsko knjigo *Zbor lepih ukov za slovensko mladino* (1814), zbirko poučnih povestic, prevedenih iz raznih jezikov. Napisal je več knjig za praktične verske in gospodarske potrebe. V *Carinthii* je leta 1826 objavil znamenito razpravo o germanizaciji na Koroškem. Na osnovi krajevnih imen je dokazoval, da so nekoč Slovenci živeli na vsem ozemlju Koroške in Štajerske. Slovence je v svojih razmišljanjih nenehno opozarjal, naj ohranijo svoj jezik in v nekem pismu je zapisal, da je »treba Slovincem vrniti čast in spoštovanje.« Svojim rojakom je hotel približati najstarejšo zgodovino, v kateri jim je predstavil Sama kot kralja karantanskih Slovanov, pisal je o prvih krščanskih knezih in pokristjanjevanju, o slovenskih fevdnih prisegah v 17. in 18. stoletju. Bojeval se je proti ponemčevanju in je bil prvi, ki je rabil za naš jezik ne samo v slovenskih spisih dosledno pri obmejnih Slovencih udomačeni izraz »slovenski«, marveč ga je uvedel tudi v nemščino in je dosledno pisal »Slovenisch« namesto tedaj navadnega »windisch« ali »Krainerisch«. Glede slovenstva ga je Ivan Grafenauer označil takole »Dasi je bilo se Jarnikovo delo zasidrano v ljubezni do koroškega slovenstva z vsemi njegovimi jezikovnimi in narodopisnimi posebnostmi, je merilo njegovo hotenje že v vsem začetku preko pokrajinskih meja do vsega slovenstva; saj je čutil, da more zajemati tvorni Korošč tvornih sil le v živi zvezi z vsemi ostalimi Slovenci« (SBL I, 388). Obsežno delo je opravil na področju raziskovanja koroških vprašanj, zgodovinskih, narodoslovnih in jezikoslovnih. Na

Kopitarjevo vabilo je napisal obširen spis o življenju Ziljanov. Glavno Jarnikovo delo je Etymologikon, nekakšen etimološki slovar, v katerem je združil pod istim geslom besede, ki imajo skupen koren. Kot slovar ni imel nobenega praktičnega pomena in ni nadomestil Gutsmanovega slovarja, kot si je želel njegov celovski založnik. V rokopisu pa sta ostala njegova nemško-slovenski in slovensko-nemški slovar, ki ju je pozneje dobro uporabil Anton Janežič za svoj Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika (1850, 1851). Janežič je bil sploh najzaslužnejši nadaljevalec Jarnikovih slovstvenih pobud s svojimi učbeniki, s Slovenskim glasnikom, predvsem pa z Mohorjevo družbo, ki se je razvila v vseslovensko šolo branja in izobrazbe.

Celovčani in sploh Koroški Slovenci so se spomnili svojega rojaka preporoditelja Urbana Jarnika dne 8. februarja z osrednjo proslavo v javnem studiu deželne radijske postaje.

Baragov in Slomškov dan

Med pomembnimi cerkvenimi slovesnostmi v septembru leta 1983 sta bili spominska proslava ob 160-letnici mašniškega in 130-letnici škofovskega posvečenja misijonarja Friderika Barage. Vsaka taka slovesnost želi biti poziv k odgovornemu krščanskemu življenju. »Baragov dan« pa nas zavezuje še s posebno prošnjo k Bogu, da bi ga Cerkev sprejela med svoje svetnike. Osebnost se moramo čimbolj približati svetniškemu škofu Baragi, k njegovi zavesti o odrešenju. Samo tako se bomo najlepše oddolžili spominu svojega velikega rojaka. »Baragov dan« je bil na nedeljo 28. avgusta v cerkvi sv. Trojice v Ljubljani. Slovesno bogoslužje je vodil nadškof Alojzij Šuštar; z njim so somaševali tudi drugi slovenski škofje: mariborski škof Franc Kramberger, ljubljanska pomožna škofa Stanislav Lenič in Jožef Kvas ter ameriški škof msgr. Curtis. Osrednji duhovni nagovor med mašo je imel nadškof Šuštar, uvodno razmišljanje v drugi del proslave pa dekan ljubljanske teološke fakultete France Perko. Poseben poudarek tej slovesnosti je dal akademik Primož Ramovš, ki je na orglah izvedel svojo skladbo »Simfonični portret«, posvečen Baragi.

V cerkvi sv. Danijela v Celju pa so 25. septembra slovesno obhajali »Slomškovo nedeljo«. Bogoslužje so vodili trije škofje: metropolit Alojzij Šuštar ter mariborska škofa Franc Kramberger in Jožef Smej, z njimi pa je somaševalo 55 duhovnikov mariborske škofije. Zbrano molitveno obče-

stvo je pozdravil metropolit Šuštar v imenu vseh slovenskih vernikov doma, v zamejstvu in drugod po svetu, v imenu duhovnikov in škofov. »K Slomšku in drugim velikim možem iz naše velike in bogate zgodovine,« je poudaril metropolit Šuštar, »se vračamo, da bi črpali iz njihove duhovne dediščine. Ali pa tudi zares poznamo vso globino, osebnosti, duha naših velikih mož, ki so nam ohranjali vero, utrjevali narodno zavest, oblikovali kulturo... Imamo tudi sami dovolj čuta odgovornosti za naš čas? Za narodno zavest? Za našo kulturo? Je v nas dovolj smisla za bratstvo, odprtost in ljubezni do vseh ljudi, do slehernega človeka...?« V vabilu na to slovesnost je bilo poudarjeno: »Ohranjati moramo resnične vrednote naše slovenske krščanske kulture. Iz nje živimo. Če se izkoreninimo, propademo, se prodamo tujcem za skledo leče. Tudi za nas velja svetopisemska beseda: Majhen narod smo, a Bog nas je krepil, da smo vztrajali. Še naprej moramo vztrajati v vernosti, plemenitosti, resnični zvestobi Bogu, ki je Pot, Resnica in Življenje, Lepota in Ljubezen...« Slomškova nedelja je v molitvah in nagovorih odkrivala duha plemenitega božjega služabnika. Kot bi spregovoril sam Slomšek.

Leopold Mandič – svetnik našega časa

Na dan 16. oktobra 1983 je papež Janez Pavel II. razglasil hrvatskega kapucinskega duhovnika Leopolda Mandiča za svetnika. Slovesne razglasitve se je udeležila množica romarjev z vsega sveta, zlasti veliko jih je bilo iz italijanske pokrajine Furlanije-Juljske krajine, saj je svetnik večino življenja prebil v Padovi. Navzoča je bila tudi večja skupina hrvatskih romarjev in okrog 160 Slovencev, predvsem iz koprške škofije; v samostanu svete Marte v Kopru je namreč v letih 1905 in 1906 živel Leopold Mandič. Verniki koprške škofije so se na njegovo razglasitev za svetnika pripravljali z molitvijo in s posredovanjem podatkov in dogodkov iz njegovega življenja.

Svetnik Leopold Mandič je bil rojen 12. junija 1866 v Hercegnovem v Boki Kotorški. Njegovi predniki so se pred Turki zatekli v Boko Kotorško iz Bosne. Njegovo krstno ime je bilo Bogdan in je bil dvanajsti otrok v družini. Šestnajst let mu je bilo, ko je vstopil v kapucinski red v Vidmu (Udine) in je pri preobleki dobil redovniško ime Leopold. Leta 1900 je bil v Benetkah posvečen v mašnika. V težnji, da bi vse svoje življenje posvetil delu za krščansko edinost si je želel v domovi-

no, da bi gradil mostove med Vzhodno in Zahodno Cerkvijo. Predstojniki mu zaradi krhkega zdravja te želje niso izpolnili, vendar je bilo nekajkrat videti, da bodo njegovi veliki načrti le uspeli. Leta 1897 so ga poslali v Zadar, a se je po treh letih moral vrniti v Italijo. Od aprila 1905 do septembra 1906 je deloval kot spovednik v Kopru. Leta 1923 je prišel na Reko, vendar so številni njegovi spovedanci in duhovni prijatelji v Padovi pri provincialu in škofu dosegli, da se je vrnil v Padovo, v spovednico, kjer je deloval kot neutruden ter iskan spovednik in duhovni voditelj do smrti 30. julija 1942. Za blaženega je Leopolda Mandića razglasil papež Pavel VI., med svetnike pa ga je prištel 16. oktobra 1983 Janez Pavel II.

»Odprite vrata odrešeniku!«

S temi besedami se začenja listina, s katero je papež Janez Pavel II. 6. januarja 1983 napovedal sveto leto odrešenja. Kot zunanje znamenje za praznovanje svetega leta je na praznik Gospodovega oznanjenja 1983 odprl sveta vrata v cerkev sv. Petra. Na veliko noč 1984 se je sveto leto končalo in papež je spet zaprl vrata. O svetem letu odrešenja smo brali v lanskem Koledarju. Ker pa se je praznovanje 1950-letnice odrešenja nadaljevalo še v letu 1984, je prav, če omenimo še nekatera izjemna doživetja v tem času. Izraz svetega leta niso bila samo številna romanja, duhovne obnove in posebne pobožnosti, marveč tudi odprta srca vernikov, da bi v njih, v njihovih družinah in župnijah močneje zaživeli sprava, edinost in mir, tri spodbude, trije klici, tri naloge in s tem tudi trije sadovi svetega leta. Sveto leto bi moralo postati duhovno gibanje, ki mu je treba dati globoko in novo vsebino. Edinost in spravo je treba najprej uresničiti v krogu družine, domače župnije, škofije, cerkvene pokrajine in naposled v vesoljni Cerkvi. Jugoslovanski škofi so v zvezi s tem izdali svetoletno pastirsko pismo in pismo o ekumenizmu.

Svetoletna praznovanja so na zunaj vedno označevala romanja. V tem svetem letu je bilo veliko romanj v Rim, predvsem pa po domačih, slovenskih cerkvah. Škofje so na široko »posejali« svetoletne cerkve po vsej Sloveniji in tako se je lahko skoro vsakdo udeležil kakšnega romanja. S svetoletnimi odpustki pa so bila obdarjena še druga bogoslužna srečanja; torej je bilo priložnosti povsod dovolj. O vseh številnih romanjih moremo reči, da so bila povezana z duhovno

pripravo z zakramentom sprave in evharistije, kar vse je ustvarjalo tisto ozračje, ki je pogoj za spreobrnjenje. Naj omenimo nekaj najpomembnejših svetoletnih romanj. Že 20. avgusta 1983 so se zbrali kristjani treh dežel, narodov in državnih ureditev – Slovenije, Avstrije in Italije – pri Mariji Pomagaj na Brezjah in združeni v molitvah želeli okrepiti medsebojne prijateljske vezi poglobiti krščansko bratstvo in tako graditi prihodnost Evrope v miru in pravičnosti. Srečanje na Brezjah, ki se ga je udeležilo okrog pet tisoč romarjev, je vodil ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, ob njem pa so bili videmski nadškof Alfredo Battisti, celovski škof dr. Egon Kapellari, koprski škof dr. Janez Jenko, škof Elden Curtiss iz Helene v ZDA ter škofje dr. Stanislav Lenič in Jožef Kvas in dr. Jožef Smej. Somaševalo je še blizu sto duhovnikov iz vseh treh slovenskih škofij ter iz videmske in celovške škofije. Občestveno smo romali k našim domačim svetoletnim cerkvam, zlasti v stolnice. V domače stolnice ali druge stoletne cerkve so skupno romale dekanije in pastoralna področja, župnije in posamezne skupine vernikov. Tako so domala iz vseh župnij ljubljanske nadškofije člani župnijskih svetov na prvo postno nedeljo poromali v ljubljansko stolnico. Tudi osrednje slovenske božje poti so bile deležne večjega obiska romarjev. Nekakšen vrh svetega leta pa je bilo vsaj na zunaj slovensko svetoletno romanje v Rim pod vodstvom vseh naših škofov. Romanje, ki je trajalo od 22. do 26. februarja 1984, je organizirala Družina. V okvir tega romanja v Rim je spadala tudi prisrčna domača Slovesnost v papeškem zavodu Slovenik. Z mašo, ki jo je vodil nadškof Šuštar, so 23. februarja odprli in blagoslovili prenovljeni del hiše, kjer je Slovenik dobil lepo urejene prostore za knjižnico, večjo dvorano, družabni prostor in več sob za romarje. Ob škofih so maševali še mladi slovenski duhovniki, ki jim hiša daje zavetje in jim omogoča študij v Rimu. Zvečer istega dne je bilo slovesno bogoslužje v baziliki svetega Petra. S papežem so maševali vsi slovenski duhovniki. Papež je nagovoril romarje v slovenskem jeziku: »Z velikim veseljem pozdravljamo med nami številno skupino slovenskih duhovnikov, ki spremljajo svetoletno narodno romanje v Rim. Po njih naj dosežejo naše želje vsega dobrega vse sobrate, ki se niso mogli tudi sami romanja udeležiti.« Dne 24. februarja je bilo skupno svetoletno srečanje v baziliki sv. Janeza, kjer je papež sprejel slovenske romarje. Pevski zbor Consortium musicum mu je pod vod-

stvom dirigenta Mirka Cudermana zapel Kimovčevo »Ti si Peter Skala«. Potem je papeža nagovoril ljubljanski nadškof: »Sveti oče, slovenski svetoletni romarji iz Jugoslavije vas z velikim veseljem spoštljivo in prisrčno pozdravljamo. Izražamo vam svojo vdanost, svojo ljubezen in svojo povezanost z vami in s katoliško Cerkvijo. Prišli smo kot zastopniki vseh naših bratov in sester v Sloveniji, v zamejstvu in v izseljenstvu po skoraj vseh deželah sveta, da tu na grobovih apostolov Petra in Pavla, na grobovih tolikih mučencev in drugih svetnikov, opravimo svetoletno romanje, izpovemo svojo vero, obnovimo svojo zvestobo Cerkvi in prejmemo vaš apostolski blagoslov...« Papež je nato v slovenščini povedal misli, ki razodevajo, da dobro pozna razmere, upanja in skrbi Cerkve v naši domovini. Ob koncu je dejal: »Obhajanje svetega leta odrešenja naj vam da novega poguma in zagona. Utrdi naj vaše prizadevanje za dobro, da bi bili tako v družbi, v katero vas je postavila božja Previdnost, prepričani in učinkoviti pričevalci resničnosti našega odrešenja...« Romarji so prinesli papežu razna darila, knjige, ki sta jih v zadnjih letih izdala Družina in Ognjišče. Istega dne je bila v baziliki Marije Velike slovenska maša s slovenskim petjem. Naslednji dan so si romarji ogledali rimske bazilike in druge znamenitosti, popoldne pa so se zbrali spet k slovenski maši v mogočni baziliki sv. Pavla zunaj obzidja. V nedeljo 26. februarja so se udeležili slovesne maše v baziliki sv. Petra, ki jo je ob somaševanju naših škofov in nekaterih duhovnikov in duhovnikov drugih narodnosti vodil kardinal William Baum. Tudi med to mašo je prepeval zbor Consortium musicum pod vodstvom Mirka Cudermana. Od drugih romanj bi omenili posebej svetoletno romanje mladih v Rim in romanje verne mladine na cvetno soboto pri nas doma. Svetoletna romanja doma in v Rimu so bila le zunanji izraz notranje prenove in poglobitve, odziv papeževemu vabilu, naj odpremo srca Odrašeniku. Ob številnih pomembnih dogodkih je kronist v zadregi, ob katerih bi se še ustavil in kateri so še posebno vredni, da jih zabeleži v svojem zapisu, ki ima pač značaj osebne gledanja nanje in zato tudi osebne izbire.

Razstava o svetem pismu

21. maja 1984 je v ljubljanski evangeličanski cerkvi odprla razstavo o svetem pismu predstojnik te Cerkve v Sloveniji Mihael Kuzmič. O pomenu

Dalmatinovega prevoda in sploh o prevajanju svetega pisma pri nas je na odprtju govoril pastor Mihael Kuzmič, kratek oris pa sta podala še dekan teološke fakultete v Ljubljani dr. France Perko in predstojnik biblične katedre na isti fakulteti dr. France Rozman. Na razstavi so bili poleg številnih slovenskih prevodov predstavljeni tudi nekateri prevodi iz drugih jezikov – do leta 1983 je bila biblija prevedena že v 1750 jezikov, letno pa izide do 25 milijonov izvodov svetega pisma – dopolnjevalo pa jo je tudi zanimivo arheološko in geografsko fotografsko gradivo.

Znanost in vera

Ljubljana je sredi maja 1984 tri dni gostila znanstvenike iz osmih držav, ki so se v dvorani Slovenske akademije znanosti in umetnosti pogovarjali o razmerjih med znanostjo in umetnostjo. V odkritem pogovoru, ki sta ga priredila Tajništvo za neverujoče iz Rima in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, so sodelovali različno misleči filozofi in teologi, psihologi in sociologi, fiziki in matematiki, biologi in astronomi. 72 znanstvenikov, vernih in neverujočih je prišlo na simpozij z različnim znanjem, z različnimi izkušnjami in pogledi na svet. Ob iskrenem medsebojnem spoštovanju so ta svoja znanja in izkustva izmenjali z drugimi. Na simpoziju so razpravljali lahko ugotovili, da danes spor med znanostjo in vero, ki je v zgodovini večkrat buril duhove, ni več mogoč, če se obe dosledno gibljeta vsaka na svojem področju. Brez vere v notranjo zakonitost in enotnost ter razumnost sveta si pravega znanstvenika sploh ni mogoče predstavljati. Simpozij je upravičil pričakovanja. Paul Poupard, vršilec dolžnosti Tajništva za neverujoče je o simpoziju dejal: »Srečanje je dokazalo, da je možnost vzpostavitve dialoga med vernimi in neverujočimi realna. Iz dialoškega ozračja na srečanju pa je moč sklepati, da lahko vsak posluša drugega in spoštuje njegovo stališče. Slišali smo različne pristope k stvarnosti. Pluralnost vedenja je vedenje tistih, ki opazujejo gibanje zvezd in planetov, ki razmišljajo o sestavi materije in evolucije sveta, in tistih, ki se sprašujejo, zakaj vse to. Potemtakem ne more biti nasprotja med znanostjo in vero, kajti znanstveniki opisujejo potek stvari, verniki pa razmišljajo o tem, zakaj stvari tako potekajo. Vesel sem, da mi kot predsedujočemu ni bilo treba nikoli prekiniti razprave. O tem, da je bilo srečanje v Ljubljani, pa bi dejal: življenje nenehno preseneča, kar je čudovito.

V častnem pripravljalnem odboru tega simpozija je bilo več uglednih osebnosti iz našega in evropskega javnega življenja, med njimi dunajski nadškof kardinal Franz König, voditelj Tajništva za neverujoče nadškof Paul Poupard, ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, član CZ ZKJ Aleksander Grličkov, Mitja Ribičič in drugi. V pripravah na simpozij je sodelovala tudi ljubljanska teološka fakulteta, zlasti njen dekan prof. dr. France Perko. Ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar je udeležencem simpozija v nadškofijskem domu, kamor jih je povabil, med drugim dejal: »Vesel sem, da je mednarodni, meddisciplinarni in medkonfesionalni kolokvij o znanosti in veri ravno v Ljubljani. Ljubljansko srečanje ima naslov kolokvij – pogovor. Ni to pogovor med znanostjo in vero, ampak med ljudmi, verujočimi in neverujočimi, o znanosti in veri. Za vsakega človeka in za vse ljudi sta znanje in verovanje, znanost in vera na ta ali oni način, v tej ali oni obliki, s temi ali onimi predznaki sestavni del njihovega duhovnega življenja. Da se moremo o tem med seboj pogovarjati, nam odkriva, da je med nami kljub vsem razlikam marsikaj skupnega. Sicer bi pogovor ne bil mogoč... V majhnem narodu, v kraju, kjer se stikata sever in jug, vzhod in zahod, kjer se srečavajo tri kulture: slovanska, romanska in germanska, kjer živimo kristjani različnih veroizpovedi skupaj z neverujočimi, se še bolj živo zavedamo, kako nam je potreben odkrit pogovor. Moja iskrena želja je, da bi tak pogovor nadaljevali pri nas in drugod in da bi bil pogovor povsod znamenje svobodnega in enakopravnega človeka in njegove plemenitosti, njegove odprtosti do drugih, njegovega notranjega bogastva in skupnega odkrivanja resnice in prizadevanja za mir ter za vedno lepšo prihodnost prek vseh meja, pa naj gre za verne ali neverujoče ali za različne veroizpovedi.

Janez Milčinski, predsednik SAZU pa je v sklepnih besedi med drugim rekel, da so se izpolnila pričakovanja, da naj bi pogovor prispeval k ustvarjanju širšega ozračja za sodelovanje z ljudmi z različnimi nazori. »Srečanje je pokazalo, da pomeni kulturni, politični in znanstveni pluralizem v svetu danes veliko prednost za človeško družbo in pomembno zagotovilo, da v svetu ni več mogoče zlahka znova vsiliti takšne družbene organizacije, ki bi pomenila kulturni, politični in znanstveni monolitizem in totalitarizem s kakršnimkoli predznakom. Na koncu bi želel povedati, da je naša težnja po pluralizmu in dialogu v naravi naše samnoupadne socialistične družbe.«

O tem srečanju bi lahko rekli, da je bilo primer dobrega dialoga, ki je resnično prispeval k medsebojnemu razumevanju in zbliževanju. Srečanje je dalo tudi pozitivni odgovor na zastavljeno vprašanje, ali je dialog med vernimi in nevernimi mogoč. Vendar se zdi, kot kažejo izkušnje pri nas, da se lažje pogovarjamo v mednarodnem okolju kot sami med seboj. Ali je morda naš duhovni prostor premajhen? se vprašuje prof. dr. France Perko. Ali smo bolj odprti navzven kakor med seboj? In vendar, pravi, nam je dialog med verujočimi in neverujočimi potreben, tako praktični dialog življenja kot soočanje naših idejnih izhodišč, da bi se mogli bolje razumeti in zaživeti pristne humane medsebojne raznose.

Obnovljeni duh menihov

V mesecu maju 1984 je bil še drugi pomembni simpozij, posvečen pomenu benediktincev, kartuzijanov in cistercijanov za Cerkev in narodovo samobitnost na Slovenskem. Simpozij je trajal tri dni in je potekal na enem izmed treh jubilejnih krajev: v Stični za njeno 850-letnico, v Pleterjah za 900-letnico kartuzijanskega reda, v Kostanjevici na Krki ob njeni 750-letnici. Simpozij je vse tri dni vodil predstojnik Inštituta za zgodovino Cerkve prof. dr. France Dolinar – simpozij sam pa je priredil ta Inštitut v sodelovanju s pletersko kartuzijo in cistercijsko opatijo v Stični. Na simpoziju so govorili poleg nekaterih profesorjev Teološke fakultete v Ljubljani predstavniki stiške opatije in pleterske kartuzije ter profesor dr. Bogo Grafenauer s Filozofske fakultete ljubljanske univerze, ki je predaval o kulturnem pomenu samostanov v slovenskem prostoru v srednjem veku. Omenjene spominske obletnice so bile kakor nalašč zunanja pobuda za predavanja in pogovore, ki so odkrivali pomen meništva za vernost in kulturo našega naroda, duhovno bogato dejavnost samostanov benediktinskega reda – benediktincev, kartuzijanov in cistercijanov – v Žičah, Bistri, Jurkloštru, Kostanjevici, Stični in Pleterjah. Le dva od teh samostanov še živita in delujeta, drugih že zdavnaj ni, s svojim življenjem in vsestranskim delom pa so v tistih davnih stoletjih zasajali korenine slovenski vernosti in kulturi. Prav področje te meniške dejavnosti na Slovenskem je bilo doslej premalo raziskano in zato tudi premalo upoštevano. Da bi bili udeleženci simpozija z delom omenjenih redov bolj seznanjeni in da bi imeli čimbolj utemeljena izhodišča za razpravljanje o zastavljenih vpra-

šanjih, je organizator vsa predavanja zbral in izdal v zborniku »Redovništvo na Slovenskem«. Srečanja tega simpozija so bila povezana s strokovnimi ekskurzijami v Jurklošter, Žiče in Bistvo, del predavanj pa je potekal v samostanih v Stični in Pleterjah. Današnjemu rodu je zelo malo znano, kako pomemben delež pri pokristjevanju Slovencev in pri njihovi kulturi je imelo meništvu, posebno še samostani benediktinskega reda. O tem veljajo besede, ki jih je v zborniku Redovništvo na Slovenskem zapisal metropolit dr. Alojzij Šuštar: »Zanimanje za zgodovino, odkrivanje, vedno boljše poznanje in razumevanje preteklosti in njenega duhovnega bogastva ne pomeni le razširjanja izobrazbe in kulture, temveč hkrati in še bolj vračanje k virom in koreninam življenja; s tem pa tudi preverjamo pristnost današnjih vrednot. To velja toliko bolj za krščanstvo in Cerkev, ki bistveno živita iz zgodovinskih dogajanj in zgodovinskega razvoja. Za naš slovenski narod ima odkrivanje začetkov naše vernosti od pokristjanjevanja pa do kolikor toliko ustaljenih oblik še svoj poseben pomen. Pri tem ugotavljamo na eni strani skupne prvine, ki smo jih Slovenci prejeli iz krščanstva in kulturnega izročila drugih narodov, na drugi strani pa izviren slovenski prispevek, ko se je krščanstvo – in z njim tudi kultura udomačilo na naši zemlji in s tem dobilo odločilen pomen za nadaljnji razvoj našega naroda.«

Papež Janez Pavel II. v deželah Daljnega Vzhoda

Papež se je na svoje, doslej najdaljše apostolsko potovanje odpravil 2. maja 1984. Na Aljaski se je srečal z ameriškim predsednikom Reaganom, ki se je vračal s Kitajskega. Prva postaja je bila Južna Koreja, kjer so ga sprejeli najvišji državni voditelji in predstavniki Cerkve. V pozdravnem govoru je dejal: »Vedno sem prosil Boga, naj mi nakloni milost in veselje, da bi obiskal to lepo deželo in drago korejsko ljudstvo. Vedno sem čutil, da ste mi blizu, in zdaj sem tu, vaš prijatelj, poslanec miru, božjega miru v vsej vaši deželi... Molim, da bi bila vaša ljuba domovina, zdaj razdeljena že več kot eno generacijo, edina kot družina. Tega pa ni mogoče doseči s spopadi in sovražnostjo, temveč s pogovorom, medsebojnim zaupanjem in bratsko ljubeznijo. Dajte zgled vedno bolj sovražnemu svetu, načetemu od nezaupanja in krvavega nasilja.« Papež je v prestolnici Južne Koreje pozdravil tudi pro-

testante in budiste. Njegov prvi obisk je veljal cerkvi, posvečeni 103 korejskim mučencem, med katerimi je 94 domačinov. Višek papeževega bivanja je bila slovesnost, med katero je razglasil za svetnike 103 korejske mučence. Srečanju z osem tisoč mladimi na mestnem stadionu je zaupal nalogo, naj bodo graditelji Cerkve in družbe v domovini v tretjem stoletju njenega obstoja in naj ne izbirajo poti oblasti, denarja in porabništva. Iz Južne Koreje je papež z italijanskim letalom odletel na 5300 kilometrov dolgo pot do Port Moresbyja v Novi Gvineji. To je edina država na svetu, ki je manj kot v sto letih dobesedno prešla iz kamene dobe v visoko razvito civilizacijo, sprejela krščanstvo in se razvila v sodobno demokratično deželo. Na stadionu v Port Moresbyju, kjer ga je sprejelo nad 30.000 ljudi, se je spomnil misijonarjev, ki so v te kraje prinesli Kristusovo oznanilo in tistih, ki so nadaljevali njihovo delo. »Bog je dal svoj blagoslov in njihova prizadevanja so rodila uspeh... Cerkev v mladih narodih raste tako hitro, kakor sinovi in hčere tega naroda odgovarjajo na božji klic.« Papež je v govoru pohvalil državne oblasti, ki so razumele pomen cerkvenih šol in jih niso nikoli ovirale. – Krajši obisk je papež namenil Salomonskim otokom, na katerih je krščanstvo v polnem razcvetu in trdno povezano z vesoljno Cerkvijo. Ob slovesu je domačinom dejal: »Poučili so me, da je to mlado ljudstvo dobilo ime po kralju Salomonu, ki je slovel zaradi svoje modrosti in vednosti. Možje in žene z vseh koncev sveta so hiteli k njemu, da bi dobili moder nasvet. Rimski papež je danes prišel na Salomonske otoke, ker se želi kot pastir učiti od vas, ki tu živite. Bivanje med vami me je obogatilo. Koristila mi je vaša modrost, utelešena v vaši kulturni dediščini.« – Iz Papue – Nove Gvineje je papežovo letalo poletelo v Bangkok, glavno mesto Tajске. Ko je letel mimo Vietnama je nagovoril prebivalce te države: »Predragi vietnamski bratje in sestre, na koncu pastirskega obiska v Južni Koreji, Papui – Novi Gvineji in na Salomonskih otokih sem v bližini Vietnama. Pozdraviti želim ljudstvo te države, ki jo imam rad, mu izkazati svojo simpatijo, miroljubne občutke, spodbude in prisrčne želje... Zdaj se obračam na vas, predragi bratje in sestre katoličani. Od začetka evangelizacije ste bili živo občestvo v Cerkvi. Uskladili ste jo z duhom svoje kulture, velikodušne v molitvi in ljubezni do vseh... Molim, da bi vedno mogli izpovedovati in živeti svojo vero. Državi je v čast, če zagotovi te možnosti. S tem dokazuje svoja prizadevanja za pravičnost in

spodbuja uresničitev duhovnih vrednot, ki so potrebne za njen razvoj. Oči vse Cerkve so uprte v vas. Cerkev vas spodbuja, da skupaj z vsemi rojaki iščete boljšo prihodnost za vse...»

V Bangkoku je papeža sprejel tajski princ in ga po sprejemu peljal v kraljevsko palačo. Ker je Tajska v glavnem budistična dežela, je papež obiskal tudi budističnega voditelja Vasana Tara. Pri večerni maši, katere se je udeležilo nad 50 tisoč ljudi, je papež pozdravil navzoče in jim med drugim dejal: »Srečni ste lahko, da živite v kraljestvu, v katerem uživajo državljani versko svobodo, kjer moški in ženske lahko svobodno častijo Boga v skladu s svojo vestjo... Po razširjenosti budizma je mogoče sklepati na vašo težnjo po oddaljevanju od tuzemske modrosti. Odkrivati in doseči želite notranje očiščenje in osvobojenje. Cerkev globoko spoštuje modrost, ki jo vsebujejo nekrščanska verstva in ne zametuje ničesar, kar je v njih svetega in pristnega.« – Na koncu svojega apostolskega potovanja je papež obiskal begunsko taborišče, kamor se stekajo tisoči iz Kampučije, Vietnama in Laosa, domove pa so morali zapustiti zaradi Vietnamcev.

Papež v Švici

Dober mesec dni z njegove doslej najdaljše poti po deželah Daljnega Vzhoda, kjer so ga množice povsod sprejemale z navdušenjem in odprtimi rokami, se je papež Janez Pavel II. odpravil v Italijo sosednjo Švico. Dr. Philip Potter, generalni tajnik Ekumenskega sveta Cerkev, je pozval članice tega sveta k skupni molitvi s katoličani za uspeh obiska papeža Janeza Pavla II. v Švici. Potter je v pismu poudaril, da je papežev obisk ugodna priložnost z molitvijo in premišljevanjem ter ob kesanju pregledati medsebojna nesoglasja in obnoviti svojo povezanost z enim Gospodom in Rešiteljem Jezusom Kristusom. Švicarji so rimskega papeža, ki je bil pet dni (od 12. do 17. junija 1984) njihov gost, spoštljivo sprejeli. Splošna sodba tega obiska v Švici, kjer je polovica prebivalcev protestantske vere, je, da je bil zelo koristen za katoličane in luterane. Njegove postaje so bile Zürich, Lugano, Ženeva, Bern in Friburg. Imel je pogovore s predstavniki protestantov in Judov, s katoliškimi škofi, s profesorji katoliških fakultet iz Friburga, Chura in Luzerna, ob srečanju z diplomatskim zborom je obsodil mednarodni terorizem, se zavzel za politične begunce, ob srečanju s priseljenci, je pozval Švicarje, naj sprejmejo tujce, ki prihajajo k njim,

naj vedno služijo bližnjemu in vsakemu človeku, ko je v potrebi. Posebej je govoril mladini: »Na vas počiva prihodnost družbe in Cerkev. Po vas in v vas želi Kristus uresničiti svojo Cerkev in ustvariti svet bratstva in solidarnosti... Ne pustite se zapeljati malodušju: vi ste jutrišnji svet, od vas je odvisna prihodnost. Od nas odraslih sprejemate svet, ki vas utegne razočarati. Vendar ima ta svet svoje bogastvo in svojo revščino, svoje vrednote in svoje pomanjkljivosti...« V srečanju s skupino krščanskih Cerkev Švice je spodbujal k ekumenski širini: »Samo ljubezen more podreti ovire, ki so jih naplavila stoletja.« Papež Janez Pavel II. se je na svojem potovanju po Švici želel srečati tudi z bančniki, saj je Švica država financ, mednarodnega kapitala. Bančnike je pozval, naj ne podpirajo izdelovanja orožja, saj bi s tem posredno razpihovali vojna žarišča. Poudaril je, da tudi v finančnem svetu morajo veljati trdna moralna načela. V nekem drugem govoru je ošvrknil samozadovoljstvo te bogate dežele, ki ni okusila gorja zadnjih dveh vojn, ko je dejal: »Tudi v Švici propadajo moralne vrednote, etične norme izgubljajo veljavo in širi se strah pred prihodnostjo«. Med svojim obiskom v Švici je papež maševal pred rojstno hišo sv. Nikolaja iz Fluelija, švicarskega narodnega svetnika.

Koroške Slovence je minilo potrpljenje

»Dolgo tli, enkrat pa zagori,« je rekla ena izmed udeleženih koroških Slovencev po zasedbi – sredi januarja 1984 – pisarne predsednika deželne šolskega sveta Karla Kirchnerja. Koroške Slovence je namreč minilo potrpljenje v njihovih zahtevah po življenjskih pravicah, enakopravnosti in vsem drugem, kar bi po ustavi in določilu 7. člena državne pogodbe Avstrija morala izpolniti, a se tej izpolnitvi trdovratno upira. Tako je torej: Koroške Slovence je minilo potrpljenje. »Feuer ist entfacht« – »Zagorelo je,« je naslovlilo ob tej demonstraciji svoj komentar celo glasilo koroške Ljudske stranke »Volkszeitung«. Koroški deželni glavar je po tej »zasedbi« Kirchnerjeve pisarne moral sprejeti v dvorani deželnega dvorca 30-člansko delegacijo osrednjih slovenskih delegacij in nato 20-člansko skupino dijakov celovške slovenske gimnazije. Eni kakor drugi so terjali obvezno dvojezično šolstvo, kot ga priznava odločba iz leta 1945. Protestno zborovanje pri deželnem glavarju Wagnerju in naslednji dan obisk pri avstrijskem prosvetnem ministru Helmutu Zilkmu

na Dunaju sta pokazala, da gre Koroškim Slovincem tokrat zares, sta oba nastopa »izsilila« obljube, vprašanje pa je, ali se bodo tudi uresničile zaradi tristranskarskega pritiska in načrtnega izmikanja vsem manjšinsko političnim obveznostim. Avstrijci čakajo na sadove asimilacije, vendar prav zadnji nastopi Koroških Slovencev potrjujejo, da teh sadov ne bodo dočakali. Čeprav je sam Bruno Kreisky javno razglasil, da je naravno, če imajo v kraju z dvojezično osnovno šolo tudi dvojezični vrtec. Vendar so oblastniki na Koroškem gluhi za take ugotovitve, saj za odgovorne za dvojezično šolstvo postavljajo ljudi, ki jim ni za obstoj in razvoj slovenskega življa na Koroškem. Prav množični sestanek pri vodji deželnega šolskega sveta Karlu Kirchnerju je bil resno opozorilo, da ni vse dovoljeno in da so se raznarodovalne oblasti uračunale. Vendar po vsem tem ni videti nobenega znamenja, da bi oblastniki na Koroškem upoštevali želje in zahteve Slovencev po drugačni, pametnejši manjšinski politiki. Predstavniki avstrijske liberalne stranke v zadnjem času celo močnejše razpihujejo protislovensko gonjo. Tem razpihovalcem mržnje in sovraštva se pridružuje Heimatdienst, klavni ostanek avstrijskega hitlerizma, s katerim bi država, ki se razglašala za demokratično, morala že davno pomesti. Prav Heimatdienst je v zadnjem času izsilil referendum za ločitev slovenskih šol na Koroškem. Tak referendum ni le napad na pravice slovenske manjšine, marveč je tudi v nasprotju s 7. členom državne pogodbe. Ta poskus, da bi uvedli tako imenovane ločene šole, ne nasprotuje samo prizadevanjem slovenske manjšine za dvojezično šolstvo, temveč ga manjšina ocenjuje kot obliko pritiska, da bi se čim manj slovenskih otrok vpisalo v take nesprejemljive ločene šole. Ob tem je treba opozoriti na zagotovila, dana januarja 1984 med obiskom avstrijskega zveznega kanclerja dr. Sinowtza v Beogradu, in marca 1984 med obiskom predsednika predsedstva SFRJ Mika Špiljaka v Avstriji, pa tudi stališče številnih demokratičnih struktur in sil v Avstriji, da pobuda koroškega Heimatdiensta za ločeni zakon in predlog svobodnjaške (FPÖ) stranke s podobnimi težnjami nimata realne perspektive za uresničenje takega zakona. Ločevanje slovenskih otrok od nemško govorečih otrok bi pomenilo ločevati manjšino od večinskega naroda že v zgodnjih mladosti, kar prav gotovo ne bi bilo v prid poznejšega medsebojnega razumevanja in skupnega življenja, pa tudi ne v skladu z demokratičnimi načeli. S tem v zvezi navajamo še

izjavo Narodnega sveta Koroških Slovencev in Zveze slovenskih organizacij na Koroškem: Obe organizaciji »odločno zavračata početje tistih, ki v pomoč FPÖ vodijo volilni boj na hrbtu slovenske manjšine in sta prepričani, da jim južnokoroško prebivalstvo ne bo nasedalo. Tisti, ki že desetletja nastopajo proti slovenski manjšini na Koroškem in ki so vložili zahtevo po referendumu, hočejo ločevanje južno-koroških otrok po jezikovni ali narodnostni pripadnosti. V vsej Avstriji obsojajo demokratično misleči ta napad na skupno dvojezično šolo in ga ocenjujejo kot politiko apartheida. Z uresničitvijo vsebine referenduma bi bila slovenska manjšina na Koroškem v svojem obstoju najhuje ogrožena, uničena pa bi bila tudi osnova za sporazumevanje in mirno sožitje v deželi.«

V izjavi omenjeni organizaciji poudarjata skupno skrb za to, da bi bilo čim manj podpisov za uvedbo postopka o referendumu, kar bo najboljši »odgovor na podle igre z manjšinskimi pravicami, ki so ustavnopravno zajamčene in zaščitene z določili člena 7 avstrijske državne pogodbe in drugih mednarodnih pogodb in ki jih po pravici ne gre kratkoma spreminjati na zahtevo manjšini sovražnih sil.

Koroški Slovenci vidimo v izvedbi referenduma proti skupni dvojezični šoli zlorabo demokratičnih instrumentov in apeliramo na vse sodeležane, naj ne podprejo referenduma, od pristojnih oblasti pa pričakujemo, da bodo vse storile za ohranitev in izpolnitev dvojezične šole na južnem Koroškem.«

Ob vseh pritiskih in sovražnostih do naših rojakov v Avstriji vendarle lahko ugotovimo, da Koroški Slovenci v svojem boju za ohranitev narodnostne identitete niso več sami. Z njimi je cela armada pretežno mladih intelektualcev iz tabora nemško govorečih Avstrijcev in celo Nemcev iz ZR Nemčije.

Velika manifestacija Slovencev v Italiji

20. maj 1984 je bil na Travniku pri Gorici za Slovence zgodovinski dan, ne samo za Slovence na Goriškem, marveč tudi na Tržaškem in Koroškem ter v Benečiji. Na ta dan je enotna delegacija Slovencev v Italiji, ki združuje vse slovenske politične predstavnike, kulturne in športne delavce, priredila množično manifestacijo, s katero so naši rojaki hoteli opozoriti vlado v Rimu in širšo javnost na nedopustno zavlačevanje zakona o

globalni zaščiti Slovencev na celotnem ozemlju italijanske republike. V posebni izjavi enotne delegacije je rečeno, da je minilo že 15 let, odkar so bili v rimskem parlamentu predstavljeni prvi zakonski osnutki o zaščiti Slovencev, vendar se razprva o teh osnutkih še vedno zatika. Medtem so bili Slovenci izpostavljeni novim valovom asimilacijskega pritiska; rastoči diskriminaciji Slovencev v videmski pokrajini pa država po 118 letih še vedno odreja pravico do šolanja v materinščini. V izjavi je med drugim rečeno: »Priča smo predvsem poskusom umetnega ločevanja Slovencev v Italiji tako glede na pokrajino, v kateri živijo, kakor glede na to, ali živijo v mestih ali na podeželju.«

Kot je iz izjave razvidno se italijanske oblasti poslužujejo podobnih metod kakor avstrijske: divide et impera – po starem rimskem načelu. Ob vsem tem pa postajajo vedno glasnejše zahteve najhujših italijanskih nasprotnikov Slovencev po preštevanju manjšine.

20. maj 1984 v Gorici na Travniku je pomenil najlepše doživetje, ki ga Slovenci v Italiji ne bodo pozabili. O tem doživetju beremo v tržaški Mladiki, št. 5–6: »...množičnost vseslovenske manifestacije, ki nas je vse spodbudila in okrepila v zavesti, da se pravilno zavzemamo za enotni nastop za dosego naših upravičenih zahtev, je prerasla vsako pričakovanje in dokazala, da smo z neokrnjeno zavestjo prestali dolgoletne zamude in odlašanja vladnih strank pri uresničevanju naših pravic. Potrjeni smo bili v prepričanju, da je vsa manjšina vzdolž meje od Kanalske doline do Istre zlita v celoto, ki je ne more in ne sme nihče razbiti ali ločevati in mora biti deležna enake in neokrnjene zaščite, ki jo predvideva ustava.

Manifestacija na Travniku je s simboli in pomeni, s katerimi je tako tesno povezana s slovensko in primorsko preteklostjo, potrdila na našem telesu znamenje slovenske pripadnosti in potešila dolgoletne sanje naših ljudi, potrdila je, da so časi zreli: mladim je vlila poguma in samozavesti, starejše generacije, ki so kot v sanjah doživljale slovenski dan na Travniku, pa je obdarovala z edinstvenim doživetjem, ki jim bo ostalo vklesano kot trajni mejnik v naši povojni manjšinski zgodovini: Slovenci iz treh dežel prvič združeni v idealnem objemu sončne Goriške – Travnik je postal z bazoviško gmajno nov simbol, ki nam bo kazal pot naprej od tega dne, ki smo ga bili potrebni in vredni. Da je to bilo tako, je dokazala zgledno speljana manifestacija, ki predstavlja naš odgovor na žaljivo zanikanje našega obstoja in

naših pravic, v duhu poti nenasilja, za kar smo se zavestno odločili.

Tudi našega nenasilja so se zbili in se ustrašili našega javnega prebujenja, na trgu. Niso ga razumeli kot opozorilo, da je mera polna in da je treba z odlašanjem in zavlačevanjem končno nehati: označili so ga kot izzivanje in motenje goriškega miru, a so nas prav oni sprejeli z nestrpnostjo trikolorskih letakov, ki so jih trosili z letala in jih je veter nosil tudi preko meje. Tudi drugače so podtikali in omalovaževali našo vseslovensko manifestacijo, toda dejstvo je, da so bili presenečeni nad veliko množico, ki je napolnila trg pred Prefekturo in nad dejstvom, da je ni nihče izkoristil v strankarske in ideološke namene. »Za manjšino, vas je bilo kar dosti,« je ugotavljal visoki vladni predstavnik.

Zamerili so nam, da smo in da smo to dokazali javno, na ugotovitev ali očitek, da nas je bilo dosti, bomo odgovorili tako, da nas bo drugič še več, če bo potrebno.«

Pomemben kulturni praznik v Reziji

V nedeljo 15. januarja 1984 so Rezijanci priredili na Ravenci v Rozajanski kulturni hiši, ki jim jo je po potresu darovala republika Slovenija, pomemben kulturni praznik: prvič v zgodovini Rezije – te rožine dolyne – so domačini ustanovili svoje kulturno društvo Rozajanski dum – Rezijska domovina. Po ustanovitvi takega kulturno-prosvetnega središča jih je gnala potreba in zaradi te potrebe so kljubovali vsem težavam in oviram, na katere so naleteli z raznih strani. Čudovita in vztrajna ljubezen do zemlje jim je bila pri teh prizadevanjih največja opora. Že samo to dejstvo prerašča venec gora, ki obdaja to najbolj osamljeno in zapostavljeno izmed vseh pokrajin, kjer živijo Slovenci v zamejstvu. Zato bi lahko rekli, da ustanovitev Rezijske domovine ni bil praznik samo Rezijanov, marveč praznik vseh zamejskih Slovencev in praznik celotne slovenske kulture. Ob tem prazniku je bilo poudarjeno, naj bi dom služil Rezijanom lastni družbeni, kulturni in gospodarski stvarnosti. Domačemu človeku, ki živi in hoče ostati v Reziji naj bi društvo dalo in razvijalo vse tiste možnosti, ki jih ima ta rožina dolyna in se ne kažejo samo v značilnem kulturnem bogastvu, v pisanem izročilu šeg in navad, marveč v širšem pojmovanju kulture, ki se ne izraža samo v napisani ali zapeti besedi, marveč pomeni vse to, kakor je dejal

predsednik tega prvega rezijanskega društva, »kar živimo, kar delamo, kar jemo, kar dihamo kar čutimo, kar hočemo, kar smo. Ohranjanje kulturnih dobrin je bistveni in prvi pogoj za ohranjanje in utrjevanje skupnosti, kot je bila v stoletjih in kot hoče biti tudi v prihodnje Rezija in njeni prebivalci. In da je prav v takem pojmovanju izhodišče njihove kulturne poti, pove tudi stavek iz knjige »Rezija: jezik zemlje, jezik kruha«, ki jo je napisal Renato Quaglia, član vodstva novega Rozajanskega doma: »Kultura ni stvar zase, pač pa je tesno povezana s procesi proizvodnje, družbene združitve in organizacije ozemlja. Če propade struktura, propade tudi kultura, saj je taka kultura vedno bolj odrinjana v stran kot ločen pojav folklor. Taka kultura ne pomeni dinamike in ustvarjanja, pač pa skoraj vedno priča o izgubljeni in zapravljeni preteklosti... Kultura ni torej obdelava nekega koncepta, pač pa je življenjska sila, s katero se hrani narod in na kateri ljudje gradijo svojo pripadnost in svojo identiteto. Prava kultura zato nujno korenini v materialni osnovi krajev, prostora, časa, stikov, delovnega orodja itd. Zato, kadar govorimo o rezijanski kulturi, ne smemo mimo vseh teh intimnih vezi, ki pogojujejo in ustvarjajo naše življenje.« Z bogatim kulturnim programom, ki je zajel splet celotne pisane in razvejane ljudske ustvarjalnosti, preprostih, a pristrčnih verzov domačih pesnikov, starih ljudskih pesmi, nastopov folklornih skupin z značilnimi plesi so Rezijani proslavili svoj praznik, ki jim pomeni velik obet za prihodnost.

Slovenstvo je dar in vrednota

To so besede, ki jih je videmski nadškof Alfredo Battisti naslovil na Beneške Slovence in z njimi odkrito in pošteno podprl njihov boj za pravice, ki jim gredo po božji in človeški postavi. Nadškof Battisti je že leta 1976 izdal dekret o uporabi slovensčine v cerkvah in še vedno se rad udeležuje slovenskih verskih srečanj. »Dom«, verski list Beneških Slovencev, je aprila 1984 objavil pogovor z nadškofom, v katerem se je ta odločno zavzel za pravično rešitev manjšinskega vprašanja, se pravi za celostno zaščito Slovencev v Italiji, ne da bi razlikovali med njimi glede na provinco, v kateri živijo. Med drugim je dejal: »Vera se ne istoveti s kulturami, z jeziki narodov, marveč se v njih nekako utelesi... Ker se ni istovetila s hebrejsko kulturo, se je mogla utelesiti v grški in latinski kulturi in tako naprej do

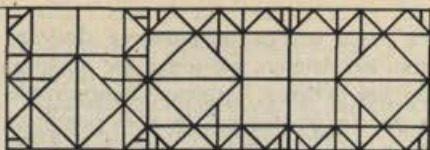
danes. Danes se mora utelesiti v slovenski in furlanski kulturi... Krščanska Evropa je sestavljena iz več narodov in več kultur. To pomeni obogatitve in pravo bogastvo za vse. Bogastvo prihaja iz raznolikosti. Raznolikost ob binkoštnem ognju pa ni več vzrok za zmedo, temveč znak bogastva Duha. Zaradi tega vi Slovenci, prav zato, ker ste kristijani, imate nalogo, ki zavzema resnično evropske razsežnosti, vendar ne v tekmovanju z drugimi silami, marveč v sodelovanju z njimi... Naj Slovenci učinkovito živijo svojo vero v Kristusa in naj z njeno pomočjo odkrijejo, da je **biti Slovenec vrednota, bogastvo in dar**. To spada k božjemu načrtu; to je v smislu stvarstva, ki ga je Kristus privzel in dopolnil. Božji dar se vsekakor ne sme zavreči, temveč sprejeti in razviti. Priporočam jim ponovno, naj ne zapravijo dediščine vere, kakor se je ohranila v njihovem izročilu, temveč naj to dediščino krepijo. Naj bodo še nadalje most v Evropi, znamenje in upanje novega sveta, kjer bodo odstranjene pregrade in kjer se bodo narodi v svoji različnosti sprejemali kot bratje.«

Beneški Slovenci papežu Janezu Pavlu II.

Beneški Slovenci so ob svetoletnem romanju v Rim izročili papežu Janezu Pavlu II. pismo, v katerem ga prosijo, naj jim kot vrhovni poglavar katoliške Cerkve pomaga do pravic, ki jim gredo po vseh božjih in človeških postavah. To prošnjo so Slovenci v Videmski pokrajini naslovili na papeža ob enem najbolj prelomnih trenutkov svoje zgodovine. Ni bila to prva prošnja Slovencev iz dežele ob Nadiži, take prošnje so naslavljali na papeža že Ivan Trinko in v imenu Primorskih Slovencev drugi pomembni možje, kot so bili dr. Engelbert Besednjak in Virgilij Šček, a je bil Vatikan gluh za te prošnje, kakor je bil gluh za prošnje predstavnikov slovenske duhovščine, ki se je med drugo svetovno vojno obračala na papeža, naj posreduje proti nasilju fašistične soldateske nad slovenskim narodom. Vsa povojna leta se Slovenci, ki živijo v bolj ali manj strnjenih skupinah v treh italijanskih upravnih enotah: Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini, prizadevajo, da bi pri italijanskih oblasteh dosegli zaščito. Po dolgoletnih pripravah se končno obeta, da bodo naši rojaki na Tržaškem in Goriškem le dobili vsaj približno ustrezen zakon, ki naj bi zaščitil njihov razvoj, pa italijanske oblasti Slovincem v Videmski pokrajini odklanjajo prizna-

nje narodne samobitnosti. In kdo predstavlja to italijansko oblast? Stranka, ki se v svetu predstavlja za krščansko in demokratično, po svojem odnosu do slovenske manjšine se pa ne razlikujejo od fašistične idejne usmerjenosti, čeprav o sebi trdi, da je stranka, ki hoče, da ostane živ in življenjski njen krščanski duh, ker je to nujna opora, da se poživi duh poslanstva (v korist bližnjega), ki je bila stalnica in značilnost prve krščanske demokracije. Kaj more biti krščanskega duha v tej stranki, katere vodilni predstavniki z zunanjim ministrom Andreottijem na čelu odreka Beneškim Slovincem priznanje samobitnosti. Drži, kakor je v svojem komentarju zapiala Družina 8. aprila 1984: »Če hoče biti stranka res krščanska, potem se mora njeno krščanstvo pokazati najprej v tistih stvareh, ki zadevajo temelje človekove pravice. Res je, vodstvo krajevnih Cerkve v obmejnih škofijah nima čiste vesti do Slovencev, vsaj kar zadeva preteklost. Narodnost in vera sta se v polpretekli zgodovini usodno prepletala in zemenjevala. Tega se z grenkobo v srcih lahko spominjajo starejši primorski duhovniki, zlasti pa Čedermaci iz Beneških dolin, ki jim je borba za pravice njihovih ljudi zasekala neizbrisne gube v obraz... Koncil je pred več kot dvajsetimi leti odločno pribil: »Ni naloga javne oblasti, da bi določala svojevrstnost oblik človeške kulture, marveč ta, da zagotovi ugodne pogoje in sredstva za napredek kulturnega življenja pri vseh, tudi pri narodnih manjšinah. Zato je treba predvsem paziti na to, da ne bi bila kultura odvrnjena od njenega lastnega namena, primorana služiti političnim ali gospodarskim silam« (CS 59,5). Če so se Beneški Slovenci v drugi polovici prejšnjega stoletja odločili za Italijo, torej za italijansko državljanstvo, se s tem niso odpovedali slovenski narodnosti in sprejeli italijansko. Tako smo prepričani, da bo zadnja prošnja Beneških Slovencev uspešnejša od tiste, ki jo je pred desetletji poslal v Vatikan Ivan Trinko. Uspešnejša predvsem zato, ker je drugi vatikanski cerkveni zbor postavil izostrena stališča do človekovih pravic in ker je na Petrovem sedežu človek, ki mu trpljenje brezpravnih ni tuje.«

P. Kosem

Z leti naj bo človek lažji, ne pa težji

Z redno športno vadbo, ki naj bo mnogostranska, si pridobimo lepo oblikovano postavo: skladno razvite mišice, vitkost v pasu in tudi vzravnanost drže telesa. Seveda pa telesni lik človeka ni odvisen samo od gibalne dejavnosti, od fizičnega dela, telovadbe in športa, v znatni meri je odvisen tudi od pravilnega odnosa do uživanja hrane in pijače. Kdor je nezmeren, kdor použije več, kakor njegov organizem potrebuje, postaja z leti vse bolj rejen, vse bolj težak. Vsak kilogram tolšče pomeni dodatno obremenitev ne samo za noge, temveč tudi za srce in druge organe. Pri rejenih ljudeh je tudi dihanje otežkočeno, ker pritiska trebušna prepona (diafragma) na prostornino prsnega koša.

Za lepo postavo je velikega pomena krepitev trebušnih mišic; če jih človek zanemari, postanejo z leti ohlapne. Posledica tega je, da se trebuh zaradi preobilne hrane izboči ali celo povesi. Zdravniki pravijo: Ko dobi človek trebuh, izgubi prsi – prsni koš se namreč povesi in pogoji za dihanje so spet slabši. V takem stanju človek težje dela, nerad hodi na večje razdalje, pri vzpenjanju po stopnicah dobi sapo. Odloči se za lagodnost, najraje sedi tudi v prostem času. Ko ga muči prevelika teža, tudi s športom nima več veselja. Marsikdo preneha teči in skakati ter dokončno opusti tekalne igre z žogo že v tretjem desetletju življenja.

Odvečna teža pomeni dodatno obremenitev, tega se zavedamo tudi pri športni rekreaciji. V četrtem desetletju življenja začnejo mišice po malem pešati, zato bi moralo biti breme, ki ga držijo in nosijo, vse lažje, ne pa težje. Pomisliti je treba tudi na stopala oziroma na stopalni lok. Če so bila stopala s svojimi številnimi drobnimi mišicami in veznim tkivom oblikovana v letih telesnega razvoja samo za določeno težo, na primer za 70 kg, tedaj ni čudno, da z leti, če teža naraste za 10 ali več kilogramov, popusti. Pojavi se sploščeno stopalo, kar povzroča težave pri hoji in neredno tudi bolečine.

Vsi zdravniki, ki se ukvarjajo z vprašanji telesne kulture, svarijo proti preveliki teži. Zagovornikom normalne telesne teže se je pridružil tudi vodilni športni fiziolog P. O. Astrand (Švedska).

Astrand uči, da je normalno, da telesna teža narašča samo v obdobju, ko človek raste in si krepí mišice, to je približno do 22. leta, potem pa ne več. Seveda je treba telesno težo kontrolirati, večkrat je treba stopiti na tehtnico.

Kakšna je normalna teža človeka v letih zrelosti? Zračunamo jo, če od njegove telesne višine, izražene v centimetrih, odštejemo 100. Normalna teža 170 cm visokega moškega znaša potemtakem 70 kg. Še bolje pa je, če je lažji od normalne teže – moški za 10 odstotkov, ženska pa za 15 odstotkov. V tem primeru govorimo o **idealni telesni teži**, ki je značilna za privržence teka za zdravje. Moški, visok 170 cm naj tehta potemtakem $70 \text{ minus } 7 = 63 \text{ kg}$, ženska pa $70 \text{ minus } 10.5 = 59.5 \text{ kg}$. To so kajpada samo približne mere, pri katerih ni upoštevana različnost konstitucije.

V telesu poprečnega moškega je 40 odstotkov mišic in 18 odstotkov tolščice. Če se odločimo za redno telesno vadbo, na primer za živahno hojo, kolesarjenje, odbojko itd., se to razmerje polagoma spreminja: na mišicah pridobivamo, tolščico pa izgublamo. Trenirani tekači na dolge proge so razmeroma lahki, saj imajo samo še 5 odstotkov tolščice in celo manj.

Ko se odločimo, da bomo izboljšali razmerje med mišicami in tolščico, je najbolje, da si izdelamo dva programa: prvi program se nanaša na zmernost v hrani in na morebitno omejitev v uživanju alkoholnih pijač, drugi pa na gibalno dejavnost v obliki fizičnega dela, hoje, športa. Če bi se omejili samo glede števila kalorij, sicer pa živeli sedé, brez telesne dejavnosti, bi izgubljali poleg tolščice tudi mišice. Postali bi lažji, vendar slabotnejši in nekako oveneli. Ker pa si želimo izboljšati postavo in pogoje za dobro počutje pri delu, je bolje, da se odločimo za oboje: za mero v hrani in za vsakdanjo gibalno dejavnost.

Med najbolj učinkovita sredstva za uravnavanje telesne teže sodi živahna hoja. Če si vsak dan privoščimo pol ure hitre hoje z malce podaljšanim korakom, smo že na zanesljivi poti k hujšanju. Ko to trdimo, moramo naglasiti, da imamo v mislih dodatno gibalno obremenitev (pol ure hoje na dan več, kakor doslej) in pogoj, da se držimo mere v hrani in pijači. Tako lahko shujšamo v 26 dneh za $\frac{1}{2}$ kg. Morda boste ugovarjali, da je to malo. Dejansko ni res kaj prida spodbu-

dno, če pokaže tehtnica po 26 dneh vsakdanje hitre hoje samo $\frac{1}{2}$ kg manj. Toda: po šestih mesecih bo znašala izguba teže 3,5 kg, po dvanajstih mesecih pa že 7 kg!

Tudi ob tej priložnosti, ko priporočamo, naj bo človek v drugi polovici življenja lažji, ne pa težji, želimo naglasiti, da šport ni samo telesna vadba, ni samo razvedrilo v prostem času in tudi ne samo priprava na tekmovanje. Šport je tudi del človekovega »samoprispevka« za zdravje in dobro počutje. Treba se je potruditi pri treniranju, treba pa se je tudi marsičemu odreči. Strinjamo se s stališčem, da pretirana ješčnost (imenujejo jo tudi požrešnost) ni v skladu s človekovim dostojanstvom. Še bolj velja to za pretirano pitje alkoholnih pijač in za kajenje. Mimograde povedano: »Če športnik kadi, je tako, kot če bi vozil avtomobil z zategnjeno ročno zavoro. Storilnost je precej zmanjšana, ker vdihuje strupene pline« (dr. L. Prokop, Medicinska fakulteta, Dunaj).

Pomembna je zavest, da je človek dolžan biti zdrav. Prizadevanje, da bi ostal čil, veder, delaven in zdrav, je tudi stvar morale. Ko gre za srčni infarkt, omenjajo zdravniki med faktorji tveganja tudi preveliko telesno težo in pomanjkanje gibanja. Ne pozabimo: Zdravje sicer ni vse, vse pa postane brez pomena, če ni zdravja. In če drži, da je »gibanje najboljša medicina« (prof. dr. W. Hollmann, Köln), je tudi v tem razlog, da ne živimo samo lagodno, da se tudi telesno utrjujemo, se odpovemo pretiranemu uživanju in tako pazimo tudi na telesno težo.

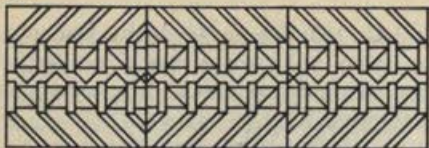
Drago Ulaga

Dovolj je sonca
za vse ljudi
pod soncem.

Dobrote
pod soncem
med ljudmi

premalo je
za vse
ljudi.

France Lokar
Dovolj je

Herbicidi – uspešni pripomočki za zatiranje plevelov

Kdorkoli goji sadno drevje, vinsko trto ali jagodičevje in prideluje poljščine ali vrtnine na polju ali na gredi ve, kako naporno je pletje in okopavanje, da bi zatrl plevel, ki zmanjšuje ali sploh onemogoči pridelek. Nekaterih rastlin za industrijsko predelavo, npr. sladkorne pese sploh ne bi mogli več pridelovati na star način. Ob pomanjkanju ročnih delovnih moči in vprežne živine se pri zatiranju plevelov vse bolj zatekamo k uporabi kemičnih snovi, škropiv, ki jim pravimo herbicidi.

Herbicidi so resnično lahko zelo uspešni pripomočki, ki nam olajšajo, včasih pa popolnoma odpravijo ročno ali strojno zatiranje plevelov. Vendar moramo biti pri njihovi uporabi zelo previdni, ker sicer lahko hkrati s pleveli prizadenemo tudi gojene rastline. Zato s herbicidi ne kaže delati poskusov, ampak jih uporabljati strogo po navodilu.

Herbicide lahko škropimo na pripravljeno zemljo pred setvijo, po setvi in pred vznikom gojenih rastlin, le v nekaj primerih škropimo z njimi tudi, ko so te rastline že zrasle. Da si ne napravimo škode z morebitnimi prevelikimi ali prekomernimi odmerki, moramo za nasad, njivo ali gredo vedeti koliko meri in za ustrezno površino odtehtati herbicidno snov. Za razliko od drugih sredstev za varstvo rastlin npr. za škropljenje proti peronospori vinske trte ali proti krompirjevi plesni, kjer je predpisana koncentracija škropiva, npr. 1% (en kg sredstva na 100 litrov vode), je pri herbicidih vedno predpisana količina sredstva na hektar ali ar, npr. 4 kg radazina za zatiranje plevelov v koruzi na hektar njive. Poznati moramo torej površino zemlje, ki jo želimo poskropiti. Če nameravamo posejati njivo s 25 ar koruze, bomo uporabili torej le eno četrtno gornjega odmerka, t. j. 1 kg. Za škropljenje s herbicidi so primerne posebne tlačne škropilnice z nizkim pritiskom, okoli 1–2 atmosfer (npr. angleški tip CP-3), če pa teh ni, lahko uporabimo navadne nahrbtnne ali vprežne škropilnice. Povsem nepri-

merni pa so za škropljenje s herbicidi nahrbtnni motorni škropilniki (molekulatorji), predvsem zato, ker se z njimi lahko zanaša škropivo na sosedne parcele. Na sploh velja, da moramo škropiti vedno v mirnem nevetrovnem vremenu.

Navedli bomo nekaj herbicidov, ki so se pri nas dobro obnesli. Izbor je seveda mnogo večji. Zato je nujno, da v primerih, ko ni na voljo tukaj navedenega herbicida in moramo kupiti drugega, skrbno preberemo navodilo in si v trgovini ali pri kakem kmetijskem strokovnjaku oskrbimo dodatna pojasnila.

V **starih žitih** (pšenici, ječmenu), kjer pričakujemo zapleveljenost s plevelnimi travami (srakopercem, pahovko) in jeseni smolencem (terico), škropimo takoj po setvi ali pred vznikom (ko žito pribode iz zemlje) z dicuranom 80 (2 do 3 kg/ha). Tedaj lahko uporabimo tudi tribunil (3 do 5 kg/ha). Tako škropljeno žito pa ni primerno za podsevek detelje ali korenja.

V času, ko ima žito tri liste pa do konca razraščanja, lahko za isti namen uporabimo dosaneks (3–5 l/ha). Z njim lahko škropimo tudi žito s podsevkom korenja. To sme tedaj imeti največ 2–4 liste. Če ne gre za podsevek, lahko uporabimo tudi dicuran (2–3 kg/ha).

Širokolistne plevela s smolencem vred zatiramo v času, ko ima žito 3 liste do polnega razraščanja s faneronom (3–4 l) ali faneronom combi (2 kg/ha). V žitu z nameravanim podsevkom detelje škropimo v tem času z aretitom (5–6 kg). Do konca razraščanja smemo proti smolencu in drugim širokolistnim plevelom uporabljati v žitu brez podsevkov aniten D(2–3 l).

Ko je žito povsem obraščeno in do začetka kolenčenja, uporabljamo proti širokolistnim plevelom hedonal DP (4 l/ha) ali deherban fluid (4 l/ha). Proti osatu in drugim širokolistnim plevelom lahko škropimo tudi še, ko imajo žitne bilke 1. in 2. kolence. Tedaj uporabimo deherban A (1,5 do 2 l/ha) ali deherban M (1,5 do 2 l/ha) ali monosan combi (4 l/ha). Pri herbicidih z imenom deherban moramo biti previdni in paziti na dodatne oznake, sicer ne dosežemo ustreznega učinka, pri koruzi pa lahko povzročimo iznakaženost.

V **koruzi** uporabljamo herbicide praviloma po setvi oziroma pred vznikom. Na njivah, kjer prevladujejo enoletni širokolistni in travni pleveli brez kostrebe, srakonje in muhiča uporabljamo gesaprim ali atrapin ali radazin (2–4 kg/ha), manjši odmerki za lažja, večji za težja tla.

Na njivah, kjer so razširjeni enoletni široko-

listni in travni plevli s kostrebo, srakonjo in muhvičem uporabljamo lasso combi (5–7 l/ha) ali primextra (4–7 l/ha) ali protrazin (5,5 do 7 kg/ha). Na njivah, zapleveljenih s pirnico, lahko v koruzi uprabljamo po 10 kg/ha radazina ali radokora. Vendar pa na taki njivi ne smemo sejati jeseni pšenice, temveč spomladi ponovno koruzo, vendar z normalnimi (nižjimi) odmerki herbicidov. Če se nam v koruzi pojavi slak, osat ali ščavje, lahko škropimo dokler koruzne rastline ne dosežejo višine 20 cm in če temperatura ne presega 20 °C z deharbanom A (1,5–2,5 l/ha) ali z deherbanom forte (1,5–2 l/ha). Koruznih rastlin, višjih od 20 cm ne smemo škropiti, ker lahko povzročimo njihovo iznakaženje. Kjer želimo v koruzi pridelovati visoki (palčni) fižol, lahko uporabimo fazeolin WP (5 do 7 kg/ha). To sredstvo pa je škodljivo za nizki fižol.

V **krompirju** uporabljajo pred vznikom proti semenskim širokolistnim plevelom in plevelnim travam gesagard (3 l/ha ali 3 cl/ar) ali patoran (4 kg/ha ali 4/dkg/ar) ali sencor (1 kg/ha ali 1 dkg/ar). Po vzniku krompirja in dokler ne doseže višine 10 cm smemo uporabiti sencor v odmerku 0,75 kg/ha ali 0,8 dkg/ar. Po osipanju krompirja lahko proti plevelu rogovilčku uporabimo radokor (1 kg/ha).

V čistem posevku **fižola** uporabljamo po setvi sam pripravek galex (3 do 5 cl/a) ali mešanico dveh pripravkov lasso (3 cl/a) + promepin (3 dkg/a) ali mešanico duala (2 cl/a) + promepina (3 dkg/a). Iste herbicide kot pri fižolu lahko uporabljamo v **grahu**.

V posevku **soje** lahko uporabljamo lasso-lino (6–10 cl/a) ali codal (5–7 cl/a), natančno po navodilu.

V **korenčku** uporabimo po setvi mešanico duala (3 cl/a) + promepin (3 dkg/a) ali mešanico lasso (3 cl/a) + afalon (2 dkg/a).

V **petersilju** uporabimo po setvi promepin 3 dkg/a ali afalon 2 dkg/a.

V **zeleni** uporabimo 2–3 tedne po presaditvi afalon (1 dkg/a) ali promepin (2/dkg/a).

V **kumarah in bučah** uporabimo pred setvijo proti semenskim plevelom devrinol WP 50 (2 dkg/a), ki ga moramo vdelati 2–5 cm globoko v zemljo.

Pri **zelju** uporabljamo pred setvijo semena za pridobitev sadik trikepin (2,5 cl/a). Poškropljeno zemljo moramo 5 do 8 cm globoko vdelati. Njive ali grede, kjer bomo posadili sadike zelja, predhodno škropimo na pripravljeno zemljo z devrinolom WP 50 (2 dkg/a) (vdelava 2–5 cm globo-

ko), 10 dni po presaditvi sadik pa s propaklorom T 50 ali grasipanom (1 dkg/a) ali lasso (4 cl/a).

Pri **cvetači** škropimo pripravljeno gredo pred saditvijo sadik z devrinolom (2,5 do 4 dkg/a) (vdelava 2–5 cm globoko v zemljo).

Pri **rdeči pesi** uprabljamo po setvi ali pred vznikom pyradur 7/dkg/a.

Pri **redkvici** škropimo pripravljeno gredo pred setvijo z trazalexom (6–10 dkg/ar).

Na gredah **solate** uporabimo pred setvijo ali pred vznikom korb 50 (3 do 4,5 dkg/a).

Pri **paradižniku in papriki** uporabimo pred sajenjem sadik dymid ali difenamid (5,6 do 8,4 dk/a).

V **čebuli** lahko pred vznikom ali po njem uporabimo mesoranil (2 do 3 dkg/a), promepin (0,7 do 1,25 dk/a) ali prometrin 40 FP (1,5 do 3 dkg/a).

V vinogradih, sadovnjakih pečkarjev, koščičarjev in jagodičevja se lahko uporablja veliko herbicidov, ki jih v tem sestavku vseh ne moremo naštet. Omenimo naj le roundup v odmerku 6–8 l/ha. Z njim škropimo, ko plevli zrastejo vsaj 20 do 25 cm visoko, dokler so manjši, učinek ni zadovoljiv. Čez tri tedne se vsi plevli, zlasti pa koreninski (pirnica, slak, osat) in semenski plevli posušijo. Iz plevelnega semena, ki je v tleh pa vendar lahko poženejo nove rastlinice. Pri škropljenju ne smemo zadeti listov gojenih rastlin, lahko pa deblo ali trs.

Pri herbicidih imamo torej na voljo veliko pripravkov, ki pa jih moramo uprabljati zelo skrbno, sicer, zlasti na njivah za koruzo, ostanejo v tleh ostanki, ki motijo uspevanje naslednjih poljščin v kolobarju.

dr. Jože Maček

Imaš
kamnito srce.
V bistvu
je plamen.

Zlomil bi
kamen.
Srca ne morem,
ker je plamen.

France Lokar
Srce

Večnamenski gospodinjski aparatus – pomočnik pri pripravljanju hrane

Vsaka gospodinja si ob nakupu katerega koli gospodinjskega stroja želi:

1. da bi bil enostaven in varen pri uporabi,
2. da bi ji olajšal delo,
3. da bi ji skrajšal čas dela,
4. da bi zadovoljil njene občutke za lepoto,
5. da bi ji ne zavzel preveč prostora in končno,
6. da bi ne bil predrag.

Na našem trgu je že kar lepo število gospodinjskih strojev in strojkov, ki v večji ali manjši meri odgovarjajo željam gospodinj in jih gospodinjne uporabljajo za najrazličnejša opravila. Brez dvoma je prvi in za sodobno gospodinjino nepogrešljiv pralni stroj, ki ji pomaga pri negi perila, oblačil in dekorativnega tekstila. Električni likalnik je že tako običajni aparat, da z njim ne bi izgubljali besed, čeprav res ni vseeno kakšnega si nabavimo: onega, ki ima le regulator za temperaturo ali onega z vlažilcem, ali onega s posebej obdelano ploskvijo. Le redke so gospodinjne, ki si za nego stanovanja ne bi omislile sesalnika in morda tudi čistilca talnih oblog. Za pomoč pri delu v kuhinji pri pripravljanju hrane pa dobimo razne stepalnike, mešalnike, mlinčke, nože in mesoreznice z različnimi dodatnimi nastavki, ki pa opravijo le eno izmed del pri pripravi hrane pa tudi UNIVERZALNE gospodinjske stroje, ki so skonstruirani tako, da opravijo različne operacije pri mehanski

obdelavi živil. Te je bilo mogoče dobiti le v konsignacijskih prodajalnah od tujih proizvajalcev. Od lanskega leta dalje pa jih proizvaja tudi naša Iskra pod nazivom BRAUN MULTIPRACTIC VEČNAMENSKI GOSPODINJSKI APARAT. In prav o prednostih tega strojčka bi želela spregovoriti.

Kar pogledjmo v koliki meri zadovoljuje zgoraj omenjenim pričakovanjem!

ad 1) MULTIPRACTIC JE ENOSTAVEN IN VAREN PRI UPORABI

Stroj je sestavljen iz ohišja, ene same posode, univerzalnega noža in treh dodatnih diskov z nastavkom. Vsa živila obdelujemo, to je stepamo, režemo, mešamo, umešamo samo v eni posodi in to z univerzalnim nožem ali pa ribamo, strgamo, režemo na dodatnih diskih, ki jih kaj enostavno namestimo z nastavkom v posodo. Živila stresemo naravnost v posodo ali pa jih, če je to potrebno, med delom stroja dodajamo skozi nastavek na pokrovu posode. Moč obdelave živil dosegamo s stiskalom, ki ima tri stopnje:

trenutno vključevanje z oznako IL (impulzator) počasna obdelava z oznako I hitra obdelava z oznako II

Vse faze dela lahko opazujemo, ker je posoda prozorna. Živila jemljemo iz posode z lopatico.

Zaradi varnosti pri delu je stroj grajen tako, da se vključi samo, če je dobro in pravilno zaprt. Odpiranje stroja med delom ni mogoče. Čiščenje stroja po uporabi je sila enostavno, ker se stroj razstavi. Ohišje obrišemo z vlažno krpo, posodo, nož in diske pa operemo kot ostalo kuhinjsko posodo.

ad 2) MULTIPRACTIC OLAJŠA GOSPODINJI DELO PRI PRIPRAVI HRANE

Koliko truda je potrebno predno gospodinja seseklja vso čebulo za golaž, zmelje meso za omako, poišče in namesti mlinček za rezanje orehov, umeša razne pireje, namaze, pripravi sadne napitke, umeša majonezo in končno umeša in ugnete razna testa! Vse to lahko opravi namesto nje in z njo MULTIPRACTIC in to samo z univerzalnim nožem. Če pa zamenjamo nož z diski nam nareže krompir za pommes frites, nariba sir, hren, čokolado, nareže zelje, kumare, peso, jabolka, nariba korenje, kolerabo in podobno.

Multipractic seseklja sadje in zelenjavo hitro in enakomerno, brez dodatka tekočine. Kar spomnimo se, da smo pri vseh mešalnikih dolivali

tekočino, če smo hoteli, da nam je sesekljal špi-načo, paradižnik, sadje in podobno. Pri multi-practicu to ni potrebno.

Zelenjavo očistimo, narežemo na večje kose, stresemo v posodo, kjer je nameščen univerzalni nož in obrnemo nekajkrat (5 do 10-krat) stikalo IL. Večkrat bomo pritisnili, če je zelenjava trša in če želimo zelenjavo bolj drobno sesekljati. Naenkrat lahko sesekljammo cca 40 dag zelenjave. Mehka zelenjava npr. peteršilj se lepše seklja, če je posoda suha in dovolj polna.

Multipractic nam lepo **seklja kuhano ali surovo meso** za polpete, omake, čevapčiče pa tudi za tatarski biftek. Kuhamo meso narežemo na manjše kose, stresemo v posodo z nožem, pokrijemo in vključimo stikalo najprej na IL in nato na II za cca 30 do 40 sekund. Podobno ravnamo s surovim mesom. Predno ga stresemo v posodo mu obrežemo maščobe in kite. Lahko pa mu že tudi dodamo potrebne dišavnice.

Multipractic seklja tudi **orehe, lešnike, mandeljne, mak, čokolado in drobtine**. Postopek je kaj enostaven. Našteta živila stresemo v posodo (na pol posušen kruh prej narežemo, čokolado nalomimo) in vključimo stikalo na II. Čas sekljanja je odvisen od tega, kako drobno želimo živilo sesekljati. Običajno traja 10 do 30 sekund. Pri orehih bodimo pozorni na to, da sesekljani orehi niso enaki zmetim. Da si obvarujemo nož, ne bomo sekljali surovih žit in kave, ker je zrnje petrdro.

Z **multipracticom** pripravimo razne **zelenjavne pireje, matavža, sadne kaše**, pa tudi **namaze** npr. jajčni namaz, skutni namaz in podobno. Željeno živilo z dodatki stresemo v posodo z nožem in vključimo stikalo za nekaj sekund.

Majoneza pripravljena z **multipracticom** je izredno trda, pri pripravi pa uporabimo cela jajca ne le rumenjake, zato je poraba jajc manjša. Vse sestavine razen olja vsujemo v posodo z nožem, vključimo stikalo na II in vlivamo olje v kar zajetnem curku. Majoneza je pripravljena v 1 do 2 minutah. Enako pripravljamo tekoče testo za palačinke, pečenjake in podobno.

Količina **testa** pripravljena s pomočjo **multipractice** je res sorazmerno majhna, saj smemo uporabiti le 40 do 50 dag moke hkrati. Je pa postopek tako kratek in enostaven, da ga lahko 2-krat ali 3-krat ponovimo in dobimo zeleno količino testa. Za krhko, kvašeno, vlečeno testo in testo za rezance vsujemo potrebno količino živil v posodo z nožem, zapremo s pokrovom in vključimo stikalo na I in nato na II od 1 do 3

minute. V tem času se oblikuje kepa in testo je ugnetenost. Če ostane masa drobljiva in se noče sprijeti v kepo, dodamo malo tekočine, če je pa mazava, dodamo malo moke in tako dobimo zeleno trdoto testa. Če testu za rezance dodamo še nekaj moke in vključimo stroj za nekaj trenutkov, dobimo ribano kašo. Zelo enostavna je priprava umešanega testa za šarkelj ali marmorni kolač, ker se maslo v **multipracticu** zelo lepo in hitro umeša. Pripravimo pa ga tako, da najprej umešamo jajca, maslo in sladkor s pomočjo stikala II, nato pa dodamo moko in nekajkrat vklopimo IL tako, da postane testo gladko. Za vse vrste testa velja, da je potrebna količina tekočine nekoliko manjša kot pri običajni pripravi.

Z **multipracticom** lahko pripravimo tudi **tolče-mo smetano in sneg iz beljakov**. Količina dobljene mase je sicer nekoliko manjša, kot pri stepanju z metlicami, ker z nožem ne vtepemo tolike količine zraka. Najlepše stepemo z večkratnim vključevanjem stikala IL ali s stikalom II.

Multipractic je zelo uporaben pri pripravi **osvežilnih pijač**. Uporabimo lahko surovo ali kuhano sadje ali zelenjavo. Posebno okusne so goste sadne pijače iz mešanega sadja. V posodo narežemo poljubno sadje, dodamo zeleno količino sladkorja, vključimo stikalo na II. Ko se sadje po nekaj sekundah seseklja, dolijemo skozi nastavke na pokrovu mleko ali vodo. Posebno osvežujoči so frappeji pripravljeni z ledom. V posodo stresemo nekaj kock ledu, vključimo stikalo na II, ko je led zdrobljen dodamo sladkor in nato poljubno sadje. Mešamo, ko se masa poenoti, dodamo med mešanjem še mleko. Pravilno pripravljen frappè je penast.

Multipractic je učinkovit pripomoček za **reza-nje** živil, tudi **sadja in zelenjave**. S ploščico za rezanje je delo opravljeno hitro in kvalitetno. Stroj vključimo na I, živilo pa potiskamo s pomočjo bata skozi nastavek na pokrovu. Od našega pritiska je odvisna debelina narezane zelenjave.

Če hočemo zelenjavo ali sadje npr. korenček, kolerabo, jabolka in podobno naribati je postopek enak, le da ploščico obrnemo.

Z rezanjem krompirja s pomočjo ploščice za pommes frites dosežemo, da je krompir narezan na pravilno velike koščke, ki se enakomerno cvrejo. Krompir vlagamo v stroj vedno, ko ta miruje.

Zelo učinkovita je ploščica za strganje sira, hrena, čokolade, lahko tudi kaše, drobtin in podobno.

ad 3) MULTIPRACTIC SKRAJŠA ČAS DELA PRI PRIPRAVI HRANE

O krajšanju časa dela skoraj ne bi izgubljali besed. Da je delo stroja izredno hitro, ste lahko opazili že ob poglavju ad 2), saj je tam čas za obdelavo živil omenjen v sekundah in največ v minutah. Res je, da se rezanje zelenjave lahko podaljša, kar je odvisno od količine zelenjave. Vendar, bodimo, pozorni! Stroja ne utrujamo preveč! Če bi delali večje količine testa ali rezali večje količine zelenjave, dovolimo, da se stroj po 3 ali 4-kratni zaporedni uporabi nekoliko odpohi.

ad 4) MULTIPRACTIC ZADOVOLJUJE ČUT ZA LEPOTO

Multipractic je izredno lepo oblikovan in dosega občutek dovršenosti prav s svojimi preprostimi linijami. Mirno lahko rečemo, da stroj kuhinjo estetsko dopolni.

ad 5) MULTIPRACTIC NE ZAVZAME PREVEČ PROSTORA ZA SHRANJEVANJE, saj ima stroj svoje stalno mesto na delovnem pultu v kuhinji. Je sorazmerno majhen, z eno samo posodo in 3 prav malimi diski z nastavkom. Tudi vrvica je lepo spravljena na svojem navoju. In če upoštevamo, da ga gospodinja zaradi njegove vsestranske uporabe vključi v delo večkrat na dan, res ni potrebno iskati zanj še poseben prostor za shranjevanje.

ad 6) MULTIPRACTIC NI PREDRAG

Govoriti o ceni je danes težko. Ta se iz dneva v dan spreminja za skoraj vse artikule in to na žalost, običajno le navzgor. Tudi multipractic ne more biti izjema. Težko je primerjati ceno z ostalimi gospodinjskimi stroji, saj je njegova učinkovitost tudi neprimerljiva. Lahko pa primerjamo njegovo ceno z podobnimi stroji na tujih trgih in bodimo poštene in priznajmo: multipractic po uporabnosti ne zaostaja, morda je njegova moč nekoliko manjša, vendar je cena znatno nižja tudi, če odmislimo znesek za carino, ki bi ga morali plačati za uvožen artikel.

Iz vsega navedenega vidimo, da smo z multipracticom dobili stroj, ki namesto gospodinje opravi tista zoprna pa tudi težaška dela v kuhinji, podobno kot jih pralni stroj opravi pri negi perila. Vprašanje je le, ali znajo gospodinje izvesti iz njega vse, kar je sposoben narediti. Tu pa vidim nalogo proizvajalca, da stroj bolj približa uporabniku. Samo priloženi prospekt je premalo, da bi bila zadovoljna oba: proizvajalec in uporabnik.

Uporabnikom pa tale nasvet: naj vas prvi neuspehi ne naredijo malodušne! Stari pregovor: »Vaja dela mojstra« prihaja tudi pri uporabi večnamenskega gospodinjskega stroja do polne veljave. Šele ob večkratni uporabi se bo med vama stakala vez in spoznali boste, da je delo v kuhinji brez pomočnika – multipractic – res pretežno in prezmudno.

V nadaljnjem sledi nekaj receptov za jedi pripravljenih z multipracticom. Vse pod geslom: lahko in hitro! Poleg juh, mesa, omak in prilog so opisane priprave osnovnih vrst testa pa tudi osvežilne pijače.

Zelenjavna juha s popečenim kruhom

- 1 žemlja
- 1 jajce
- 2 žlici masčobe
- 1 l vode
- 2 jušni kocki
- 2 korenčka
- 1 kolerabica z nekaj listi peteršilj
- zelenja
- 2 kuhana krompirja

Žemlji narežemo na kocke, jajce ubijemo v skodelico in stepemo. Masčobo segrejemo, stresmo vanjo narezano žemljico in pražimo, da nekoliko otdri. Prilijemo jajce in hitro mešamo. Ko jajce zakrke in se prime kruha, odstavimo. V juho stresemo tik pred serviranjem.

Vodo z jušnima kockama zavremo.

V posodo multipractic stresemo očiščeno in na koščke narezano zelenjavo. Stikalo obrnemo na II in miksamo nekaj trenutkov. Na drobno sesekljano zelenjavo stresmo v vrelo juho in kuhamo še cca 3 minute. Dodamo prepražen kruh in serviramo.

Zelenjava je na pol surova in zato hranilno visoko vredna. Namesto navedene zelenjave, lahko izberemo poljubno sezonsko zelenjavo.

Hladen jagodov napitek namesto juhe

- 1/2 l lepo zrelih jagod
- 2 žlici sladkorja, sok pol limone
- 2 dl vina
- 2 dl slatine
- 4 kocke ledu
- 2 dl vode
- 1 žlica gustina

V polovico vode zamešamo gustin. Drugo polovico zavremo. V vrelo zlijemo gustin, med mešanjem zavremo in nato ohladimo.

Jagode stresemo v posodo multipractica, dodamo sladkor in zmiksamo. Dodamo gustin in vino in ponovno zmiksamo. Zlijemo v posodo in postavimo v hladilnik.

Pred serviranjem dolijemo slatino in dodamo kocke ledu.

Tatarski biftek

1 šalotka,
zelen peteršilj
žlička kaper
25 dag drobno uležane govedine
sol, poper, paprika
kumina
1/2 žlice gorčice
1 žlica majoneze
1 rumenjak

Šalotko, peteršilj in kapre sesekljamo v posodi multipraktika, dodamo na koščke narezano meso, ki smo mu prej porezali vso maščobo in mrenice in vklopimo strožek nekajkrat na II, dodamo še ostale sestavine in mešamo 1/2 do 1 minuto.

Mleti zrezki s skuto ali sojo

1 majhna čebula
malo peteršilja
30 dag mešanega mesa
15 dag skute
1 jajce
2 žlici moke
sol, poper
drobtine
maščoba za cvrenje

Na koščke narezano čebulo in peteršilj stresemo v posodo multipractica in nekajkrat obrnemo gumb na II, da se grobo seseklja, dodamo na koščke narezano meso in ga razrežemo z vklapljanjem na II. Dodamo jajce, moko, sol in poper in vključimo na II, da se dobro premeša. Z drobtinami oblikujemo 4 hlebčke, ki jih na vroči maščobi rumeno zapečemo. Namesto skute lahko vzamemo tudi sojin pire.

Skutin narastek

1/2 kg skute
2 dl kisle smetane
4-5 jajc
6 žlic moke
sol
maščoba in drobtine za pekač

Pekač ali ognjaodporno posodo namastimo in potresemo z drobtinami. Vse ostale sestavine stresemo v posodo multipractica in vključimo na II. Ko se masa poenoti jo prelijemo v pripravljeni pekač, ki ga postavimo v dobro ogreto pečico.

Pečemo cca 30 minut, da enakomerno naraste in lepo porumeni. Serviramo s salato. Če želimo narastek kot sladico, dodamo poljubno količino sladkorja.

Krompirjevi polpeti s sirom

10 dag sira
4 srednje velike krompirje (cca 40 dag)
1 jajce
5 žlic moke
sol, majaron
maščoba za cvrenje

Na ploščici za strganje naribamo sir in ga pretresemo v drugo posodo. Krompir operemo, olupimo in skuhamo. Kuhanega stresemo v posodo multipractica in obrnemo stikalo na II za cca 20 sekund.

Pustimo, da se ohladi. Ohlajenemu dodamo ostale sestavine in ponovno premešamo. Ko se masa poenoti oblikujemo 4 hlebčke, ki jih spečemo na vroči maščobi, da lepo porumenijo. Serviramo s solato.

Majoneza

2 jajci
1 žlica gorčice
sol, poper
sok 1 limone
5-6 dl olja

V posodo multipractica stresemo vsa živila razen olja, vključimo stikalo na II in prilivamo olje. Po približno 1/2 do 1 minuti majoneza otrdi. Uporabimo jo lahko kot dodatek jedem ali kot osnovo za razne omake.

Tatarska omaka

2 šalotki
malo peteršilja
žlička kaper
4 male kisle kumarice
sardelni file
1 trdo kuhano jajce
četrt 1 majoneze
nekaj žlic vina.

V posodi multipractica sesekljamo šalotki, peteršilj in kapre. Dodamo kumare in ribji file in ponovno zmiksamo. Dodamo narezano jajce in majonezo ter premešamo z mešalnikom. Če je omaka pregosta, dodamo nekaj žlic vina.

Hrenova omaka

korenina hrena
2 dl kisle smetane
sok pol limone
žlička sladkorja
sol po okusu

Na ploščici za strganje naribamo hren. Vsa živila stresemo v pocelanstvo posodico in dobro premešamo. Omako serviramo k mrzlemu mesu.

Skutne palačinke

(tekoče testo)

Testo:

2 jajci

4 dl mleka

25 dag moke

sol, maščoba za pekač

Nadev:

50 dag skute

2 jajci

3 žlice smetane

4 žlice sladkorja

pest rozin

maščoba za ponev

smetana za premaz

V posodo multipraktika ubijemo jajci, dodamo sol, moko in mleko in vključimo za nekaj sekund na II. Spečemo palačinke.

Posodo multipraktica operemo in stresemo vanjo živila za namaz: skuta, jajci, smetana, sladkor.

Vključimo stikalo na II. V nekaj sekundah je masa gladka. Na vsako palačinko razmažemo 2 žlici namaza, potrosimo z rozinami in palačinko dvakrat prepognemo. Ponovno namažemo z maščobo, vanjo položimo plast palačink, jih premažemo s smetano, pokrijemo in prepečemo na neprevročni plošči.

Domači rezanci s šunko

(jajčno testo)

Testo:

2 jajci

2 kapljici vode

9 žlic moke

ščeplj soli

slan krop

Preliv:

10 dag sira

20 dag šunke

2 dl kisle smetane

Vsa živila pripravljena za testo, stresemo v posodo multipraktica in vključimo stikalo na II.

Mešamo, da se naredi kepa. Če se testo drobi in se noče oblikovati kepa, dodamo nekaj kapljic vode, če je testo mazavo pa žlico moke.

Kepo testa stresemo iz posode in oblikujemo 3 ali 4 hlebčke, ki jih na tanko razvaljamo. Testo položimo na prtč, da se malo posuši. Nato ga narežemo za prst široke rezance, ki jih kuhamo v slanem kropu cca 20 minut.

S pomočjo ploščice zribamo v strojčku sir, ga

pretresemo v drugo posodo, v posodo strojčka pa stresemo na koščke narezano šunko in vključimo stikalo nekajkrat na II. Dodamo smetano in polovico sira in ponovno premešamo.

Kuhane testenine odcedimo, preplaknemo z vročo vodo. Stresemo jih v kozico, ki jo postavimo na štedilnik. Med stalnim mešanjem dodajamo pripravljen preliv. Pred serviranjem potresemo testenine še s preostalim sirom. Ponudimo s solato.

Kuhani skutni štruklji

(vlečno testo)

Testo:

30 dag bele moke

1 jajce

1/2 dl olja

kavno skodelico tople vode

2 žlici kisa

ščeplj soli

Nadev:

70 dag skute

3 jajca

1 dl kisle smetane

10 dag rozin

Zabela:

5 dag drobtin

10 dag maščobe

slan krop

10 dag sladkorja

maščoba za pokapanje testa

Vsa živila pripravljena za testo stresemo v posodo multipraktica in vključimo stikalo na II za cca 1 minuto. V tem času se naredi testena kepa. Če se testo ne sprime lepo, ravnamo kot pri testu za rezance. Testeno kepo stresemo iz posode in oblikujemo 2 ali 3 hlebčke, ki jih premažemo z maščobo in pustimo počivati 30 minut. Nato ga na pomakanem prtu razvaljamo, pomažemo z oljem in razvlečemo. Obrežemo robove in premažemo 2/3 testa z nadevom, potrosimo rozine, ostalo 1/3 testa pokapamo z maščobo. Zvijemo in narežemo na cca 25 dolge štruklje. Vsakega posebej zavijemo v krpo, ki smo jo potrosile z drobtinami. Štruklje kuhamo v slanem kropu 30 minut. Kuhane vzamemo iz vode, položimo na desko in pustimo, da malo usahnejo. Nato jih odvijemo, stresemo na krožnik in potrosimo s prepraženimi drobtinami in sladkorjem.

Sadna omleta

(biskvitno testo)

4 jajca

4 žlice sladkorja

4 žlice moke

1/2 pecilnega praška

1 vanilin
maščoba in sladkor za pekač
nekaj žlic marmelade
kuhano sadje: breskve,
hruške, jabolka ali
drugo sezonsko sadje
tolčena sladka smetana

Jajca in sladkor stresemo v posodo multipraktica in stepamo na II 1 do 2 minuti. Dodamo moko s pecilnim praškom in vanilin in obrnemo nekajkrat na II. Testo zlijamo na pomaščen in s sladkorjem potresen pekač in spečemo v precej vroči pečici. Pečeno, še vročo omleto namažemo z marmelado in po polovici obložimo z narezanim sadjem. Drugo polovico prepognemo, da sadje prekrijemo. Narežemo na porcije in obložimo s sladko stepeno smetano.

Šarkelj z maslom

(umešano testo)

15 dag surovega masla ali margarine
3 jajca
18 dag sladkorja
30 dag moke
1 do 1 1/2 dl mleka
1/2 pec. praška
1 vanilin
limonina lupinica
10 dag rozin
1 žlica ruma
maščoba in sladkor za model

Model namažemo z oljem in potrosimo s sladkorjem. Maslo narežemo na koščke in jih stresemo v posodo multipraktika, dodamo jajca, sladkor, vanilij sladkor in lim. lupinico. Obrnemo stikalo na II in miksamo 1 1/2 do 2 minuti. Nato prilivamo mleko. Stroj ustavimo, dodamo moko s pec. praškom in rumom prepojene rozine.

Nekajkrat obrnemo stikalo II. Maso stresemo v pripravljen model in pečemo pri 200° cca 1 uro.

Ajdov kruh z orehi

(kvašeno testo)

2 dag kvasa
nekaj žlic toplega mleka
žlička sladkorja
žlica moke
15 dag ajdove moke
2 dl vrelega mleka
žlička soli
30 dag bele moke
1 dl mlačne vode
3 žlice olja
pest orehov
moka za pehar in pekač

Orehe stresemo v posodo multipraktika in stikalo obrnemo za nekaj trenutkov, da se orehi

grobno seseklajo. Stresemo jih na krožnik. Iz kvasa, mleka, sladkorja in moke pripravimo kvasec, da vzhaja.

Ajdovo moko stresemo v posodo multipraktica in vključimo na II. Prilijemo vrelo mleko. Po 30 sekundah stroj ustavimo, pustimo, da se vsebina ohladi. Nato dodamo sol, belo moko, olje, vodo in pripravljeni kvasec. Vključimo stroj na II za 1 in 1/2 minute. Dodamo orehe in vključimo nekajkrat na II. Testo stresemo na desko, malo pognetemo in oblikujemo hlebček, ki ga damo vzhajat za kratek čas v pehar. Vzhajanega stresemo na pekač, trikrat po vrhu porežemo, premažemo z mlekom in damo v razgreto pečico. Pečemo cca 1 uro. Vročega zavijemo v servieto in pustimo, da se ohladi.

Navadni keksi (krhko testo)

40 dag moke
15 dag margarine
2 rumenjaka
15 dag sladkorja
3/4 dl mrzle vode
1/2 pec. praška
1 zavitek vanilina
limonina lupinica

Vsa živila stresemo v mešalnik, vključimo na II in mešamo, da se naredi lepa kepa testa. Testo naj počiva pol ure. Nato ga razvaljamo in z obodci izrežemo piškote poljubne oblike. Polagamo jih na pomaščen pekač in spečemo v srednje vroči pečici. Še tople potresemo s sladkorjem v prahu.

Borovničev frappè

3 kocke ledu
2 žlice sladkorja
10 dag borovnic (lahko zmrznjene)
1/4 l hladnega alpskega mleka

Led stresemo v posodo multipraktica in zavrtimo stikalo na II. Pustimo, da se led zdrobi.

Dodamo sladkor, ponovno premešamo, dodamo sadje, zopet premešamo in nato med mešanjem dolijemo mleko.

Mira Šile

Življenje v mestih danes in v prihodnje

Človek v velikih mestih komaj še ve, da je del narave, njen bistveni del. Oklepajo ga beton, asfalt, promet in nemir, po drugi strani pa pomanjkanje svežega zraka in prvin narave. Vse je daleč od narave in njenih zakonitosti, ki veljajo tudi za človeka. Posledice so zanj negativne. Odražajo se v telesnem zdravju in duševnem počutju, v medsebojnih človeških odnosih, ki niso več pristno človeški.

Kako, da je do tega prišlo? Zaradi prevelike koncentracije ljudi v mestih in vsega, kar to koncentracijo spremlja. Mesta so se širila, zgoščevala in pri tem oklepala ljudi med štiri stene in ulico, hkrati pa »žrla« naraven, odprt prostor. Pri tem ne gre le za zemljo, temveč za vse, kar je v prostoru in sestavlja naravo – čist zrak, talna voda, potoki, gozdovi, travniki z rastlinstvom in živalstvom. Ko naraven prostor pozidamo, ga ni več oziroma je spremenjen, velikokrat tako, da je življenje v njem komaj še mogoče.

Razvoj mest je bil v 19. in zlasti v 20. stoletju skokovit. Mesta s prijetnim podeželskim ozračjem so v enem stoletju postala mravljjišča, ogromne pozidane površine, prenapolnjene z ljudmi. Za New York poročajo v dokumentarnem gradivu, ki ima naslov *Od idile do mase*, da je mesto imelo tja do prve vojne obširna naravna območja, kamor so ljudje množično hodili in tam na ta

ali oni način uživali naravo. Med obema vojnoma so ti obiski pojenjavali in se deloma preusmerjali v mestne parke, ki so jih med tem uvedli. Stik z naravo se je s tem kvalitetno spreminjal in izgubljal. Ni bilo več pristnega sožitja z naravo. V parku se je človek res še lahko sprehajal, doživljal pomlad, poletje, jesen, zimo, torej ritem letnih časov. Slišal je peti ptice in videl rast in cvetenje rastlin. Toda vse to se je omejevalo bolj na občudovanje, ni bilo več pristno doživljanje.

Po drugi vojni je nastala prava eksplozija prebivalstva. Parki niso mogli več sprejemati vseh množic in mestni človek je bil prikrajšan še za tisti droben stik z naravo, ki ga je prej imel. V mnogih drugih mestih po svetu se je dogajalo podobno, marsikje še v ostrejši obliki.

Tudi za nas Slovence je to vprašanje pomembno. Ali bomo tudi mi razvijali velika mesta, kjer se bodo življenjske razmere zaostrele do skrajnosti? Ali bomo znali vskladiti potrebe razvoja z naravnimi zakonitostmi? Razmere v Ljubljani in morda še v katerem drugem mestu to vprašanje opravičujejo. V naših mestih sploh nimamo pravih parkov. Največji, ki smo ga imeli, ljubljanski Tivoli, je močno okrnjen in zanemarjen. Predvojna majhna Ljubljana je zmogla Tivoli oskrbovati, sedanja ga ne more. Tako imamo v mestih zgolj zelenice, to so manjše zelene površine, ki nikakor ne zadovoljujejo potreb meščanov.

Mar ti pomisleki pomenijo, da ne bi smeli več graditi? Seveda ne. Človek je vedno gradil in si tako lajšal delo in življenje. A pri gradnji so vedno nastopali tudi negativni stranski učinki. Čim bolj je bil pri gradnji preudaren, tem manjši so bili. Če gledamo naš slovenski poselitveni prostor, vidimo in priznavamo, da so v prejšnjih obdobjih stvari bolje razumeli, kakor jih razumemo danes. Svoje bivalne in gospodarske objekte so postavljali na manj kakovostna zemljišča, čeprav z večjimi žrtvami. Danes, v času izrazite mehanizacije, delamo narobe in postavljamo zgradbe na boljša zemljišča. Priznati si moramo, da živimo v tem pogledu na račun prejšnjih rodov in da hkrati zapravljamo tisto, kar bi morali puščati bodočim rodovom. Naši predniki so imeli tudi večji, naravno pogojen estetski čut, ko so v lepo obdelanem svetu videli in občutili tudi estetsko vrednost. Danes je pri gradnji važna samo cenčnost, lahka dostopnost, kakor da vse drugo ni pomembno. Če problem prostora, kultiviranja sveta, pogledamo v našem povojnem času, še z drugimi očmi, bomo videli, da smo »znali« vre-

dnost obdelovalne zemlje do absurda razvrednotiti, enako pa tudi delo na njem.

Nadaljni razvoj mest bo zahteval nova zemljišča, ne samo za zgradbe, tudi za ceste, gramoznice, smetišča itd. Mesto pa ogroža tudi svoje širše zaledje. Slabšale se bodo življenske razmere v mestih, hkrati pa bo ogrožena tudi širša okolica.

Kaj storiti, da bi se okoliščine izboljšale? Možnosti ni veliko. Gospodarska ekspanzija z vsemi svojimi problemi za to nima pravega razumevanja. Politika z apriornimi stališči tudi ne. Kot posamezniki se problemov še vse premalo zavedamo. Mogli bi torej biti pesimisti. A če o tem razpravljamo in pišemo, smo vendar že na boljši poti.

Po svetu o teh problemih že veliko razmišljajo in pišejo. Saj gre za vprašanje, kako bodo ljudje v mestih živeli. V njih bo ob prelomu tisočletja, na področju srednje Evrope, živelo od 40 do 80% ljudi. Lahko bi rekli večina prebivalstva. In če mestnega človeka ne bomo spet približali naravi, njenim zakonitostim, bomo morali graditi vse več bolnič in umobolnic.

Zadnji čas je, da opustimo misel, da je zelenje v mestu in z njim sleherna prvina narave razkošje, izmislek zdravstvenih služb in estotov. Ali še bolj banalno, da je to prestižna potreba bogatejših slojev. Tudi ni zgolj dekoracija in vir romantičnih razpoloženj. Lahko je tudi vse to, vendar gre v sedanjih razmerah v mestih za elementarne potrebe življenja, za znosno klimo in okence v naravo, za razbijanje mrtve enoličnosti, za blažitev hrupa, za čistejši zrak. Gre za to, da bo človek lahko dihal, da ga ne bodo odnesli vetrovi, da ga ne pobere vročina in uniči hrup. In ljudje, ki se poklicno ukvarjamo z urejanjem prostora, imamo za vsemi temi osnovnimi potrebami še željo po lepem. Da bi vsaj tu in tam napravili kaj lepega, prostor, kjer bo bivanje ali delovanje prijetno na višji kulturni ravni.

Bodočnost nas vseh in naših potomcev je v domišljeni povezavi mesta in narave. Samo eno ali samo drugo ni mogoče. V času industrijske revolucije, to je v tem in prejšnjem stoletju, smo posvečali večjo pozornost objektom, stavbam, pred nami pa je čas, ko bo treba večjo pozornost posvetiti prostoru z vsemi njegovimi naravnimi prvinami. Tako je namreč mogoča povezava med človekom in naravo.

Današnjega načrtovanja prostora ne more opraviti generalist, človek, ki se vsede na vse stole in je nujno neučinkovit. In urbanistu ne zadostuje samo svinčnik, kakor parkovnemu

oblikovalcu tudi ne zgolj citiranje latinskih imen rastlin. Potrebna je premišljena sinteza, usklajevanje.

Kako v današnjem svetu izboljšujejo stvari? So ljudje, ki predlagajo, da se evropska mesta ne smejo več širiti, da morajo ostati v sedanjem okviru in je treba v njih izboljšati ekološke razmere. V družbah, kjer imajo vrednostna prizadevanja in genialne zamisli kaj veljave, bodo temu klicu tudi sledili. Drugi, zlasti sociologi in zdravniki, zagovarjajo potrebo po stanovanjskih blokih, ki ne bodo višji od štirih nadstropij. Take človek še lahko obvladuje. In spet drugi, še bolj izraziti, zagovarjajo mnenje, da mora imeti vsaka družina vsaj košček svojega sveta, pa čeprav je še tako majhen. V nekaterih že pozidanih mestih izkoriščajo sleherno krpico prostora, ga zasadijo z rastlinami, da je v mestu čim več zelenja. Razbijajo celo beton in asfalt in ob steni posadijo popenjavko, ki prinaša ritem življenja na mrtvi zid.

Leta 1983 so v Münchnu odprli veliko mednarodno vrtnarsko razstavo, sredi stanovanjskih naselij, ki so jo uredili tako, da se ljudje na njej počutijo kot v naravi. Poslej je to odprt javen park, zaščiten pred hrupom in enoličnostjo mesta.

Tudi v manjših krajih so dileme glede uporabe prostora in življenja v njem še kako velike. Res pa je, da se jih večinoma zavedamo šele takrat, ko je prepozno.

Nam vsem gre za to, da bi tudi naši potomci živeli v okolju, ki jih bo vzpodbujalo in jim omogočilo zdravo življenje. Problemov, ki smo jih navedli, zato ne gre zanemarjati.

Jože Strgar

France Lokar
Prostor v srcu

V meni si.
Skozi oči
si stopil v srce.

Zate imam prostor
v srcu,

v hiši
ga nimam.

Zaščita zdravja živine v zvezi z obredi v času »treh božičev«

Varstvo živine pred raznimi boleznimi pa tudi čarovnijami je bilo svoj čas zelo povezano z obredi in navadami ob priliki nekaterih cerkvenih praznikov. Preobšorno bi bilo opisati obrede ob vseh teh praznikih, zato se bom v tem sestavku omejil na »tri božiče«.

Med starimi narodi je bilo močno razširjeno praznovanje novega sonca o božiču, ko se sončna luč tako rekoč znova poraja. Ponekod na Slovenskem imenujejo božične praznike tudi koledniški prazniki. Krščanstvo si je prizadevalo; da bi se prvotni smisel koled, ki je bil združen z izkazovanjem časti bogu živine, čimprej pozabil. Na zvezo z živalskim kultom kaže že navada, da so pekli na božične praznike kruh, ki je imel baje čarovno moč, in ga je dobila tudi živina.

O božičnem času je strašilo vse polno zlih duhov in urokov. Stari Slovani so odganjali zle sile od doma s sežiganjem brinja. Dandanes pri nas na kmetih zle sile odganjajo na sveti večer, pred novim letom in pred sv. tremi kralji tako, da pokade in pokrope z blagoslovljeno vodo hišo, hleve in gospodarska poslopja, ponekod pa še razna božična jedila, na primer poprtnik. Ponavadi kade z vejami svetnonedeljske butare.

Že od nekdaj je obstajala ob religiji tudi magija (čaranje): človek je hotel obvladati naravne sile s skrivnostnimi pripomočki. Častil je božanstva, si prizadeval za njihovo naklonjenost, hkrati pa si je prizadeval, da bi tudi mimo božanstev, s čaranjem in magičnimi dejanji sam in neposredno vplival na sile, od katerih je bil odvisen.

Magična opravila, ki so v navadi nasilje še danes, so namenjena predvsem živini in letini. Priporočajo jo Bogu in svetnikom, mimo njih pa kličejo preprosti ljudje na pomoč tudi sredstva, ki z vero nimajo nobenega opravka. Strokovnjaki so jih resda skušali odpraviti, toda magična opravila so ostala kot dediščina, kot »šega«, ki jim zdaj niti cerkev več ne nasprotuje.

Večina magičnih opravil se je tako tesno pre-

pletala s krščanskimi obredji, da jih je komaj mogoče obravnavati posebej. Videli smo, da že božično mizo obdaja pravi splet magičnih opravil in krščanskih verovanj. Mnogim od njih danes ne vemo več pomena.

Vinko Möderndorfer je v svoji knjigi »Ljudska medicina pri Slovencih« ugotovil, da zavzema »čarodejna medicina« 40% vsega ljudskega zdravilstva. Dobršen del obsegajo sredstva, ki si jih pripravijo na sveti večer. Vrsta predmetov na božični mizi rabi v zdravilne namene. Tako oblože na sveti večer mizo in klop s kmetijskim orodjem: s sekirami, z verigami, s koso, z brusom, živinskimi zvonci, s čohalom, z bičem, pod mizo postavijo z vodo napolnjeno pinjo in žehhtar, nekoč so privlekli v hišo celo plug, na mizo polagali poleg božičnih kruhov še seno, pehar z žitom vseh vrst in jabolka; na mizo postavijo steklenico vina, steklenico studenčnice, posodo z moko itd.

V Gribinju na Koroškem so postavljali na sveti večer na mizo »žehhtar«, da bi imeli vse leto dovolj mleka. V Zilji so polagali na mizo malo slame in žita, poleg tega še denarnico, ključ, liter vina in rožni venec, v Rožu pa hlebce kruha. Prve tri so postavljali v »trikot«, na sredo pa razpelo in eno »kandelo« (svečo), da jo je ponoči blagoslovil Bog. Od slabšega kruha, ki je ležal zunaj trikotnika, so dobila na sveti dan živinčeta vsako po en kos.

Po vseh slovenskih krajih je še stara navada, da pišejo zvečer pred svetimi tremi kralji na notranji strani hišnih vrat začetnice njihovih imen, vmes pa letnico s križi: 19 + G + M + B + 84. Koroški Slovenci v Rožu pišejo to v narečju: +M+B+H+, tj. Mölzhar, Bovețzar, Hașpar.

Marsikje hodijo med postom številneje k maši. Po končani maši si v cerkvi natočijo v steklenico blagoslovljene vode in si jo odnesejo domov, da z njo vse tri svete večere kropijo dom, živino in gospodarska poslopja.

Poleg kropljenja tudi kadijo. V primerni posodi si gospodar naloži žerjavice in nanjo nasuje predvsem blagoslovljenega »lesa« iz cvetnoneedeljske butare in blagoslovljenih rož iz telovske procesije, šele v novjšem času tudi pravega kadila. Ob tej žerjavici prižge luč, ki jo nosijo pri obhodu s seboj. Gospodar kadi, gospodinja pa vzame posodico z blagoslovljeno vodo in spotoma s smrekovo ali oljno vejico kropi v obliki križa.

Zelo razširjeno je bilo nekoč verovanje v čarovnice, »coprnice«, škodljivke ljudem, živini in letini. Njihovo početje je bilo treba preprečiti. Če

si se jih hotel ubraniti, si jih moral poznati. Za to je bil najbolj prikladen božični čas.

Čarovnice so rade zahajale na Sveti večer v hlev, da so tam molzle ali naredile kakšno drugo škodo. V Prekmurju še zdaj postavijo metlo ali brano pred hlevska vrata ali pa nanja obesijo »čislo« (molek).

Ostanek iz poganstva je tudi pokanje z biči. Pogani so preganjali »bese« (zle duhove) z velikim ropotom, misleč, da se ga boje in da jih bodo tako pregnali. V nekaterih slovenskih krajih, predvsem v Prekmurju, še danes pokajo z biči, da bi pregnali čarovnice.

Med božične običaje spada tudi »kraja«. V Halozah so hodili hlapi med polnočnico seno krast. Ako je konj to noč več vrst sena, tako so verovali v Halozah, bo drugo leto lepo rejen in mu ne bo nobeno seno škodovalo. Na Kozjaku je hodil kmet na božični večer k devetim sosedom in vsakemu zmaknil snop sena; če je hotel imeti lepo živino, ji je to seno pokladal na sveti dan.

Da bi tudi živina čutila praznik in bi dobro plenjala, so ji posebno na Paškem Kozjaku pokladali na božični večer najboljše seno.

Poleg jasic in drugega okrasja je božična peka med najstarejšimi znamenji božičnih praznikov. Božični kruh je bil prvotno strogo obredna jed in dobili so ga vsi člani družine in tudi domače živali. Kruhu pa tudi soli so pripisovali čudežno moč. Božični kruh kot poglavitna obredna jed je ostal na mizi vse tri praznike. Zanj je udomačnin na Slovenskem precej različnih imen: poprtnik, božič, župnik, župnek, mižnjak, mižnik, miznjak, pomižjek, nam(i)žnik, pomižnjak, stolnik, postolnik, stovnjak; postovjak, močen kruh, bobov ded, kuc-kruh in didnjak.

Božični kruh je v raznih slovenskih krajih različen in iz raznih vrst moke. Štajerske ženke so pekle o božiču na primer kruh iz različnih zelišč za rodovitnost žena, za lahek porod in za srečo pri živini. Med zelišči je zavzemala prvo mesto praprot, zato imenujejo ta kruh praprotnik ali v prvotnejši obliki poprtnik. Taka zelišča je bilo najboljše nabrati v čarobni kresni noči.

V Slovenski krajini hodijo večji dečki na Števanje (Štefanovo) zgodaj zjutraj »po polazički«. S seboj nosijo večje poleno ali panj. Ko pride polázar v hišo, ga položi na tla, poklekne in vošči: »Bog vam dej telko prašičkôv, kelko na moji glavi lásičkov; takega prašiča kak naša peč, takšnega bika, kak naša parma...« itd.

Običaji s polaženikom imajo poganske prime-si. Prvi obiskovalec na božič je nosilec čarovniške

moči, ki prinaša pomnožitev živali in obroditev setve. Običaji s polaženikom so nastali iz novoletne misli, iz verovanja v srečo prvega srečanja in v moč blagoslova, ki pa ima večinoma že krščanski pomen.

Še v 18. stoletju je bil na Kranjskem običaj, da je duhovnik pred Svetim dnem popoldne hodil po svoji fari in blagoslavljal hiše, hleve ter božični kruh. Ponekod na Štajerskem in v Istri je ta navada ostala še v poznejših desetletjih, povsod drugod, zlasti na kranjskem, pa je božični obred kropljenja in kajenja povečini prešel na domačega gospodarja in gospodinjo.

Žito, ki ga položijo na mizo na sam božičnik, vsujejo v Prekmurju o sv. treh kraljih nazaj v shrambo, uporabljajo pa ga tudi za seme ali pa dajo živini, posebno perutnini. V Beli krajini nasujejo žito okoli božičnika. Če to žito natrosijo kokošim na božič, bodo piščanci dobro uspevali.

Kokoši bodo rajši nesle, če obmetavaš na poti k polnočnici kokošnjake z ivermi, »skaljem«. Isto dosežeš, če na sveti večer nakradeš na sosedovem dvorišču »skalnic« in jih natreseš v domači kokošnjak.

Na dan sv. treh kraljev ženske ne smejo šivati, ker bi sicer kure v novem letu ne nesle jajc.

Čar kresne in božične noči se srečata, ko v Ložu in na Otlici na Goriškem na kres pred sončnim vzhodom »vnic« pokosijo nekaj trave, jo posuše v senci, spravijo in jo hranijo na posebnem kraju, v sveti noči pa položijo živini.

Če drgneš živino s čohalom, ki je bilo na božični večer na mizi, bo lepo uspevala.

Najbolj pridna je krava z zvoncec, ki je ležal v božični noči pod božično mizo; taka krava se tudi ne izgubi.

Z oslo, ki je bila na božični mizi, so »križali« kravam po bulah in oteklem vimenu.

Otrobe so spravili. Če je bila svinja ali krava bolna, so prgišče otrobov primešali krmi; dobila jih je tudi krava, ki je telila, da je imela bolj zdravo mleko.

Na sveti večer v Ptujski okolici ureže pastir pred sončnim vzhodom tri leskove šibe, ki ne smejo biti leto stare. Z njimi žene živino k otoku napajat. Če to napravi, ga živina vse drugo leto ne bo jezila.

Ko zakoljejo prašiča, nasolijo na Štefanovo meso z blagoslovljeno soljo. Pravijo, da zaradi tega meso ne postane črvido. Z njo posolijo teleta, ko pride na svet, da ostane zdravo. Blagoslovljeno sol uporabljajo tudi kot zdravilo.

Na sv. tri kralje odtrga gospodar s pomižjeka

manjši kolaček, ki se je bil pekel na večjem, in ga nese v žepu k maši. Ko se vrne domov, ga razreže in razdeli živini. Ta kruh je baje dobro zdravilo za različne živinske bolezni.

V mnogih krajih pokladajo najboljše seno opolnoči ali ko se vrnejo od polnočnice.

Ko so šli v Žižki od polnočnice, so na poti domov iskali »krtovnjake« (kritne) in tam jemali zemljo, jo nesli v »vinjak« (čebelnjak) in tam potresli, da so tisto leto čebele pridno nabirale med.

Ko so prišli v Sokolovcih od polnočnice, so v peči zgrebli pepel, gledali vanj in govorili, kaj kdo vidi: kravje ali prašičje stopinje ali skrinjo. V skladu s tem je naslednje leto poginila krava ali svinja ali je umrl človek.

V Ivanjcih hodijo na staro leto zvečer od hiše do hiše »pesmarji« (vaški pevci) pet. Pri petju pazijo, da se ne bi zmotili, ker bi jih gospodar nagnal. To bi namreč pomenilo, da bo tisto leto nesreča pri živini.

Ko so prišli v Lipi na sv. večer od polnočnice, so šli buditi kokoši.

V Dolnji Bistri so dali na Štefanovo zjutraj konjem makovice. Pekli so jih samo na sveti post.

V Sodražici so ob Marijinem zvonjenju kadili in »žegnali« živino. Gospodar je šel naprej s kadilom, za njim pa gospodinja z »žegnano« vodo in oljko, da je z njo kropila. Gospodinja je naprej molila, ostala družina pa za njo. Molili so vse tri dele rožnega venca. Na Novega leta zvečer so zmolili dva dela rožnega venca, na tretji božič, na sv. tri kralje pa en rožni venec. Na »župnika« so položili iz testa pripravljene jaslice in ptičke. »Župnika« so dali tudi živini.

Podobno so počeli v Podpeči v Suhi krajini. O polnoči je dobila živina na sv. večer del »žegnane« kruha in deteljo. Pravili so, da se tedaj živina pogovarja, kakšna usoda bo doletela gospodarja.

Ko so zmolili na sv. večer vožni venec, so na koncu dodali: v čast sv. Antonu za zdravje živine.

V Dobropoljski dolini pravijo: Kolikor mokrih cunj visi na sv. večer okrog peči, toliko kož od poginjenih živine bo viselo čez leto. Na Malih Vodenicah nad Kostanjevico ob Krki so na sv. večer molili veseli del rožnega venca, na koncu pa dodali še en očenaš za sv. Antona. Na Novo leto so molili dva rožna venca, na sv. tri kralje pa tri. Torej obratno kot v Suhi krajini.

Božični kruh so spekli velik kot malo rešeto, na sredini pa je bil majhen hlebec, velik kot krof. To je stalo na mizi do sv. treh kraljev. Tedaj so

mali hlebec razrezali in ga dali živini in prašičem.

V Otočcu pri Novem mestu so dali kos božičnika tudi živini. Na sv. večer so šli pred hišo in od tam blagoslavljali hleve in druga gospodarska poslopja in rekli: Bog daj zdravje živini in da bi polje dobro obrodilo.

V Starem trgu ob Kolpi so morali biti na »svete tri večere« pod mizo obvezno volovski jarmi, da volom med vožnjo ne bi škodovala čarovnice. Čarovnice pa so lahko bile stare ženske, mačke ali krastače. Slednje so bile sploh proglašene za najbolj zanesljivo utelešenje čarovnic, zato so stari ljudje krastače nabadali na vile ali na kol, potem pa ugrabili, katera ženska je tisti čas zbolela.

V Gribljah v Beli krajini gre gospodinja na »badnji« večer s krebļjo žokat žareči panj v peči. Če iskre veselo in močno »frkajo«, se bodo izlegli piščanci. Isti večer dajejo krmo pod mizo in jo na božič zjutraj položijo »blagu« (živini).

Ko so prišli v Borštu na Tri kralje od maše, so prinesli domov »trikraljevsko vodo«. V hiši so pokropili vso družino, nato je šel gospodar pokropiti hlev in svinjak: log blagoslovi našo živino, naše prašiče!

Na sv. večer so v Dragi pod Gorjanci v Beli krajini dobro očistili jaslji, potem pa nakrmili živino. Ko so gnali zvečer živino napajat, so prižgali dve sveči, da je šla živina preko teh sveč. Zvečer so živino »žegnali« in kropili, opolnoči pa so dali živini polne jaslji krme. Na božič so šli zjutraj v hlev, dali vsakemu živinčetu kos kruha in ji čestitali božič: »Pomozi vam bog, čestitam vam božič; káko na božič, táko po božič. Naj bó polna štala ovac, svinja in teladi.«

Če so pozabili dati jarem na božični večer na mizo, ga potem niso smeli dati na živino do treh kraljev. Ko so na sv. večer žegnali živino, so molili rožni venec. Tudi sicer so molili vsak večer na čast sv. Antonu pet očenašev in pet »bogorodic«: »Slava bogu, ocu, sinu, sv. Duhu in sv. Antonu, preporučujemo svoje blago, da ga nam čuvaš.«

O Mariji so v Moravi na Kočevskem »žegnali« živino. Žegnala jo je gospodinja, kar je bilo drugače kot drugje. Opolnoči so zbudili živino, ker se je tedaj rodil Kristus. Tedaj so jo tudi nakrmili.

V ljudskih medicinskih bukvah Johana Brenčiča iz Rovt nad Logatcem je bilo zapisano o svetem večeru v zvezi z živino:

»Za živino ino krave: Tausentguldenkraut

špaike, pšenice jare daje na svet večer na mizi
dej živin posebno na sveti večer.

Še tu:

Daj še srebra zraven tega na sveti večer daj pri
usih treh mašah more bit, potem deni v štala ali
hišo nad urata skritu more bit tu je ta huda za
živino in ljudi.

Še tu:

Zraven v jmeni Boga skoz ne mer našga gospo-
da Jezusa Christusa, kjer je bla sveta stran s
sulcem prebodena prebodi skoz te žeble ker su
ble rake in nage prebite tebe skoz ta dan ino noč
prebodi tebe skoz tu truplu in kri našga Jesuza
Christusa res bodi ferderbaj tebe skoz use Nebe-
ške moči naj bo kanc tvojsa žiuljenje.

Amen. Jest tebe N. N. u jmen boga očeta, boga
sina, boga sv. Duha. »

V Bukvah Lovrenca Humovca, tudi iz Notranj-
ske, je pisalo o sv. večeru naslednje: »Den ena
velka ketna okol mize ien kader bo ien de bo vse
tri božične večere okoli mize koder kai noga iam
pernolec pride krava pomost iest ti povem de se
bo krava voscala ien ke v mlek ien nien tista voda
nouter na glide ien nes van štale ien tista ketna na
žeriauca ien vlivai vode kor na ketna ie boš
permorau priti pona, alem kopel kir de človek ne
doide.

In še ena druga pomoč ker denie o božič tri
hlebe kruha gor na mizo o božič popertiaka odre-
ži prvi kraic popertiaka ien reč iest odrežem ta
kruh seb za soie sreče per soi žvin ienga posuši
shran do velke nedele ien na velko nedelo ga nes
h žegnu ien kader boš ti vidu de bo gospod žegnu
takrat noter vkatni tisti kruh ker pavce omakvaie
ien pridi domu ienu kader ti domu prideš dei krau
ien kokoš de ti preč ne pride ien dei ena maša
svetim Martin. »

Milan Dolenc

Kosti pripovedujejo ...

Pogosto beremo in slišimo, kako številnim bo-
leznim, med drugim tudi civilizacijskim, smo iz-
postavljeni sedanji ljudje. To tudi sami doživlja-
mo. Malokdo pa se vpraša katere bolezni so
pestile ljudstva v daljni preteklosti in kako pogo-
ste so bile. Zdravniške knjige, kjer so opisane
razne bolezni, so v glavnem iz poznejših obdobij,
vendar pa iz njih tudi sicer ne moremo zvedeti,
kako so bile bolezni v resnici razširjene.

Ker mehki deli človeškega telesa po pokopu
naglo strohnijo, kosti pa se pogosto ohranijo zelo

dolgo dobo, obstaja možnost, da strokovnjaki iz
njih sklepajo na bolezni, vsaj na tiste, ki se odra-
žajo na kosteh. S tem se ukvarja posebna veda
paleopatologija (grško palaios – star in patholo-
gia – veda o vplivu bolezni na organ). Tudi
nekateri antropologi (človekoslovci) se ukvarjajo
s tem. Paleopatologi raziskujejo posamezno kost
neredko do 30 ur, predno ugotovijo vse podrob-
nosti. Seveda morajo znati dobro razlikovati nor-
malne spremembe na kosteh, ki so odvisne od
spola, razvoja, starosti in spremembe, ki nastaja-
jo zaradi bolezni. Iz kosti je mogoče zanesljivo
ugotoviti spol in starost v 96% primerov.

Z arheološkimi izkopavanji posameznih gro-
bišč dobijo iz predmetov, ki so jih pokojnikom
dali v grob, vpogled v kulturne, socialne in verske
razmere preteklih dob. Toda o tem, katere bole-
zni so pestile ljudi v daljni preteklosti, vemo zelo
malo. V ZR Nemčiji pa so leta 1983 pripravili
doslej na svetu edinstveno razstavo kosti, lobanj
in čeljusti, ki pričajo, kakšne bolezni je imelo
ljudstvo Alamanov v zgodnjem srednjem veku na
območju sedanje jugozahodne Nemčije, kakšna
je bila njihova zdravstvena oskrba in kakšne ope-
racijske metode so tedaj že poznali. Domnevati
smemo, da tedaj najbrž niso bile posebno velike
razlike med narodi v različnih geografskih ob-
močjih, zato utegnejo biti nadaljne navedbe zani-
mive tudi pri nas.

Grobišča, na katerih so več desetletij ali celo
stoletij, od 3. do 8. stoletja po našem štetju,
pokopavali mrličke, najprej Rimljani nato pa Ala-
mani, so za raziskovalce prave »zlate jame«. Iz
množice meritev in opazovanj kosti je mogoče
zvedeti, kako veliki so bili tedanji ljudje, kako
različne glave so imeli in kako dolgo so živeli.
Telesna velikost je bila v različnih obdobjih ra-
zlična. Razlikovala se je tudi pri različnih social-
nih plasteh ali stanovih. Plemiči so bili praviloma
višje rasti kot polsvobodni in nesvobodni. Stanovi
so se razlikovali tudi po obliki lobanje. Člani
višjih stanov so imeli ožje obraze in lobanje kot
polsvobodni in nesvobodni. Povprečno so Ale-
mani živeli 40 let.

Obolenj hrbteničnih vretenc je bilo več pri
nižjih stanovih kot pri višjih, kar kaže na težja
dela, ki so jih ti morali opravljati. Zobna gniloba
(karies) in parodontoz (razkroj kosti, kjer so
nasajeni zobje) sta bili pred uvedbo uporabe
trsnega in pesnega sladkorja redki. Le 15,7%
Alamanov so boleli zobje zaradi zobne gnilobe.
Sedaj jo ima 58,2% žensk in 54,6% moških.

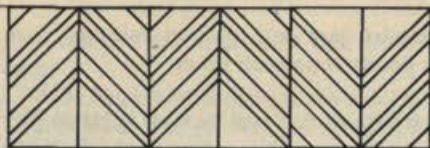
Na kosteh se lahko odražajo tudi obolenja

mehkih organov. Taki primeri so pri nekaterih vrstah raka. Rak na pljučih, prostati in na dojkah je bil prav tako pogost kot sedaj, čeprav industrijskih plinov še ni bilo in cigaret še niso poznali. Tudi anemijo in pomanjkanje vitamina D, ki lahko vodita do mehčanja kosti in pri anemiji do njihovega popolnega razkroja, so že imeli. Poznali so že tudi Behterovo bolezen, vnetje sklepov, pri kateri hrbtenična vretenca med seboj zrastejo. Zelo pogoste so bile pri bojevitih Almanihih poškodbe glav. Odprte rane na lobanji, pri katerih so poškodovane možganske opne, tudi še sedaj zaradi nevarnosti okužb ogrožajo življenje. Toliko bolj preseneča, da so ljudje zgodnjega srednjega veka take hude poškodbe dokazano preživeli daljši čas. Da so zdravniki v takih primerih zdravili, izhaja iz alamanškega zakonika (*Lex alamanorum*), ki predvideva za storilca različne kazni, glede na to si je moral zdravnik prizadevati za poškodovanca. Na najdenih lobanjah se vidi, da so z operacijo odstranjevali koščke zdrobljenih kosti. Dokazane so tudi trepanacije (odprtje lobanj), ki jih je bolnik preživel. Najstarejšo doslej znano trepanacijo so opravili 10.000 let pred našim štetjem v sedanjem Maroku.

V zgodnjem srednjem veku so poznali že tudi nožne proteze, kar dokazujejo primerki na razstavi. Bilo pa je to urejeno tudi z zakonom. V *Pactus legis Alamanorum* piše: »Če nekdo drugemu odseka nogo, mora plačati 40 šilingov«. In še: »Če (poškodovanec) lahko gre z dvorišča na polje z berglo, mora (povzročitelj) plačati 25 šilingov.« Tudi umetno preoblikovane lobanje z ovijanjem (bandažiranjem) čela in zadnjega dela glave so že poznali. Navada bandažiranja izvira iz bližnjega vzhoda in se pojavi pozneje pri nekem mongolskem plemenu v Tienšanu in Pamirju. V Srednjo Evropo so jo zanesli Huni.

Izkopane in preučene kosti lahko pričajo kakšno je bilo življenje starih ljudstev, kako težko so delali in kakšne bolezni so jih pestile.

J. M.

Santoninov potopis po Ziljski in Zg. Dravski dolini pred 500 leti

Paolo Santonino, rojen okrog 1440 v kraju Stroncone pri Narniju v Umbriji, umrl okrog 1510 v Vidmu (Udine), je bil od 1469 vodja pisarne (kancler) oglejskega patriarha. Tako je, čeprav laik (izobražen je bil v klasičnih vedah ter državnem in cerkvenem pravu), več kot 30 let služil oglejskim patriarhom. Škofovska oblast oglejskega patriarhata je v naših krajih segala do Drave, vendar patriarh zaradi cerkvenopolitičnih razmer teh krajev ni osebno obiskoval, saj so bili pod habsburško vladavino, patriarh pa je bil podanik beneške republike in zato tujec. Že skoraj 50 let po smrti patriarha Ludvika Tecka (umrl 1439), ki je zadnji potoval in celo bival v naših krajih (njegova posvetna oblast je ravno v tistem času prešla na beneško republiko), je bilo nujno potrebno, da vernike do dravske meje obišče škof, ki bi opravil kanonično vizitacijo in podelil birmo in druge posvetitve, ki so pridržane škofom. Patriarh in kardinal Marco Barbo je za ta potovanje izbral svojega sufraganskega (podložnega) škofa Pietra Carlja iz majhne škofije Caorle (ob izlivu reke Livenze), spremljal pa ga je kancler Santonino, ki je o potovanjih spisal v latinščini obsežen potopis (*Itinerarium*). Leta 1485 sta škof in Santonino obiskala Ziljsko in Zg. Dravsko dolino na Koroškem in Vzh. Tirolskem, leta 1486 Gorenjsko in preostali del Koroške do Drave, leta 1487 pa Štajersko do Drave. Santonino je poleg cerkvenih razmer pri tem zapisoval še vse dogodivščine s poti. Opisal je rastlinstvo in živalstvo, gostišča, prehrano in pijačo, zdravstvene in higienske razmere, prireditve, zabave, igre, glasbo in petje – skratka naše zgodovinske ne pozna za drugo polovico petnajstega stoletja nobenega spisa, ki bi se po pomenu in bogastvu poročil mogel meriti s Santoninovim potopisom (M. Miklavčič). Objavljamo prevod odlomkov tistega dela potopisa, ki je nastal prav pred petsto leti. Potovanje so začeli 29. septembra in ga končali 11. novembra 1485.

**POTOPISNI DNEVNIK PAVLA
SANTONINA, TAJNIKA PREČAST.
GOSPODA MARKA BARBA, KARDINALA
SV. MARKA IN PATRIARHA V OGLEJU,
V ČASU, KO JE PREČAST. OČE GOSPOD
PIETRO, ŠKOF V CAORLE, POTOVAL V
NEMŠKO DEŽELO OPRAVLJAT
NADPASTIRSKO SLUŽBO MED
PODANIKI OGLEJSKE CERKVE**

Dne 29. septembra 1485 odpotuje imenovani prečastiti gospod škof s svojim spremstvom iz San Daniele del Friuli ob 18. uri (po naše: opoldne) in dospe zvečer proti 23. uri (ob 5. uri popoldne)* v Pušjo vas (Venezia) in tisto noč prenoči v gostilni Sebastjana, meščana tega mesta. Dne 30. istega meseca odide pred sončnim vzhodom iz Pušje vasi in se poda proti Tolmeču (Tumječ, Tolmezzo) in tam zajtrkuje. Nato gre naprej in pride okrog poldneva v Paluzzo in se nekoliko ustavi v gostišču velepremožnega Mateja Bruni. Nato, okrog 22. ure (ob 4. uri popoldan) dospe v kraj Timav in tam prenoči. Tam so izvirki Timave in tudi novi rudnik srebra, pri katerem je baš tedaj rudar prvič nastavljal meh za natančnejše srebro iz rudne žile v rovu.

V soboto, dne 1. oktobra 1485 zapusti gostišče v Timavu in se poda na Križno goro (Plöckenpass). Ta ima dostopa in sestopa kakih pet milj, je težavna za prehod, strma in kamenita, in na vse načine za človeka in za konja neprehodna. Na vrhu gore je v neko skalo vklesan napis in od zoba časa že tako izjeden, da se ne more več brati, in na koncu onega klanca navzdol leži čudovito lepa vas Muta (Mauthen) v Ziljski dolini, kjer smo se v gostilni pri Leonardu okrepčali. Pozor, skozi Ziljsko dolino teče Zila, ki je po izjavi krajevnih prebivalcev dala dolini ime.

V nedeljo, dne 2. oktobra je imenovani škof posvetil v vasi Koče (Kötschach) na oni strani reke prekrasno novo cerkev. To je Marijina cerkev, z mnogimi oltarji in spada kot podružnica k župnijski cerkvi Sv. Danijela. Tam je za vikarja čast. gospod Urban in njegov pomočnik čast. gospod Rihard. Po kosilu je podelil mnogim sv. birmo. Po večini so bili ti že v letih in marsikateri od njih, kakih sto, starejši od pedesetih let. Dne 3. oktobra posveti čast. gospod škof v isti Marijini cerkvi v Kočah dva nadaljna oltarja. Na isti dan je bilo v vasi Koče obilno praznično kosilo pripravljeno, pri katerem je bil navzoč plemeniti

gospod Leonard, njeg. Veličanstva cesarja kastelan na gradu Pittersberg v Zili, izredno preprost, a visoko omikan mož. Prazničen obed je bogato sestavljala domača in divja perjad, štirinožci, med katerimi so predložili tudi veriverico v zeljnati omaki. Po kosilu je nastopil glumač visokega gospoda Leonarda, grofa Goriškega, ki je brenkal na citre in zaigral marsikatero melodijo na gozdni rog in uprizoril razne šaloigre z bogato mimiko ter s svojo šaljivostjo pripravil vse goste v sproščen smeh, kar nas je vse zelo osvežilo...

Dne 5. istega meseca odjezdimo ob sončnem vzhodu ven iz Mute in navzgor k gradu Goldenstein, ki je od Mute oddaljen kake tri milje. Kastelan je gori plemeniti gospod Wolfgang Flech, na čigar prošnjo je prečast. gospod škof posvetil majhno kapelo z enim samim oltarjem v čast sv. Duhu in ga obdaroval z nekaj imenovanih relikvij...

Na drugo nedeljo v tem mesecu, dne 9. je škof Pietro posvetil novi kor cerkve sv. Lovrenca v Tristachu, s tremi oltarji, prvega na ime sv. Lovrenca, drugega na čast preblažene Device, tretjega na hvalo in spomin sv. škofa in spoznavalca Nikolaja. Ta cerkev je podružnica župnijske cerkve sv. Urha v Lavantu, ki sem jo že omenil. Sv. mašo po posvetitvi je pel slovesno neki nemški duhovnik. In zbor izvrstnih pevcev je bil navzoč in spremljal mašni obred z večglasnimi spevi v nemajhno radost navzočih. Po tej božji službi smo šli k obedu. Začel se je najprej s kuhanimi vampi starejšega teleta. To jed je naročil duhovnik iz Avstrije Mihael, ki je bil tudi zraven, poslan od čast. gospoda dekana iz Vidma k grofu v Lienz izvršit neko določeno, meni ne neznano zadevo.

Rečeni Mihael nam je kot previden zdravnik po tej jedi dal vsakemu popit požirek najboljše in pristne rebule, tako, da bo prebava hitreje delovala. Kot drugo so nam prinesli dušene kopune in teletino, kot tretje pečene kure in ledvice vola s surovo čebulo, ki jo Nemci rajši jedo kakor zeljnato omako. Za četrto in zadnje so prišle različne druge jedi, od katerih smo se skoraj vsi zdržali, ker je zadostovalo, kar smo vzeli od prejšnjega. Pevci so nam slajšali kosilo, ker imajo najrajši, da pred vsakim novim jedilom zapojejo pesem v svojem jeziku. Popoldan je birmal škof v kraju 600 otrok in odraslih, od katerih so mnogi že prekoračili 60. leto starosti. Ti so se zbrali skupaj v Tristachu iz mesta Lienza in iz vasi na obeh bregovih Drave.

Na 11. t.m. posveti naš škof v Orehovlju

* V Italiji so tedaj šteli ure od sončnega zahoda

(Nussdorf) kor skupno z oltarjem v cerkvi sv. Helene. Cerkev je podružnica k salzburški škofiji spadajoče župnije Dölsach. Nato smo kosili. Med številnimi drugimi jedmi so nam prinesli pečene drozge, katerih v tisti okolici ni dosti in veljajo zato za dragocene ptiče. Ta kraj ne stoji ves na ravnem, marveč je na milem pobočju hriba stoječe selo. Ima, kakor že povedano, čuda dosti orehov, prav tako jabolk in najboljših hrušk in je obrnjen proti jugu. Po obedu gre škof v drugič v cerkev in tam mnoge birma. Med temi je bil navzoč tudi knez iz Gorice z gospo grofico in dvorom, približno 40 vseh, katerih so tja prijezdili okrog 3. zjutraj. Gospod škof je birmal okrog deset mladenk od grofičinega spremstva, vse lepe rasti, prav tako mnogo hlapcev gospoda grofa. Ker teh gospod škof ni po želji kneza dovolj krepko obdaril z zaušnico, se je ta zjezil in reče. »Nicht gut, Bischof (Ni dobro, škof)«, nato odide naglo iz cerkve in lastnoročno tam v navzočnosti birmujočega škofa nekatero sam udari z vso močjo po licu. Kneginja je bila videti zaradi tega vznevoljena. Knez je imel na sebi kratek črn suknjič, ob pasu dva meča, enega kratkega, drugega daljšega, na glavi je imel po očetovski šegi svilen bareto, ki je imela na vrhu še venec okrašen z zelenimi vrbovimi vejicami. Grofica je pa nosila temno svilen obleko, okrašeno z mnogimi biseri in tudi posebno debelimi. Njen jahalni konj pa je nosil z zlatom prešit turnirski plašč. Ona je v vsem lepa in častita, samo desno ramo ima višjo od leve in to jo nekoliko kazi. Vsi jo pa zaradi njene enkratne žlahtnosti cenijo in ljubijo. V knezovem spremstvu je bilo več vitezov z zlato verigo, med njimi gospod Vergil. Spredaj so šli trobentači z bleščečimi trobentami. Grof in grofica sta bila na sredi svojega spremstva, za njima so šle gospodične in gospe in konec so sestavljali, kakor tudi izvidnico, oboroženi hlapci. Odjezdili so, ne da bi se poslovili od škofa, ki so ga pustili v cerkvi pri njegovih obredih...

Dne 13. v mesecu posveti gospod škof kapelo na gradu Lengenberga na čast sv. Nikolaja, škofa in spoznavalca ter mučenca sv. Boštjana in v oltar položi relikvije teh svetnikov, tako tudi sv. Jurija in device sv. Uršule. Po končanem obredu se razvrstimo k mizi v lepi in gosposki grajski obednici. Tam so bile zložene na posebni mizi posode in mnogo jedilnega pribora v pozlačenem srebru in kozarci in žlice, dragocene in v različnih in domiselnih oblikah, ki bi lahko krasile vsako knežjo ali prelatsko mizo. On sam, plemeniti in izvrstni kastelan se je skladal s svojo nošo čudovi-

to s temi dragocenostmi. Nosil je z zlatom vezeno obleko in zeleno baretko, okrašeno z biseri posutim venčkom iz trtnega listja. Zadaž sklepata venec dve beli vrtnici iz belih blestečih biserov. Izvrstni gostitelj ukaže najprej prinesiti vampe starejšega teleta, lepo pripravljene in začinjene z žafranom. Kot drugi obrok so prišle cvrte ribe, mešane: meneki, lipani in postvri. Od obeh jedi smo jedli brez prigovarjanja. Kot tretja je prišla jed nekih kokoši in krokarnjev, ki jih v Italiji ne poznajo in jagnjetina na žaru. Četrto je prišlo zelje v skledi, na vrhu kos slanine in venec domačih klobas. Ta obrok je bil finejši pripravljen kakor kje drugje in je naredil vsem veselje. Sledila je kuhana srnina z narezanimi jabolčki, čebulo in še posuta z dišavami. To meso ni hotelo iti pod mojo streho, ker je ležalo več kakor je njegova narava dovoljevala. Kot šesto je prišla govedina in izvrstna kuretina v gosti juhi. Od tega je vzelo malo od nas, ker ni bilo več prostora v notranjosti želodca. Predzadnji obrok je bila mesna juha z ječmenom, ki je omizju ugajala. Kot poslastico smo imeli velik mehak sir, sveže orehe in sladke hruške. Moram tudi poročati o lepo oblikovanem belem kruhu, ki mu v Toscani pravijo buffetto, ali o belem in rdečem vinu, izbranem po okusu in barvi, ki naj bi bilo po mojem mnenju poslano iz kloštra v Rožacu...

Dne 15. zapustimo Zgornji Dravograd (Oberdrauburg) zgodaj zjutraj in se podamo v drugič dol v Ziljsko dolino. Vendar pred odhodom je posvetil škof še pokopališče cerkve sv. Andreja v Lazih (Laas) pri gradu Pittersberg. Ta cerkev je podružnica župnije Sv. Daniela. Kosilo smo naredili v Kočah pri Muti, kjer je škof poprej posvetil cerkev Svete Marije. In ker je bila sobota, smo imeli čez mero dosti knedljev, a niso manjkale vmes tudi ribe. Sredi obeda se prikaže osem v petju dobro izšolanih dečkov s svojim učiteljem, ki so zapeli po nemško nekaj hvalnic na čast gospoda škofa, zato so si zaslužili piti in so nato spet odšli. Prej so že bili obšli skoro vso okolico nabirajoč kokoši, da bi bližnji praznik sv. Gala po običaju čim slovesneje proslavili. In res so že nabrali toliko, da so se vračali vsi obloženi.

V nedeljo, 16. v mesecu gremo po sončnem vzhodu iz Mute k župnijski cerkvi Sv. Danijela. Tam škof posveti novosezidani kor cerkve z enim oltarjem, čemur so prisostvovali prav pobožno plemeniti gospodje Leonard, kastelan na gradu Pittersberg in gospod Wolfgang Flech, vse te sem že prej omenjal. Bila je zelo slovesna sv. maša, ki jo je gospod škof opravil in pri njej podelil štiri

nižje redove Gregorju iz škofije Würzburg, učitelju v Lienzu, Kašparju Lufceysen iz Bistrice v Dravski dolini, sholarju oglejske škofije. Slovesnosti so prisostvovali zraven izredno dobrih pevcev tudi godci, dva harfista in dva s citrami. Kljub temu ni mogel biti gospod škof dobre volje in vesel, ker so mu preteklo noč ukradli iz hleva v gostilni njegovega gotovo stopajočega konja. Ta mu je zaradi sigurnega in lahkega koraka v gorah nudil izredne usluge. Santonino je zahvalil večnega in ga bo vedno hvalil, ker ni dopustil, da bi bil padel v tako izgubo; ker njegov konj, ki ga je prejel na posodo, je bil v istem hlevu.

Imeli smo obilno kosilo, a nismo jedli od vseh obrokov. Glavni deli tega obeda so bili: prvo: vinska juha z jajci in dišavami, v kateri je plavalo masleno pecivo; drugo: tolsti, kuhani piščanci; tretje: ribe brez juhe; četrto: tolste kokoši s srninimi bedri, lovski plen imenovanega plemenitega gospoda Wolfganga Flecha, ki je s svojimi hlapci pretekli večer položil k tlom v sosednjih gorah devet srn; petič paprikaš iz srnine in kurjih želodcev, šestič riba v črni juhi čez mero naloženi z začimbami. Ta riba se imenuje Friul (usnjati krap) in tehta več kot štiri funte. Ima debelo kožo, podobno svinjski, se ne more meriti z lipani in postrvmi; sedmo: krofi, cvrti v ponvi in politi z obaro; osmo: repa, kuhana v mleku in naložena v skledi s slanino na vrhu; deveto: govedina v svoji mastni juhi; deseto in zadnje: hruške, orehi in jabolka. Ko je bilo konec tega pohoda jedi, je podelil škof ljudem sv. birmo in je porabil ves ostali čas tega dneva s tem delom. In končno smo se vrnili nazaj v naše navadno gostišče...

To naše potovanje je bilo težje, ostrejšo in bolj zamudno kakor druga, v tem, da nam je bilo treba prekoračiti do cilja mukoma 17 gora in dolov, vsak s svojim potokom, ki teče v Zilo. Končno smo prišli z božjim varstvom in pomočjo v vas Liesing, ki je od Mute oddaljena 12 milj in razjahamo ob neki kmečki hiši. Vendar smo bili sprejeti kakor v kakem mestu, ker pri kosilu nismo pogrešali, ne glede, da je bilo več vrst jedi, niti jerebic, niti rib in finih krofov niti belega vina, ki se je lahko kosal z jedmi. Toda naš Avstrijec, ki je prehodil vso dolgo pot gor in dol peš in brez kake botiljke na rami za okrepčilo srca, je preстал pravo mučeništvo. Toda, ko je naposled prišel zmagovito na cilj, je bil toliko vesel in ponosen, da je, kot izven sveta, govoril samo o nebesih, predan večnemu Jeruzalemu, čega je kdo vprašal le kaj zemeljskega. Vas, kjer smo prenočili, je oddaljena od izvirkov Zile samo

dve milj. Tam je neka druga vas imenovana Kartič. Med to vasio in eno drugo, imenovano Tiliach, izvira Zila. Mejo z Oglejsko škofijo pa predstavlja nič več kot pet milj oddaljen kraj Teufenbach, ki loči Oglej od Briksenske škofije, kar po italijansko pomeni globoka dolina ali skala ali reka. Polég tega je tam tudi vas ali bolje trg Toblach, na nekem griču in od imenovane vasi Liesing oddaljen nad dvajset milj. Ta kraj stoji najviše od vseh na Gorenjem Koroškem. Na drugi strani tega kraja tečejo vse reke in vode v Spodnje morje (tostran pa tečejo vse v Zgornje morje. Pomnimo: Zila in Drava imata svojo lastno strugo do Beljaka, in pri Beljaku, oziroma malo pod njim, se združita in Drava vzame Zili ime. Ona hiti z mogočnejšimi valovi samo s svojim imenom naprej in se izlije potem v Donavo, ki namaka Ogrsko...

Dalje pravijo najstarejši in že blizu groba stoječi gorjani, da ni nikogar živega med njimi, ki bi bil videl kakega škofa. Jaz bi verjel, da se je vsak dal prestrašiti od tesne in težavne poti. Ako bi nam bile znane te okoliščine, verjetno bi se bili tudi mi izognili obiskati tisto dolino...

V območju Zile se obrnemo naprej po dolini proti vzhodu in pridemo v Šmohor, ki mu domačini pravijo mesto, čeprav nima nikakega obzidja. Kraj sam je dobil ime od naslovnega svetnika. Malo let prej so Turki kraj obenem s cerkvijo do tal požgali in spravili v popolno bedo kakor večino vasi te doline. Trg leži ob gradu Prižnik (Prižanek, Priesseneegg) in mali trdnjavi Grünburg. Oba grada sta cesarska in stojita za en streljaj puščice drug od drugega na višinah, ki so že po naravi varne. Na gradu Prižnik je kastelan plemeniti gospod Jurij Vend, v Grünburgu pa gospod Janez Wolkenstein. Imenovani kraj Šmohor ima več hiš kakor Muta, položen med dve dolini, ki pa veljajo le za eno. Ves trg ne leži v ravnini, marveč en del v zmerni višini. V njem so različni obrtniki, izvrstni izdelovalci lokov in oklepov, katerih spretnost in veščino sem jaz dosti občudoval. Težo njihovih odbojnih naprav ne držijo leseni oporniki ali stebri, kakor delajo naši, marveč jih držijo in podpirajo njih lastna ramena.

Dne 27. oktobra se odpravimo ven iz Šmohorja in krenemo navzgor proti vasi Radnik (Radnig), ki je oddaljena eno miljo. Tam je gospod škof posvetil edini oltar na čast device in mučenice Kristusove Katarine. Ta oltar je postavljen v cerkvi sv. Katarine in vanj je vložil škof relikvije sv. Sedmih bratov in 11.000 devic. Cerkev je podružnica fare v Šmohoru. Po posvečenju kre-

nemo, gospod škof in spremstvo nazaj v Šmohor. Tu smo zaključili post, ki smo ga držali, z dobrimi ribami.

Ta dan je mene, Santonina, plemeniti gospod Jurij Vend, kastelan na gradu Priessnig, najzlahtnejši mož, kar sem jih poznal in pravi plemič, povabil in spremil proti večeru v kopel, da bi se očistil od umazanije. Malo pozneje je, mislim da po ukazu, vstopila zelo plemenita gospa Barbara Flašberger, hči gospodarja gradu Flašberg, o katerem je bilo zgoraj dosti povedanega, soproga domačina, stara 20 let, zelo ljubka in predvsem vlijudna in prijazna, ki je ohranila primerno sramežljivost in preprostost. Santonino se je najprej upiral, potem pa je dal svoje privoljenje, ker je bilo tako ukazano, da ga je ta gospa po moževem naročilu najprej po vsem telesu do trebuha s svojimi belimi in nežnimi rokami kar se da nežno odrgnila. Potem mu je umila glavo, ki mu jo je popolnoma očedila... Ob koncu tega opravila se je zahvalila, ker je blagovolil to delo potrpežljivo prenašati. Morebiti bo kdo, ki ne pozna deželnišeg, štel to tej zelo sramežljivi ženi v pregreho, njenemu možu pa v neumnost, da je lastno ženo, zlasti ker je mlada in lepa, pripeljal v kopalnico za postrežbo tujemu človeku. Toda kdor pozorno presodi običaje dežele, si bo to razložil zgolj v najvišjo hvalo in krepost. Vsi namreč trde, da na ta način po stari navadi ravnaajo z gosti in to zaradi tega, da bi se počutili kot sprejeti s posebno ljubeznijo in častjo. Seveda velja to samo za družabno enakovredne osebe...

V nedeljo, dne 6. novembra je naš škof z dovoljenjem prečast. gospoda Janeza, nadškofa v Esztergomu, upravitelja salzburške cerkve, v Dravski dolini posvetil cerkev sv. Nanozija, ki spada k salzburški nadškofiji in eno podružnico župnije Blažene Device na Gorah, z dvema oltarjema. Velika množica ljudi se je nabrala pri cerkvi tako zaradi posvetitve kakor zaradi posebnega češčenja, ki ga prebivalci okolice svetniku izkazujejo; zakaj vsak dan se potrjuje po čudežih doseženih od Večnega Boga po zasluženju in priprošnji sv. Nanozija. Cerkev stoji na ravnem, sredi doline tik reke in je oddaljena od Dravograda kakih osem milj, od Lienza pa več kot 10, in od Greifenburga eno in pol milje.

Po posvetitvi cerkve, krene imenovani škof spet na Greifenburg in podeli po kosilu zakrament sv. birmo, lahko se reče nešteti množici, tako da do 2. nočne ure (po naše: do 7. ure zvečer) še ni bil tega dokončal. Mene pa so peljali v župnišče župnika Device Marije na Gori, kjer

me je sprejel tamkajšnji vikar, gospod Stefan Lengholzer, skupaj z gospodom Janezom Radlom, župnikom iz Smohorja in našim Avstrijcem nadvse ustrežljivo. Imeli smo obilno večerjo, sicer ne z mnogimi jedmi, toda izvrstnimi. In ker so vredne, da jih v tem dnevniku navedem, hočem nekaj o posameznih poročati. Prvi obrok je bilo več mladih kur v odišavljeni juhi, drugo: izvrsten paprikaš iz mesa divjega zajca in kurjih jeter, tretje: okusno in tečno zelje z izvrstno slanino, četrto: mlad tolst kapun, dušen v lastni masti, peto: mlad, tolst petelin na ražnju, pretaknjen z

dišečimi klinčki in cimetom, šesto: kruh v juhi, izvrstno pripravljen, sedmo in zadnje sladke hruške. Zraven tega smo pili sladko in trpko vino, ki je posebno prijalo. In izvrstno okrepčani gremo naprej. Ta gospod Štefan je imel gospodinjo, 40 letno zelo zalo, izvrstno kuharico. On sam je visoke postave in lepega stasa, odprtih rok do prijateljev, denarja in knjig ima dovolj in prav tako oblek, ki so po krajevem okusu lepe in drage. V hiši, kjer je vse postavljeno udobno, ima peč za kruh in kopel z leseno kadjo. Hiša stoji ob vznožju blagega griča, na soncu in proč od vetra...

V vseh krajih, kjer smo bili in je bil o njih govor, smo našli, da so ženske lepše kakor moški. Imajo pa skoraj vsi ljudje enega in drugega spola golšo, ki nastane po mojem mišljenju zaradi mrzle ali sveže vode. Od župnije Sv. Daniel v Zili dol do Beljaka živijo skupaj med Nemci tudi Slovenci in oba naroda govorita oba jezika. Čudovito je, koliko časa si dajo za pripravljanje slovesnih kosil in pitja, tako, da ne prestanejo ne po dnevi ne ponoči. Človek ima vtis, da čim več in čim različnejše jedi pridejo na mizo, tem bolj jim tek raste. Opazovalec bi brez pretiravanja lahko rekel: Ti ljudje imajo vsemogočne želodce. Vseposod imajo dosti gosi, odtod pride, da imajo še najmanjši kočarji izborne pernice za postelje. Po

Vsepovsod trpijo ljudje, po vaseh kakor tudi po mestih in na ravninah popolno pomanjkanje brivcev, ker se skoraj nikjer ne najde dober ali večkrat tudi noben slab brivec ali brivska delavnica. Ljudje si izkazujejo tako uslugo drug drugemu, kakor vedo in znajo. Tak ročni postopek ni nikdar brez bolečin, krvi in solz, in tudi drugače biti ne more, ker so v obrti britja popolnoma nepoučeni in nevešči. Rabijo britve brez ostrine, skrhane in nenabrušene, da bi še bivola bolelo. Kdor je to videl in poizkusil, kaže tudi dokaze in

Prevedla A. L. in M. R.

»Po polju gre sam svet Bernard...«

Marijina antifona »Salve regina« (Pozdravlje-

na kraljica, mati usmiljenja) je nastala v 11. stol. v benediktinski opatiji Reichenau na Nemškem, sklepne vzklike je dodal sv. Bernard l. 1046. Beli menihi so po zgledu svojega ustanovitelja, ki je bil vnet Marijin častilec, prinesli na Slovensko tudi bolj goreče češčenje Matere božje, saj je tudi cerkev prve njihove postojanke, Stične, posvečena Žalostni Materi božji. Verjetno so brž po prihodu poskušali udomačiti med našim ljudstvom slavno antifono in je zapis v stiškem rokopisu iz srede 15. stol. znamenje že starejšega izročila. Jezik zapisa priča, da je besedilo starejše od 15. stol., saj je npr. izraz »kraljeva« za »kraljica« uporabil koroški vojvoda Bernhard 1227 ob sprejemu potujočega pesnika viteza Ulricha Lichtensteinskega.

Začetek velikonočne pesmi je v stiškem rokopisu naveden v spisku nedelj do Telovega. Toda medtem ko so druge nedelje označene z latinskimi začetkom vstopnega mašnega speva (introitus), je za oznako velike nedelje uporabljena kitica slovenske velikonočne pesmi. Po Grafenauerju je to znamenje, da je bila takrat že splošno znana. V protestantskih pesmaricah 16. stol. je bila objavljena kot »ta-stara velikanočna pejsen«, kar je nov dokaz za njeno rabo pred reformacijo. L. 1608 jo je natisnil v svojem slovarčku Alasia da Sommaripa, nedvomno po ljudskem izročilu iz okolice Devina, kjer je bival kot menih-servit. Tudi lekcionarji 18. stol. so ponatiskovali njeno besedilo. Kar pa je pomembnejše – ohranila se je v živem izročilu vse do današnjih dni, kot dokazujejo mnogi zapisi iz raznih krajev Slovenije. Besedilo te pesmi sega do srednjeveške latinske sekvence Victimae paschali, ki je bila v nemščino prevedena v 12. stol. in spada med najstarejše nemške cerkvene pesmi, slovenski prevod pa tudi ne bo dosti mlajši, po Grafenauerju iz 13. stol.³ Različne melodije, na katere so jo peli – nekatere zelo starinske, domnevno še predreformacijske – dokazujejo priljubljenost te pesmi tudi zunaj cerkve. Npr. v Kropi so jo peli do 1959 pri »divji procesiji«, ki je šla od cerkve do kapele zunaj naselja in so se je udeležili na velikonočno jutro samo fantje in dekleta brez duhovščine. Ta je procesijo celo obsojala, češ da je samo priložnost za shajanje mladine.⁴

Najdalj se je pesem ohranila v zahodni Sloveniji, saj je bila posneta npr. na Črnem vrhu v Benečiji 1966 in med Rezijani v Bili 1963. Za primerjavo naj bo naveden začetek obeh posnetkov z melodijo, hkrati z zapisom iz stiškega rokopisa:

Naš Gospud je od smrti vstal,
od nega britke martre,
nam je se veseliti,
on nam hoče trošti biti.
Kyrie eleison.

(Stična ok. 1440)⁵

1. Naš Je-žuš je od smr-ti vstal, od nja-ga teš-ke mal-tre.

2. Bej uon ni bil u smr-ti vstal, ves či-sto svit be-še zgu-bjen. itd.⁶

1. Naš Je-zus je od smr-ti u-stù, od svo-je brid-ke mar-tre.

Za-tuo se nam za ve-se-li-ti i-no Bo-ga ča-sti-ti. A-le-lu-ja, a-le-lu-ja! itd.⁷

Prej omenjena legendarna pesem o sv. Bernardu, utemeljitelju cistercijskega reda, je bila prvič zapisana šele sredi 19. stol. Odtlej se je nabralo čez 100 variant, od katerih nekatere imenujejo svetnika naravnost, pri drugih pa je samo »fantič mlad« tisti, ki je pri maši bil, videl Jezusa s peterimi ranami in srečal Žalostno Mater božjo. V mnogih štajerskih variantah se temu besedilu pritika še motiv sirot, ki so od ljudi zavržene in pojdejo z Jezusom v nebesa, v nekatereh dolenskih pa izzvenci besedilo v vrstice stare božične pesmi ali preide v legendarno o zibanju Jezusa. Nasprotno kažejo melodije razmeroma mlado lice in se domneva, da ne sežejo dalj kot v 17. stol., čeprav je besedilo zloženo v dvovrstičnih kiticah, ki so značilne za naše stare pripovedne pesmi.⁸ Za zgled naj bo naveden prepis posnetka z Gorenjskega:

Volčji potok p. Kamniku, 1969

1. Po ce-sti gre en mlad sol-dat, ta mlad sol-dat je svet Br-nard.

1. Po cesti gre en mlad soldat,
ta mlad soldat je svet Brnard.

2. Prelepo živžgaw, lepo pew,
še lepše piskal na pero.

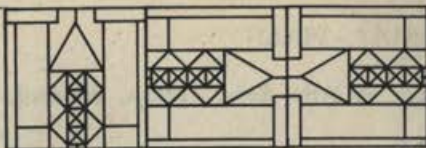
3. Marija ga je srečala,
prav prijazno ga je vprašala:

4. »Fantič, kajš tako vesew,
stak lepo žvižgaw, lepo pew,

5. prelepo žvižgaw, lepo pew,
še lepše piskal na pero?»

6. »Zakaj bi jest vesew ne biw,
ksem dones pri sveti maši biw.

7. Sem vidu lubga Jezusa,
njegovih pet krvavih ran.
8. Pred njim je križ, za njim je križ,
preljubi Jezus, kolk trpiš!⁹

Ko postaja Stična danes eno pomembnih duhovnih središč v Sloveniji in načrtuje ustanovitev muzeja slovenske duhovne kulture, ne pomeni to nekaj novega, marveč se navezuje na staro izročilo. Po stoletjih se na nov način vrača tja, kjer je včasih bila in dobiva veljavo, ki jo je že imela, kot dokazuje ne nazadnje tudi ljudsko pesništvo, del naše kulturne dediščine.

Zmaga Kumer

¹ GRAFENAUER, Ivan, Delo menihov sv. Benedikta in sv. Bernarda za staro slovensko književnost: (Grafenauer, Ivan, Literarno-zgodovinski spisi, Ljubljana, Slov. matica, 1980, 115–168, gl. str. 157).

² nav. delo, str. 154–157.

³ GRAFENAUER, Ivan, Ta stara velikonočna pejsen' in še kaj (: Čas 36, Ljubljana 1942, 89–138). Gl. tudi zgoraj navedeno razpravo o delu menihov, str. 143 sl.

⁴ KUMER, Zmaga, Predreformacijsko izročilo v slovenskih protestantskih pesmaricah in poznejšem razvoju.-B (: Slovenski etnograf 14, Ljubljana 1961, 115–134, o velikonočni pesmi 119–125).

⁵ GRAFENAUER 1980, 143.

⁶ Posnetek v arhivu Sekcije za glasbeno narodopisje. ISN ZRC SAZU pod sgn. GNI M 25.873.

⁷ Posnetek rajnega župnika Fr. Droleja iz Črnega vrha v Benečiji, kopija v arhivu Sekcije pod sgn. GNI M 29.337.

⁸ SLOVENSKE LJUDSKE PESMI, 2, Ljubljana, Slov. matica, 1981, št. 127.

⁹ Posnetek v arhivu Sekcije pod sgn. GNI M 29.845.

Oris Krkavškega vikariata v 17. stoletju

I. Uvod

Ena izmed najstarejših zanimivih vasi v slovenskem delu Istre so pravgotovo Krkavče, ki ležijo na vzpetini Šavrinskega hribovja nad dolino Dragonje. V 17. pa tudi 18. stoletju je bil tu sedež 4. vikariata koprške škofije. Preden pa bi spregovorili o nekaterih zanimivostih iz preteklosti vasi oziroma župnij in podružnic, predvsem pa njihovih cerkvah, ki so spadale v ta vikariat, si oglejmo meje in obseg takratne koprške škofije. Le-to med drugim lepo opisuje nekdanji koprski škof in ustanovitelj »ilirskega semenišča« v Kopru Paolo Naldini v svoji knjigi »Corografia ecclesiastica o sia descrizione delle città, e dela diocesi di Giustinopoli detto volgarmente Capo d'Istria«, ki je izšla v Benetkah leta 1700.

Na severu je meja koprške škofije segala do cerkve sv. Petra na Gazelu (Debeli rtič pri Valdoltri), od tod potekala na jug ob obali mimo Kopra, Izole, Strunjana, Pirana in Sečovelj do Savudrijskega rta, kjer se je dotaknila umaškega teritorija oziroma novigradske škofije. Tu je meja zavila na vzhod po istrskem krasu do Kaštela, nato proti severu prešla na Krkavče, Novo vas, Šmarje in Pomjan. Iz Pomjana se je spustila do Koštabone in se tu dotaknila ekstreme novigradske škofije. Od tod je meja potekala na Marezi-ge, Lopar, južno na Truške, Popetre in druge kraje do Sočerge, kjer je spet zavila proti severu na Movraž, Smokvico, Gračišče, Hrastovlje, Kubed, se povzpela na Tinjan, nato nadaljevala svojo pot na Dekane, Pridvor, po reki Rižani do morja.

To področje koprške škofije je v obsegu merilo 60 milj (1 milja = 1477,57 m). Razdeljeno je bilo na štiri vikariate, ki so se imenovali po najuglednejšem kraju določenega področja, in sicer: Piran, Izola, Kubed in Krkavče. Vikariati so bili razdeljeni na župnije, ki jih je bilo na celotnem področju škofije 17, k le-tem pa so spadale številne podružnice (skupaj čez 40). Oglejmo si to razdelitev.

1. VIKARIAT – PIRAN

– župnija Piran

podružnice: Sečovlje, Seča, Fažana, Portorož, Strunjan

– župnija Savudrija

podružnica: Marija na Krasu

2. VIKARIAT – IZOLA

– župnija Izola

3. VIKARIAT – KUBED

– župnija Kubed

podružnice: Hrastovlje, Dol, Gračišče, Bezovica

– župnija Sočerga

podružnice: Movraž, Smokvica, Trebeše

– župnija Truške

podružnice: Boršt, Glem, Labor, Trsek, Zabavljje, Popetre, Lopar

– župnija Marezige

podružnici: Čentur, Babiči

– župnija Pridvor

– župnija Tinjan

podružnice: Škofije, Osp, Socerb

– župnija Dekani

– župnija Rižana

podružnice: Gazel, Srmin, Pobegi, Bertoki, Prade, Triban, Škocjan...

4. VIKARIAT – KRAKAVČE

– župnija Krkavče

podružnice: Padna, Nova vas, Raven

– župnija Šmarje

podružnici: Gažon, Kaverljag

– župnija Pomjan

– župnija Koštabona

podružnica: Puče

– župnija Dvori (Korte)

– župnija Kaštel

Teritorij krkavškega vikariata je na severu segal do gažonskega hriba, na zahodu se je dotikal izolskega in sečovljanskega teritorija, na jugu potekal ob reki Dragonji po bujskem krasu, na vzhodu pa je mejil s kubeškim vikariatom.

II. Kratek oris vasi in cerkva Krkavškega vikariata

Arheološke najdbe pri Krkavčah segajo še v predrimsko dobo. Več najdb pa je tudi iz rimske dobe in srednjega veka. Nad vasjo je svojčas stala stara farna cerkev, saj so pri kopanju tamkajšnjega terena arheologi odkrili temelje te cerkve,

verjetno iz 13. stoletja. Za tem pa so odkrili še temelje neke starejše zgradbe ali primitivne cerkvice verjetno iz 9. stoletja in pravtako 17 grobov iz te dobe. Iz najdenih predmetov sledi, da gre morda tu za staroslovansko nekropolo.

Naldini opisuje lego Krkavč (... Carcauze Castello antichissimo...) med Kopro in Novigradom ali bolje označeno med Izolo in Bujami. Od samega začetka svojega nastanka naj bi ta kraj branil napade sovražnih vojsk. Koprčan Prospero Petronio (17. stoletje) piše, da je oglejski patriarh Volkir, v času ko je bila Istrska marka pod oglejskimi patriarhi, okoli leta 1210 podaril ta kraj z zemljo koprskemu plemiču, vojskovodji Gavardu Gavardo, in sicer ne toliko, da bi nagradil njegovo vojaško sposobnost s katero se je izkazal v boju proti Ludviku Bavarskemu, kot da bi si zagotovil vzdrževanje tega kraja (ali grada) in okolice.

Ko je prišlo to ozemlje pod beneško oblast v drugi polovici 13. stoletja (Koper je padel pod Benetke leta 1278), je beneška republika leta 1540 podarila Krkavče z okolico (sem je spadal tudi današnji Raven, ki se je takrat imenoval S. Pietro d'Amata) koprski plemiški družini Vitori kot nagrado za njihovo pomoč pri obleganju in zavzetju mesta Creme (v Italiji), ki se je moral vdati beneški republiki septembra 1449. leta.

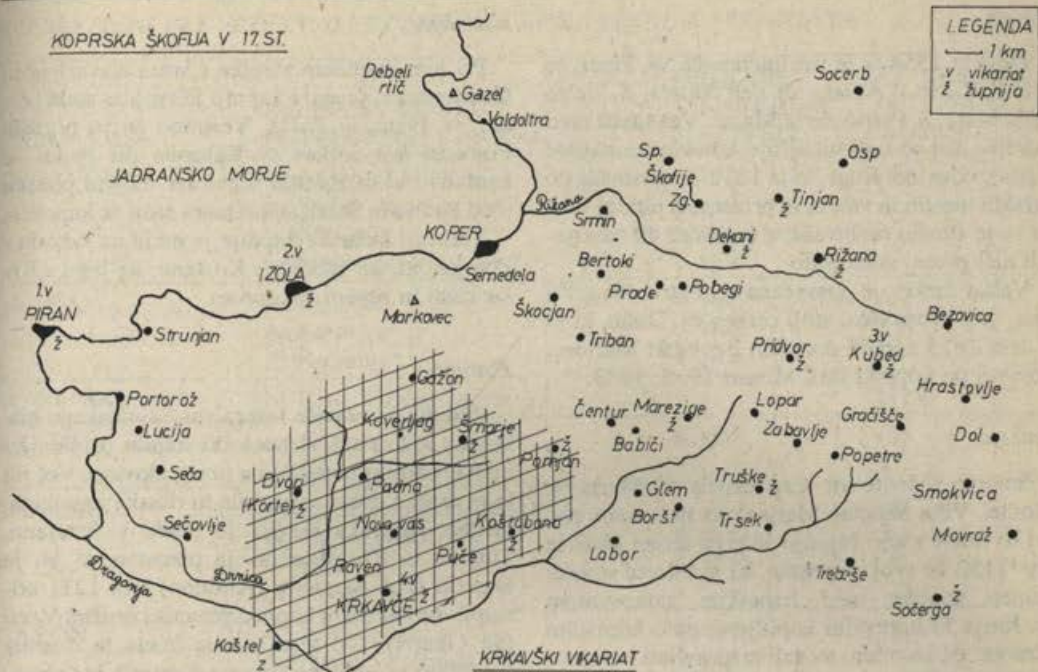
Na tem teritoriju so poleg oljk gojili tudi trte z dobrim grozdom, ki je bilo velikokrat na jedilniku koprskih plemiških družin.

V svoji knjigi nadaljuje Naldini z opisom župnijske cerkve, ki leži v centru Krkavč, pred katero se razprostira velika naravna ploščad iz žive skale. Prvotno je tu stala mala cerkvica, kar se še danes lahko opazi. Vhod v cerkev je bil obdan z oboki zvonika (prej je bil to stolp in se dozidava vidno opazi) na katerih so še vidni razni znaki ali napisi. Hrbet današnje cerkve je pokrit z zakristijo (prej stara cerkev). V cerkvi so trije oltarji, stranska in glavni, ki je posvečen sv. nadangelu Mihaelu. To cerkev je posvetil koprski škof Pietro Morari 29. 5. 1633.

Omenjeni koprski škof Naldini je 28. 5. 1691 naročil krkavškemu župniku naj piše knjige krstov, smrti... Mnogo tega je še danes ohranjene v župnijskem arhivu, ki med drugim hrani še razne zanimive in pomembne dokumente: listine in knjige od 1668 naprej, glagolski misal iz prve polovice 17. stoletja idr.

Poleg župnijske so bile še tri cerkve in sicer: sv. Štefana prvomučenca v dolini ob reki Dragonji, sv. Mavra na griču nasproti Krkavč (danes

KOPRSKA ŠKOFIJA V 17. ST.

zaselek Sv. Maver) ter sv. Štefana papeža in mučenca ob cesti za Puče (na pokopališču). Od teh treh se je do danes ohranila le zadnja. Večja od same župnijske pa je bila cerkev sv. Mavra s tremi oltarji, glavnim posvečenim sv. Mavru in dvema stranskima, od katerih je bil desni posvečen sv. Heleni, levi pa sv. Urši. Notranjost te cerkve je bila bogato poslikana leta 1387, kar pomeni, da je bila cerkev takrat zgrajena, če ne že prej.

Sama krkavška župnija je mejila na vzhodu s Koštabono, na zahodu s Kaštelom, na jugu z Momjanom in severu z Dvori. Sem so spadale podružnice: Padna s tremi, Raven z dvema in Nova vas z eno cerkvijo.

Padna

Padna je stara, strnjena pozidana, tipična istrska vas nad rečico Drnico. Prvotno je naselbina ležala vzhodneje od današnje, in sicer blizu pokopališča, ki je oddaljeno pr. 1 km od sedanje vasi. To nam dokazujejo arheološke najdbe, ki pričajo o naslbinu in življenju na tem področju že v rimski dobi.

Naldini poroča, da se je v Padni po elementarni nesreči (kugi leta 1630/31) število ognjišč, to

je naseljenih hiš, iz 40 zmanjšalo za polovico. Nadaljuje z opisom treh cerkva. V vasi stoji cerkev sv. Blaža, vaškega zavetnika ali patrona. V tej cerkvi je pod kropilnikom lepo pleten marmornati podstavek iz prve polovice 9. stoletja. Ob vhodu v cerkev dominira nad vasio in okolico zvonik beneškega stila, ki so ga zgradili leta 1885. Na pokopališču izven vasi je cerkev sv. Sabe. V približno enaki oddaljenosti teh dveh cerkva je stala še cerkev sv. Katarine z revnejšo cerkveno ornamentiko, ki je danes ni več (verjetno so jo porušili Francozi). V bližini te nekdanje cerkve je kapelica sv. Katarine in sv. Lucije, v kateri sta bila stara in dragocena lesena kipca teh dveh svetnic, vendar pred leti ukradena.

Nova vas

Že samo ime vasi pove, da gre za novejšo naselje. Naldini piše, da se je vas, takrat imenovana Villa nova, prej imenovala Valmorosina. Vas je kuga leta 1630/31 zelo prizadela in opustošila. Tu je ena sama cerkev posvečena sv. rožnemu vencu oziroma Materi Božji rožnega venca. Pri tej mali cerkvi stoji visok zvonik, iz katerega se razprostira lep razgled po širši okolici.

Raven

Do leta 1954 se je vas imenovala Sv. Peter, še prej S. Pietro d'Amata ali dell'Amata, S. Pietro della Mata, S. Petrus de la Mataz. Vas spada med starejše, saj so tudi tukajšnje arheološke najdbe iz prazgodovine. Kuga, ki je 1630/31 pustošila po istrskih mestih in vaseh, ni prizanesla niti tej vasi, da se je število prebivalstva (prej čez 40 naseljenih hiš) precej zmanjšalo.

Vaška cerkev je posvečena sv. Petru. Na griču kjer, je pokopališče, stoji cerkev sv. Duha, ki jo je leta 1613 zgradil domačin Benedikt Marinac, posvetil pa koprski škof Morari 19. 5. 1633.

Šmarje

Šmarje (Monte di Capodistria, S. Maria in Monte, Villa Sanctae Mariae) so tudi stara vas, saj so imele svojo župnijo še pred letom 1084 in leta 1152 že svoj samostan, ki je bil več stoletij kamen spotike med beneškim samostanom sv. Jurija in koprskim kapituljem, nato koprskim škofom, da so o tem morali razpravljati in razsojati na papeškem sodišču v Rimu leta 1283. Spor je bil sicer pomirjen, ne pa rešen, dokler ni nekaj stoletij kasneje beneški samostan velikodušno prepustil to področje koprski škofiji.

V 17. stoletju je ta podolgovata vas s stolpom ob vhodu vanjo štela veliko naseljenih hiš. V sredini vasi je župnijska cerkev posvečena Brezmadežni Devici Mariji, svojčas s petimi oltarji. Slovesno jo je posvetil koprski škof Assalone (Absalon) leta 1222, medtem ko je bila stara cerkev posvečena že leta 1142. Na pokopališču je cerkev sv. Antona, ki jo je koprski škof Vallareso slovesno blagoslovil 2. 6. 1488.

V vasi je bila še cerkev sv. Blaža, ki jo je s privoljenjem koprške škofije posvetil novigrajski škof Ivan 25. 4. 1349. Nedaleč od vasi proti cesti, ki iz Kopra pelje v južno Istro, pa je stala cerkev posvečena sv. Križu, v kateri so sile vršile velike pobožnosti »svetih« petkov v mesecu marcu.

Gažon

Ta stara in mala vas, ki spada pod šmarsko župnijo, leži na griču zahodno od Šmarij, posajenim z oljko in trto. Tukajšnja cerkev, sezidana nekaj let pred posvetitvijo, je bila posvečena 24. 7. 1478 v čast apostoloma sv. Petru in Pavlu.

Obstajajo podatki o večji kapeli z enim oltarjem in neki cerkvi sv. Štefana pri Gažonu, vendar gre morda za isto stavbo (?).

Kaverljag

Pri tem majhnem zaselku (danes Kaverljag in Grintovec) v šmarski župniji je svojčas stala cerkev sv. Ivana in Pavla. Verjetno so jo porušili Francozi kot cerkev sv. Katarine pri Padni, iz kamnov naj bi zgradili mline na večjem potoku med Padno in Šmarjami. Danes stoji tu kapelica.

Teritorij šmarske župnije je mejil na vzhodu s Pomjanom, na zahodu s Kortami, na jugu s Krkavčami in severu s Koprom.

Pomjan

Pomjan je najvišje ležeča vas Šavrinskega hribovja (362 m nv). Arheološke najdbe pri Pomjanu nas najprej popeljejo v prazgodovino. Več jih je iz rimske dobe, saj je bila tu rimska naselbina, utrdba. Koprski škofija je imela v Pomjanu, Tinjanu in Koštaboni svoja posestva, ki jih je koprski škof Assalone (Absalon) leta 1211 odstopil stari in znani koprski plemiški družini Verzi (ali Guerzi). Od tega leta je imela ta družina (rodbina) tu svoja posestva, od katerih je pobirala desetino. To področje je bilo namreč precej rodovitno, prebivalstvo pa se je ukvarjalo v glavnem s poljedelstvom. Gojili so vinsko trto, oljke, sadno drevje.

Omenjeni koprski škof Assalone (Absalon) je 16. 4. 1222 tukajšnjo župnijsko cerkev posvetil sv. Juriju. Poleg te je v vasi še Marijina cerkev s freskami iz začetka 15. stoletja, izven vasi pa cerkev sv. Štefana prvomučenca, ki je danes ni več.

Ta župnija je mejila na župnije Krkavče, Koštabono, Šmarje in Marezige.

Koštabona

Ta zanimiva istrska vas v koprskem zaledju leži na 257 m visokem hribu, ki se na južni strani spušča v dolino Dragonje. Ime je mitološkega, latinskega izvora. Nekateri zgodovinski pisci pravijo, naj bi to ime izviralo iz »Castrum Bonae«, to je utrdba boginje Bone ali Vone, poganske boginje zdravja, dobrote in materinstva, ki naj bi imela tu svoje svetišče, seveda še preden so Rimljani zavzeli te kraje. Lahko pa da ime izvira iz »Castrum Bonum« – dobra utrdba ali preprosto iz »Costa Bona«, kar pomeni dobra viseča lega. Nekateri razlagajo ime »Costa Bona« kot dobra obala, kar pa je manj verjetno.

Arheološke najdbe so skope. Ve se le, da je na

SHEMATIČNI PREGLED VASI IN CERKVA KRKA VŠKEGA VIKARIATA

IMENA VASI	IMENA SVETNIKOV POSVEČENIH CERKVA	OBDOBJE V KATEREM SO ŽIVELI	ŠT. CERKVA (v 17./18. st.) in danes
KRKAVČE	sv. nadangel Mihael (z) sv. Štefan papež in muč. sv. Maver* sv. Štefan prvomučenec*	— 3. stol. 6. stol. 1. stol	(4) 2
PADNA	sv. Blaž (z) sv. Saba sv. Katarina*	4. stol. 6. stol. 4. stol.	(3) 2
NOVA VAS	M. B. sv. rožnega venca (z)	—	(1) 1
RAVEN	sv. Peter ap. sv. Duh	1. stol —	(2) 2
ŠMARJE	Brezm. Devica Marija (z) sv. Anton puščavnik sv. Blaž* sv. Križ*	— 4. stol. 4. stol. —	(4) 2
GAŽON	sv. Peter in Pavel sv. Štefan prvomuč. (?)*	1. stol. 1. stol	(2) 1
KAVERLJAG	sv. Ivan in Pavel*	1. stol.	(1) 0
POMJAN	sv. Jurij (z) Bl. Devica Marija sv. Štefan prvomučenec*	4. stol. — 1. stol.	(3) 2
KOŠTABONA z okolico	sv. Kozma in Damijan (z) sv. Andrej ap. (z) bl. Elija sv. Leonard pušč.* sv. Helena* sv. Fabijan, Sebastijan*	4. stol. 1. stol. 1. stol. 6. stol. 4. stol. 3. stol.	(6) 3
PUČE	Devica Marija	—	(1) 1
DVORI (KORTE)	sv. Anton puščavnik (z)	4. stol	(1) 1
KAŠTEL	sv. Saba (z) sv. nadangel Mihael	6. stol. —	(2) 2

(z) = CERKEV Z ZVONIKOM

* = PORUŠENE CERKVE

hribu SZ od Koštabone stal kaštelir in da so v bližini vasi našli razvaline iz rimske dobe. Izluščimo še nekaj zgodovine Koštabone preko treh cerkva, ki še danes tu stojijo.

Najprej bi se ustavili ob cerkvi sv. Kozme in Damijana na začetku vasi. Prav na tem mestu naj bi v preteklosti stalo pogansko svetišče boginje zdravja Bone ali Vone in so ga kasneje krščanski duhovniki posvetili priprošnjikoma zdravja sv. Kozmi in Damijanu, do katerih so se v bolezn

obračali številni romarji. To cerkev so dvakrat prezidali, leta 1467 in 1723. Na mnogih kamnih zunanjih sten so vidna razna vklesana znamenja, verjetno iz prve dobe krščanstva, kar je tudi eden od dokazov za večkratno prezidavo te cerkve. Na enem izmed kamnov je zanimiva figura s kozjimi rogovi in krono, ki spominja na grb kraljevine Istre. Poleg te cerkve, ki skriva v sebi veliko zanimivosti, sta v vasi še dve: sv. Andreja s freskami (na pokopališču) ter mala cerkvica blaže-

nega Elije, ki je živel v 1. stoletju n. št. in naj bi bil po rodu prav iz Koštabone.

V okolici Koštabone so bile še tri cerkve: sv. Leopolda, sv. Helene in sv. Fabijana in Sebastijana.

Hiše (v 17. stoletju čez 30), strnjeno pozidane, je obdajalo obzidje z glavnimi, vhodnimi vrati in stolpom. Vas je predvsem v času turških vpadov v Istro (1470–1501) služila kot pomembna obrambna postojanka.

Puče

Nedaleč od Koštabone proti Krkavčam leži majhna vasica Puče, ki spada v koštabonsko župnijo z malo cerkvico posvečeno Devici Mariji. Tudi zaselek Planjave pri Pučah je spadal k tej župniji, vendar brez cerkve.

Župnija Koštabona je mejila na župnije Marežice, Pomjan, Krkavče in Kaštel.

Dvori (Korte)

Vas Korte, ki se od leta 1957 imenuje Dvori (verjetno pa se bo spet preimenovala v Korte), leži na ozkem slemenu nad dolino rečice Drnice nasproti Padne. Legenda pravi, naj bi to zelo staro vas ustanovili trije bratje, ko so videli, da je zemlja tod plodna. Že od nekdaj je bila ta vas upravno, cerkveno in kulturno središče naselij od Drnice na jugu do roba izolske kotline na severu.

V Kortah je obstajala fara že v 17. stoletju. Takrat je vas štela 25 naseljenih hiš. Tipična farna vas pa so Korte postale konec 18. stoletja, ko so se razširile. Med starejšo Dolno in mlajšo Gornjo vasjo je cerkev sv. Antona puščavnika, ki so jo v letih 1764–1812 razširili. Takrat so zgradili tudi zvonik. V tej cerkvi je za glavnim oltarjem kustodija (shramba za sveta olja) z glagolskim napisom iz leta 1468 (podobna je tudi v gažinski cerkvi). Poleg glavnega oltarja sv. Anotna puščavnika, sta še dva stranska, eden posvečen nebeški kraljici Mariji, drugi pa sv. Margeriti.

K tej vasi in župniji spadajo številni okoliški zaselki in vasi.

Kaštel

Kot zadnja župnija krkavškega vikariata je Kaštel (Castel Venere), mala gručasta vas na strmem griču onstran reke Dragonje, danes na hrvaški strani. Vas je bila obzidana in je njena

župnijska cerkev postala izven obzidja, vendar blizu vasi. Posvečena je sv. Sabi. Glavni oltar je posvečen tej svetnici, stranska pa blaženi devici Mariji in sv. Roku. V bližini Kaštela je še cerkev sv. nadangela Mihaela.

Kaštelski župnik pa je opravljal še cerkev Marije na Krasu, ki je sicer spadala pod piranski vikariat.

III. Zaključek

Kot na celotnem ozemlju Slovenskega Primorja je tudi v tem delu Istre krščanstvo poglavalno svoje korenine že v rimski dobi. Izročilo pravi, naj bi se krščanstvo v Kopru (in okolici) uveljavilo sredi 1. stoletja in sicer prav po zaslugi bl. Elije, diakona, učenca oglejskega škofa sv. Mohorja, doma iz Koštabone, kar je pa seveda brez temeljev. Znano pa je, da je bilo to ozemlje v prvih stoletjih cerkveno podrejeno oglejski škofiji in se je iz Ogleja sem širilo krščanstvo.

V obalnih mestih se je bogoslužje opravljal v latinskem jeziku, v zaledju pa v ljudskem starslovanskem (glagolice), saj vaško kmečko prebivalstvo ni razumelo latinsko, kot piše Naldini.

V 17. in 18. stoletju je bilo na tem po obsegu majhnem in slabo naseljenem področju krkavškega vikariata 30 cerkva, od katerih je do danes ostalo še 19. Vsaka od skupno dvanajstih vasi je imela povprečno 2–3 cerkve, kar je bilo za takó majhno področje relativno precej. Podeželsko prebivalstvo je bilo dokaj verno oziroma pobožno. Duh pristnega krščanstva, ki je bil med temi ljudmi močno zakoreninjen, se je kazal tudi pri izbiri vaških zavetnikov, saj so posvečali cerkve svetnikom iz zgodnjega obdobja krščanstva (1., 3., 4., 6. stol.). Zanimiva je tudi ugotovitev, da so na čeprav majhnem področju in bližini vasi, posvečali cerkve istim, priljubljenim svetnikom. Vsekakor pa prevladujejo cerkve posvečene Materi Božji in sicer štiri (Nova vas, Šmarje, Pomjan, Puče), tri so bile posvečene sv. Štefanu prvo mučencu (Krkavče, Pomjan, Gažon?), po dve pa sv. Blažu (Padna, Šmarje), sv. Sabi (Padna, Kaštel), sv. Petru in Pavlu (Gažon, Raven), sv. Antonu puščavniku (Korte, Šmarje) in sv. nadangelu Mihaelu (Krkavče, Kaštel).

Albert Pucer

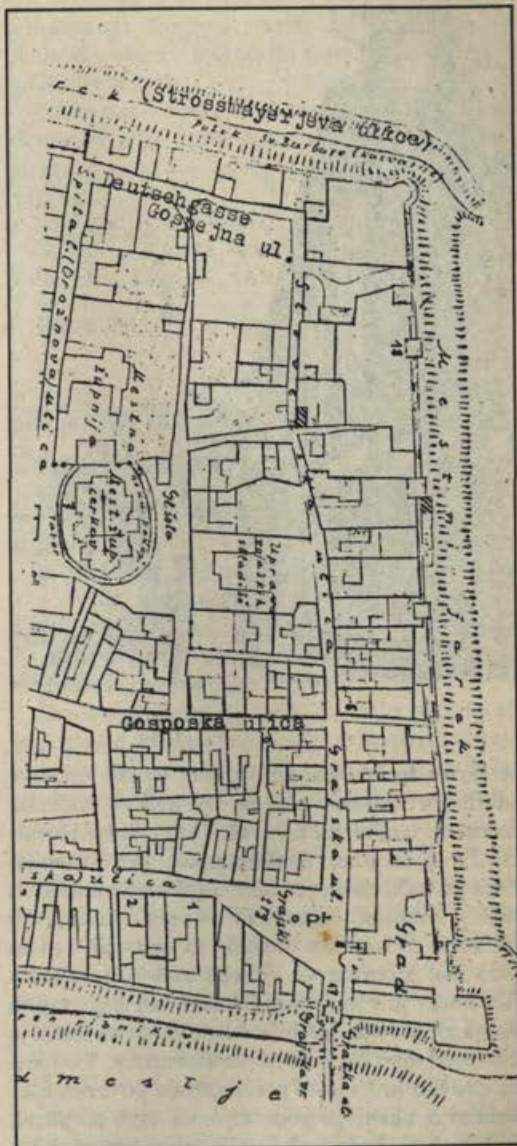

Povest o Slovenski ulici v Mariboru

Po osvoboditvi (1945) so se nekateri v Mariboru na novo naseljeni nemalo čudili, kako to, da se tu kaka ulica imenuje Slovenska ulica, ko je vendar na dlani, da je Maribor slovenski.

Kaj je na stvari? Maribor je bil v nekdanji »spodnji marki« tako imenovani *March Burg*, grad v marki, obrambna trdnjava najprej proti vdorom Madžarov, pozneje pa predvsem proti Turkom. Sam grad je stal prvotno na današnji Piramidi. Pod njo je sčasoma nastajala naselbina, ki ji je bilo za kristalizacijsko jedro nekaj kolib in koč prvobitnih naseljencev Slovencev. Iz te podgrajske naselbine se je sčasoma razvil današnji Maribor, ki je postal (1254) mesto. V njem so se začeli naseljevati tuji prišleki predvsem s severa, k prvobitnim slovenskim prebivalcem pa so se vse do razsula (1918) Avstro Ogrske pridruževali tudi njihovi rojaki s slovenskega podeželja. Zato niti ni čudno, da omenja (1397) neka listina mariborsko ulico *Windisch=Gass*. Najsi so nekdanji mariborski mestni očetje čutili potrebo, da poimenujejo eno od mestnih ulic *Windische Gasse* iz nagibov takratnega cehovstva ali prav zato, ker so prebivali v severozahodnem delu Maribora pretežno Slovenci, bistveno ne spreminja ničesar, zavrača pa trditev nekaterih, v prejšnjem stoletju v Mariboru vidnih nemških izobražencev, ki so trdili, da je Maribor zgolj zemljepisno slovensko mesto.

Tako je mariborski nemški filozof in politik, a hud nasprotnik Slovencev in vsega slovenskega, Jernej *Carneri* (1821–1909), le moral na neki seji mariborskega mestnega sveta priznati, da je Maribor zemljepisno sicer res slovensko mesto, pač pa s pristavkom, da je vendarle popolnoma nemški. Podobno je ob neki priložnosti dejal tudi mariborski nemški zdravnik dr. Karel *Waltner*.

Maribor v začetku 18. stoletja (tloris)

Kaj pove taka izjava? Toliko, da leži to mesto, namreč Maribor, na ozemlju, ki so na njem naseljeni nemenci, se pravi Slovenci. S tem pa *Carneri* in *Waltner* obenem znova potrjujeta, da je tako imenovani nemški Maribor nastal na tem ozemlju kot umetna tvorba, kot obrambna trdnjava neslovenskega zavojevalca, Nemca. Kolikor sta se oba, *Carneri* in *Waltner*, zavedala, da sta s svojo izjavo obenem priznala tudi slovenskost samega Maribora, ne vemo, vsekakor pa sta se le zavedala, da mariborski nemški kolonist na tem območju nikoli ni imel lastnega ljudstva.

Za poudarkom *zemljepisno slovensko mesto*

se skriva še mnogo več. Čeprav so bili Nemci v Mariboru vladajoči sloj in obenem gospodarski mogotci, vendarle v njem niso bili edini prebivalci. Že samo ime, Windischgasse, pove mnogo. Drži pa tudi, da so vsa tako imenovana pomožna dela v Mariboru opravljali Slovenci, naseljevali pa so se tu tudi kot obrtniki in delovali v njem celo kot izobraženci. Število stalno naseljenih Slovencev je v Mariboru znašalo vsaj eno tretjino vsega njegovega prebivalstva ne glede na to, da je bilo med njim kar mnogo ponemčencev. Vsaj šest ur dnevno je v mestu prevladovala govorica Slovencev iz bližnjega podeželja: na trgu, po ulicah in trgovinah (branjevke, mlekarice, jajčarice, lukarji, ptujski špeharji, kmetje nasploh itn.), sicer pa že sama Windischgasse dovolj zgovorno izpričuje, da so Slovenci tik ob mestnem obzidju obkrožali mesto samo. Le kako sta mogla potemtaka Carneri in Waltner trditi, da je Maribor le zemljepisno slovensko mesto, ko je v resnici bilo tako nemško kot slovensko mesto, in to že iz srednjega veka, da ne omenjamo posebej predmarčne dobe (1815–1848), ko je začel postajati eno od slovenskih kulturnih središč.

Vsega tega so se začeli zavedati tudi mariborski Nemci še zlasti v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko jih je mariborska ulica Windisch-

gasse opozarjala, da Maribor le ni zgolj zemljepisno slovensko mesto. Zato so dne 23. XI. 1876 ime Windischgasse opustili in ga zamenjali z Burggasse, se pravi, prejšnjo Burggasse (Grajska ulica), ki je več stoletij segala od mariborskega gradu do ogla Gosposke ulice, so podaljšali do današnje Gospejne ulice. Tu je takrat še stala hiša, ki je zapirala nekdanjo Windischgasse in ni dopuščala dohoda do današnje Strossmayerjeve ulice. Istega dne so napravili še eno spremembo v poimenovanju mariborskih ulic. Del današnje Gospejne ulice (od današnje Orožne – nekdanje Špitalske – ulice do Windischgasse) so združili z Deutschgasse, medtem ko je prvotno Gospejna ulica segala le od Koroške ceste do Orožne ulice. Morda je razpoloženje iz let francoske revolucije prevzemalo mariborske Nemce, da so svojo Deutschgasse (od Orožne ulice do Windischgasse) hoteli vsaj na zunaj prikazovati nemškost Maribora. Danes zanesljivo vemo, da je mariborska Deutschgasse nastala mnogo pozneje kot Windischgasse, vsekakor pa vse do leta 1600 o Deutschgasse v Mariboru ni nobenega sledu; potemtaka je najverjetneje nastala bodisi konec 18. ali v začetku 19. stoletja.

Medtem ko je bila mariborska Windischgasse zares samo nekaka narodopisna oznaka, smemo

imeti ime Deutschgasse za izraz nemške reakcije, da bi si namreč ob že obstoječi Windischgasse Nemci zagotovili svoj nacionalni prednostni položaj. Ko pa so postajala zlasti po šestdesetih letih prejšnjega stoletja nasprotja med Nemci in Slovenci čedalje hujša, so ravno zaradi njih bržkone takratni mariborski mestni očetje raje zbrisali obe imeni, Deutschgasse in Windischgasse, da bi se tako seveda obenem tudi znebili zanje tako neljubega zgodovinskega dokaza o sloven-skosti mesta Maribora.

Kmalu potem, ko je general R. Maister končal z operacijami za severno slovensko mejo, je dne 1. VIII. 1919 mariborski mestni sosvet, ki mu je načeloval komisar dr. Vilko Pfeifer, preimenoval med drugimi mariborskimi ulicami tudi Burggasse tako, da je vsa ta ulica (od današnje Strossmayerjeve ulice do mariborskega gradu) dobila ime Slovenska ulica ali določeneje povedano – nekdanja Windischgasse je bila podaljšana od ogle Gosposke ulice do mariborskega gradu, »grajska ulica« pa je postala sedanja Grajska ulica, ki sega od mariborskega gradu proti severu do Leninovega trga. Okupator razumljivo ni mogel trpeti Slovenske ulice in jo je takoj preimenoval v Burggasse. Po osvoboditvi so se kaj kmalu znova pojavile ulične table z napisom Slovenska ulica.

Teh nekaj vrstic zajema izpoved nekdanje mariborske Windischgasse (Slovenska ulica), ki izpričuje, da so v Mariboru prebivali Slovenci že v srednjem veku; in to znotraj mestnega obzidja; njihova ulica se je stikala z Gosposko ulico, ki je označevala nekdanjo nemško gospodarsko moč v Mariboru, ki pa kljub temu ni bil popolnoma nemško mesto. Na vse to nas še vedno spominja in opominja tudi današnja Slovenska ulica. Zato naj ta spominek ostane za vedno, saj je eden med dokazi, da Maribor nekoč ni bil le zemljepisno slovensko mesto, marveč že od nekdanjega

slovenskega ljudstva, čeprav tega Carneri in Waltner v svoji izjavi bodisi vede ali nevede nista določno omenila.

In vendar – spomnimo se tudi ob mariborski Slovenski ulici Župančičevega Zemljevida! Mar se zavedamo teže vprašanja v njegovih zadnjih treh stihih –

»boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?

O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,

Celovec, Maribor, Gorica, Trst? ...«

Eman Pertl

Iz starih časov šembiskega zborovskega petja

Najbrž so še med bralci mohorskega koledarja, ki v besedi »šembiskega« vedo, za čigave pevce gre, mnogim pa verjetno ni znano, kam jih postaviti. Šembid (Šembed) je domače ime za Podnanos, nekdanj Šentvid pri Vipavi.

Društveno življenje med Šembici v preteklosti je poglavje, ki si zasluži posebno mesto pri obravnavanju krajevne zgodovine. V tem zapisu želim predstaviti bralcem eno od kulturnih dejavnosti v tem kraju, ki je danes in je bila tudi v preteklosti med najbolj živimi – zborovsko petje. Sledil sem virom od najstarejših doslej ugotovljenih pa do 2. svetovne vojne, pri čemer sem poskušal sprem-ljati pevsko zborovsko dejavnost za cerkvene namene in potrebe kakor tudi posvetno zborovsko petje odraslih pevskih zborov. Obe zvrsti zborovskega petja sta namreč mnogokrat povezani – v veliki večini primerov so tako pevci kot tudi zborovodje aktivni hkrati v obeh zborih.

Virov se je vendarle ohranilo še toliko, da je do neke mere moč prikazati podobo naše pevske zborovske aktivnosti v tej, časovno opredeljeni preteklosti. Na razpolago je nekaj pisanega in fotografskega arhivskega gradiva, slika pa bi bila okrnjena, če ne bi bilo pomembnega vira – to pa so spomini nekaterih starejših domačinov, ki se še živo spominjajo posebej vloge in usode zborovske pesmi iz časov pod italijansko oblastjo. Bržkone bi bila predstavitev zgodovine zborovskega petja v Šembidu popolnejša ob natančnejšem pregledu arhivskega gradiva župnijskega urada v Podnanosu, še kak podatek pa bi se morebiti našel tudi v katerem od časopisnih virov.

Nemara najstarejši čas, iz katerega moremo sklepati, da se je v tem kraju vsaj orglalo, če že ne pelo, sega v konec 17. stol., ko naj bi tukaj služboval kot organist J. N. Fischer, ki je celo prosil za mesto organista pri ljubljanski stolnici l. 1693; ker pa ni bil sprejet, je po vsej verjetnosti še naprej ostal v Šentvidu. (1)

Od konca 18. stol. moremo v našem kraju že slediti delovanju nekaterih organistov, ki so bili hkrati vaški učitelji – njihovo učiteljstvo pa je bilo manj važno opravilo. Predpostavljati je moč – za nekatere je v pisanih virih izrecno zapisano – da je bilo nekaj takih med njimi, ki so se trudili za povzdigo cerkvenega petja. Pri tem sicer ne kaže tega razumeti, da je ta skrb veljala le organiziranemu zborovskemu petju na cerkvenem koru – iz virov to namreč ni razvidno.

Tako vemo iz leta 1783 za Antona Pibernika, ki je bil »neki izvrsten organist«, za dohodke učitelja Antona Pavlina, ki je tu služboval med leti 1795–1825 pa je morala vsaka hiša šentviške šolske občine – obsegala je Šentvid, Podrago in Lozice – prispevati po 34 Kr oziroma 59,5 Kr kot biro za orglanje in cerkveno petje. (2).

V času službovanja organista in učitelja Mihaela Komela (1843–1854) pa se že omenja zborovsko petje. O njem namreč kronist poroča, da si je »kot izboren pevovodja in orglavec pridobil in naučil si je v kratkem času občudovanja vreden mešani cerkveni pevski zbor« (3).

Za njim je za orglanje in cerkveno petje nekaj časa skrbel mežnar Jakob Žgur, nato pa je nastopil službo organista učitelj Štefan Francelj (4).

Ko so se v 60-ih letih prejšnjega stoletja v mnogih krajih ustanovljale čitalnice, se je v njih osredotočila živahna politična in predvsem kulturna dejavnost Slovencev; ponekod so delovali tudi pevski zbori.

Iz statističnega pregleda delujočih čitalnic za l. 1869 je razvidno, da so imeli tako čitalnico tudi v Šentvidu, katere ustanovni datum je 27. 9. 1868 – kot ustanovitelji so omenjeni France Kavčič, Gregor Bratož, Štefan Francelj, Franc Kopatin in Tone Božič; v rubriki tega pregleda, kjer naj bi bilo vpisano delovanje pevskega zbora, pa je prazen prostor (5). Sklepati torej smemo, da v tistem času, ko se je pričel na Slovenskem razmah posvetnega zborovskega petja s poudarjeno narodnostno noto, v Šentvidu še ni prav zaživela ta zvrst kulturnega udejstvovanja.

Premalo je doslej ugotovljenih virov, iz katerih bi mogli pisati zaključke o delovanju šentviške

Cerkveni pevski zbor iz Šentvida

čitalnice, letih njenega obstoja in morebitnem razvijanju zborovskega petja v njenem okviru.

Ni znano tudi, če je imelo kakšen vpliv na pevsko zborovsko dejavnost med Šembici življenje in delo Mihaela Čeruja iz druge polovice 19. stol., ki ga navajajo kot skladatelja v tem kraju (6).

Sploh je za zadnjih trideset let prejšnjega stoletja težko karkoli trditi v smeri ugotavljanja ali je bilo in v kolikšni meri v tem kraju dejavno zborovsko petje obeh zvrsti. V do sedaj obdelanih virih tudi za vse do tega časa obravnavano obdobje ni podatkov oasedbah zborov, številu pevcev, pevskega repertoarja ali morebitnih nastopih izven domačega kraja.

Več pa vemo o obdobju od prehoda v to stoletje naprej.

L. 1899 se je tukaj ustanovilo Bralno društvo Šentvid, ki se je l. 1904 preimenovalo v Slovensko katoliško izobraževalno društvo Šentvid. Razvilo je bogato kulturno-prosvetno, športno in družabno aktivnost in je delovalo do l. 1926. (7).

Že za l. 1899 izvemo, da je društvo priredilo veselico, ki je v svojem sporedu vsebovala tudi tri pevske točke. (8).

Kar nekakšno društveno pravilo je bilo, da so imele te veselice poleg ostalega na sporedu tudi zborovsko petje, tako l. 1902 (9), za l. 1907 pa viri poročajo že natančneje o nastopih pevskega zbora. Veselica je namreč obsegala v svojem programu med drugim tudi pevsko točko Vrnitev in Slava Slovincem za moški zbor ter nastop mladinskega in mešanega zbora, ki je zapel dvakrat, od tega se je enkrat predstavil s pesmijo Ne tožim. Pevci in pevke, ki so nastopili na veselici so bili deležni posebne zahvale predsednika društva, ki je izjavil, »da se zahvaljuje g. organistu za njihov trud pri petju« (10).

Ob proslavi 10-letnice društvenega delovanja l. 1909 je bila najprej slavnostna prireditev, za

katero je bilo v programu predvideno tudi petje društvenega mešanega zbora pri društveni maši in pri slavnostnem zborovanju. V okviru te proslave so kasneje priredili tudi veliko ljudsko veselico, na kateri je nastopil društveni mešani zbor, ki je zapel društveno himno in nekaj drugih pesmi; predstavil pa se je tudi društveni ženski zbor. Iz sporeda za potek veselice je razvidno, da je bil za uglasbitev društvene himne naprošen Stanko Premrl (11). Stanko Premrl (ki je nato postal priznan glasbenik, skladatelj, orgelski virtuoz in glasbeni pedagog) je veliko pomagal pri glasbenih točkah društvenih prireditvev tudi že prej, mnogo je delal predvsem s tamburaši (11a).

Iz virov ni razvidno, kolikšno število pevcev se je udeleževalo, kdo je bil njihov dirigent; iz prej povedanega pa je skorajda nedvoumno, da je bil organist tisti, ki je skrbel tudi za posvetno petje.

Že za naslednje leto, 1910, pa moremo ugotoviti, da je bilo med društvenimi člani čutiti potrebo po večjem razmahu moškega petja – na seji odbora so namreč predlagali, »naj se naroči prihodnjemu odboru, da skrbi tudi za moško petje« (12). Istega leta pa je na izletu članov društva na vipavski stari grad pel moški, mešani ter ženski zbor. Pevci pa so bili tega leta zraven tudi na veselici, kjer so zapeli »par pesmi« (13).

V tem času se je začelo pojavljati tudi vprašanje pomladitve pevskih vrst za obe zvrsti zborovskega petja. Na seji odbora društva je bilo namreč predlagano, naj se odpre v društvu pevska šola za člane in članice »z ozirom na veliko potrebo pevskega naraščaja, bodisi za cerkveno ali posvetno petje«; v načrtu je bila izvedba teoretičnega in praktičnega pouka za okrepitev pevskih vrst, kar je bilo z odobravanjem sprejeto in sklenjeno, naj bi v šoli poučeval po 2 uri na teden in začeli z letom 1911. (14). Žal, o usodi te šole in o stanju zborovskega petja tja do konca 1. svetovne vojne ne moremo iz virov ničesar ugotoviti. Omeniti pa je potrebno ime organista, ki je

več let, do svoje smrti ob koncu 1. svetovne vojne, skrbel za vzorno organistovsko službo – to je bil Anton Bratož-Peterlinkin. (15).

S koncem vojne se je v naših krajih zamenjala oblast – namesto razpadle avstro-ogrske monarhije je tu zavlada Italija. Pod italijansko oblastjo je kmalu začela trda presti skoraj vsemu, kar je imelo narodno kulturno znamenje in se je hotelo manifestirati v živo, javno udejanjanje narodne zavesti. Iz vsega, kar bo v naslednjem povedano, lahko izluščimo sklep, da je slovenska zborovska pesem v našem kraju pod fašistično Italijo prestala preizkušnjo, saj je skoraj ves čas italijanske oblasti niso zatrli.

Katoliško izobraževalno društvo Šentvid je moglo legalno delovati še do l. 1926, ko je italijanska oblast že nasilno ukinjala oz. razpuščala mnoga slovenska društva. Zborovsko petje pa je v Šentvidu še nadalje ostalo živo, tako cerkveno kakor posvetno; še več, prav v naslednjih letih se je še krepilo in doseglo novo kvaliteto – kot da bi se v težavnih časih ogroženosti slovenske kulture pomladilo, v boju za ohranitev trdne narodne zavesti.

Cerkveni pevski zbor v mešani zasedbi je opravljal svoje poslanstvo v obdobju pod Italijo kot razmeroma močan zbor, ki je združeval okrog 30 in več pevk in pevcev pod vodstvom požrtvovalnega organista Jožeta Trošta-Žaklovega iz Podrage; ta je prevzel cerkveni zbor kmalu po smrti Antona Bratoža in je tu deloval do svoje smrti, l. 1952.

Posebno doživetje za zbor in organista so pomenili večkratni obiski Stanka Premrla, že uveljavljenega in priznanega skladatelja in orgelskega virtuoz. Ko je prihajal na oddih v rojstni kraj, je rad prišel med pevce na kor župnijske cerkve, sedel za orgle in s svojimi glasbenimi sposobnostmi dal svojevrsten pečat orgljanju in petju cerkvenega pevskega zbora.

Poleg cerkvenega zbora, ki je redno opravljal svoje poslanstvo petja za bogoslužne potrebe in občasno zapel tudi kako posvetno zborovsko pesem v svojem ožjem krogu, pa so se v letih med obema vojnama tukaj formirale tudi druge pevske skupine, ki so imele glavni namen učiti se in predstavljati posvetno slovensko zborovsko pesem ter so delovale posebej.

Kmalu po nastopu Italije je približno 3 leta deloval zbor (ni moč ugotoviti v kakšni zasedbi) pod vodstvom nekega učitelja. Ta zbor je menda, v svojem kratkem času obstoja, dobil povabilo in

tudi sodeloval na prireditvi ob ljudskem zborovanju na Vrabčah (Tabru).

Kmalu za tem se je začela zbirati manjša moška pevska zasedba, ki je vadila v hiši Zvonka Bratoža-Peterlinkinega, ki je imel harmonij in je dajal na razpolago prostor za vaje na svojem domu. Ta skupina je obstajala le kako poldrugo leto, prepevala je v glavnem po gostilnah; težave, ki so jih imeli pevci te skupine zaradi ovadbe pri italijanskih oblasteh, so bile vzrok, da so se razšli.

V tem času pa se je začel oblikovati moški zbor v sosednjih Lozicah, ki je pritegnil k sodelovanju tudi nekaj šembiskih pevcev. Do izraza je že prihajala sposobnost in prizadevnost zborovodje, da postavi močan, kvaliteten zbor – to je bil Edvard Žvanut-Gaucov iz Lozic.

Od okrog l. 1930 pa sledimo razvoju moškega pevskega zbora pod njegovim vodstvom, ki je imel tudi nad 30 članov. To je bil zbor šembiskih pevcev, ki je odigral zelo pomembno vlogo ohranjanja slovenske narodne zavesti s svojim kulturnim poslanstvom – poustvarjanjem naše narodne pesmi v času fašističnega zatiranja.

Velikokrat se je po njihovi zaslugi slišal glas naših lepih zborovskih pesmi ob večerih na vasi, na veselicah in v gostilnah. Poleg petja v domačih krajih so njihovi pesmi prislunili tudi drugod: v Postojni, Prestranku, na Planinski gori. Vaje so imeli v sobi nad mlekarno in na Lozicah. Marsikaj so morali pevci in še posebej njihov dirigent Žvanut prestati zaradi neuklonljive volje po ohranjanju slovenske zborovske pesmi. Fašisti so neprizanesljivo spremljali njihovo ukvarjanje s to priljubljeno obliko slovenskega kulturnega ustvarjanja. Neprestano so se vrstile hišne preiskave na domu Edvarda Žvanuta, nameravali so mu menda celo požgati hišo. Pevci pa so pokazali veliko mero iznajdljivosti. Ko so namreč imeli vaje ali peli kje na vasi in drugje v javnosti, so imeli v pomoč svoje izvidnike, nekakšne stražarje, ki so jih pravočasno opozarjali pred ovaduhi in karabinjerskimi patruljami.

Zgodilo pa se jim je tudi, da so ob velikem romarskem shodu pri sv. Hieronimu na Nanosu (kjer so se dolga leta na binkoštni ponedeljek zbirale množice romarjev) po maši zapeli narodno domoljubno Oj Triglav moj dom in bili nato tepeni od karabinjerjev, če pa se ne bi zborovodja Žvanut pravočasno umaknil, bi bil aretiran.

Po smrti Edvarda Žvanuta l. 1938 sta kratek čas vadila to pevsko skupino, katere število članov pa je bilo že zmanjšano, Franc Kopačin iz Podrage (občasno je pomagal vaditi tudi že prej)

in Stanko Semič z Lozic, vendar so se kmalu razšli. Del pevcev je nato pristopil k moškemu zboru, ki ga je na Gočah vodil Slavko Vovk – tja so hodili približno poldrugo leto. Potem pa se je zadnjič pred izbruhom vojne vihre ponovno zbrala doma manjša skupina najbolj vnetih pevcev. To je bil čas, ko se je fašistični pritisk stopnjeval, za vsakim vogalom so prežali ovaduhi in karabinjerji, zato je bilo treba iskati drugačne načine vadbe in predstavljanja. Vredno je povedati, da je bil njihov vadbeni prostor v tistem času tudi hlev v Rudolfovi hiši, ko pa so imeli vaje v Orehovici, so tja vozili harmonij v koruzni slami, hodili ločeno na zborna mesto, da ne bi postali sumljivi in se potem skupaj dobili na vaji. Vodstvo te skupine je bilo v rokah Dušana Rudolfa. Njihovo petje je bilo slišati tudi v Hrenovicah, Košani, Koči, kamor so priložnostno zahajali. Tam so ponavadi najprej zapeli v cerkvi pri maši cerkvene pesmi, nato pa so se zbrali v gostilni, kjer so prišle do izraza posvetne narodne. Vztrajali so skorajda do začetka 2. svetovne vojne, potem pa so zaradi hudega pritiska italijanskih oblasti prenehali.

Omenjene pevske skupine so pri učenju in predstavljanju pevskega programa dajale v tem času veliko pozornost naši narodni domoljubni pesmi – njihov železni repertoar so bile Oj Triglav moj dom, Adrijsko morje, V boj, v boj, Slovan na dan, Planinska; v spominu pevcev pa je ostalo še nekaj naslovov pesmi, ki so jih takrat prepevali: Domovina, mili kraj, Planike, Žabe, Eno devo le bom ljubil, Lahko noč.

Z nekaterimi so se predstavili tudi na dveh nastopih, ki jih je treba posebej omeniti. To je bil nastop v Trziču (Monfalcone), ko je zbor vodil Edvard Žvanut in so prejeli prvo nagrado – v slovenščini so tam menda zapeli Planike in V boj, v boj. Na nastopu v Gorici, ki so ga imeli najbrž v času, ko je zbor vodil Dušan Rudolf, pa so morali slovenski pesmi preložiti v italijanščino (ena med njimi je bila planinska – V hribih se dela dan), toda namenoma so slabo zapeli, ker se niso hoteli truditi, da bi se pomenljivo slovensko besedilo kazilo s poitalijančenimi besedami.

Med številnimi pevci, ki so se predajali ohranjanju in kreptvi naše pevske kulture, niso bili tako redki taki, ki so z veliko mero požrtvovalnosti in volje več let zvesto sodelovali hkrati pri cerkvenem pevskem zboru in pri zboru, ki je gojil posvetno pesem. (16).

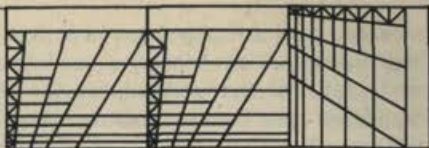
2. svetovna vojna je za nekaj let prekinila zborovsko dejavnost, posebej kar se tiče posvet-

ne zborovske pesmi, in zahtevala svoje žrtve tudi med pevci. Zborovsko petje pa je dobilo novega poleta v tem kraju nekaj let po osvoboditvi – to pa je že novo poglavje, ki ni več predmet tega zapisa.

Jurij Rosa

Viri in literatura:

1. Ivo Jelerčič: Pevsko izročilo Primorske – slovenska zborovska pesem na Primorskem do druge svetovne vojne. Trst 1980, str. 26.
2. Kronika ljudske šole v Št. Vidu, 1783 do 1903; prepis, str. 3.
3. Kronika ljudske šole v Št. Vidu, 1783 do 1903; prepis, str. 4.
4. Kronika ljudske šole v Št. Vidu, 1783 do 1903; prepis, str. 6.
5. Letopis Matice Slovenske za 1869. Ljubljana 1869, str. 292.
6. Krajevni leksikon Slovenije, I. Ljubljana 1968, str. 27.
7. Bralno društvo Št. Vid in Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Vid – zapisniki sej odbora 1899–1918, blagajniški dnevnik 1902–1926, opravični zapisnik 1914–1926. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
8. Bralno društvo Št. Vid – zapisnik seje odbora 2. avgusta 1899. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
9. Bralno društvo Št. Vid – zapisnik sej odbora 29. decembra 1901, 11. avgusta 1902 in 16. decembra 1902. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
10. Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Vid – zapisnik sej odbora 15. oktobra 1907 in 9. marca 1908. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
11. Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Vid – zapisnik sej 21. maja 1909 in 24. septembra 1909. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
- 11a. Bralno društvo Št. Vid in Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Vid – zapisniki sej odbora 1900–1909. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
12. Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Vid – zapisnik seje odbora 9. januarja 1910. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
13. Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Vid – zapisnik sej odbora 12. junija 1910 in 12. oktobra 1910. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
14. Slovensko katoliško izobraževalno društvo Št. Vid – zapisnik seje odbora 12. oktobra 1910. Arhiv župnijskega urada v Podnanosu.
15. Spomini Franca Kopačina iz Podrage in Franca Kopatina iz Podnanosa. Zapisal februarja in marca 1983 avtor članka, ki zapiske tudi hrani.
16. Spomini Franca Semeniča iz Orehovice, Franca Kopatina iz Podnanosa, Marije in Vide Žvanut iz Lozic, Franca Bratoža iz Šturij (Ajdoščina), Janeza Bratoža iz Podnanosa, Franca Kopačina iz Podrage, Marije Rosa iz Poreč. Zapisal februarja, marca in aprila 1983 ter marca 1984 avtor članka, ki zapiske tudi hrani.

List iz kronike kašelske

Res da je Fran Milčinski poimenoval kraj vaških prebrisancev Butale in njih Butalce; od kdaj že slovijo Ribničani po jezični umetnosti – kot Lemberžani in Lokavci pa Beli Kranjci, če le Draščane in Radovičane omenjamo – ali človeka preseneča, da med podobne brihtneže uvrščajo novinarji zadnje čase še Kašelj, ne da bi vedeli, od kod ime izvira. Od mačjega kašlja pa iz ljudske nevednosti, posebno priseljske, že ne! Vevčanom so matere obljubljale ,na Janče kozle pást, če se ne bomo učili' ali pa ,na Janče zemljo v košu gôr nôsit'. Na neodjenljiva spraševanja, kam gredo, ko nočejo povedati kam, so znevoglene bruhanle, da ,na Trebeljevo, koder česen mlatijo'. In bodi zapisano še to, da sem se v partizanih zbudil pred zoro v hiši, na kateri sem med ,zažiganjem vogala' prebral na rdeči hišni tablici ime, zaradi katerega sem bil prepričan, da so me med spanjem na ilovnatih tleh, na ištlu, kakor se takim enostavnim tlem reče, ,ejngelci' v Francijo prenesli. No, že morebiti veste, katero ime je bilo na tablici napisano? Nobeno drugo ne kot VERDUN. Torej ga razen v Franciji dobite še na Dolenjskem med Novim mestom in Gorjanci. Pojdite se prepričati, da je le res!

K temule kraju, pravzaprav k vsem tem naštetim, že kakšen vek uveljavljenim krajem s šegavi mi lastnostmi, so potemtakem v zadnjem času tisti, ki so najmanj poklicani krajem smešna imena prisiliti, dodali še Kašelj – morebiti zaradi kašljanja.

Ali povedati je treba, da ni ne Zgornji ne Spodnji Kašelj v nobenem sorodstvu z nikakršnim kašljanjem, kar zlasti številni novi priseljenci, prišleki, naseljenci, še ne pravi domačini, tudi ne s strani domačinov medse sprejeti, spogledljivo po ,cajtengah' tvezijo, izvor Kašljev, obeh torej, tiči čisto drugod.

Takole je z njegovim rojstnim imenom:

So hodili v tistih ,cajtih', ko še ,ajzenpona' na celini ni bilo – ali pa šele samo v Britanskem kraljestvu, ki se mu bolj natančno v Angliji ali na

Angleškem reče zaradi tistega počasnega, štefenzona – naši ljudje peš ali 'h nogam' na dolge rajže ali v 'fremd', do česar so imeli pravico le izučeni v katerikoli obrti kot za primeru moj stari oče, da je Fidelisu Terpinzu na Velčah parni stroj postavil kot izučeni 'keselšmid', kar po kranjsko pomeni kotlovnega kovača – ali na romanja, z drugimi besedami se reče: na božjo pot. Ko so pobožnjakarji oblezli že Svetega Balantina na Limbarski gori, za dober vid prosili sveto Lucijo v Štangi, še obiskali Moravče, Vače, Komendo in po kolenih Brezje, a na Svete Višarje 1792 metrov visoko polena nosili, se spovedovali na Sveti gori nad Solkanom... in še katere kraje, vsekakor še ne Madeire, Azorov, Rima in Lurda, kamor zdaj rijejo petičneži bolj natiho kar z avtomobili in avtobusi in zašitimi devizami in se vračajo s skritimi ozkoritimi kavbojkami – kot bi ne bile trpežnejše in lepše gorenjske irharce.

Torej so se dogovarjali redki prebivalci današnjih Kašljev, ki so služili denarce s furami in brodarjenjem od Velcevega mlina in oljarne na Šumu, kar so bile za njih že Velče, danes pa Vevče, najmanj do Zaloga, ki mu po domače še rečemo mi, najmlajši pri devetdesetih letih, 'Zàvah' na toplih pečeh, kdaj jo bodo mahnili na božjo pot v Kelmorajn (Köln am Rhein). Čas je bil važen, zakaj sestaviti in napisati je bilo treba testament in najti molčeče priče za podpise nepismenih udeležencev testamenta. Nekateri so se znali in smeli za časa Marije Terezije samo veljavno podkrižati – se reče: njegova priča se je s podpisom zavezala, da je pričn križ verodostojen. Potemtakem so se podpisovale le priče križa. Tako se je zgodilo v Šmartnem v Rožni dolini pri Celju možem, ko so se odpravljali v Šentandraž v Labodsko kotlino, koder je imel še škof Martin Slomšek svoj sedež, preden ga je prenesel v Maribor, kajti bili so v dvomu, da se še sploh kdaj živi vrnejo, če že ne tudi zdravi. Šli so ga namreč prositi, da bi smeli sezidati cerkev in jo posvetiti svetniku Martinu... In jim je škof Martin Slomšek še oljnato stensko podobo svetnika Martina daroval. Katera svetnica je neki bila tako vabljiva, da jim je zavdala, da so se zbirali in dogovarjali za dan in trajanje romanja naši dedje. Cele procesije so se dale na pot, na dolgo rajžo, na romanje v daljno Tajčlond, se ne vé, a morala je biti preklemano vsem všeč, če že ne zapeljiva, kajti babnic, ki so še brez nalač bile prave možače s svojo uveljavljeno moško izgovarjavo – kot da niso babe, marveč dedci, ker so izgovarjale, postavim takole: S'm šou, a nikakor ne, kot bi se

edinole spodobilo: S'm šva, menda spričo večtedenskega romanja niso marali zraven...

Nazajgrede so se zaustavljali pred štanti, branjevci in branjevkami, nakupovali odpustke za vse domače – in še za kakšno skrivno 'l'bezen'. Odpustkom danes ne rečemo več tako, marveč bolj sodobno, že čisto moderno: spominki, še bolj – čisto po 'ta novem' že kar suvenir. Takrat so te starokopitne odpustke kupovali take teže, oblike in velikosti, da jim pri hoji niso delali ovir, če že jezdnega ali vsaj tovornega konja ni imel vsakteri, tedaj pa enega za vso prtljivo ali tovor.

Najbolj zaželen dar, največkrat pa z baharijo izpolnjeno naročilo, se je zdel nakup kapsa (kapsus = zeljno seme) pozimi – ali zeljnih sadik 'flanc' ali tudi 'hvanc' na pomlad. Flance ali hvance so spotoma domov gredoč nakupovali vsako rajžo v Kasslu ali okolici, koder od danes naprej veste, da je rastlo najboljše in najlepše zelje – enako kot v Iblani tanartaboljša in tanartalepša 'ajsarča'; Laibacher Eissalate = ledenka, ki so še to ljubljanske gospé znale razločevati po kakovosti, po okusu: je trnovška ali pa krakovska. Jo znate morda danes vé ločevati, a?

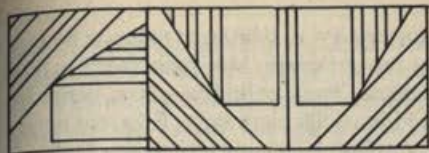
Ob poslavljanju so odhajajočemu romarju in vsem romarjem naročale tokole »Le glej, Johan, da ne boš za drugimi zijal in zraven na kaps pozabil!«... »Zdaj pa, ti moj lintvar, le: pazi se, da se mi brez hvanc ne vrneš!« Drugim ljudem so po vaseh zatrjevale, da jim bo 'on' kaselskih flanc ali hvanc prinesel.

Če pa vi novinci, prišleki v tem ali onem Kašlju, morate poizvedovati dalje, boste slišali samo čast in slavo péti kašelskemu zelju.

Torej je ime vasi Kašelj nastalo iz imena mesta Kassel. Od Domenčkove, Jamškove domačije, ves svet pod potjo in Ljubljaničinimi levimi študenci pa vse tja do podružnične cerkve, v katero je dal še menišic Valentin Vodnik rimski nagrobnik vzidati – to so kašelski hvancniki. Tja vas naj zanese iz Bežjakove gostilne pot po kašelske flance, če čete imeti spodobno, pošteno, tanartabulši zéle.

Še to me polsušajte, da o romanjih v Kelmorajn preberite debelo, rumeno broširano knjigo Mohorjeve družbe leta 1905, ki nosi naslov: V Kelmorajn!

Hinko Wilfan

V našem gozdu

Ta gozd pravzaprav ni bil naš. Mi, vaški otroci, smo si ga prilastili, v mislih in srcu smo ga imeli za svojega. Lastnik širša ni motil naših iger in naših doživetij v svojem gozdu, niti ga nismo dodobra poznali, četudi je bila njegova domačija le nekoliko stran od gozda.

Ta gozd je bil za nas vse zelo blizu, vabljev pa bolj, kakor bi mogel biti katerikoli gozd, čeprav bi bil lastnina naših staršev.

V gozd je vodilo več poti. Ena od cerkve nad našim sadovnjakom. Po njej smo jo navadno ubirali v gozd otroci iz vasi. Ločila je nekaj našega sveta od župniškega. Župnik in moj oče sta dala nasaditi vsak na svoji strani poti jablane.

Pri naši hiši sadja nikoli ni primanjkovalo. V sadovnjaku so stare jablane sicer pridno rodile, vendar smo nadvse željno pričakovali jabolka, ki bi jih dale mlade jablane ob poti. Oče je dejal, da rodijo te jablane zgodaj in smo tem radovedneje pričakovali in oprezali, kdaj se bo to zgodilo. Primerjali smo jablane na obeh straneh poti. Na njih so se razrastle enake krošnje, toda, glej, ko smo le pričakali prve jabolčne cvetove in nato prve sadove, so bili le-ti na naših jablanah, župnikove pa niso obrodile nobenega sadu. Vprašali smo očeta, zakaj tako, ko so vendar župnikove jablane enako visoke in košate. Oče se je namuznil in dejal: »Bog že ve, koliko otroških ust je pri naši hiši!«

Med mladimi jablanami je rastla na obeh straneh travca. Spomladi so iz nje kukale bele marjetice. Preden je pot zavila tik pred gozd, je stala ob njej kapelica. Ko je nekoč naš oče nevarno zbolel, se je mama zaobljubila, da jo bomo pozidali, če ozdravi. V to kapelico so ob poletnih večerih hodile moje starejše sestre prižigat lučko, mi mlajši pa smo jo pogosto krasili s cvetjem.

Nekoč sem sklenila, da nabereim za kapelico šopek marjetic. Trgala sem jih zdaj na tej, zdaj na drugi strani med jablanami. Ko sem se sklonila k cvetkam na župnikovi strani, sem zaslišala tih, a karajoč glas: »Deklica, kaj ni škoda trgati rožice?

Lahko bi jih popasle kravice.« Presenečena nisem zmogla spodobnega pozdrava. V hudi zadregi sem zašepetala: »Saj jih vendar nabiram za kapelico!« Odgovora ni bilo. Spustila sem jih v travo in zbežala domov. Begali so me dvomi, kdo je bol vreden šopka, ali kipec v naši kapelici, ali živina? Nekje v meni je oživel spomin na besede, ki so jih nekoč spregovorili odrasli: »Naš župnik so sila učeni in pobožni mož, le včasih čuda skopi.« Če je bilo le mogoče, smo se mu otroci izogibali. Kadar smo se namenili v gozd, smo se ozirali po njegovi temni postavi. Pogosto se je sprehajal okrog cerkve ali v bližini gozda s knjigo v roki. Nikoli nas ni karal zaradi naših živahnih iger, bil pa je pretih za našo mladost.

Tudi od šolskega poslopja je vodila steza proti gozdu. Vmes sta stala dva mogočna hrasta. Bilo ju je videti skozi šolska okna v najvišjem razredu, v katerem je poučeval naš nadučitelj. Bil je izvrsten učitelj, le navaditi smo se morali na njegovo včasih zelo glasno besedo, na čudne pripombe, na nenavadna ukrepanja.

»Bereš kot bi žajfo vozil!«, je pokaral malomarnega bralca. Na naš smeh je zaničljivo dodal: »Smejte se takrat, ko bo tele po hrastu plezalo« in se ozrl skozi okno.

Bil je visoke, vitke postave. Lep obraz je krasila kratka bradica. V njo je pogosto segal med razlago. Nekoč je z levico kazal na besedilo na tabli, z desnico pa gladil svojo bradico. »Kaj je to?«, se je glasilo vprašanje. Navihani učenec je brž dejal: »Kozji fiks!« Tokrat se učitelj ni spomnil na teleta, ki bi naj plezalo po drevju.

Naš nadučitelj je bil velik ljubitelj glasbe. Slišali smo ga, kako je izborna igral na klavir ali violino, v razredu pa je med nami prizadevno gojil petje. Naša vas je vedno slovela po dobrih pevcih. Pelo je staro in mlado. Toda nikoli pozneje nisem slišala toliko in tako zanimivih pesmi, kakršnih nas je naučil on. Vendar smo pevsko uro, ki je bila zadnja v dopoldanskem pouku, vselej zaključevali z eno in isto pesmico. Zahteval je, da jo zapojemo stoje in tako glasno, da so zazvenele šipe v šolskih oknih in so jo slišali vaščani, kadar so bila okna odprta: »Nobene bukvice niso tak lepe, nobene bukvice niso tak lepe, nobene bukvice niso tak lepe, kakor je ta urlaubarski pos!«

Besedila nam ni nikoli razložil. Pesmi pa smo bili veseli, saj je za našim petjem takoj zapel šolski zvonec, v cerkvenem stolpu, pa je ura udarila dvanajst.

Nadučitelj je gojil tudi čebele. Nedaleč od

šole, v bližini gozda, je imel nekaj čebeljih panjev. Ko so čebele rojile, smo prenehali s poukom in so mu starejši učenci pomagali pri ogrebanju čebel. O učiteljevih čebelah je bilo nekoč po vasi mnogo govorenja. Pred čebelnjaki se je nekega dne pojavila krastača. Krastačam baje čebele dobro teknejo. Tudi hiša našega organista je bila blizu šole. Organist, znani šaljivec, je pripovedoval. Nadučitelj se je pojavil s svojim sinkom na našem dvorišču. V roki je imel palico, s katero je naganjal pred seboj veliko krastačo in razburjen spraševal: »Čigava je ta krastača?« »Moja prav gotovo ne, gospod nadučitelj. Le kaj bi z njo?«, je smeje se odgovoril organist. »V moj uljnjak ne sme priti«, se znova razburi nadučitelj in ukaže sinku: »Puba, prinesi vrstico!« Ko je sinko izvršil ukaz, sta zavezala vrstico krastači okoli vrata in jo naganjala mimo uljnjakov in hrastov v naš gozd. Tamkaj krastača bržkone ni iskala, ne našla lastnika.

Gozd je bil bogat različnih vrst drevja. Tu so se košatile stare, visoke bukve. Med njimi so bile tudi mlajše, da smo njihove veje zlahka dosegali. Del gozda so porastli po smoli dišeči bori. Razrastli so se tako na gosto, da so skoraj zakrili stezico, ki se je vila med njimi. Včasih smo se prerivali s svojimi otroškimi telesci med njimi. Ponosni smo bili na praske, ko so nas z vejami oplazili po obrazih. Med bori je bil gozd skrivnostno temačen in dišeč. Velik del gozda je bil smrečnat. Pod starimi smrekami je bila debela preproga dišečih odpadlih iglic, tu in tam posejana s storži. Le-te so posebno cenile naše mame. Uporabljale so jih v železnih likalnikih na oglje. Storže so razžarele v štedilnikih in jih polagale s posebnimi železnimi prijemalkami v težke likalnike. Cenile so storže zlasti zato, ker je po njih vonjal ves prostor, morda tudi perilo, pa tudi glavobola ni bilo, kadar so likale z njimi.

Del gozda so takrat že krčili in so posekana debela ležala med lesnato trdo, visoko travo, ki raste samo v gozdu, kjer je že pela sekira. Ta del gozda je bil sončen. Na debela smo sedali oprezno, da se nas ne bi oprijela smola, ki se je cedila po skorji. Pazljivo smo jo otipavali, da si ne bi osmolili rok in oblek – in jo duhali. Med travo toliko ust. Zato pa je bila bera med borovnicami skoraj neizčrpna. Ko so dozorele, so nas mame rade pušale v gozd.

Ob prostih dneh smo se zbirali vaški otroci in skupaj odhajali nabirat borovnice. Bili smo disciplinirana četica, vesela, nerazdružna. Vsak izmed nas je nosil s seboj svoj lonček, starejši večjega,

mlajši manjšega. Pri naši hiši smo nabirale borovnice nekaj časa tri sestre. Med nami tremi je bila Milica najlepša, meni najljubša sestra, dobra in umirjena, ki je vodila nas mlajše, Elza, naš nagaživček in veseljaček, ter jaz najmlajša. Tudi pri sosedovih so še takrat lahko pri domačem delu pogrešali samo dve: Slavko, spretno in delavno, ki se ni ustrašila niti najtežavnejših del, in Zlatko, mojo od mene mlajšo prijateljico. Med nami je bil nepogrešljiv sosedov edinec, Ludovik, živahen, podjeten in domiseln za nove igre in raznovrstne vragolije. Pri tem je z njim družno sodelovala moja sestra Elza, vselej voljna za vse tvegano in nenavadno. Pogosto se je delu doma izmuznil in se nam pridružil Falent, izredno klepetav, zafrkljiv in nezaupljiv fantič. Celó njegovo sitnjenje bi stežka pogrešali. Nismo ga pa jemali preveč resno, kadar je zabavljaj in jezikal. Bilo nam ga je namreč žal, ker je bil brez staršev. Delili smo z njim svojo malico in se zmrdovali nad njim, sitno drože.

Ko smo nabirali borovnice, smo se strogo držali nepisanih pravil: v gozdu si je kar brž sleherni izbral prostor, kjer naj bi bilo največ debelih, sladkih črnih borovničnih jagod. Starejši, bogati izkušeni iz prejšnjih let, so usmerjali najmlajše. Čepe in molče smo polnili lončke, ne da bi kaka borovnica zašla v naša usta. Najurnejši in najvztrajnejši med nami je bil Falent. Polnil je največji lonec. Celó on je med nabiranjem brzdal svoj jezik. Kdor je napolnil svojo posodo, jo je postavil na mah. Polne lončke smo pokrivali s praprotjo, da se ne bi pregrele. Ko smo zadostili dolžnosti, je sledil slovesni trenutek: zdaj se je vsak najedel borovnic do sitega. Vmes je bilo še časa za pripovedovanje o važnih dogodkih. Pogosto smo peli, da je odmevalo prek gozdnih meja. Deklice smo nabirale cvetje ob sončnih robovih gozda. Opazovali smo žuželke. Obzirno smo obkolili mravljišče in polagali nanj robčke. Mravlje so jih v hipu prekrile in zbegano tekale po beli tkanini. Najspretnejši in najbolj korajžen je po nekaj trenutkih pazljivo stresel mravlje z robčka, ki je zdaj kiselkasto vonjal. Vsi smo rinili noske v robčke. Pravili so, da je mravljinčna kislina zdravilo proti nahodu. Točno smo vedeli za vsa mravljišča in smo bili vselej hudo razočarani, če jih je kdo razkopal ali uničil.

Nekoč je zrastle – menda v Ludovikovi glavi – izvirna zamisel. Zdoma smo bili vajeni na higieno. Ko smo v gozdu zaužili precejšnje zaloge borovnic, je moral zdaj ta, zdaj oni za oddaljenejši grm. Le kako bi bilo odpomoči neprimerne-

mu izpraznjenju mehurja? »Sezidajmo si stranišče!« Odkrili smo nekoliko zamočvirjena ilovnata tla ob robu gozda. Tu je bilo dovolj primerne- ga gradiva za zidavo. Starejši so zgradili pol metra visoko kockasto »zgradbo«. Z vodo so stene zgladili, v sredini pa izdolbili luknjo in zanjo napravili ilovnat pokrov. Sredi najbolj vnetega prizadevanja je zapel zvon v vaškem cerkvenem stolpu. »Dvanajst!« Čas, ko se je obedovalo v vsaki hiši v naši vasi. Hipoma smo segli po lončkih. Prav ta dan sem imela s seboj majhen sončnik, bel, z modrimi cvetkami. V naglici sem ga tokrat pozabila ob naši »zgradbi«. Nanj sem se spomnila na poti domov, ko je že bilo prepozno, da bi se vrnila ponj v gozd. Brisala sem si debele solze. Drugi so me tolažili, da se bomo po kosilu takoj vrnili po sončnik.

Vrnili smo se, sončnika pa nismo našli več. Kdo je le mogel zaiti v »naš« gozd in odnesti sončnik? Obdolžili smo mlinarjeve otroke, ki so blizu gozda večkrat pasli živino. Njihov dom je bil samoten in nekaj stran od vasi. Zaradi nezaslišanega dogodka čisto iz sebe smo potrkali na vrata pri mlinarjevih in jim razložili zadevo. Mlinarjevi so bili molčeči ljudje in jim naše obdolžitve niso kaj prida razvezale jezika: »Nič ne vemo! Naši otroci ga nimajo.« Kričaje drug prek drugega smo se razočarani vračali domov. Kar zavpije eden med nami: »Poglejte na smreko!« Na njej je na najvišji veji razpet bingljaj moj sončnik. Hočeš nočeš je splezal najspretnější na visoko drevo in snel sončnik. Bili smo prepričani, da so nam jo tako zasmehljivo zagodli mlinarjevi otroci, ko smo tekli h kosilu. Sklenili smo maščevanje, ki pa bi ga bilo težko uresničiti. Neljub pripetljaj smo hitro pozabili. Veselili smo se vsakega novega dne, ko smo lahko »šli v borovnice«. Kadar smo bili posebno razigrani, smo se vračali domov in držali v eni roki dvignjeno vejico z mlade bukve, v drugi posodo s krasnimi srebrnkasto se svetlikajočimi borovnicami. Hodili smo v gosjem redu, starejši spredaj, mlajši capljajoč za njimi in prepevali: Ljubi maj, krasni maj ali kako koračnico, ki nam je dvigala pete.

Nekoč je hotela moja sestra presenetiti mamo. Z najbolj sočno črno jagodo si je namazala ves obraz: »Le kako bo mami, ko me ne bo spoznala?!« Mama je prihajala po dvorišču nam naproti. Tesnobno smo pričakovali, kako bo sprejela črnca. »Za božjo voljo, Elzek, le kako si mogla? S čim naj ti odstranim borovnice z obraza, ko si jih še z rok s težavo izperemo?« Vila je roke nad hčerkino nepremišljenostjo, mi pa smo razočara-

no strmeli in se čudili, da je mama prepoznala svojega otroka, čeprav je imel obraz ves črn. Mar so ga izdali svetli lasje in kot spominčice modre oči?

Gozd je bil res samo naš spomladi, poleti in jeseni, le blizu njegovega obrobja na severozahodni strani je imel stálne naseljenca. Njegovo bivališče je bila nizka, iz hlodov zbita hišica z nizkimi vrati in majhnimi okenci. To je bil dom Komarjevega Tomaža. Nismo se ga bali. Bili smo pa hudo radovedni, kaj počenja tako sam samcat v hišici v gozdu. Tiho smo si včasih prihajali ogledovat njegovo hiško, zlasti če ni bilo čuti glasu v njej. Kukali smo skozi zamazana okenca, zagledali pa le kup vrbovih šib, revno pohištvo, izdelane in neizdelane koške in košarice. Vedeli smo, da ga spoštuje in ima rada vsa vas. Zato smo se s slabo vestjo po prstih vračali od Tomaževega doma v gozd ali domov.

Kdo je bil Komarjev Tomaž? Droban in majhen močiček v preprosti, a čisti obleki. Nosil je klobuček s povešenimi krajci. Obut je bil v nizke škorenjčke. Let mu ne bi mogla presoditi. Za nas ni bil ne star ne mlad. Le koliko opravil so mu naložili farani na slabotna ramena! Pletel je večje in manjše košarice, pa koše in koške. Odjemalcev je imel več, kot bi jih mogel zadovoljiti. Posli so, ga priganjali od ranega jutra do poznega večera, ko je utrujen legel k počitku v hišici sredi čudovito mirnega, dišečega gozda. Zgodaj je vstajal. Potrebovali so ga v cerkvi pri vseh mašah, pri katerih so pele orgle. Iz njih ni bilo glasu, če Tomaž ni gonil meha. To je bilo njegovo vzvišeno opravilo.

S križem pred krsto je spremljal umrle vaščane od cerkve na pokopališče. Takrat je bil njegov obraz resen in žalosten. Podoživljaj je bolečino žalujočih.

Koliko je bilo tekanja po naši in sosednji vasi z izdelki iz vrbovja! In vendar je našel še čas za svoje najljubše in najimnitnejše opravilo: zlagal je pesmi in dodajal marsikateri še svojo melodijo, tako božični:

Pastirci, vstanite! (z njegove preklane, zajčje ustnice je sledil prodiren žvižg, ki je zbujal malomarne zaspance.)

Pogledat hitite! (Žvižg vzhičenja in veselja.)

V Davidovem hlevcu tam (žvižg hvalečnosti, ki je presunila človeško srce.)

Rojen je Zveličar nam. (Sklepni, globok žvižg, ki nam pričaka klečeče pastirje pred Božjim detetom.)

Pesmico smo znali vsi, Tomažev žvižg pa so umeli posnemati le nekateri, najbolj prepričljiv pa je bil žvižg samega pesnika – Tomaža.

Naš oče je Tomaža pogostoma nagradil in obdaroval. Nagajivost pa mu le ni dala, da Tomaža ne bi vsakič poprosil, naj zapoje ali vsaj zrecitira kako svojo pesem. Oče je vedel za eno njegovih, ki jo je spesnil Tomaž kar v 40 kiticah. V njo je izlil vse svoje nade, pričakovanja svojega samotarskega srca, pa razočaranje in obsodbo napuha ter brezsrčnosti.

V sosednji vasi je poznal mlado dekle, zalo kot rožica. Bila je pridnih rok in ljubeznivih besed, edinka premožnih staršev. V njihovo hišo je Tomaž prinašal koše in koške, pa podaril dekletu tudi najlepše spleteno košarico. V njej naj bi nosila k žegnu k fari. Vsi bi jo videli in gledali – najlepše dekle nosi košaro, ki jo je zanjo spletel on, Tomaž. Vsakič je odhajal srečen z dekletovega doma, dokler se le ni odločil in jo povprašal: »Rozika, kaj praviš, se ne bi midva vzela? Na rokah bi te nosil, vse bi postoril zate!« Dekle ga je začudeno pogledala, pa v zadregi žalostno ljubeznivo odgovorila: »Tomaž, kaj ne vidiš, da sem še premlada za možitev?! Nič se mi še ne mudi v zakon!« Tomaž je odhajal zamišljen v svojo samotno hišico. Še bolj se je oprijel dela – in čakal, čakal. Čakal je tedne in mesece, leto in več. Zalo dekle se mu je izogibala. Na vprašanje, ali se je že odločila, je samo zmajala z glavo in ga pustila razočaranega.

Leta so tekla, dekle pa ni vzela ne Tomaža, ne koga drugega. Takrat se mu je posvetilo: »Mene ne mara, drug je pa ne išče!« Bridko sladko je bilo to spoznanje. Sedel je k pisanju in spesnil pesem o ošabnem dekletu, kar 40 kitic dolgo. Nekoč ga je moj oče poprosil, naj to pesem zdeklamira. Ni bilo treba mnogo prositi. Tomaž si je popravil zdelan klobuček na glavi, izprožil predse desno nogo, obuto v škorenjček in iz njegovih ust s preklano ustnico je zažuborela kitica za kitico, vseh 40. Govorile so o njegovi veliki ljubezni do zalega dekleta, o pričakovanju velike sreče in razočaranju nad ošabnico. Miloba je prehajala v trpkost. Grenkemu spoznanju pa je dal duška v maščevalnem refrenu po sleherni kitici, ugotavljajoč –

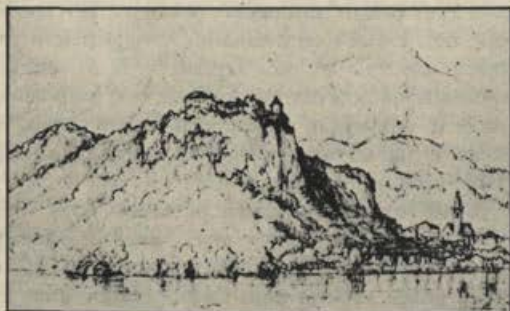
*pa je bilo pač tako,
da nobenega ni b'lo!*

Trdo je sekal Tomaž ta refren. Kot on, je ostala sama tudi Rozika. Njena lepota je minila, Tomaževa nagnjenja do nje so ostala. Da njego-

ve zasluge ne bi zatonile v pozabo, je sam v svoj spomin z velikimi črkami na odzadnjo stran cerkvenih orgel zapisal:

*Mehogonec,
križonosec in –
pesnik
Tomaž Komar.*

Miša Krašovic-Pertlova

Blejsko jezero z gradom in

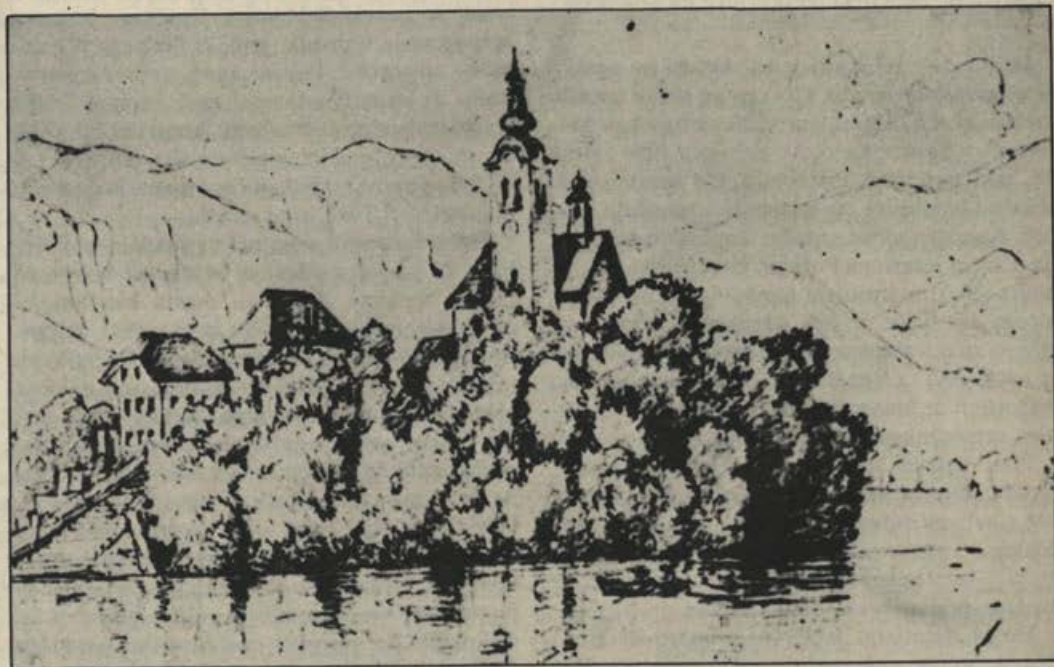
Kamniti most čez potok

Vaško znamenje ob jezeru.

Bled v času Prešerna

Ilustracije v italijansko-slovenski izdaji Krsta
pri Savici (1972).

»Orok bleški – kinč nebeški« z vzhodne strani.

Letos bo minulo 150 let, kar je pesnik zasnoval svojo najbolj znano stvaritev »Krst pri Savici«. Pesnitev je porodila tragična smrt prijatelja in rojaka Matija Čopa, ki je nenadoma umrl dne 6. julija 1835. Pesnik je ustvarjal to pesnitev v jeseni in zimi ter jo objavil za veliko noč 1836 v posebni knjižici v 600 izvodih.

V knjižici male osmerke, ki šteje le 36 strani, je za naslovno stranjo te »Povesti v verzih« sonet, posvečen spominu Matije Čopa, kjer pravi:

*da srečen je le ta, kdor z Bogomilo
up sreče onstran groba v prsih hrani.*

V tem letu se je tudi Primicova Julija odločila za drugega ženina – Jožefa Scheuchenstuela.

Izdaja te pesnitve v italijanskem in slovenskem jeziku iz leta 1972 je ilustrirana. Slike so na posebnem papirju v barvnem tisku in to štiri

priloge s po dvema slikama Bleda in najbližje okolice. Narisal jih je nemški slikar *Edmund Hotenroth* iz Vzhodne Nemčije (1804–1889), torej Prešernov sodobnik, ko je 1831 potoval skozi naše kraje. O slikarju vemo le to, da je deloval in umrl v Rimu.

Do leta 1948 nam te slike niso bile znane. V zelo znani rimski kavarni *Caffè Greco* jih je odkril prof. dr. *Francè Stelè*. V izdaji dvojezičnega KRSTA so bile kot ilustracije k pesnitvi prvič objavljene. Od osmih slik smo izbrali štiri najznačilnejše. Kaj je vodilo slikarja v naše kraje, nam ni znano.

B. Gerlanc

Tirgorten

Spomini ob stoletnici umobolnice na Studencu

Bržkone je bil ograjen kaj kmalu po zgrajenem fužinskem gradu, ki so ga po enem izročilu sezidali grofje Khissl leta 1528., ko ga Lev Milčinski – v članku, Delo, 31. prosinca 1981., stran 28. pod naslovom Psihijatrija. Od norišnice do klinične bolnišnice ob stoletnici – pripisuje knezom Auerspergom,* se reče: Turjaškimi ob Ljubljaničinem jezeru na Fužinah kot živalski vrt s tri metre visokim obzidjem okoli 74 oralov obsega-jočega zemljišča. V tem Tirgartnu so prirejali grajski za povabljenca love na težko zverjad. Ime je ostalo vsa ta štiri stoletja okoličanom v izreki 'tirgorten' še danes ta dan nespremenjeno, čeprav spremenjenega pojmovanja.

Pred natanko stotimi leti je 'Dežela Kranjska' zgradila znotraj tega visoko obzidanega ozemlja več stavb za duševne bolnike, a zunaj upravno poslopje s stanovanjem za ravnatelja in primarija, ki je bil v nekem obdobju ena in ista oseba, če mislimo primarija dr. Steva Divjaka.

Dolga desetletja je bil tu primarij dr. Stevo Divjak, miren mož srednje, z leti debelušne postave, dolge bele, negovane brade, modrih oči, pred katerih pogledom bi sleheren ropar, morilec odnehal v premišljeni zakrknjenosti. Vsak trezen obiskovalec bi ga zaman poskušal opetnastiti; bolniki so se mu zaupali kot župniku Janezu Müllerju pri spovedi, ki je rad segal po štaberl izza trdih, obalnih štebäl in te v šoli ali na cerkvenem pragu počegetal z njimi... No, doktorju Divjaku si se prepustil v izpraševanje z vedno preudarnim zaupanjem. Ni odmaknil pogleda z znamenj bolezní izrazujočega obiskovalčevega bística.

Mamo Nandeta Zibelnika – na primer – je najmanj dvakrat šena ozdravil z ihtiolnim vazelinom; videl ga je prvič zasmejati se, ko je mamo nekoč kasneje spremljal k njemu, ki jo je, pivo požiraje, osa v grlo pičila in se je reva že dušila, a on, primarij in takrat še direktor tirgortna, jo je rešil, da se ni zadušila. Res! Tej, zanj nemogoči

razlagi se je široko, sproščeno, po domače nasmejal. Da še ni v vsej svoji dolgoletni praksi imel pacienta pred seboj, ki bi ga bila osa v požiralnik pičila, je smeje priznal.

Kaj bi mu ne verjel! Doktor Divjak je bil zares z norci v tirgortnu, svet izza tirgortenskega obzidja je bil zanj poln njemu oddaljujočega se življenja. Poznal ga je le v toliko, kolikor so ga okoliški kmetje in hribovci v kolesljih vozili bolnike obiskovat in v kolikor se je vozil pred ali za brekom, kadar so prevažali bolnika ali ujetega begunca, potisnjenega v prisilni jopič iz hódnega platna v mesto ali narobe. Prisilni jopiči so brez rokavov. Zanje je najbolj primerna ta-le razlaga: hódna vreča s tesno špranjo na vrhu, komaj za čez glavo, da se oni v prisilni jopič na silo potisnjen, še nadležne muhe ali piskajočega komarja ne zmore ubraniti več. Taka je ta reč, da.

Bolne hribovke se je rad v pripeljanem koleslju vozil zdraviti z nikoli ne izrečenimi boleznimi. Če so Nandeta Zibelnika mama kak koleselj prestregli, usmerjenega čez novi vevški, železniški most na to plat proti Studencu, so natančno in prav za gotovo vedeli, da se hribovcu mudi po primarija. Na vsakokratna baranja, kaj neki 'njej' je, je voznik z visoko povzdigajočimi rameni dal vsakikrat odločno in brez razlaganja vedeti, da on vè prav toliko kot za svojo smrt. Tak se je s kolesljem peljal ponj – tak je zdravnika nazaj vozil. Nikoli ne drugačnega razpoloženja drugič kot prvič. Hribovci so sloveli za bogate, sodeč jih po naloženi vrsti krompirja, zeljnih glavah [ki so se kotalile po vozu kot one človeške, preden so jih vzdali Turki v srbsko Čele kulo ali pa med prvo vojno tiste armenske po turškem pokolu petnajstega leta]; kaki zastopniki udomačene ptičje vrste z zvezanimi nogami pod sedežem, ki ji je (brez vsakega dvoma) delala družino v seno potlačena steklenica, za katero bi se brez ugibanja ali spraševanja dalo slutiti, da bo bržčas brinovc, zakaj ta širi svojo navzočnost še huje kot eter ali kloroform, po katerem je sleheren dan rezalo v nos po vaseh okoli tirgortna. Ljudje so vedeli: zdaj je ura tri. V tirgortnu zračiyo 'cimre'. Tako je bilo desetletja veljavno pravilo. Tedaj si čez Mošansko gmajno gredoč slišal skozi odprta okna do kosti vznemirljiva kričanja, od katerih je le enega bilo vredno omeniti. Leta zapored je bilo dan na dan slišati isto predstavljanje: 'Jaz sem cesar Napoljeon!'...

Ja, arduš! Pa je moral eno življenjsko slavlje doživeti ta gospod primarij. Povabljen na slavlje k Rodetu, je vprašan na sila lep in nič tečen način,

je-li kdaj med norci doživel 'tanartahujši' dogodek, nasmejan odgovarjal, kot bi se sam iz sebe norca delal, da takrat, ko je pomagač Blaž kot vsakemu umrlemu lobanju prežagal za možgane preučiti in diagnozo postaviti, stopil v mrtvašnico s spuščeni polknicami tam na vogalu proti Fužinam, v mrakobi z nogo sprednjo kobilo podrl. Takrat je zaropotalo, prinožni del truge je v zamahu dosegel tla, v naslednjem pa se je mrlič postavil na noge, črepinja je zropotala po tlaku, mrtvak je začel scati, on pa je tuleč v grózi iskal izhoda. Tako je tistibart bil zmešan, kot bi nikdar še tam ne bil, Blaž pa je pospravil možgane, jih odnesel domov in krmil kure z njimi.

Sredi pripovedi je ženski svet zacvilil in pritisnil k vratom, kot bi pod kıklami miško začutil, primarij pa je, priseben, namuznjeno dodal, da se je lahko danes smejeti, ko takrat še vedel ni, kako je ven prišel. Lasje so stali pokonci in koža se je bila nakurjila... Taka groza ga je bila zgrabila.

Nande Zibelnik je s posebnim dopadenjem požiral pripovedi iz trgovatne. Včasih so ata kakšno povedali, kadar so od trgovatenskega vrtnarja Žerovca kakšno cepljeno gavtrožo prinesli. Po tistem punjekljcu je sin samo en pot 'štetnàl' in nikoli več ne. V mahu zavite korenine mu niso dale miru, dokler ni med žico v dlaneh kravjak odkril.

En pot se je iz póljske šole vrnila Lipovškove Ančke punčka Tilka z glavo v povoju. Kolesar da jo je bil podrl in da jo je primarij v trgovatnu šival, in da mora 'glih' čez en teden nazaj, da ji bo 'štihe ven pobral', je hitela praviti.

Naprošen, da pojde z njo takrat, ko Ančka ne more šihata pustiti, je Nande Zibelnik le šel. Ko bi le ne, ta preklicani fant, šel!

Prideta ob naročenem, na listku zapisanem dnevu in uri pred gospoda primarija... Boli? Nič!... Nič se ne boj, deklica! Saj se ne!... Sedi! Takole... Ti, je dejal fantu, ki si cel junak, jo za glávo džiži, tako-le! Po nazornem pouku prime, pogleda zastržene tème, umakne pogled po dolgem trgovatenskem drevoredu, polnem sprehajajočih se črtastih halj v celem živžavu, kakršnega znajo le norci prikazati, preselil je pogled na glasno škrtanje škarij, doktor vleče s tankimi ongá – pa ga že zmanjka... Za koliko časa, ne vé; pove le, da je odprl oči v neverjetnem položaju: na hrbtu ležeč je debelo nadse gledal, se odločil zasledovati stropno štukaturo in organski začetek odkriti... se zavedal, da ga je glava nazarensko bolela in da je nagravnó smrdelo. Pa

ni kaj podse napravil, o, ne! Ampak se je gospod primarij krhljal in hahljal kot hčerkici v vozičku, da ga je s kloroformom budil in norčavo spraševal, če omedleva tudi takrat, kadar mama kuro koljejo. Preiskal mu je betico zadaj, nič ni, nič, je ugotovil; le da je 'štokrlov' vogal pobožal, pa, da je preveč v začetku povedal, ko ga je med junake zapisal.

K Divjakovim je popravljené čevlje in gospodove štetletne nosil, bil vsakokrat gosposko pogoščen. Za na pot so ga mama ostrglali, kar se glave tiče glede na grive. Tako je prinašal vpadljivo polizan, pozabila sta pa v nuji urediti njegove bregéše. Vedel in čutil je razpoko v hlačah. Kaj bi je ne čutil, ko pa je skozi na fuj! kožo grdo pihalo. Zavedajoč se te pozabljené pomanjkljivosti, se je kot vódena lutka sukal venomer previdno, da ne bi lepim, številnim, radovednim gospodičnam hčeram svojega debljega mesa na vpogled obračal.

Te gospodične hčerkice so ob nedeljah zasedale desno, kratko obstransko klop v farni cerkvi pri Devici Mariji v Polju. Zagvišno more zatrditi pred komurkoli, da je z njihovimi obiskávanji cerkev mnogo pridobila, saj se je mujal ves vevški, póljski kot studenski moški svet prihajati jih ogledovat bolj kot mater božjo v oltarju.

Med prvo svetovno vojno je na Vevčah erar ustanovil šiviljsko delavnico za okoliški ženski svet, ki so premogle šivalnice, pa najsi bo to kajzerca, adlerca, veritasovka ali pa gricnerca, a obnesle so se najbolj pfafovke, ki jih je nadležno ponujal v nakup Ignac Vok iz ljubljanske Sodne ulice. In ker so edine zmagale prišivanje ovratnikov na vojaške plašče, so se najbolj obnesle in zmagale v konkurenci prav te šivalnice znamke PFAFE. V že jugoslovanski šivalnici vojaške mondure, ki pa je bila kasneje preseljena v Zagreb, sta vodila upravljanje dva hrvaška poročnika: Milan Vojnić in Ivo Šubašić. Za tega so pravili, da je bil solunski borec; kasnejši doktor pravnih ved.

Pa ga je enpot Divjakova učiteljica srečnega obraza privedla v razred in ga slavnostno predstavila za svojega zaročenca. Postal je odvetnik na Hrvaškem, potem hrvaški ban in minister pobegle jugoslovanske kraljevske vlade. On je bil tisti, ki je bil član prve Titove vlade. Njegova hčerkica je pokopana na póljskem pokopališču. Na občestnem obzidju pa je njena spominska plošča še danes vzdana.

V poznojesenskem popoldnevu devetnajstega leta je šolska mladina in mnogo občanov sprejelo

na zaloški postaji vlak z mrtvim Pavlom Sirnikom, padlim poročnikom v bojih na Koroškem. Mnogim domačinom je bil pokojni poročnik Sirnik še zaloški sošolec. Župnik Müller je blagoslovil krsto, v govoru se ga je spomnil kot učenca še tu v Zalogu, od koder je bil Janez Napornik Primic, prvi predavatelj slovenščine na graškem vseučilišču 1813. Umrli 1823 (znorel) in koder je postajenačelnik, gospod Rozman, pesnikoval in majhno knjižico svojih pesmi tiskal dal, čustveno opisal pokojnikovo žrtvovanje za domovino, godba dravske divizijske oblasti je pod vodstvom majorja dr. Josipa Čerina igrala žalne koračnice, tri pare konj je zlahka vleklo krsto na topovski lafeti, pogrebci so se zvrstili v povorko med vevško železnico in glavno progo, vojska je pred odprtim grobom izstrelila častno salvo, kar vse je bilo za domačine novo, pogrebci so sklonjenih glav odhajali prežeti, da so vsaj imeli priložnost spremeniti znanca, sošolca, junaško padlega za domovino, ki so se je doslej komaj da zavedali.

Tirgorten v ospredju

Še ves medprvovojni čas so se malo v zdravju, nezdravju, norosti po tolikih letih, mogoče desetih in več, bolniki naveličali biti nori, blazni, norci. Verjetno ima Nande Zibelnik prav, ker bi drugače ne mogli gledaje prisostvovati procesijam Rešnjega telesa v špalirju. Vmes je leto za letom prednjačila fina gospodična, ali mogoče spričo tolikih let v tirgortnu živeča bolnica že gospa, ki so jo ssem najbolj verjetno porinili kaki sorodniški gumpci, ki so se težke dediščine nadejali, a njene smrti od starosti pričakati niso utegnili niti ne marali. No, ta gospá, recimo, je v široko nabrani, v pasu pritegnjeni kikli, finem 'birtahu' in v zgornjem nadstropju v 'šnimuderc' zajet opevani ženski del telesa, počivajočem v šumeči svileni bluzi s privzdignjenimi ramami oblečena, no, podobno, kot jih je pri kočemajki videti, le da ni pas kot 'ringšpil' frtalo.

Kadar je bil pogreb, sta nepobarvano trugo odpeljala na dvokolesni diri čva njegova bivša 'kolégata' na britof. Na tirgortenski parceli se je bahal iz hrastovine lepo izdelan veliki križ, na njem se je belilo izpisano ime in priimek Topolovec, slovenski pisatelj – in letnica. Je tudi ta končal v norišnici na Studencu. Saj so iz večine za jetiko umirali naši ljudje. V njegovo skrivnost še kronist ni prodril, ko že križa več ni.

Zdaj je na vrsti poprvovojni čas. Kakor je Unterštajer v cesarskih časih stoletja spadal pod

avstrijsko-graško (Graz) področje, je po prvi vojni pripadel novi državi SHS, ki so ji užaljeni, odrezani Oberštajarci sramotilno rekli Schweine, Hunde Sammenstelle, kar je pravzaprav po srbsko zafrkljivo Srb hoče sve pomenilo, ker se jim je dobesedni prevod le malo pregrožen zdel... No, in zaradi te politične razdelitve države Avstro-Ogrske so se Avstrijci tudi norim kaj radi odpovedali in jih pripeljali v znani tirgorten na Studenec. Od takrat naprej so na Telovskih procesijah padle v oči rumene pletke – ogrinjala – tako ponosno dokazujoč štajarsko poreklo tiste ženske, ki se je v to rumeno pletenino kot repatica na nebu prikazala v špalirju Telovske procesije. Ali je župnik Müller za monštranco prhal in smrkal – bolj kot njegova slepa kobila.

Dedce so vse – Kranjce kot Štajarce – oblekli v odkupljene avstro-ogrske rdeče dragonarske hlače od erarja in so se baháje kazali malo poboljšani blazneži na voznji z vozmi na delo na norišnično posestvo v Razore med Sv. Lenartom (Sostro) in Reko, koder so med vojno še poskusili kopati zlato, ker še niso nikoli ne Avstrijci ne Madžari ne Pemci ne Poljaki brali tiste, nadvse poučne Erjavčeve povesti 'Ni vse zlato, kar se sveti', pa niso znali zlatega blešča ločiti od železnega kršca. Joj, kolikokrat se je Nande Zibelnik 'pošlatal' po zadnjem, debljem mesu, kadar je v Razorih na črno in brez dovoljenja maroni, cepljen kostanj nabiral. Pred zimo so z zaloške postaje s teškimi konji na teških vozéh premog v tirgorten vozili, se smejali na sore se obešajočim fantalinom, in so si ti brez vstopnine tirgorten od znotraj ogledali, in so enpot debelo zasijali, ki jih je z onstran okna ena tako fotografirala, da si je kiklo čez glavo potegnila in jim še jezik pokazala. Odraščajoči so kasneje znali poočitati prejšnji, avstrijski vojski, da ni brala Erjavčeve povesti 'Ni vse zlato, kar se sveti', ko presunjeni nad državno malomarnostjo ali namenskim zaničevanjem ljudje niso prebirali kaj drugega mimo Desetega brata in Pod svobodnim soncem, šli so se pa: se piše solnce ali sonce.

Za konec bodi še to-le zapisano, kar se rdečih dragonarskih hlač tiče. V njih je hodil tudi domačin, ki je znorel, ker je zadnje dni Avstrije na soški fronti kot poročnik kaznoval slovensko vojsko zato, ker je odvrгла orožje in se vriskáje spravljala domov in še njega prijazno vabila – tako glasno, da jo je dal z še zvestimi Madžari obkoliti in sto izbranih 'kranjskih Janezev' ustreliti. In je bil domačin in učitelj. (Ludvik Rozman z Vevč)

Mrzlica ali malarija na Studencu

Kakor so slovenski fantje v stari Avstro-Ogrski državi služili vojsko v krajih od Jadranskega morja do Krkonošev in Karpatov in severnega morja, so v novi državi SHS in kasneje kraljevini SHS in še kasneje v kraljevini Jugoslaviji služili bolj odmaknjeno proti vzhodu, a mladeniče od tam so na vlak naložene vozili sém, da so se Slovenci umikali njihovim zanemarjenim sprejemom. Ti so vsaj kaj videvati imeli, za kar jim še danes gotovo ni žal, toda našim je, ki so morali dóli služiti in se malarije nalezli.

Že v začetku je izpadla pripoved, da je bil tirgorten ograjen okoli ribnika, bajar imenovane. Tu je bila ustanovljena ribogojnica. Vanj je pritekala studenčnica iz izvirka izven obzidja. Pred leti so ga že zasuli, kot zasipavajo ribnik ali bajar sam.

Ti fantje so služili vojsko daleč doli na jugovzhodu države, koder je mrzlica ali malarija vladala v splošno nadlego. In studenški fantje so se je nalezli, z njo okuženi prihajali na dopust ali odpuščenji, odsluženi domov, poleti so jih – malarične – pikali obeh spolov komarji anofeles. Le komarice ženskega spola te sorte komarjev prenašajo klice malarije. Moškega spola komarji anofeles nikakor ne, kar je treba samo verjeti. S piki malaričnih, iz vojske odpuščenih fantov – ali samo na dopust prišedših – so anofeleske prenašale bolezen mrzlico ali malarijo spet samo s piki na druge, doslej zdrave Studenčane. Bržkone je ta edinstveni sramotni primer balkanske brezbriznosti s kancem zle privošljivosti zaslovel in ušel brez potnega lista v tujino. Bolj od mednarodne sramote je k onemogočanju nadaljnega obolevanja za mrzlico ali malarijo Studencu pomogel spor z ribogojnico. Prenehala je, Slovenci nasploh pa so se rešili malarije – bila je to primarna, ki se je ponavljala vsak dan, sekundarna vsak drugi dan in tako naprej do celega tedna. Če se je ponavljala vsakih sedem dni, je bila na septimano krščena. Vmes so bile terciarne, kvartarne ... vendar je najhujša bila tropska. Ta se ni marala držati nobenega reda. Ponavljati se je znala po mesecih in tudi čez leta prav iznenadno. V to tajnost nas je v tridesetih letih posvetila med šolskimi zdravstvenimi urami zdravnica dr. Kristan-Lunačkova.

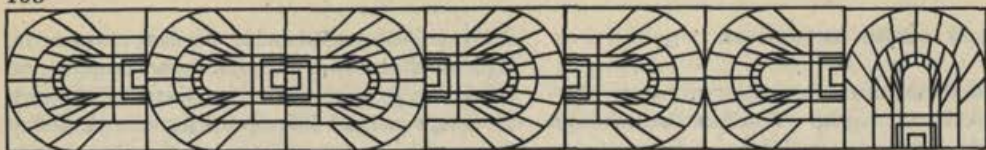
Zdaj se približuje konec tirgortenske kronike svojega časa, ki obravnava življenje le tostran Save. Prek se Nande Zibelnik ni več upal k nedeljskim prvim mašam v Šentjakob poslušat

doktorja Antona Breznika, slavnega slovničarja, čigar stoletnico rojstva tudi letos praznujemo, od takrat, ko jo je primahal čez šentjakobski most ter iz lepe navade ali že opozorjen in iz strahu kot le ponoči v domačem kraju, pozdravil prvega, ta pa ga je že prislovično grobo zavrnil: »Kdo te je pa kaj prašal?« ... A če iz previdnosti ob srečanjih tam preko pogledaš kamorkoli, le v srečane ga ne, te ta prav tako grobo opozori: »Kaj! Te niso ne doma ne v šoli učili pozdravljanja?« ... vendar jo ti, če pozdraviš ali če ne pozdraviš – fašes. In zato se več ne upa tja čez na tuje. Rajši ostaja doma za pečjo, ponavlja Breznikova odkritja in razgovore pri Bobenčku, v gostilni na Svetega Petra cesti, o šepavem stopnjevanju privednikov. Malo so zapeli, pomodrovali in se dogovarjali o novih odkritjih stopnjevanja, si jih zapisovali, jih v šoli učili in zahtevali ... Današnji slavist pa je rekel: »Tega nisem v nobeni slovnici naletel«, pa se ravna po še tiskanih pravilih stopnjevanja, a eden dovoljuje postavljati vejice tudi po občutku, česar ni bilo ne pri Cankarju ne pri Mišku Kranjcu.

Zdajle se je uredniku oglasil Nande Zibelnik in začel: »Ne zamerite mi, ker bi rad odprl piko na jeziku z eno primerjavo, ki k uvodu ni bila primerna ... Ko sem govoril o triglavskem ledniku, valjanju, porivanju skal predse in navzdol, pri čemer nastaja kamenje okroglaste, ledvičaste oblike zaradi obračanja, obrabe med svojim potovanjem, sem se vzdržal vprašanja in takojšnjega pojasnila, iz katerega razloga so rimski spomeniki v Šempetru v Savinjski dolini vsi do zadnjega brez glav. Enostavno: narasla Savinja je spodjela ob nalivu breg, v reko so se prevrnili: nagrobni spomeniki, glave so se odbite kotalile vse do Črnega morja ... Zato jih ni najti.«

Hinko Wilfan

* Slovenskega porekla

Sedemdeset let je minilo ...

(Spomini na prvo svetovno vojno 1914–1918.)

Z višarskega romanja sva se vračala z materjo. Bilo je 29. junija 1914 popoldne, ko sva se vozila iz Trbiža z vlakom proti Škofji Loki. Mene kot desetletnega dečka je pritegnilo zaskrbljujoče govorjenje med potniki, ki so iz časopisov brali vest, da je bil prejšnji dan v Sarajevu ustreljen avstrijski prestolonaslednik Ferdinand s svojo soprogo.

Ta smrt, tako so potniki modrovali, lahko sproži vojno med Avstrijo in Srbijo, ker je bil ubijalec Princip srbskega rodu. (Danes nosi ulica, kjer je bil avstrijski prestolonaslednik ustreljen, Principovo ime.)

Med vso potjo je bilo opaziti zaskrbljujoče obraze zaradi tega uboja, prav tako tudi v domačem kraju v Žireh, kamor sva se romarja srečno vrnila.

Potem so se zunanje in notranje politične razmere naglo razvijale v smer vojne, ki je zavrela najprej med Avstrijo in Srbijo, kateri pa je kmalu priskočila na pomoč carska Rusija, ki je na severovzhodni meji napadla Avstrijo. Nujno je Avstrija razglasila splošno mobilizacijo vojnih obveznikov 26. jul. 1914.

Spominjam se silnega joka mater in žen in otrok, ko so se prvi letniki vojakov poslavljali od doma prav na dan sv. Ane, ko so bili mnogi od teh dopoldne še pri maši na Ledinici v cerkvi sv. Ane, ko žirovska dolina in okolica praznuje svoj posebni praznik.

Mobilizacija je prinesla gorje v toliko družin, res pomilovanja vrednih, ob vprašanju kdo bo lačnim ustom kruh služil, zakaj žirovska dolina je že tedaj živela predvsem od zaslužka čevljarjev. Nisem še pozabil splošnega milovanja matere, ki je v tistih dneh rodila sinova-dvojčka (ki sta pozneje dosegla odlična mesta v slovenski družbi izobražencev) in je imela že prej nekaj otrok češ: »Le kej bo ta ževáv začela, ka sa ji máže vzel.« (V žirovskem narečju je izraz: ta »ževáv« ali »tu ževáve« posebno sočutno milovalna beseda, ki jo tudi Tavčar pozna).

Voz za vozom je vozil može in fante v vojsko, ki se je razvila v prvo svetovno vojno, v katero so bile zapletene skoraj vse evropske države s Turčijo vred. Naše vojake so odpošiljali na fronto proti Srbom na vzhodu in proti Rusom na severovzhodu države. Zavezništvo avstroogrskega cesarstva z Nemčijo in Turčijo se je kaj kmalu pokazalo preslabotno, da bi se moglo upirati evropskim državam, ki so jih podpirale tudi ZDA.

Toda moj namen ni opisovati vojnih uspehov ali neuspehov te ali druge strani, temveč le kakšno gorje in dobre ali slabe posledice je ta vojna prinesla med slovenske družine.

V ta namen sem se iz arhiva ž. u. v Komendi poslužil dokumentov, ki jih je tedanja državna pa tudi cerkvena oblast pošiljala župnijskim uradom, pa tudi komendske župnij. kronike in svojih osebnih doživetij iz teh let.

Nihče od ljudi ni mogel misliti, da bo napovedana vojna trajala nad 4 leta. Vojaki so v pismih domače tolažili, češ kmalu bo konec in se bomo zopet videli. To so bile bolj besede srčne tesnobe kot notranje prepričanje. Ker so kar nove države Avstriji napovedovale vojno, se je tudi med ljudmi utrjevala misel, vojne ne bo še konec.

Komaj mesec dni je divjala vojna, proti kateri se je toliko prizadeval tedanji papež Pij X, da bi jo zavrl, ko je opešalo njegovo srce in je 21. avg. 1914 umrl. Spominjam se, da sem po župnikovem naročilu s to novico obveščal podružnične zvonarje po žirovskih hribih, kolikrat naj zvonijo za † papeža. »Na, zdaj pa še to. Nič dobrega ne bo!« so ljudje govorili. Naslednik papež Benedikt XV. se je tudi trudil in prizadeval za vrnitev miru in določil je, naj v litanih vzklikamo k Mariji: »Kraljica miru!« in povabil je vernike, naj zaupno molijo za mir.

Zato so se verniki radi zbirali tudi k skupnim molitvam po cerkvah za mir in srečno vrnitev vpoklicanih rojakov. Tako je bila javna molitev za mir že 8. 9. 1914 na Homcu, kamor so v procesijah prihajali iz sosednih župnij. Navdušeno in tolažilno je govoril tej zbrani množici slo-

venski družbeni preroditelj dr. Janez Ev. Krek, ki se je med vso vojno prizadeval pomagati ljudstvu in je postal glavni pobudnik slovenske »majske deklaracije« za slovensko avtonomijo in združitve z južnimi Slovani.

Medtem pa so že celi vlaki vozili prve begunce iz Bukovine, Galicije in poljskih krajev k nam, kjer so našli zasilno streho, varstvo in prvo pomoč. Zlasti mladi smo se tedaj za te ljudi zelo zanimali, ker so imeli čisto drugačne navade. Beseda begunec nam je predstavljala nekaj strašnega, zlasti še kadar smo jih videli otožne. Naši ljudje so jim radi pomagali, saj so nam bili po slovanski krvi blizu, pa tudi kot kristjani. Njihovi priimki so bili našim podobni: Antoneczko, Kozłowski, Majsko, Czech, Goreszynski, Temeniczka, Hostyk itd. Polagoma smo se drug drugemu približali. Ko so se nekoliko vživeli, so tudi priskočili na pomoč zlasti pri poljskem delu.

Vedno bolj se je zlo vojne poglobljalo. Vedno nova poročila so prihajala o padlih očetih in sinovih slovenskih družin. Vedno več je bilo sirot brez očetov, vedno več žaljuočih žena in mater in otrok. Tolikrat je mrliško zvonjenje odmevalo in klicalo: »Spomni se me – padlega!« Družine, ki so potrebovale nujno pomoč, so se naglo množile. Zato je tedanji ljubljanski škof dr. Jeglič že 11. 8. 1914 naročil, da smejo župniki iz cerkvene denarne zbirke deloma ali v celoti obrniti v korist prizadetim družinam. Tudi po občinah je naročil deželni glavar Šušteršič zbirati prostovoljne prispevke za družine v vojno odpoklicanih. Te zbirke naj se vrše po občinah, ki naj zbrani denar hranijo, dokler se drugače ne odredi.

Za pobiranje posebej ustanovljeni odbori so se pač potrudili za svoje rojake v družinah mobilizirancev, ki so dobivali podporo, nakazano po davčni upravi. Za vsakega padlega bo družina dobivala podporo 6 mesecev, potem morajo pa občine za take skrbeti. Če pa občina ne bo nič žrtvovala, tudi deželna vlada ne bo nič prispevala, pravi kranjski deželni odbor dne 8. 9. 1914.

V Ljubljani so ustanovili poseben odbor za: »Vdovski in sirotinski sklad celokupne oborožene sile« pod vodstvom vojvodine Kranjske, ki naj zbira prostovoljne prispevke za vse od vojne prizadete. V tem odboru so bili: dr. Šušteršič, deželni glavar, dr. Ivan Tavčar, ljubljanski župan; dr. Jos. Gruden, Ign. Nadrah, dr. Pegan, dr. Triller Karel in drugi.

Iz vsega tega je jasno, kako na slabih tleh je stala tedanja Avstro-Ogrska. Komaj nekaj mesecev v vojni, pa že nima kaj dati nesrečnim družinam.

V tej stiski so priskočili na pomoč naši rojaki v ZDA, ki so že decembra 1914 poslali z ladjo darila, vredna 10 milijonov kron, za sirote v vojni padlih vojakov. V ta namen so župnij. uradi poslali na deželno vlado seznam družin, katerim so ta darila potrebna. Drugo pomoč za osirotele družine v vojni padlih in v vojni pogrešanih so slovenski rojaki poslali začetkom maja 1915, ko Italija še ni napovedala Avstriji vojne. Tudi ta pošiljka je vsaj žarek veselja prinesla v preskušane družine. Toda žal, ta človekoljubna poteza naših rojakov je prinesla tudi semintja pristranost organov, ki so pomoč delili; celo podkupovanje se je pojavljalo in s tem gora nevoščljivosti. Tak je človek, v razburkanem vojnem času pa še bolj!

Zanimiva je bila odločba kranjskega dež. odbora v Ljubljani (št. 24948 z dne 22. 12. 1914), ki je določila, da se mora skrbeti tudi za tu živeče družine nemških državljanov, v vojno odpoklicanih, češ da tudi v Nemčiji skrbijo za tam živeče avstrijske družine.

Že v jeseni 1914, ko je bilo treba spravljati pridelke in se preskrbeti za zimo, je bilo čutiti pomanjkanje delovne sile, ki je tudi begunci niso mogli zadovoljiti, zlasti še, ker niso znali »po naše« delati. Zato so po občinah ustanovili posebno komisijo, ki naj presodi, kje je delovne sile preveč kje premalo. »Iz šolarjev višjih razredov naj se v ta namen ustanovi »delovna kolonija« za pomoč pri spravljanju pridelkov, zakaj vsak izgubljen pridelek bi povzročil še večje pomanjkanje. (Okr. glavarstvo Kamnik št. Z 93 – 1. 8. 1914).

Nad spravljenimi pridelki kmetje niso bili več sami gospodarji, zakaj že konec novembra do 1. decembra so morali prijaviti zaloge žita, krompirja, živinske krme itd. Prav tako so tudi mlinarji, peki in trgovci morali prijaviti svoje zaloge pod sankcijo hudih kazni. Take prijave in popisovanja so pogosto ponavljali. Tako so že v sredi februarja 1915 ponovno popisali vse zaloge živil pri vseh že prej omenjenih. Napovedana kazen za utajitev ni bila ravno majhna: od enega meseca do 1 leta zapore ali pa od 20 do 20 tisoč kron v gotovini. Pri drugem popisovanju so morali tudi obrtniki vseh vrst prijaviti svoje zaloge blaga v svojih obratih.

Seveda so prijavljali toliko, kolikor so spoznali, da zmorejo pogrešiti. Drugo so pa znali skrivati in za težje dni prihraniti zase in morebitne prijatelje (zanesljive) ali pa za oduševajočo ceno prodajati. Vojna je tudi v tem demoralizirala mnogo slovenskih src.

Državne živilske zaloge so se kmalu stopile predvsem za armado, za civiliste pa v teh skladiščih ni bilo zalog. Zato se živila in zaloge niso samo popisovale, temveč jih je bilo treba tudi oddajati. Kmet je smel ohraniti le nekaj za svoje družinske člane, za nujne delavce in za setev. Ostalo, je bilo rečeno, pa »pripada državi«. (Okr. glav. Kamnik 17. 7. 1915.)

Nastale so tudi težave v poslovanju z denarjem. Mnogi niso hoteli sprejemati papirnatih bankovcev, temveč le kovance iz žlahtne kovine, katere se je dalo dobro skriti. Že prvi mesec vojne je oblast opozorila ljudstvo, da so izmišljotine o kakem razvrednotenju denarja, prepovedala je tudi kupovati bankovce pod normalno ceno bankovca, zakaj to je »škodljivo, sleparsko in kaznivo«. Pri vseh vplačilih so morali bankovce sprejemati kot plačilno sredstvo.

Žal poštenje pri marsikaterih tedaj ni imelo nobene vrednosti. Nič čudnega, saj je vojna vihra vedno bolj divjala. Ko je bilo jasno, da bo tudi Italija napovedala Avstriji vojno, so se vse razmere v deželi še poostrele.

Deželna vlada Kranjske je vse državljane pozvala, naj ostanejo mirni in naj raznim vznemirjevalcem ne verjamejo, češ da bodo Italijani vso deželo zasedli. (Kr. dež. vl. v Lj. št. 266 – 25. 1. 1915). In če bi se morebiti kdaj to moglo zgoditi, naj ljudje s svojimi župani ostanejo doma. (Isti z dne 19. 5. 1915). Ljudje naj tudi pazijo na vohune, ki so preoblečeni v oficirske uniforme ali v duhovniško-redovniško obleko ali kot berači in krošnjari okrog hodili in prisluškovali. Spominjam se, ko je prišla domov na obisk neka redovnica – žirovska domačinka, ki je večina ljudi ni več poznala, kako so jo orožniki trdo zasliševali. Strah je dobil velike oči!

Ko je Italija 23. maja 1915 res stopila z Avstrijo v vojno, je to sprožilo plaz beguncev iz goriških, primorskih krajev v notranjost Slovenije. Koliko solza in gorja je tedaj naša zemlja zopet doživljala.

Vsakega vernega Slovenca je v duši zbolelo, ko je zvedel, da je bilo svetogorsko Marijino svetišče 23. junija 1915 od italijanskih granat uničeno. Milostno Marijino podobo so pravočasno odnesli v Ljubljano, kjer je bila kot begunka v frančiškanski cerkvi do konca vojne izpostavljena v tolažbo predvsem goriškim beguncem.

Nedolgo za tem je bila uničena tudi božjepotna cerkev na Višarjah. Pogorela je 16. septembra 1915. Marijin kip so pravočasno odnesli v farno cerkev v Žabnicah na Koroškem.

Begunski kruh je bil za nekatere goriške begunce zelo grenak. Komaj so se nekoliko ustalili, že so se morali – vsaj iz kamniškega okraja – preseliti v notranjost avstrijske države. Lahko so si izbrali nov kraj bivanja, samo Dunaj je bil izjema. (Isti, 15. 10. 1915 – št. 21725). Begunci so bili res begunci, pravi brezdomci, ki jim je vsega manjkalo. Zopet so se organizirale zbirke za te naše ljudi. Medtem pa so ameriški časopisi že krepko pisali zoper Avstrijo (Dež. vl. z dne 8. 10. 1915), ki so ji želeli razpad in osamosvojitve predvsem slovanskih narodov.

»Rdeči križ« je imel polne roke dela. Pri kmetih so zbirali suho sadje predvsem za vojaške bolnice. Že prej pa pridelovalci niso smeli prodajati stročnic: fižola in graha, kar je država zasegla za svoje namene. – Pomanjkanje živil in oblačil je postajalo vedno hujše. Posebno so to občutile družine vdov in sirot. Tudi po cerkvah so bile nabirke zlasti za obdarovanje o božičnih praznikih. Nikoli in nikjer pa se ni smela prodati ali darovati civilna obleka ujetnikom iz sovražnih armad, ki so bili porazdeljeni v razne kraje za pomoč pri delu. Nasplošno z njihovim delom, ki po naše niso znali delati in zaradi komodnosti, ljudje niso bili prav zadovoljni. V posebni nevarnosti so bile ženske, kjer v hiši ni bilo kakega moškega. Bilo je mnogokje zaslediti tragične primere.

Ob odhodu vojaških oddelkov na fronto ali pa ob vrnitvi s fronte na oddih, so se te vojaške enote ustavljale in odpočivale po slovenskih vaseh, za krajši ali daljši čas. Mnogi so bili v veliko nadlogo. Občine so jim morale oskrbeti bivališče, za konje pa še krmo. Toda večkrat je prišlo navzkriž med vojaki in civilisti. Posamezni vojaški oddelki so bili naravnost nasilni.

Tako komendska župnij. kronika nekaj takih slučajev omenja. Morda bo prav, če se ne pozabijo. Prišlim vojakom bosanskega 98 pešpolka (15. četa) so bili dodeljeni kmetijski pōdi za bivanje. Toda ti vojaki so napodili ljudi iz hiš, sami pa so se vselili vanje. Ljude pa so ostali na hladnem v začetku novembra 1915.

V naslednjih letih je bilo še hujše. Tako je moral spričo nasilja posameznih vojaških oddelkov Litvancev in Madžarov žup. urad v Komendi poslati kranjski deželni vladi v Ljubljani posebno spomenico s prošnjo, naj posreduje pri vojni oblasti, ker vojaki povsod delajo škodo. Kradli so perutnino, krompir in drva in kurili so prav blizu poslopij, čeprav so imeli s seboj vojne kuhinje.

Nemški vojaki, ki so svojčas bili v Mostah pri

Komendi, kjer so zapustili slab spomin nase, pa so sredi jan. 1918 s sanmi prišli iz novega bivališča v Naklem, da so ukradli kravo in enoletno telico iz hleva pri Trudnu v Mostah. Oba domača fanta stá bila v vojski, doma je bilo le nekaj žensk. Živali so zaklali in na saneh odpeljali, krvava sled je šla za njimi. Toda nihče se ni upal, – niti orožniki – jih zaradi tega prijeti. Nekaj tednov prej pa so nemški in madžarski vojaki v Mostah ukradli nekaj prašičev.

Že prvo vojno leto so vojaki na frontah mnogo trpeli, ker niso imeli potrebnih oblačil. Država je preslabo poskrbela, morda pa je mislila, da bo kar z enim mahom obvladala svoje nasprotnike. Zato so zlasti v hladnejšem času kar deževali odloki za prostovoljne zbirke oblačil, predvsem zimskih. Pa tudi za okrepčila vojakom so prosili kot tobak vsake vrste, vino, čokolado, bonbone itd.

Spominjam se, da smo imeli tudi gimnazijski dijaki po razredih takšne zbirke. Kar smo dali, smo sebi pritrkali kot kakšen svinčnik, šivanke, zaponke, sukanec, gumbe itd. in oddajali »Rdečemu križu« s pripombo na paketu »Gabe für Soldaten im Felde« (Darovi za vojake na fronti). Tak paket je do 20 kg težak bil brez poštné takse.

Po kmečkih domovih so pridne roke – začetkoma prostovoljno – nato pa obvezno, pletle slamnate kite za copate in obutev vojakom na fronti. (Okr. gl. v Kamniku št. 28394 – 10. XI. 1916.) Tedaj se je to zmoglo, ker je bila primerna surovina pri roki.

V drugi polovici leta 1916 je bilo zbiranje odpadnega papirja in kartona, nabiranje kopriv za izdelovanje blaga. Koprive se morajo osmukati, posušiti brez obračanja na zraku. Tudi steklenice so zbirali. Vrvico (špagó) pa mora vsak oddati, če jo ima več v zalogi kot 1 kg za sešitje slamnatih obuval za vojake. Tudi volno in kavčuk je bilo treba oddati.

Proti plačilu so zbirali tudi steljo in živinsko krmo ter jo oddajali na terensko poveljstvo. Živinske kože je bilo treba oddajati vojnemu prevzemniku, seveda predvsem goveje in konjske.

In še in še je potrebovalo ubogo cesarstvo, kar se je pokazalo kaj kmalu, ko so se pričela vojna posojila. Saj je bilo v decembru 1916 že kar peto po vrsti!

Za prve 4 mesece 1916 je vojna oblast zahtevala od kranjske deželne vlade 36.000 glav goveje živine. Če bi se to res zgodilo, bi bili kmetski hlevi kmalu prazni. Na intervencijo in utemeljitev gospodarstva je dr. Šušteršič dosegel, da se je

znižalo na 16.000 glav, ostalo bodo poskrbele druge dežele zunaj Kranjske. (Kranj. dež. odbor 16. 2. 1916 – št. 3228) Celico slovenstva so načrtno hoteli tudi gospodarsko uničiti.

Za svoje vojne namene je država potrebovala tudi žlahtno kovino. Zato se je organizirala akcija za prostovoljno oddajo bakrene, cinkaste, medeninaste posode in izdelke, prav tako tudi bron, seveda zlatih in srebrnih predmetov se tudi niso branili. Ker pa na prostovoljni podlagi uspeh ni bil zadovoljiv, je pozneje vojna komanda obvezno odvzemala takšne predmete, predvsem pa cerkvene bronaste zvonove.

Spominjam se, kako težko je domača kuhinja pogrešila razno bakreno posodje, ki se je moralo oddati. Celó medeninaste kljuge pri vratih so morale v vojni ples.

Najbridkeje pa je bilo gledati, kako so vojaki odvažali zvonove. Le tu in tam se je posrečilo ohraniti kak zelo star zgodovinski zvon, vlit pred 1800 letom. Mnogo zvonov se je razbilo, ko so jih ponekod kar metali skozi line. Bron so plačevali po 4 krone kg, čeprav je bil že tedaj kg broná 16 kron.

V osamelih zvonikih so si ljudje na različne načine pomagali. Obesili so si kak zvonček izpred zakristijskih vrat v cerkvi ali primeren pločevinasti sod ali kos tračnice in podobno.

Na prizadevanje cerkvene oblasti se je posrečilo vsaj to, da so v stolpih župnijskih cerkvâ pustili en zvon, ki je zvonil za vesele in žalostne dneve. Po vojni so pa jeseniške Železarne vlivale železne zvonove, ker broná več let ni bilo mogoče dobiti, zvonjenje pa so ljudje težko pogrešali. Takšnih zvonov je še dandanes mnogokje v slovenskih zvonikih. Bilo je res solidno blago!

Navadno poznamo le verski post, leta 1916 v oktobru pa je bil zapovedan tudi državni post, ko so okrajna glavarstva določila tri brezmesne dneve v tednu in sicer ponedeljek, sredo in petek. V teh dneh v javnih gostiščih niso smeli pripravljati mesnih jedi.

V ta tako razširjeni odpovedni čas je udarila novica: Cesar Franc Jožef I., ki je vladal Avstro-Ogrski od leta 1848 dalje, je umrl 21. nov. 1916. Nekam čudno nam je bilo pri srcu, zakaj nič dobrega ni bilo pričakovati. Še tisto noč je prevzel vladanje prestolonaslednik Karel kot cesar Karel I., ki pa niti 2 leti ni mogel več vladati Avstro-Ogrski monarhiji, v kateri so bile različne narodnosti in jih ni mogel več ohraniti pod habsburškim žezlom.

Predvsem so se slovanski narodi hoteli osamo-

svojiti. Začelo se je živahno gibanje za združitve južnoslovanskih narodov in avtonomijo slovenskih dežel, zaenkrat še pod habsburško krono.

Zahtevo po osamosvojitvi in združitvi vseh Slovencev z drugimi južnimi Slovani je začel voditelj Slovencev dr. Janez Ev. Krek, ki je ustanovil v dunajskem parlamentu »jugoslovanski klub«. V »majniško deklaracijo« s škofom dr. Ant. B. Jegličem na čelu so se podpisali najvidnejši tedanji možje, tudi deželni glavar dr. Šušteršič.

Dijaki smo bili navdušeni za Krekove ideje, za narodno samostojnost in združitve. Žal pa nekaterih izobražencev ni bilo mogoče prepričati o novi usmerjenosti. Tako je nastal nekak razkol v narodu, med južnoslovansko in avstrijsko usmerjenimi, ali kot so ljudsko govorili: »mladini« in »starini«.

Po Krekovi »majniški deklaraciji« naj bi se združili avstrijski Jugoslovani Slovenci in Hrvati in naj bi deželne meje kronovin, v katerih omenjeni živijo, odpadle. Tako bi habsburški okvir ostal, ker so pač avstrijski orožniki in policisti še izvrševali oblast. Ljudje so to razumeli. Dijaki smo bili za to navdušeni, ker nas je večina profesorjev škofijske gimnazije v Šentvidu o vsem prepričevalno osveščala.

V živahno narodno gibanje pa je udarila žalostna vest, da je govornik na ljudskih zborovanjih in zagovornik narodnih pravic v dunajskem parlamentu – dr. Jan. E. Krek – umrl 8. okt. 1917 v Št. Janžu na Dol., zadet od srčne kapi pri prijatelju župniku Bajcu. Komendski kronist je po časopisu »Slovenu« napisal v župnij. kroniki: »Umrli je politik, pesnik, sociolog, znanstvenik, vzgojitelj in teolog – največji Slovenec – Jugoslovčan, ustanovitelj jugoslovanskega kluba v parlamentu. Vse njegovo življenje je bilo eno samo veliko delo od zore do mraka.« Profesorji so nam dijakom zelo spoštljivo slikali čudovit vzor umrlega narodnega buditelja in vodnika.

Črne zastave so visele s cerkvenih stolpov in bogoslužje se je po slovenskih cerkvah zanj opravljalo. Njegov pogreb v Ljubljani je bil slavnostno spremstvo ljudstva k počitku neutrudnega delavca. Njegov nagrobnik na ljubljanskih Žalah simbolično kaže žalujoči narod, ki objokuje svojega voditelja.

Nedolgo po Krekovem pogrebu je 10. nov. 1917 začel izhajati časopis »JUGOSLOVAN« kot glasilo »mladinov«, tj. vseh, ki so se navduševali za skupno slovansko zvezo v nasprotju s »starini«, ki so bili še vedno usmerjeni v zvezo z

Avstrijo. Ta list je znal prepričevati slovenska srca za Krekovo idejo.

Dijaki in mladi sploh smo močno sanjali, da bo v bodoči jugoslovanski državi lepše življenje kot v ostareli Avstriji, ki nam ni mogla več oskrbovati niti oblačil niti obuval niti potrebne hrane. Za nabavo vsega tega so bile posebne nakaznice, ki so pa večkrat res samo »nakazovale« svoj namen. Pomanjkanje vsega je prihajalo do viška v začetku 1918. leta. Mnogi dijaki smo v hudi zimi ropotali po šoli s coklami (lesen podplat, z žebeljki nabita svinjska koža), v katerih smo imeli s cunjami (»fecami« smo rekli) zavite noge, ker ni bilo nogavic. Ko smo pa ob odjugu na cesti zašli v brozgo, je pljusalo iz cokol. Nič čudnega, da je marsikateri resno zbolel. Dijaki smo bili srečni, ko smo se smeli v učilnici preobuti v slamnate ali kakršne koli copate. Redki so bili, ki so imeli zimsko suknjo ali ogrinjalo (pelerino). Tudi obleka ni bila iz trdne snovi, temveč iz papirnate in koprivnate ter konopeljskih vlaken in je neprijetno dišala, ob dežju pa štrlela od človeka.

Presrečni smo bili, kadar je bil na vrsti *kruh*, ki ga je navadno nadomeščala polenta ali fižol, v jeseni pa kostanj. Oblast je določila, kakšen kruh se sme peči, seveda če je bila moka. Pri pekih in v gospodinjstvih iz 60% mešane moke iz pšenice in rži ter iz 40% nadomestne moke iz krompirja, koruze ali ječmena. Zgodilo se je pa tudi, da je bila primešana moka iz koruznih storžev. Kadar smo šli dijaki na sprehod, smo kaj radi poiskali odpadlo sadje ali sunili kakšno repo ali kolerabo z njive za potešitev lakote.

Vodstvo Zavoda se je z rektorjem dr. Jan. Gnidovcem (poznejšim skopljanskim škofom) in z iznajdljivim ekonomom msgr. Al. Markezem prizadevalo za najnujnejšo dijaško prehrano, kar se mu pa spričo splošnega pomanjkanja živil ni vedno posrečilo. Hvala jima za veliko in ljubeznivo skrb!

V mestih pa se je lakota še bolj čutila. Meščani so oblegali kmečka naselja, s seboj so navadno imeli kakšno oblačilo ali blago, da so z zamenjavo mogli dobiti od kmetov kakšno kilo kaše ali ješprenja, krompirja, ajdove moke itd. Vse je bilo v prid, da se je družina mogla prebiti. Žal pa so nekateri kmečki mogočnejši zlorabljali stisko lačnih.

Toda tudi na deželi ni bilo lahko za živež v družinah z malo zemlje ali brez vsake zemlje, za delavske in obrtniške družine. Močno mi je v spominu dogodek iz 1. 1918 na dan sv. Ane, ko smo prišli od maše z Ledinice, da je bilo kosilo za

8 oseb že pripravljeno. Toliko nas je bilo vsak dan pri mizi. Štirje bratje so bili v vojski, drugi pa drugod po svetu. Z bolečim srcem je mati nakopala nekaj krompirja, ki je komaj začel »delati« z mislijo – jeseni ne bo kaj skopati. – In nekaj lisičk je bilo nabranih. Vse to je okusno pripravila, da je vsak dobil enak delež. O kruhu ni bilo govora. Po kosilu pa je mati tiho odšla v zgornjo hišo, kar ni bila njena navada, naslonila se na odprto okno in – jokala. Ta materin jok me je presunil, da sem jo vprašal: »Zakaj jokate.« »Premišljam, kaj bom mogla za večerjo skuhati, ko je shramba prazna.« – Ne vem, kako je prišlo, večerja je bila na mizi. Ali je odprla svoje srce in stisnila bolečino, s katero nas je nahranila?

Take trenutke so mnoge družine preživljale zlasti zadnje leto vojne leta 1918. In kljub temu se je – preživel! Žal, pa je vojna marsikatero popolnoma razčlovečila. V komendski kroniki je povedano to-le: Ko se je vračal iz vojske domov na letni dopust Završnik Alojzij iz Most, ki je šel peš iz Kranja, ga je napadel neki vojak na dopustu z Brnika. Bilo je blizu Lahovč. Pobil ga je s kolom in vsega krvavečega zavlekel v bližnje grmovje. Oropal ga je denarja in čevljev.

Bojujoče se države so začele izmenjavati po mednarodnem »Rdečem križu« vojne ujetnike. Sestranci in strgani so se vračali, zato se je prav za te nesrečnike začelo zbirati predvsem perilo, ki so ga plačevali: srajce po 12 kron, spodnje hlače po 8 kron.

Junija 1918 je bilo razpisano že 8. vojno posojilo, za katero je bila močna propaganda, ki pa ni več užigala. Že prej pa so od cerkvenih orgel pobrali cinaste piščali z majhno odškodnino. Že od 1. 1916 dalje je bilo prepovedano na grobovih prižigati sveče za ves čas vojne. Tudi dojenčki so bili prikrajšani. Le en cucelj so mogli dobiti za eno leto pri županstvu.

Da je avstrijska slava šla res k zatonu, je naznanjal tudi odlok socialnega ministrstva na Dunaju v juliju 1918 (št. 6972) v skrbi za vojaške grobove. Ta odlok določa zbirko po vsej državi za ureditev grobov na bojiščih; vsakemu kraju je bil že vnaprej določen znesek. Zbirka naj bi se vršila od 31. okt. do 3. nov. 1918. Značilno! Tedaj je bila Avstro-Ogrska že pokopana! Zato je na tem odluku pri ž. u. v Komendi pripisano: »Ostalo vse, kot je bilo dostavljeno. Torej nič!«...

Habsburška monarhija je dozorela in nova domovina JUGOSLAVIJA se je bližala na obzorju. Ta zavest je v ljudeh vedno močnejše rastla. Časopisa »Domovina« in »Jugoslovan«, glasilo

majniške deklaracije (z dne 30. 5. 1917 v Ljubljani) sta bila začasno prepovedana. Vsak je razumel, zakaj. Kljub temu je bila v Ljubljani od 16. do 18. avgusta 1918 velika narodna slovesnost ob ustanovitvi »Narodnega sveta«, na katero so prišli tudi zastopniki Čehov, Poljakov, Hrvatov in Srbov.

Razmere so se hitro spreminjale. Komaj smo dijaki začeli novo šolsko leto, že je nastopila huda gripa, ki so jo imenovali »špansko bolezen«. Mnogokje so morali šole zapreti. Zaradi pomanjkanja zdravil in primerne hrane je mnogo ljudi moralo umreti. Spominjam se, kako je takratni šentviški zdravnik dr. Dereani bolniški sestri v zavodih naročal: »Aspirina mu dajte!« Druga ni bilo. In ko je dijak Plešec ves oslavljen ležal v bolniški postelji, sem ga obiskal. Nekaj ur pred smrtjo so mu postregli z ričetom, ki je bil na omarici, Kaj boljšega ni bilo!

Sporočilo, da so 4. okt. 1918 zavezniki Avstrija, Nemčija in Turčija zaprosili predsednika ZDA Wilsona za sklenitev miru, je povzročilo upor vojaških enot zdaj tu zdaj tam, zlasti pa na bojnem polju. Kot bi domine padale, so polki odpovedali pokorščino cesarju Karlu I. in zapuščali bojno polje ter se vračali domov.

Nastala je strašna zmeda, zlasti ob glavnih cestah, po katerih so se množice vojakov vseh avstrijskih narodnosti prerivale proti domu. Da bi se izognili hujšim posledicam, so povsod ustanavljali narodne straže, ki so razoroževale vojaške, ki so bili eseli, da se lahko neovirano vračajo domov. Težje pa je bilo z nemškimi in trdovratnimi Avstriji.

Povsod ob cestah in po njivah ter travnikih je bilo videti lačne konje in mule, ki so jih bežeči vojaki kar izpustili. Ljudje so se znašli, si živali prisvojili ter jih doma uporabljali za delo. Marsikateri pa so iz njih izdelali salame, ki so bile za tisti čas naravnost poslastica. Narodne straže so posebno pazile na odvrženo orožje in municijo, da se ne bi zlorabilo ali koga ubilo.

Ko je bilo od ZDA proglašeno načelo o SAMOODLOČBI narodov v premaganih državah, se je dne 18. okt. 1918 ustanovilo »Narodno veče« Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu: za zedinjenje v eno jugoslovansko državo.

Narodne straže so imele nalogo ljudi pripravljati na ustanovitev nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) ali Jugoslavijo. Dne 29. okt. 1918 je bil narodni praznik, ko se je v Ljubljani zbrala množica ljudi na Kongresnem trgu, da posluša govornike, ki so bili: ljubljanski župan

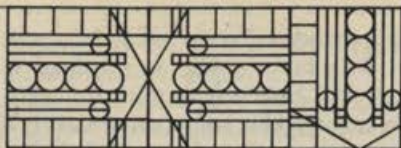
dr. Ivan Tavčar, Ivan Hribar in knezoškof dr. Anton B. Jeglič. V Zagrebu pa so ustanovili prvo vlado nove države, v kateri je bil postavljen za predsednika slovenski narodni voditelj dr. Anton Korošec, njegova namestnika pa sta bila Hrvat dr. Pavelić in Srb Svetozar Pribičević.

Ureditev nove jugoslovanske države Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev se je porajala, dokler ni bilo končno potrjeno zedinjenje vseh treh narodov v eno državo kot kraljevino 1. decembra 1918, ki je bil odtlej državni praznik.

Tudi Čehi, Slovaki so ustvarili svojo državo in Madžari prav tako. Ostal je nemško govoreči del Avstrije kot Republika Avstrija, Cesar Karel I. se je moral odpovedati prestolu in oditi s svojo družino v pregnanstvo.

Vsaka teh novih državnih skupnosti pa se je morala za svoje pravice in končno ureditev še boriti, kar pa presega okvir teh spominov mladega dijaka in dokumentacije iz žup. arhiva v Komendi iz prve svetovne vojne 1914–1918.

Viktorijan Demšar

Ob zlatem jubileju Planice

Julius Kugy je odkril lepoto doline pod Poncami. Pridite vsi semkaj in glejte Julijske Alpe, je zapisal. Spoznajte jih in vzljubite! Z vročim srcem, s hvaležnostjo, z radostjo in hrepenenjem boste spet in spet mislili nanje.

In ljudje so prihajali. Pastirji, lovci, planinci, smučarji. Stanko Bloudek je dal idejo za gradnjo velike smučarske skakalnice in izbral strmo pobočje; Ivan Rožman je izdelal načrt in gradil; Joso Gorec je povezal sodelavce in povabil k nam svetovno znane smučarje skakalce iz Norveške. Tako se je rodila Planica. Slovenci smo dobili svoj smučarski praznik.

Albin Novšak, naš prvi rekorder je imel takrat 18 let, Janez Polda, legendarni skakalec 10 let, Rudi Finžgar, junak iz Kroke 14 let. Tudi jaz sem bil mlad, 50 let mlajši kakor danes. Zimo sem preživel na belih poljanah Pokljuke kot navdušen smučarski učitelj. Povsem nepričakovano sem prejel od Josa Gorca brzojavko: »Pridi v Planico – radijska reportaža – nujno!«

Čutil sem se počaščenega, hkrati pa sem se zavedal velike odgovornosti, saj gre za dogodek, ki mu bo prisluhnila vsa Slovenija, vsa Jugoslavija. Dobra reportaža lahko ustvari praznično vzdušje tudi za tiste tisoče, ki poslušajo doma pri radijskih sprejemnikih, slaba reportaža lahko veliko škoduje. Navdušen za stvar sem sklenil, da se bom potrudil, kolikor bo v mojih močeh. Naša športna javnost je bila razgibana in vznemirjena, kajti v Planico je prispelo kar devet odličnih norveških skakalcev, med njimi olimpijca brata Birger in Sigmund Ruud. Pričakovali smo skakalne tekme na ravni olimpijskih iger.

Z rednimi in posebnimi vlaki je prispelo do železniške postaje Rateče–Planica kakih 4000 gledalcev, skoraj vsi s smučmi in nahrbtniki. Rekordno število za tiste čase! Skalnati, belo zasneženi vrhovi Ponc so žareli v soncu, praznično pripravljena smučarska skakalnica se je svetila v belini. S smučmi na ramenih in polno glavo zamislili o radijski reportaži sem se napotil proti zasilnemu stolpu nad odskočiščem skakalnice, kjer je

bil pripravljen mikrofon. Joso Gorec mi je izročil štartno listo: 9 Norvežanov, 3 Avstrijci in 2 naša.

Zavedal sem se, da moram govoriti v prisposodbah, da bodo poslušalci dojeli, kako je možno padati 40, 50 m globoko, ne da bi se smučar poškodoval. Pomagal sem si s primerjavo skakalnice z višino ljubljanskega nebotičnika, v tistih časih edine visoke stavbe v Sloveniji. Omenjal sem hitrost ekspresnega vlaka in opozarjal na frfotanje hlač. Zavzeto sem opisoval pokrajino, pogled na tromejo nad Ratečami, na Ciprnik, Sleme in Travnik – misel mi je uhajala tudi na Ziljsko dolino, pa na Sočo in Svete Višarje onkraj skalnatih vrhov Ponc.

Norvežani so skakali strumno, z izrazitim predklonom, sklenjeno držo smuči in zanesljivim doskokom v izpadni korak (telemark). Norvežani so skakali kot se spodobi za olimpijske zmagovalce, naša dva sta stakala kot začetnika, ki jima ne manjka poguma. Plaz navdušenja gledalcev je sprožil Sigmund Ruud, ko je potegnil na 86,5 m. Samo en meter je še manjkal do svetovnega rekorda! Franc Palme in Albin Novšak sta zaoztajala za najboljšimi Norvežani za kakih 20 m, vendar ni bilo nikogar, ki bi njune dosežke podcenjeval.

Za konec so bili še »ekstra« skoki, kakor so imenovali nastop po končanem službenem tekmovanju. Zdaj so šli prav z vrha naleta in to je bil vrhunec zgodovinskega dogodka v Planici. Postavljali so osebne rekorde: naš Albin Novšak je potegnil na 66 m, vse pa je veselo presenetil še Birger Ruud. Iz svojih 50 let starih zapiskov povzemam: »Kakor strela drvi po strmini – močno se je odgnal – že reže prostor pred nami – močno se je nagnil naprej – leti – še leti... Dvaindevetdeset metrov!« Orkan navdušenje se razlega iz doline, gledalci ploskajo, vriskajo in mečejo klobuke v zrak.

To je prvi svetovni rekord na naših tleh.

Tisto noč sem prespal v Bohinju. V polsnu in spanju sem še vedno podoživljal skoke na velikanski skakalnici v Planici. Še in še sem slišal skakalce, kako režejo zrak, kako frfotajo hlače, še in še sem videl gledalce, kako so veseli, kako srečni. Kdo ve, koliko dečkov in fantov je imelo tisto noč podobne sanje in koliko se jih je prav zaradi Planice odločilo za smučanje in skakanje. Od 25. marca 1934. nam je Planica simbol lepote zimske krajine in simbol težnje po napredku, po afirmaciji. Ljudstvo jo je sprejelo za svojo. Tudi tisti stotisoči, ki so poslušali radijsko reportažo. Drug drugemu so pripovedovali, tudi tisti, ki še

niso smučali, »smo skočili, smo postavili nov svetovni rekord, smo zgradili najboljšo skakalnico na svetu.« Kot športniki smo nosili glavo malo bolj pokonci.

Bloudek: »Prišel bo čas, ko bodo skakali 100 m

»Še nikoli nisem skakal pred tako hvaležno publiko«, je izjavil Sigmund Ruud in dodal da upa, da tega dne gledalci nikoli ne bodo pozabili, kakor ga tudi on ne bo. Mednarodna športna javnost je bila presenečena, navdušena, pa tudi zaskrbljena. Kako to, da so neke v Jugoslaviji zgradili skakalnico, največjo na svetu, ko nimajo niti tradicije niti najboljših skakalcev! Konservativni voditelji FIS, privrženci počasnega napredka, so negodovali.

Saj res, kako to, da so se pri nas odločili za gradnjo »mamutske skakalnice«, kakor so jo nekateri imenovali? Možno je pri Jugoslovanski zimskošportni zvezi so pričakovali, da bo prišel čas, ko bo tudi pri nas svetovno prvenstvo in so se najprej odločili za 70 metrsko skakalnico. Stanko Bloudek pa je upošteval, da skačejo v svetu že preko 80 m. In ko je pod Poncami izbral primeren teren, je našel strmino s profilom, ki je kakor nalašč za skakalnico za 90 m. Nekateri so ugovarjali, Bloudek pa je izjavil, morda med prvimi na svetu, da bo prišel čas, ko bodo skakali na smučeh tudi 100 m in dlje.

Bloudkovo predvidevanje se je uresničilo že dve leti pozneje, leta 1936, ko je Avstrijec Bradl dosegel v Planici fantastično daljavo 101 m. V tujezemskem tisku so pisali: »Pravljica se je spremenila v resnico: v Planici je človek preskočil 100 m... Čim daljši skoki, tem sigurnejši. Toda to so poleti, ne pa skoki. Dolžine preko 80 m dosegajo skoraj neznan smučarji... Planica, najslavnejša in najfantastičnejša skakalnica! Od leta 1934. naprej se je tako razvila, da je postala dejansko središče skakalnega športa v Srednji Evropi.«

FIS je nasprotovala, sklicevala se je na predpise, ki dovoljujejo samo skakalnice z zmogljivostjo okrog 80 m. Norveški skakalci so sicer še prihajali v Planico, vendar niso smeli tekmovati.

In tako so izgubili svetovni primat. Joso Gorec se je boril za priznanje velike skakalnice in se skliceval na to, da ne gre samo za smučarske skoke, temveč za novo vrsto, za polete.

Viden napredek so pokazali tudi naši skakalci: Bogo Šramel 72 m, Albin Novšak 89,6 m, Rudi Finžgar 95 m. Tik pred vojno se je rekord Planice

zvišal na 118 m, postavil ga je R. Gering, Nemčija. V letih okupacije ni bilo v Planici nobene prireditve, čeprav so se nacistični športni funkcionarji v Berlinu trudili, da bi se šopirili z največjo skakalnico na svetu. Slovenski športni delavci so odločno odklanjali vsako sodelovanje. Skakalnica je začela propadati.

Po osvoboditvi se je začela obnova porušene domovine. Tudi Planica je prišla na vrsto. Ljudstvo je ni pozabilo. Na prvi povojni prireditvi je zablestel Rudi Finžgar s svojim skokom 102 m, Mežik je dosegel 99 m, mladi Polda 89 m. Leta 1948. je dosegel Švicar Tschannen nov svetovni rekord 120 m! FIS je začela popuščati, sklenila je, da bo treba polete na velikih skakalnicah upoštevati za študijske namene. Naši skakalci so z leti vidno napredovali: Polda 114 m, Finžgar 114 m, Klančnik 108 m. Veliko skakalnico so postavili tudi v Oberstdorfu (ZR Nemčija) in Kulmu (Avstrija). Jože Šlibar iz Tržiča je dosegel leta 1961. v Oberstdorfu svetovni rekord 141 m! Prireditve na velikih skakalnicah niso bile več sporne. FIS je uzakonila novo športno zvrst, smuške polete.

Po smrti Stanka Bloudka (26. nov. 1959.) sta prevzela skrb za skakalnico v Planici brata inž. Janez in inž. Lado Gorišek. Leta 1964. je umrl Janez Polda. Mojstrana je bila skoraj premajhna, da bi sprejela vse pogrebce. Tako tihega, žalostnega in dostojanstvenega pogreba še nisem doživel. Med govorniki je bil tudi Rudi Finžgar, njegov najresnejši tekmeč: »...Več let po vrsti si zmagoval na državnem prvenstvu; bil si rekorder velikih in malih skakalnic. Imel si nekaj, kar ni bilo dano nikomur drugemu. Da si se v usodnem trenutku, ko so si množice gledalcev okrog skakalnic in desetstisoči pri radijskih sprejemnikih tako vroče želeli, da bi se tudi Jugoslovan izkazal, da si se prav takrat čudovito zbral in poletel na smučeh še lepše kot drugi in še dlje kot drugi...

Vemo: takrat je bila v tvojem srcu tiha sreča. Čutil si, kaj nam pomeniš. Čutil si to v aplavzu, čutil ob srečanju, ko so ti znani in neznani ljudje stiskali roko in te pozdravljali...«

Kaj nam pomeni Planica?

Spomladi 1966. so vozili po Dolini od Jesenic do Rateč zadnji vlaki. Na praznovanje v Planici so pripeljali v treh dneh 30.000 obiskovalcev; 32.000 jih je prispelo z avtobusi, 28.000 z osebnimi avtomobili. Od prvega dne, od prve prireditve je bila Planica vselej nekaj novega. »Tudi

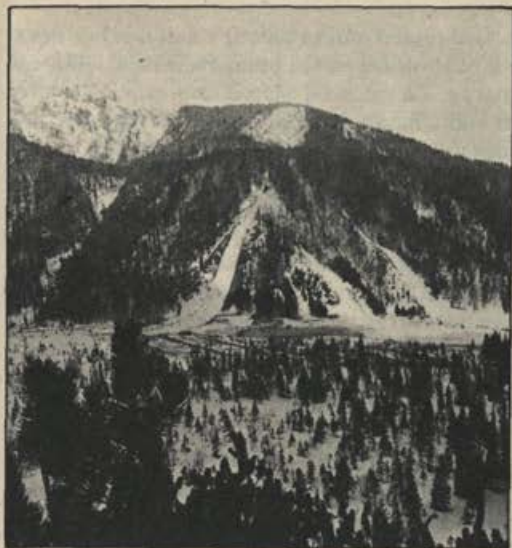

slovenski televiziji je pripomogla do njenega rekorda: 1960. leta so tedaj maloštevilni televizijski delavci s Planico prvič predstavili Jugoslavijo svetu z neposrednim TV prenosom prek Evrovizije, piše znani televizijski delavec Beno Hvala. Kdo se ne spominja teh čudovitih oddaj o smuških poletih in lepoti sveta okrog Planice! Sodijo, da je v letih 1960, 1963 in 1966 več kot 15 ur TV prenosov iz Planice gledalo do pol milijarde ljudi.

Kakor je hodil Stanko Bloudek korak pred časom in so mu pravili »revolucionar iz Ljubljane«, ko je projektiral skakalnico za 100 in 120 m, tako sta tudi brata Lado in Janez Gorišek mislila na čas, ki prihaja – projektirala sta novo 160 metrsko velikanko, ki jo bo možno še povečati. Svetovni rekord znaša danes 185 m, »prišel pa bo čas, ko bodo presegli tudi 200 m«, mi je dejal Janez Gorišek, ko sva se pogovarjala o pripravi na svetovno prvenstvo leta 1985 v Planici.

Le kje so meje človeške zmogljivosti! Dejanjsko ne gre za rekorde, temveč za vse tisto, kar jih omogoča. Občudovanje športnih dosežkov je brez pomena, če ne odkrivamo vsega tistega, kar je v teku let vplivalo na tekmovalce, da so postali samozavestni, močni, hitri, iznajdljivi, disciplinirani, pogumni in hkrati dovolj previdni. Ne gre predvsem za pogum, temveč za zaupanje v svoje, v najtežjih okoliščinah preizkušene sposobnosti. Da so postali vrhunski tekmovalci, so morali trdo delati in se marsičemu odreči.

Razen vsega tistega, kar odlikuje junake velikih skakalnic sta uspeh in varnost odvisna od vrhunskih strokovnjakov, ki skakalnico načrtujejo in pripravljajo, merijo hitrost na odskočnem

pomolu, preverjajo moč in smer vetra itd. Pod vodstvom predsednika Nika Belopavloviča sodeluje na planiških prireditvah sto in več izkušenih sodelavcev, ki vsak po svoje prispevajo k uspehu. Brez teh in njihovega sodelovanja si tudi ne bi mogli zamisliti odlične izvedbe zimskih olimpijskih iger v Sarajevu.

Težko je povedati na kratko, kaj vse nam pomeni Planica, zakaj jo doživljamo leto za letom kot smučarski praznik, da ne rečem slovenski praznik. Dajem besedo drugim, ki so o tem spregovorili v tisku:

Planica je simbol slovenstva, simbol športa. – Čudovit je občutek, da je ta naš narod s Planico prispeval nekaj velikega k športu v svetu. Tu so vzniklili smučarski poleti. – Planica je nacionalni ponos. – Planica pomeni zmago tehnike in visoke strokovnosti. – Prav vsak skakalec, ki tekmuje na taki skakalnici, je vrhunski športnik. – Moja pozornost predvsem velja lepoti tega kraja, šele nato pridejo na vrsto tekme. – Polete v Planici vedno pričakujem z velikim zanimanjem, občudovanjem in upanjem.

Naj dodam k tem izjavam še pobudo B. Rebernika iz Maribora, objavljeno v DELAVSKI ENOTNOSTI dne 19. IV. 1984: »... Zato bi bilo prav, da 25. marec postane tudi praznik slovenskega športa, podobno kot imamo Prešernov dan za slovenski kulturni praznik.

Dejansko je Planica neprimerno več kakor vrhunska športna prireditev. Planica je že praznik. Ko se zberejo okrog skakalnice množice, ki so prispele od blizu in daleč, zadonijo v svet

planiške fanfare. Tisoči in tisoči prisluhnejo: odkod ta slavnostna melodija z otožnimi odmevi? Samo naši ljudje vedo in čutijo, da gre za motiv stare domoljubne pesmi Triglav moj dom, ki jo je uglasbil župnik Jakob Aljaž. Ko je tujec segal po naših gorah smo peli to pesem na vsakem izletu, kakor da bi hoteli vsemu širnemu svetu povedati, da je Triglav simbol domovine, ponosa, svobode. Kaj nam še pomeni? Težnjo človeka, da bi se vzel visoko do prostranih razgledov in ne nazadnje do zmage nad samim seboj.

Triglav – za vsakogar je to dolga pot, doživljanje truda, vznemirjenosti, lepote, sreče. Vsakdo, ki se vzpne do Aljaževega stolpa, doživi občutek, kakor tisti jeseniški delavec, ki je v knjigo obiskov zapisal: Samega sebe obrajam.

Tudi Planica nam pomeni svojevrstni vrh, težnjo po napredku, visoko zastavljene cilje. Pomeni poseganje do skrajnih meja človeške psihične in telesne zmogljivosti. Velika skakalnica je za izbrance, za najhitrejše in najbolj izkušene med milijoni smučarjev. Planica povezuje lepoto planinskega sveta in jasnega neba s športno ustvarjalnostjo, ki vzbuja spoštovanje. Planica je naša, je nekaj, kar so začeli naši pogumni možje Bloudek, Rožman, Gorec, Kerštajn in kar je nadaljevalo ter še nadaljuje sto in sto njenih sodelavcev z nezmanjšano težnjo po napredku, težnjo po novih uspehih.

Ob jubileju lahko rečemo, da nam pomeni Planica tudi tradicijo in kontinuiteto. Ko sem prvič prisluhnil planiškim fanfaram, me je prevzelo, kakor da slišim sto in sto znanih in neznanih ljudi, živih in mrtvih, pojočih po vrhovih in dolinah Julijcev: Triglav, moj dom, kako si krasan! Imel sem občutek, da pomenijo svetlo doneče trobente in pozavne poziv živim: Pridite vsi v Planico, slovesnost se začinja... odmev rogov pa spomin na tiste, ki so od vsega začetka naprej snovali, gradili, tekmovali in se z nami veselili, zdaj pa jih ni več.

Fanfara se bodo spet oglasile 15. 16. in 17. marca 1985, ko bo v Planici velika jubilejna prireditev, svetovno prvenstvo v smučarskih poletih na velikanki, ki bo za to priložnost na novo preurejena. Spet bodo vabile in oznanjale: »Pridite vsi v Planico, slovesnost se začinja!«

Na veselo svidenje v Planici!

Drago Ulaga

Pol stoletja dela za slovensko ljudsko glasbo

Zanimanje za domače pesemsko izročilo se je med Slovenci zbudilo že ob koncu 18. stol. kot drugod po Evropi in smo imeli v 19. stol. vrsto vnetih zbiralcev, prve objavljene zbirke (npr. Vrazovo, Korytkovo), ob koncu stoletja pa so začele izhajati »Slovenske narodne pesmi« (I–IV, 1895–1923), sistematično urejena zbirka vsega dotlej zbranega pesemskega izročila. Urednik je bil Karel Štrelkelj, graški profesor slavistike in hkrati predsednik »Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi z napevi«, ki je deloval od 1906 do 1913 ter v tem času zbral čez 13.000 pesmi. Slovenska ljudska pesem je postala v 20. stol. tudi predmet glasboslovnih razprav posameznih slovenskih glasbenikov (npr. D. Beraniča, St. Vurnika), zares načrtno strokovno zbiranje in raziskovanje pa se je začelo pred 50 leti, ko je bil ustanovljen za to poseben inštitut.

Odbor Glasbene matice je namreč na seji 21. avg. 1934 sklenil, da ustanovi »inštitut za raziskovanje slovenske glasbene folklorne«, ki naj bi ga vodil France Marolt, dirigent Akademskega pevskega zbora, z delom pa naj bi začel 15. okt. 1934 v sobi št. 6 v Vegovi ulici, kjer je imela Glasbena matica svoje prostore. Nekakšna ustanovna listina Folklornega inštituta, kakor se je poslej imenoval, je pogodba med Glasbeno matico in Maroltom, ki določa tudi namen in delo nove ustanove. Rečeno je bilo, da bo treba zbrati vse dosegljive zapise narodnih pesmi, zbirko stalno dopolnjevati, jo urediti, katalogizirati, znansveno raziskati in nato pripraviti kritično izdajo. Območje dela naj bo etnično ozemlje Slovenije.

Delo Folklornega inštituta se je začelo ob

prazni pisalni mizi in omari, v kateri je bilo nekaj Maroltovih zapisov in pesmaric iz izdaj Glasbene matice. Za vse je bil Marolt sam, edini sodelavec in vodja hkrati. Vendar mu je v prvih petih letih uspelo narediti marsikaj. V ta čas segajo prva terenska raziskovanja, prve objave študij, položen je bil temelj inštitutovega arhiva in strokovne knjižnice, s predavanji in tečaji je Marolt skušal spodbuditi k sodelovanju zlasti učiteljstvo, s prirejanjem folklornih festivalov pa zbuditi zanimanje javnosti za slovensko glasbeno in plesno izročilo.

Tako široko zastavljeno delo je kajpak terjalo več denarja, kot ga je zmogla dati Glasbena matica, zato je aprila 1940 sklenila predlagati prosvetnemu oddelku takratne banske uprave, Etnografskemu muzeju, Akademiji znanosti, univerzi, glasbeni akademiji in Slovenski matici, naj bi si stroške za Folklorni inštitut porazdelili. Podporo je takoj nakazala glasbena akademija, drugi so jo samo obljubili ali celo odrekli in tako se je Glasbena matica odločila prepustiti Folklorni inštitut na skrb banski upravi.

Konec avgusta 1940 sta Fr. Marolt in zastopnik banske uprave sestavila zapisnik o prevzemu in inštitut preselila v dve sobi Stiškega dvorca (Stari trg 34). Seliti skoraj ni bilo kaj, saj je v zapisniku izrecno rečeno, da inštitut nima nobene opreme in da je bilo treba vse gradivo (zapiske, knjige) zložiti kar na tla. Banska uprava je inštitut preimenovala v Glasbeno narodopisni referat in kot tak je živel do konca 1945, ker med vojno, ki je izbruhnila nekaj mesecev po preselitvi, ni bilo niti misliti na terensko ali resno znansveno delo. Komaj da je mogel Marolt za silo urediti delovne prostore. Po osvoboditvi je referat postal Glasbeno narodopisni inštitut in bil z novim letom 1946 priključen Akademiji za glasbo, hkrati pa se je spet preselil, tokrat na Mestni trg 24, v staro Souvanovo trgovsko hišo. Zdaj je končno dobil potrebno pisarniško opremo in Marolt je mogel zbrati okrog sebe prve strokovne sodelavce. Še vedno pa je ostala neizpolnjena želja po snemalnem aparatu, čeprav se je Marolt prizadeval za to že od prvega dne. Aprila 1946 je spet začel s terenskim delom, ko se je odpravil zapisovat v Beltince pri Murski Soboti, skupaj z Marijo Šuštar, ki je 1941 s Štajerskega, kjer je učiteljevala, pribežala v Ljubljano in bila sprejeta na delo v referatu kot dninarica. Po vojni se je posvetila zbiranju in raziskovanju ljudskih plesov ter najprej skupaj z Maroltom in njegovo ženo Tončko, nato samostojno vodila plesno-folklorno

skupino, ustanovljeno 1948, iz katere je zrastle današnja Akademski folklorne skupine France Marolt.

V tem času se je Glasbeno narodopisni inštitut razvil v ustanovo, po kateri so se zgledovali ustanoviteli podobnih inštitutov v drugih naših republikah. V prostorih inštituta pa je Marolt začel tudi s predavanji za slušatelje novoustanovljene ga zgodovinsko-folklorne oddelka Akademije za glasbo, od koder naj bi prihajali novi sodelavci glasbenonarodopisne stroke.

Junija 1949 se je inštitut ločil od akademije in deloval kot samostojna znanstvena ustanova vse do 1972, ko se je priključil Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in je zdaj Sekcija za glasbeno narodopisje Inštituta za slovensko narodopisje pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Notranja ureditev, ki jo je določil še Marolt pa je ostala ista, namreč da je delo razdeljeno na tri območja: za ljudsko glasbo, za ljudska pesemska besedila in za ljudski ples. Po Maroltovi smrti 1951 je mesto ravnatelja oz. pozneje načelnika sekcije zasedel dr. Valens Vodusek (do upokojitve 1982).

Pol stoletja je dolga doba, vendar tudi kratka, sados polstoletnega dela pa je več, kot bi pričakovali spričo tako skromnega začetka. Namesto enega človeka za vse, je zdaj na delu pet strokovnjakov in tudi število delovnih prostorov (od jeseni 1951 v Wolfovi 8/II) se je povečalo. S tehnično opremo sicer nikoli nismo mogli priti prav na zeleno vejo, čeprav se nam je sčasoma posrečilo nabaviti najnujnejše smenalne aparate (prvi magnetofon šele 1954), zato pa smo imeli zmeraj veliko mero delovne vneme in idealizma, prave zaverovanosti v ljudsko glasbeno izročilo, ta pomembni del slovenske kulturne dediščine.

V arhivu imamo zdaj čez 20.000 rokopisnih zapisov pesmi tj. poleg zbirke iz let 1906–1913 (gl. zgoraj) še vrsto manjših zbirk posameznih zbiralcev. Od l. 1955, ko smo začeli snemati z magnetofonom, pa do konca 1983 se je nabralo 1205 magnetofonskih trakov s 36.970 zvočnimi primeri slovenskih ljudskih pesmi in instrumentalnih melodij, zbranih po matični Sloveniji in onstran državne meje na Koroškem, v Porabju, v Reziji, v Benečiji pa tudi med izseljenci v Franciji. Zapis iz Vrazove, Korytkove, Cafove idr. zbirk imamo v fotokopijah.

Za vse zapise in zvočne posnetke je narejena kartoteka, da je mogoče vsako pesem najti po šestih vidikih: po tekoči številki, po kraju zapisa,

po vsebini besedila, po prvem verzu, po začetku melodije in po metričnem obrazcu. Posneti trakovi so oštevilčeni in shranjeni posebej, posnetki pa prepisani (note in besedilo) in urejeni v mapah.

Posebna zbirka so zapisi ljudskih plesov v mednarodni plesni pisavi z vsemi potrebnimi podatki in s kartoteko, podobno kot je za pesmi. Doslej se jih je nabralo čez 950.

Razen tega imamo veliko število etnoloških podatkov (npr. o šegah, nošah, godcih, raznih opravilih ipd.), fotografij in celo 32 dokumentarnih filmov. Bogata je postala strokovna knjižnica, v kateri so ne samo slovenske tiskane zbirke in pesmarice, marveč tudi zbirke drugih narodov, strokovna domača in tuja literatura ter razna pomožna dela.

Delo strokovnih sodelavcev se ni nikdar omejevalo le na zbiranje na terenu in raziskovanje značilnosti našega izročila, čeprav je to prva naloga in je bilo zanjo veliko narejenega ter objavljenega. Zmeraj so posegali na širše kulturno-prosvetno območje, ker so se zavedali, da morajo kot sodelavci edine glasbenonarodopisne ustanove v Sloveniji posredovati svoja spoznanja drugim, omogočiti praktično uporabo gradiva in skrbeti za popularizacijo slovenske ljudske glasbe v naši družbi. Zato že dobrih 20 let sodelujemo pri radiu in televiziji. Serija oddaj z naslovom »Slovenska zemlja v pesmi in besedi« (na sporedu vsak torek zvečer) spada med najbolj priljubljene v ljubljanskem radiu. Izšlo je že več gramofonskih plošč in kaset z našimi zvočnimi posnetki ter knjižne zbirke pesmi in plesnih zapisov. S sodelovanjem na jugoslovanskih in inozemskih kongresih smo si pridobili stike s strokovnjaki drugih narodov ter z njihovimi ustanovami, hkrati pa z referati, razpravami v strokovnih časopisih ali samostojnih objavah in tudi s predavanji na tujih univerzah predstavljamo svetu bogastvo našega izročila in opozarjamo na njegove zanimivosti. K nam prihajajo vsi, ki želijo kakšno pojasnilo o pesmih, plesih ali njih zapise. Naša ustanova je središče, kamor se steka vse dosegljivo glasbenonarodopisno gradivo in od koder spet odteka med ljudi.

Ko se ob 50-letnici ustanovitve Folklorne inštituta oziroma na prehojeno pot in dosežene uspehe, se zavedamo, da jih ne smemo pripisati le svoji prizadevnosti. Zbiranje in raziskovanje domačega glasbenega izročila je lepo delo, ker ob pesmih in plesih spoznavamo življenje slovenskega človeka nekdanj in danes, njegovo nenapisano

zgodovino z mnogimi stiskami in težavami pa tudi s priložnostmi za prešerno veselje in praznovanje. Lépo je to delo, ker omogoča spoznavanje naše domovine, zvrhano polne lepote, kamor pogledaš, ker prinaša tolikokrat srečanja z dobrimi, skromnimi, a življenjsko modrimi ljudmi. Nepozabna so naša doživetja slovenske gostoljubnosti, ki te sprejema z odprtimi rokami in odprtim srcem ter ne skopari s časom, če gre za ohranitev izročila. Kolikokrat so se ure snemanja raztegnile pozno v noč, ko so se pesmi utrinjale iz spomina in so srca drhtela ob čudovito ubranih sozvočjih, zanimivem ritmu ali prelepi vsebini besedila. Njim, našim pevcem, godcem, plesalcem in vsem drugim, ki so nas prijazno sprejemali pa ustrezljivo odgovarjali na naša vprašanja – mnogih ni več med živimi – naj ob našem jubileju velja iskreno priznanje in prisrčna zahvala.

Dr. Zmaga Kumer

Metodovo leto –

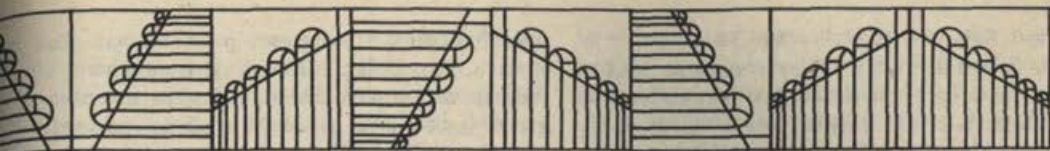

Alfons Mucha: Sv. Metod v ječi

»Predvsem je treba pregledati običajno podobo o sovražniku. Moje vedenje do sovražnika, nasprotnika, mora biti določeno z upanjem, da bo iz tega sedanjega nasprotnika nekoč postal partner. Zato moram biti za njegovo življenje v enakih skrbah kakor za svoje. Ne smem si želeči, da bi ga uničil, temveč si moram prizadevati, da bi nekega dne prišel z njim do sodelovanja, tudi če še tako omejenega – v rečeh, ki se tičejo sosedskega razmerja. Tudi tista njegova ravnanja, ki jih odklanjam, ki jih zametujem, celó zaničujem, moram skušati razumeti iz njegovih nagibov; k njegovim prestopkom proti pravu in proti človeškemu dostojanstvu moram prišteti njegove bojzani, njegovo trpljenje, njegovo potrebo po varnosti, ki je po dolgi bridki zgodovini nadvse upravičena. Ne smem ga enkrat za vselej določiti, ne smem mu odrezati prihodnosti, ne smem ga preklesti, nikakor ne smem reči, da je kratko malo »zlo«. Saj bi bilo mogoče, da skušam tako samó odvrniti svoje globlje bojzani, najti grešnega kozla, zatreti sam svoje občutke krivde; [na primer dejstvo, da so Nemci pred ne tako dolgim časom napadli Sovjetsko zvezo, da imajo s tem na vesti dvajset milijonov mrtvih tega ljudstva ...]«

Iz meditacije »Odpor o pravem času«, ki jo je imela na Nemškem evangeličanskem dnevu v Hannoveru **Vilma Sturm**, časnikarka in pisateljica, zelo aktivna v mirovnem gibanju. – Odlomek preveden iz polmesečnika »Orientierung«, ki izhaja v Zürichu, štev. 12, 30. junija 83.

Ob 1000 letnem jubileju delovanja sv. bratov Cirila in Metoda med Slovani v prejšnjem stoletju (1863–1885) se je močno poživilo ne samo njuno češčenje, ampak tudi poglobljanje v njuno življenje in v pomen njunega poslanstva. Leta 1880 je papež Leon XIII. razširil praznovanje sv. bratov, ki je bilo med Slovani že prej v navadi, na vesoljno Cerkev in izrekel v okrožnici »Grande munus« veliko pohvalo slovanskim blagovestnikom. Sto let nato je papež Janez Pavel II. razglasil sv. Cirila in Metoda za sozavetnika Evrope skupaj s sv. Benediktom in tako kot slovanski papež naglasil, da smo tudi Slovani del evropske skupnosti narodov in da sega Evropa od

ob 1100 letnici smrti sv. Metoda

Alfons Mucha: Smrt sv. Metoda

Atlantika do Urala. 1100 letne jubileje delovanja sv. bratov med Slovani, ki smo jih začeli leta 1963, bomo končali leta 1985, ko se spominjamo Metodove smrti in obhajamo Metodovo leto.

Ob 1100 letnici prihoda sv. Cirila in Metoda med Slovane na Moravskem je leta 1963 Mohorjeva družba izdala knjigo najboljšega poznavalca življenja in delovanja sv. bratov dr. Franca Grivca »Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod«. Za leto 1985 se obeta vrsta prireditev v slovenskem, jugoslovanskem in evropskem merilu. Poglejmo, kaj je bilo v delu sv. Metoda tako velikega, da se moramo s tako pozornostjo spominjati že 1100 letnice njegove smrti.

Sv. Metod – prvi voditelj Cerkve med Slovani

Sv. brata sta delovala skupno in v prvem obdobju je bil Metod v senci mlajšega brata Konstantina – Cirila. Po njegovi smrti 869 pa je prevzel vodstvo misijonarskega dela in postal prvi voditelj Cerkve med Slovani, nadškof za Panonijo in Moravsko.

Podatke o Metodovem življenju in delovanju črpamo največ iz starocerkvenoslovanskega spisa »Žitje Metodija«. O njegovi mladosti vemo le malo. Rojen je bil v Solunu okoli leta 812. Oče Leon je bil namestnik solunskega vojvoda in tako v vrhu takratne družbe. Materi je bilo ime Marija in je bila kakor oče verjetno grškega rodu. Ker pa

je bilo v Solunu in okolici veliko Slovanov, se je lahko že v mladosti naučil slovanskega jezika. Metod je njegovo samostansko ime; kakšno je bilo njegovo krstno ime, ne vemo. Morda je bil Mihael, kakor poroča o tem neki grški vir. Oče ga je pripravljajal za vojaško in upravno državno službo. In res je že zgodaj dobil visoko službo cesarskega namestnika v slovanski pokrajini ob reki Strumi na ozemlju današnje Bolgarije. Odprta mu je bila pot do najvišjih upravnih služb v bizantinskem cesarstvu. Toda Metodove želje so bile druge, zapustil je vse in odšel v samostan. Njegov življenjepis pravi: »Ko je prebil v kneževanju mnogo let in videl mnogo nerednih zmešnjav v tem življenju, je voljo zemeljske teme zamenil z nebeškimi mislimi. Pač ni hotel častiljive duše vznemirjati s stvarmi, ki ne trajajo večno. In ob priložnosti je odložil kneževanje in šel na Olimp, kjer žive sveti očetje; oblekel se je v črno obleko... in marljivo prebiral svete knjige«.

Skupno z bratom Konstantinom je odšel nato na misijonsko poslanstvo h Hazarom ob Kaspijskem jezeru. Spotoma sta na Krimu našla relikvije papeža Klemenca, ki je tam umrl v pregnanstvu. Po vrnitvi so Metodu ponudili nadškofosko mesto, a ga je odklonil, postal pa je igumen (opat) v samostanu Polihron na maloazijski meniški gori Olimp. Leta 863 je odšel s Konstantinom na Velikomoravsko in tam sta tri leta misijonarila. Nista sicer spreobračala in krščevala poganec, ki so bili takrat na Moravskem v glavnem že pokristjanjeni, ampak sta prevajala zlasti bogoslužne knjige in vzgajala učence, da bi tako pripravila vse potrebno za ustanovitev cerkvene province s slovanskim bogoslužnim jezikom.

Po treh letih sta odšla »posvetiti svoje učence« in se za nekaj mesecev ustavila pri panonskem knezu Kocelju, ki je podprl njuno delo in njima dal 50 učencev. V Rimu sta pri papežu Hadrijanu II. dosegla potrditev slovanskega bogoslužja in pripravljala ustanovitev cerkvene province. 14. februarja 869 je brat Konstantin – Ciril v Rimu umrl. Metod se je nameraval vrniti nazaj v Carigrad na svojo meniško goro, toda umirajoči Ciril ga je prosil naj vztraja pri začetem delu, kot poroča njegovo Žitje: »Glej, brate, tovariša sva bila in eno brazdo orala; in jaz na lehi padam, svoj dan sem skončal. Ti pa močno ljubiš goro, a nikar zaradi gore ne zapuščaj učenja svojega, saj s tem se še prej zveličaš«. Metod se je naslednje leto res vrnil med Slovane.

Najprej je leta 869 s pismom Hadrijana II.

odšel h Kocelju. V tem pismu papež sporoča Rastislavu, Svetopolku in Kocelju: »Mi smo, s trojno radostjo napolnjeni, sklenili Metodija, sina našega, ko smo ga po preiskavi z učenci posvetili, poslati v vaše dežele, moža polnega znanja in pravovernega, da bi vas učil, kakor ste prosili; on je prevel knjige na vaš jezik, popolnoma vse cerkveno bogoslužje, in s sveto mašo, to je službo in krstom, kakor je začel filozof Konstantin, po božji milosti in priprošnji sv. Klemenca«. Kocelj je uredil vse potrebno za ustanovitev nadškofije in v začetku leta 870 je bila ustanovljena panonsko-moravska nadškofija. Metod je bil njen prvi nadškof in organizator.

Nova nadškofija, ki je bila v pravnem pogledu obnovljena sirmijska metropolija, je v pretežnem delu obsegala ozemlje, ki so ga imele za svojega nemške škofije Passau, Regensburg, Freising in Salzburg. Te so ostro nastopile proti Metodu. Salzburški spis iz tega časa »Spreobrnjenje Bavarcev in Karantancev« z zaničevanjem govori o Metodu, ki naj bi širil nov, krivoverski nauk. Nemška vojska je Metoda zajela, v Regensburgu so ga škofje obsodili in zaprli v samostan na Švabskem, kjer je ostal skoraj tri leta.

Po posredovanju papeža Janeza VII. je bil Metod leta 873 izpuščen. Žrtev nemškega nasprotovanja pa je postal knez Kocelj, ki je tedaj izginil iz zgodovinske pozornice. Ozemlje panonske kneževine je bilo ponovno pridruženo salzburški škofiji, Metodu je ostala le Velikomoravska. Tu je deloval potem vse do smrti, čeprav mu novi knez Svetopolk, ki je nasledil Rastislava, ni bil naklonjen. Leta 880 se je znova napotil v Rim, da se je opravičil glede očitkov krivoverstva in ponovno dobil potrditev slovanskega bogoslužja. Že kot starček se je leta 882 napotil v Carigrad, kjer so prav tako potrdili in pohvalili njegovo delo. Zadnja leta življenja je Metod posvetil prevajanju; prevedel je vse sveto pismo, kot poročajo Žitja, pa tudi knjige, ki so bile potrebne za vodstvo Cerkve Sodni zakon, Nomokanon in knjigo očetov.

Za svojega naslednika je Metod določil učenca Gorazda, ki pa ni nikdar mogel prevzeti te službe. O Metodovi smrti 6. aprila 885 poroča njegovo Žitje takole: »Na cvetno nedeljo se je zbralo vse ljudstvo; in šel je v cerkev, čeprav obnemogel, blagoslovil cesarja in kneza in klerike in vse ljudstvo. In je rekel: 'Varujte me, otročiči, do tretjega dne'. Kakor se je tudi zgodilo. Ko se je svital tretji dan, je še rekel: 'V tvoje roke, Gospod, izročam svojo dušo' in na duhovniških ro-

kah je umrl dne 6. aprila, v tretji indikciji leta 6393 od stvarjenja sveta.«

Metoda so pokopali v njegovi stolni cerkvi. Njegovega groba do danes še niso našli, domnevajo pa da je nekje v razvalinah Starega mesta blizu današnjega Velehrada. Metodovi učenci so bili po njegovi smrti pregnani iz Moravske in našli so zatočišče v Hrvatskem primorju ter v Bolgariji. Tu so ohranjali in razširjali dediščino sv. bratov.

Pomen Metodovega dela

Največje delo sv. Cirila in Metoda je oblikovanje slovanskega knjižnega jezika v prevodih bogoslužja, sv. pisma in drugih knjig. Pri tem ima gotovo večje zasluge Metodov brat Konstantin – Ciril, ki je to delo začel in vodil. Po Cirilovi smrti je bila nevarnost, da vse veliko delo propade. In tu se začne velika vloga sv. Metoda, ki je rešil, utrdil in dopolnil zamisel svojega brata. Tri so njegove velike zasluge: organiziral je cerkveno življenje med Slovani, obranil je slovansko bogoslužje v hudih bojih in nasprotovanju in dovršil je delo prevajanja najpotrebnejših knjig.

Metod je bil že po svoji službi v mladosti organizator in sposoben državnik. Te skušnje so mu pomagale pri organiziranju prve slovanske cerkvene province. Iz celote zgodovinskih virov o sv. bratih vidimo, da ni šlo za navadno misijonsko delo in za ustanovitev navadne škofije, ampak za nekaj veliko daljnosežnejšega. Samostojna slovanska cerkvena provinca s slovanskim bogoslužnim jezikom in književnostjo v slovanskem jeziku naj bi bila kulturna in idejna podlaga za samostojno slovansko državo. Slovane naj bi kot kulturen krščanski narod pritegnila v krog samostojnih evropskih narodov. Hkrati naj bi s tem, da bi sprejemali prvine iz vzhoda in zahoda, povezovali krščanski vzhod in zahod. Zamisel se zaradi nasprotovanja Nemcev in nerazumevanja Svetopolka ni uresničila, vendar je njuno delo ostalo temelj književne kulture večine slovanskih narodov.

Slovansko bogoslužje je z veliko silovitostjo in zavzetostjo branil že sv. Ciril in dosegel njegovo odobritev v Rimu. Toda nasprotja so vzplamtela zlasti tedaj, ko je bila ustanovljena slovanska nadškofija s slovanskim bogoslužnim jezikom. Na vse mogoče načine so hoteli uničiti to delo: Metoda so zaprli, ga tožili v Rimu zaradi krivo- verstva, ga očrnili v Carigradu pri cesarju in mu za sufraganskega škofa dali ostrega nasprotnika slovanskega bogoslužja Vihinga. Metod je z veli-

ko vztrajnostjo premagoval vse zapreke in potrpežljivo prenašal nasprotnika Vihinga. Zato njegovo delo tudi po smrti ni moglo biti uničeno.

Gotovo je imel v začetku Metod, ki je bil od mladosti večje slovanskega jezika, velik delež v prevajanju grških knjig v slovanski jezik. Po Cirilovi smrti je sam nadaljeval in vodil delo prevajanja tako, da bi mogla njegova nadškofija zaživeti kot samostojno cerkveno kulturno središče. Zavedal se je moči pisane besede, ki je ni lahko uničiti, kar so pokazala tudi preganjanja po Metodovi smrti.

V Metodovem letu naj bi se v našo versko in narodno zavest bolj vtisnila podoba in delo duhovnih velikanov sv. Cirila in Metoda, soustemeljiteljev evropske kulture. Spoznali naj bi tudi pomen njunih učencev, zlasti kneza Koclja, ki je požrtvovalno podpiral Metodovo delo in zaradi tega postal žrtev nemške maščevalnosti. Čas je, da Slovenci popravimo krivico, ki jo je Kocelj trpel zaradi zgodovinskih okoliščin, in mu v krogu Metodovih učencev damo mesto, ki mu po vsej pravici gre.

France Perko

Cerkev za študente in študentje za Cerkev

Leto 1965 bi lahko označili kot leto, ko se je na nov način začelo delo za versko oblikovanje študentov v Sloveniji? Kako se je to dogajalo?

Inženir Jože predlaga

Za nami je bilo razgibano leto. V jeseni 1965 me je dr. Stanko Perčič, župnik pri Sv. Jakobu v Ljubljani, prosil, če bi prevzel mladinski verouk. Tam se je zbiralo kakšnih 30 mladih, ki bi radi skupaj rasli. Res smo se zmenili za ponedeljkove večere – in lepo je bilo. Zbirali smo se v zakristiji, ki je bila predeljena: večji del je še naprej služil za zakristijo, manjši je bil učilnica. Začeli smo v učilnici, ki pa je kmalu bila pretesna, preselili smo se v zakristijo, nato smo odprli vrata in združili oba prostora in še smo se včasih stiskali. Mladi so se dobro počutili – saj jih je bilo veliko. Prepevali smo, jaz sem jim predaval, nato smo debatirali, na koncu molili in se razhajali – z občutkom, da nam nekaj manjka.

A kaj? Nekoč sem povabil k pogovoru vse, ki jih to muči. Zbralo se nas je kakšnih deset.

Najbolj jasno misel je imel pravkar diplomirani Jože: Narobe se mi zdi, da se hodimo gledat samo v hrbet. Sedimo drug za drugim, poslušamo predavanja, debatiramo s predavateljem gledajoč vanj, vsem drugim, ki so pred nami, vidimo le v hrbet, tistim, ki so za nami, še to ne; nato vstanemo in molimo in govorimo z Bogom, gledajoč v hrbte pred seboj – in se razidemo, ne da bi se spoznali, se povezali, si bili v oporo.

Čutili smo, da je zadel v črno. Začeli smo iskati potov, kako bi to pomanjkljivost odpravili.

Bilo je pomladi 1966. Pomlad je bila tudi v duhovnem oziru. Koncil je bil še povsem svež, malo prej smo v Ljubljani končali »koncilski misijon«, ki naj bi v našo Cerkev vnesel koncilskega duha. Vsepoposod so brsteli novi poganjki, nove oblike verskega življenja. Tudi pri študentih.

Kdaj se je pravzaprav začelo?

Vprašanje bi se bolje glasil: Se je sploh kdaj nehalo?

Že Pij XII je 15. 6. 1952 rekel članom akademskega sveta in slušateljem rimske univerze: »Vodstvo jutrišnje družbe je najbolj odvisno od miselnosti in čutenja današnjih vseučiliščnikov.«

Za večji del izobražencev so odločilna akademska leta. Takrat mlad človek dokončno zavzame svoje izvirno, res osebno, neposneto stališče do sveta in se odloči za svoj enkratni in neponovljivi življenjski nazor.

Cerkev mora oznanjati evangelij »vsemu stvarstvu« – tudi tako pomembnemu delu kot so študentje in izobraženci.

Drugi vatikanski koncil je v Izjavi o krščanski vzgoji zapisal: »Ker je bodočnost družbe in Cerkev tesno povezana z napredovanjem mladine, ki se posveča višjemu študiju, naj škofje... poskrbijo, da bodo tudi na nekatoliških univerzah... središča, v katerih bodo mogli skrbno izbrani duhovniki, redovniki in laiki stalno dajati univerzitetni mladini duhovno in materialno pomoč.«

To so mnogi vedeli že pred koncilom. Pri nas velja posebej omeniti predavanja za študente pri frančiškanih v Ljubljani, ki jih je dolga leta vodil p. Roman Tominec. Največkrat so predavali profesorji z ljubljanske teološke fakultete, a tudi drugi. L. 1962, ko je bil v Ljubljani veliki vse-mestni misijon, so povabili tudi mene. Še danes se spominjam, kakšna gneča je bila v dvorani na frančiškanski porti. Ko sem hotel vstopiti, je nastalo kričanje: Dajte prostor vsaj za predavatelja!

Komaj sem prišel na svoj prostor in sem začel svoje predavanje – z rokami ob telesu. Lahko sem govoril z usti, tudi z glavo sem lahko kaj poudaril – za roke ni bilo prostora. Še bolj pa se spominjam tistega nepopisnega razpoloženja, zanimanja, iz mladih so kar vrele vprašanja, pomisleki in domisleki, pojasnila, tudi dovtipi – vse v tako veselem in sproščenem ozračju, v smehu in resnobi, da se je kar čutilo: To je tisto, česar študentje potrebujejo. Stojijo pred življenjem in hočejo videti smisel, cilj, konec vsega.

Leto pozneje pri Sv. Petru v Ljubljani. Prezgodaj umrl Miro Perme je vodil »šempetersko skupino«, ki je takrat bila kar »pojem«. Niso imeli predavanja, temveč le pogovore, skupne molitve, čim več življenja v skupnosti. »Teorijo dobite pri frančiškanih, prakso pa pri nas«, jim je govoril Miro. Zaželeli so si duhovne obnove in me prosili, da jo vodim. Osem večerov smo se srečevali, prihajali so tudi gostje od drugod in dvorana je bila spet premajhna.

Tudi v začetku omenjeni inž. Jože je izšel iz te skupine in si je želel nekaj podobnega: OBČESTVO, skupnost mladih, ki hočejo ne le razpravljati o krščanstvu, temveč ga živeti – skupno, drug ob drugem, drug od drugega, v medsebojnem prijateljstvu in opori. Prav »šempeterska skupina« je bila morda najbolj izrazita od podobnih skupin, ki so same od sebe, brez kakšnih smernic od zgoraj, začele vznikat po raznih župnijah v Ljubljani, Mariboru, Kranju, na Primorskem, na vseh straneh. Delovale so na različne načine, vsaka je iskala svoj pot, novo pot – in ko sem l. 1965 začel delati pri Sv. Jakobu, smo duhovniki in še bolj študentje začutili potrebo, da se pogovarjamo, se posvetujemo, si izmenjujemo izkustva in poglede in tako bogatimo življenje naših skupin.

Kaj smo hoteli? Našo misel je prvi jasno izrazil Drago Klemenčič, ki je že takrat delal pri Družini: Študentje ne smejo biti le objekt evangelizacije, temveč tudi in predvsem njen subjekt. Moramo jim dati možnost, da sami čim bolj razvijejo svoje darove, globlje razumevanje vere, apostolsko zavzetost, odgovornost za druge. Zato naj »predavanja« prerastejo v »občestva«, v manjše skupine, ki bodo omogočale vse smeri razvoja mladega človeka, ne le pasivno sprejemanje »resnice«. Prav to pa je hotel tudi – koncil.

»Koncilski misijon«

Priložnost, da to preizkusimo v praksi, se je prav takrat pokazala. Nadškof Pogačnik se je

vrnil s koncila poln navdušenja in tudi odgovornosti, kako bo koncilski duh čim bolj poudarjeno prenesel v Slovenijo. Po daljšem razmišljanju so se v Ljubljani odločili za »koncilski misijon«, ki bo res koncilski: najprej po vsebini, ki naj bo vzeta iz glavnih koncilskih dokumentov; a tudi po obliki, ki jo je določala glavna misel koncila: Cerkev je božje ljudstvo. Misijonsko geslo se je glasilo: Božje ljudstvo v novem svetu. Zato naj oznanja vse božje ljudstvo. Po ljubljanskih cerkvah so se zbirali ministranti, otroci, ključarji (župnijskih svetov še ni bilo), zakonci in drugi in so tudi sami kaj povedali vrstnikom. Največjo novost, kar senzacija so prinesla srečanja izobražencev pri Sv. Trojici v Ljubljani, ki so skoraj ves program sami pripravili. Za njimi so prav tam začeli svoj misijon mladi – skupaj s študenti – in takrat so prvič tako bolj slovesno in »uradno« zadonele verske popevke, izpovedi, pričevanja, s katerimi mladi danes izražajo svoj svet. Meditacije. Bogoslužja. Občestvenost. Mladostna svežina vere in upanja – protest proti materialistični grozi praznine in nesmisla. Hotenje polnosti in globine – ki se najde v Kristusu.

Vso ljubljansko škofijo je zajel kot nekaj val, ki je pljusnil nato čez Slovenijo. Povsod so nastajale mladinske skupine, prirejale se večje mladinske prireditve, v katerih so mladinska občestva izražala svoja iskanja.

Kmalu za tem je bil ustanovljen Medškofijski pastoralni svet, ki naj bi spremljal in usmerjal duhovna dogajanja v vsem slovenskem prostoru. Kot eno prvih nalog je začutil potrebo, da ustanovi posebno komisijo za študente. S tem je to delo dobilo tudi uradno potrditev in obliko.

Teološki tečaj za laike

Študentska občestva so se množila. Po načelih skupinske dinamike niso bila več tako množična, saj se v manjših skupinah lepše razvijajo medsebojni osebni stiki. Katera so bila številnejša, so se delila v podskupine.

Za osebno zorenje je bilo poskrbljeno. Za globljo teološko izobrazbo, ki jo je priporočil koncil v omenjeni Izjavi o krščanski vzgoji, pa to ni bilo dovolj. Na raznih posvetih, kamor so občestva pošiljala svoje zastopnike, je bilo kar naprej zahtevano, naj se jim omogočijo tudi močnejša intelektualna in s tem tudi čustvena doživetja.

Novembra 1967 smo zato pripravili 12 večerov s predavanji na Teološki fakulteti v Ljubljani. Profesorji so radi obljubili sodelovanje, če bo le

kaj slušatelj, vsaj dvajset do trideset. Prvi večer jih je bilo – 250. Stara predavalnica je bila vse prej kot primeren prostor, a število je še naraščalo, zasedli smo hodnike, nato ozvočili druge učilnice.

Po štirih letih je bila okvirno obdelana vsa glavna filozofska in teološka snov. Naj začnemo znova – za študente, ki zdaj prihajajo? A kaj s tistimi, ki so po štirih letih šele prav začutili željo po še globljem poznavanju miselnih tokov človeštva?

To nalogo pa je moral rešiti novoustanovljeni MOŠ – Medškofijski odbor za študente. Tečaj je razdelil v dva dela: v enem so se še naprej obdelovala osnovna teološka vprašanja v dveh ali treh letih in to je nekak osnovni teološki tečaj za tiste, ki si tega žele; teološki tečaj za laike pa je postal tečaj o perečih teoloških vprašanjih, ki so vedno nova. Ta še sedaj močno oblikuje duhovno podobo slovenskega krščanstva.

Medškofijski odbor za študente

Tako je položaj dozoreval za to, da je delo med študenti dobilo tudi bolj organizirano obliko, ne več le kot ena od komisij Medškofijskega pastoralnega sveta, temveč kot pravno utemeljena pastoralna enota.

Poleg teološkega tečaja so se pojavili še tečaji o krščanskem zakonu, nato o sakralni umetnosti; posebno pozornost je zbudil tečaj o medicinsko etičnih vprašanjih. Študentom so bili omogočeni dnevi zbranosti predvsem v Srednji vasi, a tudi pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah, na Mirenskem gradu in drugod. Spominjam se lepega romanja v Stično takoj po prvem teološkem tečaju, romanj peš na Brezje itd. V Ljubljani in Mariboru so bile vpeljane posebne maše za študente ob nedeljah in tudi ob delavnikih. Vsako leto je bila duhovna priprava pri Sv. Trojici v Ljubljani pod imenom velikonočne konference, kjer se je zbiralo mnogo študentov in starejših izobražencev. In še kaj.

Vedno bolj razvejeno delo je zahtevalo, da so študentje sami prevzemali vedno več odgovornosti. Seveda ni šlo vse gladko. Tudi na napakah smo se učili. Tako se spominjam raznih »volitev«, ko smo iskali sodelavce za to ali ono stvar. Hoteli smo dati vsakomur priložnost, da se izkaže, in stvar povsem prepustili »ljudski volji«: naj kdorkoli predlaga, kogarkoli hoče. Nekdo je predlagal prvega, ta ni sprejel. Nato so predlagali tistega, ki je sedel zraven njega; ko še ta ni sprejel, je prišel na vrsto – tretji po vrsti. Ta je sprejel, bil sogla-

sno izvoljen, prikimal – in nikoli več ga nismo videli. Uvideli smo, da je treba kandidate bolje izbirati med tistimi, ki so že kaj pokazali, in nato voliti samo med takimi, ki so že vnaprej dali soglasje k morebitni izvolitvi.

Vrhunec tega dogajanja – po mojem občutku – je bilo plenarno posvetovanje zastopnikov vseh študentskih občestev v Nazarjih poleti 1969. Tri dni smo skupaj reševali vse za nazaj in za naprej in se v lepem razpoloženju in ubranosti sporazumeli o osnovnih smernicah in oblikah tega dela, ki z raznimi dopolnitvami veljajo še danes, po 15 letih. Uradna ustanovitev MOŠ-a 1971 je le potrdila tisto, kar je bilo ustvarjeno v Nazarjih.

Za prvega »medškofijskega asistenta« je bil 1971 imenovan Rudi Koncilija.

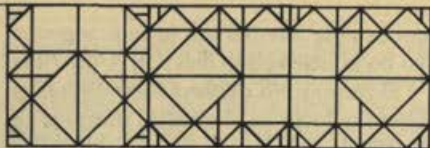
Vsak razvoj pa pozna tudi »krize rasti«. To živo študentsko gibanje je bilo priložnost, da se zbude mnoge speče sile, med njimi tudi kakšna, ki še ni bila povsem domišljena in zrela – kakor je to povsod. Sicer pa ne mlajši ne starejši nismo bili vajeni tako dinamične rasti in se včasih nismo najbolje znašli v situacijah, ki so kdaj pa kdaj nastopale povsem nenapovedane. K sreči smo znali ohraniti zdravo presojo in ni prišlo do večjih tragedij; kakor so jih poznali ponekod na Zahodu, ko so cela študentska gibanja odšla v smer, ki je vodila proč od Kristusa.

Naj naša študentska občestva še naprej zorijo ter rodijo najlepše sadove: samostojne osebnosti krščanskih izobražencev, ki jih sedaj ni tako redko srečati po Sloveniji.

Spominjam se duhovnika, župnika industrijske župnije, ki je pred 20 leti tožil: »V naši tovarni ni med skoraj dvatisoč zaposlenimi nobenega vernega inženirja ali vsaj tehnika. Kako to vpliva na delavce, ki prihajajo z vernega podeželja!«

Upamo, da je danes takih primerov precej manj.

Miha Žužek

Slomškova »Blaže in Nežica« pod drobnogledom

Letos mineva 142 let od izida prve izdaje Slomškove knjige **Blaže in Nežica v nedelski šoli**. Ker je šla tiho mimo 140-letnica, naj se dela zdaj spomnimo, omenimo nekatera novejša dogajanja, opozorimo na tisto, kar bi bilo treba še razčistiti in ga natančneje opredelimo.

Vinko Brumen, ki je poleg Ivana Grafenauerja zelo dober poznavalec tega dela, pravi, da je »Blaže in Nežica« (odslej: BN) prvič izšla v bohoričici v Gradcu 1842 v 4000 izvodih.¹ Na njeni naslovni strani (2) je krajevni zaznamek: »V Celi 1842« (bohoričica), na str. (4) pa je naveden tiskar: »Natisk ino papir od Andréja Lajkama naslednikov v Gradci«. Krajevni zaznamek (V Celju) je čisto pravilen, ker je bila knjigo založila okrožna glavna šola v Celju. To dokazuje osnutek Slomškove okrožnice od 31. julija 1841, v katerem vabi stanovske tovariše in šolnike na prednaročilo knjige, da bi bila cenejša, in pripominja, da misli prepustiti lastninsko pravico s prodajo vred okrožni celjski glavni šoli, ki naj bi po poravnanih tiskarskih stroških z ostalim izkupičkom kupila potrebne knjige in muzikalije za preparante (učiteljske kandidate) na tej šoli.² Kadar založnik *ni tiskar* in bivata v različnih krajih, se po bibliografskih predpisih oziramo pri krajevnem zaznamku na bivališče založnika; zato je torej pravilneje, če rečemo, da je izšla knjiga prvič v Celju, na tiskarja pa lahko posebej opozorimo.

Knjiga je doživela velik uspeh, saj je bilo razprodanih 4000 iztiskov pred marcem 1848, ker je izšla 1848 pri J. Blazniku v Ljubljani druga izdaja že v gajici in v 2000 iztiskih, tretjič pa je bila natisnjena z daljšim uvodom l. 1857 pri J. Leonu v Celovcu. Ker doslej še nisem zasledil števila primerkov tretje izdaje, bi se morda s trudom le ugotovilo. Gotovo pa nad 6000 iztiskov ni ostalo v slovenskih župnijah lavantinske škofije na Štajerskem in Koroškem, ampak so jih pokupili tudi v drugih tedanjih pokrajinah na Slovenskem. Slomškov življenjepisec dr. A. Me-

dved pravi, da so 80 primerkov naročili v Moskvi in da je knjiga dvakrat izšla v ruščini, praški kardinal Schwarzenberg pa jo je dal prevesti v češčino.³ Isto pravi 11 let kasneje dr. J. Bezjak.⁴ Brumen o tem dvomi, češ da za te prevode nimamo dokazov.⁵ Ker noben avtor ni navedel vira, bi bilo treba to še raziskati.

Ko Slomškovi življenjepisci, naši pedagogi in slovstveni zgodovinarji pišejo o »Blažetu in Nežici«, bolj opisno ocenjujejo njeno vrednost glede na ostala Slomškova dela (krona vseh njegovih del;⁶ najodličnejše delo, ki mu je prineslo nesmrtnost;⁷ naimenitnejše delo... metodična knjiga za višji oddelek;⁸ prelepa učna knjiga, namenjena učiteljem in učencem⁹ itn.), izčrpne natančne opredelitve skoro ne najdeš, pač pa celo napačne. Tako sem predlani bral v tedniku 7 dni, da je »Blaže in Nežica« naša prva čitanka (podčrtal A). Ko bi bila novinarka D. Zvonar napisala, da je to naša prva čitanka za začetne nedeljske šole, bi oznaka za silo ustrezala, tako pa je dvomljiva in škodljiva, ker bralca, ki dela ne pozna, zavaja.

Neustrezno oznako najdeš tudi v prvi izdaji Enciklopedije Jugoslavije pod geslom »Čitanka«: »K zelo pomembnim učbenikom za ljudske šole spada Slomškov učbenik Blaže in Nežica v nedeljski šoli.«¹⁰ Vsekakor je to res pomemben učbenik, toda za to posebno vrsto »ljudskih šol«, namreč za naše začetne nedeljske šole.

Kot vidimo, sta obe opredelitvi slabi zaradi površnega označevanja tedanjih elementarnih šol, zato si jih vsaj bežno ogledajmo! Po drugem avstrijskem šolskem zakonu, imenovanem »Politična šolska ustava« (1805), ki je veljal z nekaterimi dopolnitvami vse do l. 1869, je bilo Cerktvi vrnjeno najvišje vodstvo in nadzorstvo šol, vrhovna dunajska šolska oblast (študijska dvorna komisija do 1849, nato ministrstvo za uk in bogočastje) pa je z deželnimi šolskimi oblastmi na gubernijskih nadzorovala, kako se zakon uresničuje ter odločala o pomembnejših šolskih zadevah: ustanavljanju šol in organizaciji pouka, učnem jeziku, učbenikih, izobraževanju učiteljev itn. Šolstvo škofije je vodil škof, konzistorij s škof. šolskim nadzornikom, ki ga je na konzistorijev predlog potrdil cesar. V okrožjih so odločilno vplivali na šolstvo okrožni šolski nadzorniki (v Celju npr. opat, v Novem mestu prošt itd.) z glavariji, v okrajih so vodili in nadzirali šole dekanjski šolski nadzorniki, ki jih je na konzistorijev predlog potrjeval gubernij (deželna vlada), v župnijah so bili šolski nadzorniki župniki.

Elementarne šole so bile fevdalne, neenotne s tremi vrstami šol (trivialke, glavne šole in normalke), z različno zahtevnimi predmetniki in učnimi načrti. Uradno so imenovali vse te šole do sedemdeset let »nemške«, da bi se razločevale od latinskih šol (gimnazij) pa tudi zato, ker naj bi bil učni jezik čimprej nemški.

Najmanj znanja so dajale pretežno enorazredne podeželne trivialke; l. 1810 so bile namreč na Kranjskem

samo štiri dvorazrednice z dvema učiteljema in učilnicama. Učile pa so: branje in pisanje, osnove računstva, lepomisje, nekaj posvetne moralke, verouk in petje. V dvorazrednicah so samo verouk učili v slovenskem jeziku.

Trirazredne glavne šole – v pozni predmarčni dobi štiristopenjske – so pripravljale učence s tremi razredi za nadaljnji gimnazijski ali učiteljski študij, z naslednjim za obrt. Te šole so delovale v okrožnih mestih in samostanih in bile pretežno nemške. Na boljših glavnih šolah, med drugim tudi na celjski, so bili tudi pedagoški tečaji za usposabljanje učiteljskih kandidatov. Učni jezik je bil nemški.

Sprva štirirazredne, kasneje pet- in večstopenjske normalke so bile samo v štirih deželnih (kronovinskih) glavnih mestih, imele so še zahtevnejši predmetnik, usposabljal učence za gimnazije, z nekajmesečnimi tečaji pa bodoče učitelje vseh treh vrst teh šol. Učni jezik je bil seveda nemški. Jožef Walland (ne Balant in ne Valant; po rojstni knjigi župnije Radovljica v ljubljanskem nadškofijem arhivu Walland), ljubljanski škof. šolski nadzornik, kasnejši goriški škof in nadškof ter metropolit ilirski, pa Matevž Ravnikar sta se brezuspešno zavzemala za triletno učiteljsko izobraževanje v maternem jeziku, dosegla pa sta, da je od 1818 poučeval Franc Metelko v Ljubljani učiteljske kandidate metodiko v slovensčini in je bila tudi predmet zaključnega izpita. To pa je ugodno vplivalo tudi na vsakdanje šolstvo Goriške, beljaškega in celovškega okrožja. Šele po l. 1805 so morali opravljati učiteljski pomočniki po enoletni praksi usposobljenostne izpize pred komisijo pri škof. konzistorijih in so od gubernijev dobili t. i. potrjene dekrete za stalnost pa nekoliko boljše plemke.

Zaradi komaj pet odstotnega šolskega obiska je zakon (1805) priporočal ustanavljanje t. i. **nedeljskih ponavljalnih šol**, ki naj bi jih obiskovala vsa mladina po končani šolski obveznosti od 12. do 18. leta starosti, učno snov poglobljala in ponavljala. Ker je bil pouk le ob nedeljah in zapovedanih praznikih, so dobile ta naziv. Šole iz različnih vzrokov (dolgotrajnost, pomanjkanje učiteljev idr.) niso zaživele; zato je 1816 študijska dvorna komisija odredila, da jih mora obiskovati vsa mladina do 15. leta z izjemo gimnazijcev, tistih, ki so končali 3. razred glavne šole, in tistih z domačimi učitelji. Te šole so bile torej obvezne, v najboljšem primeru dvojezične, sicer pa nemške, zato imenuje Slomšek te učence »nemški ponavljanci« s poukom pred poznim cerkvenim opravilom (BN, 100).

Zavoljo mnogih analfabetov in iz odpora do ponemčevanja slovenske mladine s šolo so začele nastajati ob podpori narodno zavedne duhovščine na podeželju na Kranjskem in Primorskem ok. 1810, na Štajerskem in Koroškem pa nekako v tridesetih letih **začetne nedeljske šole**. Bile so neobvezne, brezplačne in slovenske. Poučevali so navadno ob nedeljah in praznikih, ko učenci niso

delali na poljih, redkeje pa ob delavnikih. Učili so kaplani, kjer pa je bila v kraju vsakdanja šola, tudi učitelji. Ponekod so učili le brati, računati in peti (1. razred), drugod tudi pisati, slovnico, nemščino in realije (za 2. razred). V župniji je nadzoroval šolo župnik, v dekaniji dekan. Šole so vzdrževale župnije ob podpori vernikov, ki so poskrbeli za kurjavo, les za opremo, za cenene obrtne storitve, premožnejši pa tudi za učne pripomočke (kreda, papir, tablice, učbeniki), ki so jih dobivali revnejši učenci.

Šolska posvetna oblast teh šol ni podpirala, saj so bile brez odobrenih predmetnikov in učbenikov, zato so sprva uporabljali abecednike in berila vsakdanjih šol. Slovenskih abecednikov pa je bilo že precej: Vodnikov, Debevčevi, Primicova, Ravnikarjev, Metelkov idr. Prerodno zagreti duhovniki pa so spisali tudi nekaj slovenskih abecednikov *prav za začetne nedeljske šole*: Peter Budin je izdal na svoje stroške v Zgoniku na Primorskem 1808 *Novi ključ ali tablo za branje inu pisanje*, Peter Dajnko *Začetek vičenje slovenskega po nedelah...* (Radgona 1816), menda isti *Bukvice za šoli odrasteno mladost* (Gradec 1819), Simon Rudmaš *Navod za nedeljske šole. Kako je potreba učiti?* (Gradec 1830), Peter Musi *Navod v branje za mladost nedeljskih šol* (Gradec 1832).

Slovenske učbenike so nekako do tridesetih let potrjevali samo škofijski ordinariati, zato se uradno niso smeli uporabljati v šolah. Zavoljo tega pa se je začel ljubljanski škofijski konzistorij po l. 1814 boriti ob podpori svojih članov (Jožef Waland, Matevž Ravnikar, Jurij Gollmayer) in članov goriškega škof. konzistorija (Valentin Stanič, Peter Budin) s prosvetnim cenzurnim uradom ljubljanskega gubernija za slovenske učbenike ter 5. 1. 1823 dosegel dovoljenje dunajske študijske dvorne komisije za tisk in uporabo slovenskih učbenikov v začetnih nedeljskih šolah. Po nadaljnjem boju pa je isti škof. konzistorij dobil 26. 5. 1829 dunajsko dovoljenje za uporabo slovenskih učbenikov tudi v vsakdanjih trivialkah s pretežno slovenskimi učenci. Tako so bile začetne nedeljske šole vsaj na Kranjskem indirektno uradno priznane. Čeprav lavantinski in krški (celovski) škof. konzistorij ljubljanskega v tem boju nista podpirala, je zmaga ljubljanskega ugodno vplivala tudi na hitrejši razmah teh šol zlasti v slovenskem delu lavantinske škofije na Štajerskem in Koroškem. In tem šolam je bil namenjen abecednik koroškega rojaka Simona Rudmaša, tedanjega ravnatelja celjske glavne šole, in abecednik

šoštanjanskega učitelja Petra Musija. Za oba je Slomšek prispeval poučno pesem »Boštjan goljfan«, v Musijevem »Navodu« pa je popravljaval tudi vsebino, zato pa sta Matija Čop¹¹ in dr. A. Medved¹² pripisala avtorstvo Slomšku.

Do zamenjave avtorstva pa je kaj lahko prišlo, ker doslej ne poznamo nobenega primerka Rudmaševega »Navoda« in vemo o njem le to, kar je v površnem opisu povedal A. Medved, na Musijevem »Navodu« v branje za mladost nedeljskih šol (1832) pa je Musi podpisan pod nemškim uvodom, vlepljenim za naslovno stranjo, samo na nekaterih primerkih. Obe knjižici sta zbudili pozornost naših bibliografov (M. Čop, dr. F. Simonič, dr. J. Šlebinger), slovstvenih zgodovinarjev (K. Glaser, dr. F. Ilešič, dr. I. Grafenauer), pedagogov (J. Brinar, dr. V. Brumen, I. Andoljšek) in knjižničarjev, ker Slomšek petkrat navaja pod robom v »Blažetu in Nežici« »Navod« brez avtorja in letnice izdaje (BN 1842, str. 3, 41, 204, 208), na str. 3 pa tudi v tekstu kot »Navod za nedeljske šole«, kjer se sklicuje na svojo poučno pesem »Boštjan goljfan« in na berilce Oblačilo nedolžnosti. Pesem poje o Boštjanu, ki je podedoval veliko premoženje, zanemarjal šolo in ostal nepismen; zato ga je vse goljufalo, da je na stara leta beračil. Berilce pa govori o deklici Katinki, ki je na bratovi svatbi popacala oblecko in hudo jokala, pri kasnejših onesaženjih pa vedno manj. Mati jo pouči, da bo tako tudi z nedolžnostjo, zato naj se varuje prvega padca. Oboje je v Rudmaševem in Musijevem »Navodu«, zato pa je Medved po pesmi o Boštjanu pripisal Rudmašev »Navod za nedeljske šole« (1830) Slomšku. Drugi raziskovalci (Ilešič,¹³ Šlebinger,¹⁴ Simonič,¹⁵ Brumen¹⁶) so vsi razen Brinarja¹⁷ istovetili Rudmašev »Navod« z Musijevim »Navodom« (1832), češ da je Rudmašev »Navod« (1830) le prva izdaja Musijevega »Navoda« v branje za mladost nedeljskih šol (1832). Šele Grafenauer je po natančni preiskavi vsebine obeh abecednikov, arhivskih virov in dotedanje literature ovrgel Brinarjevo mnenje, češ da je Slomšek navajal Musijev »Navod« (1832) in pritrldil Medvedu, Ilešiču, Šlebingerju ter Brumnu, ki so trdili, da je navajal Rudmašev »Navod« (1830). Zatem pa je dokazal, da je »Navod za nedeljske šole« (1830) spisal Simon Rudmaš, ne pa Slomšek in ne Musi.¹⁸

Dosedanji raziskovalci so ugotovili te izdaje Musijevega »Navoda« v branje za mladost nedeljskih šol: 1832, 1840?, 1845, 1847, 1849, 1852. Naj omenim, da sem jaz našel januarja 1951 v

košu za smeti novomeške Študijske knjižnice M. Jarca dotlej neznani defektni primerek iz l. 1839 ali 1840 in ga tu hranijo (sign. 7343), septembra 1955 pa sem našel v trezorju celjske Študijske knjižnice primerek iz l. 1832 z vlepljenim Musijevim nemšim uvodom, namenjenem učiteljem, kjer se hrani (sign. 17.154). Primerek sta poznala kot last rajhenburške šole Brinar in Ilesič, nato ga je dobil na neznan način celjski dr. Georg Skoberne (ex libris), po zaplembi njegove knjižnice je prišel primerek v celjski Okrajni zbirni center in od tam v celjsko Študijsko knjižnico. Primerka iz l. 1832 brez uvoda sta v Narodni in univerzitetni knjižnici ter Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani, primerek iz l. 1849 je v novomeški ŠK (sign. 16. 831), primerki ostalih izdaj se doslej niso našli. Opozarjam, da je tudi v 1. izdaji Enciklopedije Jugoslavije¹⁹ zamenjan Musijev »Navod« z Rudmaševim, kjer je rečeno: »Prvo metodično urejeno knjigo je priredil učitelj Peter Musi iz Šoštanja (*Navod za nedeljske šole. Kako je treba učiti*, 1830)« ter s tem napako popravljam.

Vrnimo se po tem daljšem, a potrebnem ovinu k Slomškovi knjigi! Avtor je gotovo živo čutil potrebo po njej, ker do 1842 ni bilo nobenega ustreznega berila zanje. V predmarčni dobi sta sicer obstajali berili za nižjo in višjo stopnjo vsakdanjih trivialk (Male povesti za šole na kmetih) v prevodu M. Ravnikarja in J. Aliča ter nemško berilo kanonika J. Mih. Leoharda v slovenskem prevodu F. Metelka, Bl. Potočnika idr.: (*Berilo za drugi klas malih šol na kmetih*) – a Slomšek posebno z zadnjim ni bil zadovoljen. Dejal je, da je za 2. razred pretežko, za naslednji prelahko, dalje da je neživiljenjsko, kot prevod našim razmeram neustrezno, vsebinsko neprimerno ter jezikovno leseno.²⁰ Ocena je objektivna. Slomšek je namreč berili dobro poznal, ker je kot spiritual (duhovni vodja) v celovškem semenišču (1829–38) učil bogoslovce poleg slovenščine tudi metodiko slovenskega branja in pisanja, namenjeno pouku v začetnih nedeljskih šolah, katerih ustanavljanje je bogoslovcem vneto priporočal s poučevanjem vred. To je menda počel v okviru katehetike, ki se je v teh letih že poučevala v bogoslovju, prej pa v normalkah.

Kot župnik in dekan v Vuzenici (1838–44) ter kot okrajni (dekanjski) šolski nadzornik pa je Slomšek tudi dobro spoznal vsakdanje šole in sodil, da so mračne pa neprikupne, neživiljenjske in verbalistične. Ker namreč učenci nemškega pouka niso razumeli, so se učili vsega na pamet

ter se večina ni naučila niti toliko slovenski brati, da bi doma starešem prebrala nedeljski evangelij. Zato je škoda časa in denarja za tako šolo! In prav to napako je malo kasneje Slomšek pomolil pod nos v Novicah šolskim oblastem: »Skerbni in modri duhovski pastirji so spoznali, da se slovenski vinograd po nemško ne obdeluje prāv, kēr se Slovenci ponemčiti ne morejo, in da se ljudstvo tako izobrazilo ne bo, ne dobilo praviga Bogu in ljudēm prijetniga obraza... Jeli so otroke naprej slovensko učiti, in za slovenskim naukom nemško saditi. Šole so oživele, se pomnožile in se po deželi hitro poznale...«²¹ Seveda je mislil Slomšek na začetne nedeljske šole, saj dalje pove, da ima na Štajerskem največ zaslug zanje Jurij Alič, da je začela delovati najprej taka šola pri Novi cerkvi pod vodstvom dekana Jožefa Jakominija, bila pa je tudi v Celju od 1829 itn. Slomšek je dobro poznal tudi potrebe nedeljskih šol, saj je včasih poučeval namesto kaplana Jakoba Prašnikarja v njegovi šoli na Ponikvi, na Biželskem, kjer je kot kaplan (1825–27) ustanovil začetno nedeljsko šolo, in na omenjeni šoli v Novi cerkvi, ko je bil kaplan v Strmcu (1827–29) v neposredni bližini. Vse te izkušnje je upošteval v »Blažetu in Nežici«.

Rokopis je končal jul. 1841 in ga je odobril le lavantinski škofijski ordinariat, ne pa dunajski šolski cenzurni urad; zato je bila »Blaže in Nežica« *neuraden učbenik*. In ko je lavantinski škofijski ordinariat 1845 prosil pristojno šolsko oblast, da bi smeli uporabljati knjigo tudi v nedeljskih ponavljalnih šolah, ni dobil dovoljenja.²³

Delo je Slomšek načrtno sestavil. Okvir tvori povest o družini bajtarja in priučenega zidarja ter mizarja Tomaža Mlinariča z ženo Anko in otrokoma Blažetom pa Nežico, vanj pa je vložena učna snov za višjo stopnjo (2. razred) začetnih nedeljskih šol. Snovi za 1. razred ni, ker je zadoštovala v omenjenem Rudmaševem »Navodu«. Šola je postavljena v farno središče *Slavina*. Brumen pravi,²⁴ da je to namišljen kraj, imenovan takó, ker je bila ta šola slovenska. Grafenauer²⁵ pa dokazuje, da se za Slavino skriva *Ponikva*, bližnja vzpetina za farno cerkvijo *Homec*, da je kraj s Slomšku priljubljeno cerkvico sv. Ožbalta itn. Temu v prid govori Slomškov opis zaključne skušnje po končani šoli, ko pravi, da so šli šolarji v procesiji za dekanom pod lipo, ki je stala pred cerkvijo, kjer so dobili odličnjaki knjižna darila. Na Ponikvi je še danes pritlična stavba zahodno od cerkve, ki jo imenujejo ljudje »stara šola«, in tu je stala velika lipa, ki jo je menda 1957 podrl

vihar. Dalje pravi, da je ob zaključku skušnje za slovo zvonilo na Slavini in Homcu (BN, 249 in 252). Brumen²⁶ misli, da je zaključek šolskega leta opisan po zaključku na šoli v Špitaliču, kjer je bil župnik Slomšekov prijatelj Matija Vodušek. Morda, mislim pa, da je Slomšek upošteval tudi lastno skušnjo, ki je bila na Ponikvi pod orehom sredi vasi, in so ga 1965 podrli, en del pa prepariran stoji poleti v niši na južni strani cerkve.²⁷

Šolsko leto je trajalo od nedelje po vseh svetih do sv. Mihaela (29. sept.). Vmes je bil dober mesec počitnic. Prvo polletje so zaključili na belo nedeljo po veliki noči s slovesno skušnjo in je spraševal učence župnik, drugo polletje na dan sv. Mihaela z bolj slovesno skušnjo in je spraševal šolarje dekan ter razdelil odličnjakom knjižna darila. Tudi Blaže in Nežica sta dobila različni verskovzgojni knjižici z značilnim posvetilom: »*Za popotnico skoz nevarno življenje Blažetu Mlinariču, pridnimu šolarju 1832*«; z enakim tudi Nežica. Pouk je torej potekal v letu 1832, kar Slomšek še dvakrat omenja (BN, 57 in 58). Odgovor na vprašanje, ali so poučevali nižjo in višjo stopnjo – po Slomškovo prvošolce in drugošolce – skupaj ali ločeno, Slomšek nekoliko zaplete, ker so prvo uro po božiču v šoli oboji, vendar kasneje pove (BN, 100), da so prvošolce poučevali pred popoldanskim krščanskim naukom, drugošolce pa po njem. Pri skupnem pouku bi bile namreč še večje težave, ker sta že takó poučevala navadno izmenoma po pol ure učitelj in kaplan, in sicer učitelj t.i. »tehnične predmete« (branje, pisanje, računanje, petje) ali bolj kulturne veščine, kaplan pa »za življenje važne«, tj. vzgojne predmete, ker pravi vzgojitelj je bil v tedanji dobi duhovnik, učitelj pa le njegov – po Slomškovo enakovreden – pomočnik.

V knjigi je 52 poglavij, kolikor je v letu nedelj, a samo 39 šolskih lekcij, ker 12 poglavij zavzema povest, eno pa je bilo namenjeno prvošolcem. Ostalih 12 ur pa so porabili za obravnavo povesti in za ponavljanje učne snovi, kar je povedal Slomšek v že omenjenem osnutku okrožnice za prednaročilo knjige.

Povest se začinja na Tomaževo (sv. Tomaž, škof, 29. decembra), ko proti večeru utone sin kamenskega graščaka Lojze. Ker ga rešita Blaže in Nežica ter pri kaplanovem in učiteljevem obisku okrevajočega Lojzeta gladko bereta omenjeno čtivo iz Rudmaševega »Navoda«, prideta ob graščakovi podpori in s kaplanovim privoljenjem 8. januarja 1832 v šolo kar med drugošolce. Ta datum potrjuje njun oče Tomaž Mlinarič, ki ta

dan pripoveduje pri kosilu, da je pri zgodnji maši pridigoval kaplan Jakob (Slomšek je najbrž mislil na Prašnikarja) o Janezu Krstniku (BN, 5), ker je ta nedelja namenjena spominu Kristusovega krsta. Če prešteješ nedelje od 8. jan. do 29. sept. (sv. Mihael), jih je 39, kolikor je v knjigi lekcij. Slomšek je torej dobro računal, pozabil pa je na to, da je za začetek šolskega leta (BN, 9 in večkrat) določil nedeljo po vseh svetih. Zato bi bilo pravilneje, ko bi bil začel povest z novembrom. Podoben anahronizem je, da avtor govori o božičnih praznikih tri nedelje po Tomaževem, sicer pa je pazil na časovno potekanje dogodkov v povesti.

V tej šoli je bilo slišati večkrat zdrav humor, lahko ironijo in pogosto petje – pravo nasprotje predmarčne vsakdanje šole! Učitelj in kaplan se namreč večkrat prismejeta v šolo, se ponorčujeta iz nemškutarjenja, mazaštva in praznoverja, po pouku pa pogosto pojeta z učenci, saj se Slomšek kar devetkrat sklicuje pod robom v knjigi na pesmarico z napevi Matije Ahacila (»Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane«, 1833, 1838²) in z nekaterimi njegovimi šolskimi pesmimi ter petkrat na druge vire. Slomšek kot navdušen pevec – učil se je gosli in klavir – je menil, da petje razveseljuje, blaži srce in vpliva na čustva, ki zelo podpirajo voljo kot usmerjevalko naše dejavnosti.

Predmetnika in učnega načrta Slomšek sicer ni prikazal, vendar sta delno razvidna iz učnih enot. Učili so, kar je tedanji dolnještajerski človek, zlasti kmet potreboval v življenju: *pisanje malih* in *velikih črk* ter nekaj pravopisa (velika začetnica); *računstvo* s številčnim obsegom do milijarde, vse računske operacije z merami s posebnim ozirom na kmečke potrebe; *lepo vedenje*; *higieno* (osebna in stanovanjska snaga, počitek, zdrava prehrana in pijača s pobijanjem alkoholizma, bolezni, posebno nalezljive, nega bolnika, zdravnik in domača zdravila s pobijanjem mazaštva ter praznoverja, prva pomoč utopljenca, obešenca, zmrznjenemu, zastrupljenemu in od strele zadetemu); *somatologijo* z *osnovami psihologije* (človeško telo in duša); *poslovno spise* (pismo, prošnja, potrdilo, ki so ga dajali gospodarji poslom ob novem letu pri menjavi zaposlitve, receptis, zadolžnica, pobotnica, računovodska knjiga, testament idr.); *državoznanstvo* (državna in deželna oblastva, dolžnosti in pravice državljanov); *regionalni in matematični zemljepis* (svetovne celine, evropske in avstrijske, zemlja, sonce, luna in mene s posebnim ozirom na vremenske pregovo-

re in vraže); nekaj *prirodoslovja* (ogelj, voda, zrak, oblaki, slana, toča); *kmetijstvo* (živinoreja s posebnim ozirom na živalske nalezljive bolezni in sadjarstvo) ter *gospodinjstvo*; *prirodopis* (ptice, psi in steklina, nekatere zdravilne in strupene rastline; *nemščino* s slovensko razlago ter *petje*.

Vsa ta *preobsežna učna snov* glede na skopo število učnih ur je razvrščena skozi šolsko leto deloma po logični zgradbi predmetov (branje, pisanje, računstvo, nemščina, poslovno spisje, državoznanstvo), deloma po priložnostnih vidikih: letni časi, večji cerkveni prazniki, izredni farni dogodki (pust, griza, cepljenje koz idr.).

Učne ure obsegajo navadno po dve učni enoti. Učitelj namreč omenja v začetku ure kak dogodek v župniji in nato z boljšo ali slabšo povezavo preide na obravnavo kulturnih tehnik (pisanje, računanje idr.), kar za njim kaplan preide na navadno zanimivejši del pouka z opisom omenjenega dogodka, razlago in življenjskimi nauki. Včasih je v uvodu ponavljanje snovi in nato sledi nova snov. Vse učne ure torej niso enake, vendar je Slomšek vsaj poskušal učno snov povezovati in strnjevati v smiselne celote; zato nekateri mislijo, da je to začetek modernejšega strnjenega pouka, ki so ga propagirali med obema vojnoma.

Slomšek pa posebno pri nekaterih predmetih (branje, pisanje, računstvo, nemščina, spisje) ne navaja samo učne snovi, ampak nakazuje učitelju tudi *način ali metodo poučevanja*, kar je bilo izredno pomembno za tisti čas, ko učitelji niso bili do petdesetih let kaj prida pedagoško usposobljeni. Ta namen je potrdil avtor tudi sam. Ko je šlo za 3. izdajo »Blažeta in Nežice«, je namreč pisal 21. apr. 1853, prijatelju Matiji Vodušku, tedanjemu celjskemu opatu in okrožnemu šolskemu nadzorniku, da si celovski tiskar J. Leon prizadeva »za prepustitev Blažeta«, tj. za založbo in natis knjige, in pravi, da temu ne nasprotuje, vendar jo je treba jezikovno popraviti glede na »nove jezikovne oblike«. »O okrajšavi ni govora; – to je metodika bolj za učitelje kot za učence in naj to ostane«²⁸ (podčrtal A.). Slomšek uporablja za metodiko po tedanji navadi nemški izraz Methodenbuch, zato opozarjam, da ne gre za teoretično metodiko, ampak za praktično oziroma posebno metodiko posameznih učnih predmetov.

Ozrmo se bežno na povest! Zgodbo je postavil Slomšek v svoj rojstni kraj in njegovo bližnjo ter daljnjo okolico pa v čas od Tomaževega 1831 do 1841, ko je povest zaključil. Dejanje se začne v *Loki na Dolenjskem*. Kot rečeno, Dolenjska ni Kranjska, ampak Dolnja Štajerska. V zaselku Loka je živel pet kmetov in

dva bajtarja, eden od teh Tomaž Mlinarič z družinico. Za Loko je stal ob *Bistrici* Mlakarjev mlin, nad njim pa Mlinaričeva bajta. Namišljena Loka je po moje kraj ob zdajšnjem potoku *Slomščica*, kjer je res stal mlin, v bližini pa grad, ki ga imenuje Slomšek »kamenski«. Grad je bil porušen po l. 1945²⁹. V neposredni bližini je železniška postaja. Od tu do *Slavine* (= Ponikve) je le kilometer poti (po Slomšku dobre pol ure).

Povest se zasnjuje na Tomaževu 1831 proti večeru. Kot vemo, sta šla enajstletni Blaže in desetletna Nežica k potoku kravico napojit in po vodo. Mimo pridrvijo šolarji in dečki se gredo s sinom kamenskega graščaka Lojzetom drsat. Led se udre, Lojze pade v potok. Rešita ga Blaže in njegov oče, ki ga je priklicala Nežica. Ker znata po kaplanovi in učiteljevi ugotovitvi že gladko brati, prideta Blaže in Nežica 8. januarja 1832 v višjo stopnjo (2. razred) »ponikovske« začete nedeljske šole ter jo uspešno končata na šentmihalsko nedeljo 1832. To pove Slomšek v prvih dveh poglavjih. S 3. poglavjem (odslej: pogl.) avtor dejanje povesti prekine, ker začne z učno snovjo. Zgodbo mimogrede nadaljuje v 33. pogl., kjer učitelj vprašuje Blažeta v šoli po očetovem zdravju. Tu zvemo, da je Mlinarič pomagal loviti z drugimi malopridnega Rakovega Štefana, ker je bil dezertiral iz vojske in pri tem Mlinariča ranil z nožem. Štefan lovem uide ter se pridruži tihotapcem s tobakom, kjer kuje načrt za maščevanje.

Dejanje povesti se nadaljuje šele v 43. poglavju po končani šoli. Mlinaričeva družina srečno živi le do Martinovega (sv. Martin, škof, 11. nov.) 1832. Ta večer pa se dejanje zaplete. Neznani moški namreč obvesti Mlinariča, naj se takoj skrije, ker se bliža Rakov Štefan. In res, to noč pridrvijo v Loko tobakarji s Štefanom na čelu, požgejo Mlinaričevo bajto, družina se pravočasno skrije. Zaradi Štefanovih groženj odideta oče in Blaž peš »na Nemško«, mati in Nežica ostaneta v Loki. Drugi dan pripeščiata popotna v *Medorje* (Zwischenbergen) »na Nemškem«, kjer se zaposlita v glažutah, a te kmalu pogorijo. Po srečnem naključju Mlinarič spozna voznika, ki mu je bil pri nesreči ob nakladanju stekla rešil življenje. Zato povabi voznik Mlinariča na dom blizu trga *Senožič* (Wiesenthal). Ko z Blažetom pripeščiata tja, jima da stanovanje in posodi nekaj denarja za nakup orodja, da se z mizarjenjem preživljata. Pozimi začne Mlinarič bolehati. Tamkajšnji župnik oskrbi bolniku zdravnika in boljšo hrano, vendar Mlinarič, dobro pripravljen na smrt, na Jožefovo (19. 3. 1843) umre in ga pokopljejo v Senožiču.

Blaže od žalosti zbolí. Sprejme ga neki dober kmet in si ob dobri negi kmalu opomore ter služi pri njem kot pastir. Tamkajšnji župnik sporoči župniku v Slavino o Mlinaričevi smrti, ta pa obvesti ženo in Nežico. Obe se opletata z revščino, pleteta in si služita kruh kot dninarici. Ko morata zaputiti najeto stanovanje, ju sprejme materin brat v *Hoje* (po Grafenauerju Šmarje pri Jelšah), oddaljene od Loke dve uri hoda (ok. 8 km).

Povestino dejanje doseže višek s tem, da Mlinaričeva (13. 5. 1843) umre in ostaneta Blaže pa Nežica siroti. Od tu dalje (pogl. 45-50) zvemo za razpletanje dejanja iz 12 pisem, ki jih piše Blaže Nežici idr. Pod robom (BN, 200) je Slomškova opomba: »Iz pisem Kristofa Šmida«. Hotel je pač opozoriti, da je pisma povzel po povestici v pismih K. Schmidta Zlati prstan (Der goldene Ring). Osem pisem je natisnjenih za vajo v branju in prepisovanju s pisanimi črkami, štiri s tiskanimi kurzivnimi. Blaže poroča v prvem pismu (1.

4. 1834) Nežici v Hoje, da je Senožič oddaljen od tam 12 ur hoje (ok. 60 km) in da je spoznal na paši tamkajšnjega kaplana, ki mu je dal nekaj denarja za bolno mater. Nežica z odgovorom javlja Blažetu materino smrt (13. 8. 1834). Nadalje zvezo iz pisem, da je dobila Nežica po Blažetovem pisnem posredovanju pri župniku iz Hoj službo pestunje v tamkajšnji graščini.

Okoli 20. 8. najde Blaže na paši zlat prstan (srečno naključje!) z dragimi kamni. Kaplan mu pove, da ga je zgubil na račem lovu konjeniški kapetan, brat graščakinje iz Hoj, ter obljublja najditelju 15 goldinarjev nagrade. Blaže noče za prstan denarja, ampak želi, da bi mu milostljivi gospod omogočil izučitev za mizarja. Kaplan pošlje prstan lastniku, Blaže pa piše kapetanu in mu to pove. Kapetan bere Blažetovo pismo vpičo sestre, Nežica v bližini prisluškuje in spozna, da ga je pisal Blaže. Kapetan takoj pokliče mizarja Jožefa Hvala iz četrte ure oddaljenega trga *Dramlje*, ki je takoj pripravljen sprejeti Blažeta v uk. Po kapetanem naročilu to sporoci Nežica Blažetu v 11. pismu. Blaže javlja v zadnjem, 12. pismu (3. 6. 1834), da se bo takoj vrnil, kar tudi stori.

V zadnjih dveh, spet tekoče pisanih poglavjih (50-52) zvezo, da je bil Rakov Štefan ujet in obsojen na smrt z obešanjem. Obišče ga Blaže s sporočilom, da mu je oče vse odpustil. Spokorjen pred smrtjo pripoveduje navzočim življenjsko pot s trditvijo, da je vsega kriva popustljiva materina vzgoja. Neverjetno je zgovoren tik pred smrtjo!

Blaže se po dobrih petih letih izuči in se gre dvajsetleten izpopolnjevati v Milan. Nežica se med tem poroči z novim hojskim grajskim oskrbnikom Martinom. Mojster Hvale piše Blažetu v Milan, naj se vrne, da mu prepusti imetje in dá svojo edino hčerko Malko za ženo. Blaže se hitro vrne, se poroči in srečno živi z ženo v Dramljah skoraj kot Nežičin sosed. Povest zaključuje oskrbnik Martin z besedami: »Bodi Bogu hvala za vse... posebno pa za nauk, ki smo ga v mladih letih imeli. Bolj so nas stariši ino učitelji naši z naukom oskerbeli, kakor bi nam bili ječere³⁰ zapustili. Zdaj poskušamo, kar smo svoje dni brali: Kar se v mladosti naučiš, s tem se za starost oskerbiš.« »Pa ni zadosti učena ino prebrisana glava,« reče Blaže; »sreča prava hoče tudi pošteno serce imeti.«

Povest je torej slavospev šoli, njenemu uspešnemu vzgojno-izobraževalnemu delu ter družinski vzgoji na temelju katoliške moralke, pa tudi slavospev Slomškovim rojstni pokrajini, kar doslej ni bilo dovolj naglašeno.

Dogodki povesti so časovno skrbno razvrščeni, a žal prekinjani, oblikovno neenotno prikazani (tekoče besedilo-pisma) in nekateri premalo obdelani.

Iz povesti ni viden vpliv Pestalozzijeve povesti Lienhard und Gertrud (Lenart in Jerica) in ne povesti Egidija Jaisa Walter und Gertrud, pač pa precejšen vpliv Schmidovih povesti, vendar povest trdno stoji na domačih tleh. Zato je opravičeno dejal pok. A. Slodnjak, da je to skromna šmidovska povest, »vendar popolnoma samostojna in realna podoba vaškega življenja pred sto leti, kakršnih ne premore več naša slovstvena zakladnica.«³¹

Slavisti hvalijo jezik, češ da je »blizu živemu jeziku in sodi med najlepše svojega časa...«³²

Res, jezik je tekoč, nazoren kot kmečki in poln pregovorov pa krepkih Slomškovih rekov, kot: Nesnažna ženska, še tako bogata, in pa svinja z zlatimi uhani – Kjer stari ljudje delajo, mladi pa tobak kadijo, tam pogosto boben ropoče – Človeka lahko po hoji, hiše po strehah, ljudi in kraje pa po šegah spoznaš itn. Ker je hotel biti Slomšek razumljiv, je – žal – v jeziku veliko nemških, madžarskih in italijanskih popačenk, dosti pa je tudi lokalizmov. Te pa je Slomšek namenoma uporabljal iz pravilnega prepričanja, da sodijo v osrednji knjižni jezik tudi štajerske in koroške jezikovne posebnosti in to še pred l. 1850, ko so bile sprejete v slovenski prevod državnega zakonika in l. 1851 uradno predpisane tudi za jezik učbenikov.

Dolgujem še napovedano natančnejšo opredelitev knjige in bi morda rekli: »*Blaže in Nežica*« je bila neuradni slovenski enciklopedijski učbenik (abecednik, nemška vadnica, računica in realistično-leposlovno berilo) za učence višje stopnje začetnih nedeljskih šol pa metodični priručnik za učitelje. Dejal sem realistično-leposlovno berilo. Da, ker je vsebovalo realije in povest s pripovednimi vložki. Nekako do osemdesetih let namreč za pouk realij niso bili uradno dovoljeni posebni učbeniki zanje, ampak so morale biti v berilih. Beseda berilo torej tedaj ni imela istega pomena kot danes, da je namreč »učbenik s krajšimi sestavki za jezikovni pouk«.³³

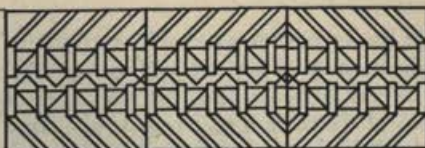
Ta Slomškov učbenik je važen kot prvo samostojno realistično-leposlovno slovensko berilo – do tedaj smo imeli same prevode – in kot prvo berilo za začetne nedeljske šole. Pomemben pa je bil tudi zaradi širjenja in utrjevanja slovenskih šol, jezika in narodne zavesti, zavoljo moderniziranja pouka, metodičnega usposabljanja učiteljev in dviganja kmečkih ljudi iz velike bede pa vsestranske zaostalosti zlasti v štajerskem in koroškem delu lavantinske škofije. Vpliv tega učbenika pa je segel tudi v druge slovenske pokrajine, celo v Slovensko krajino (Prekmurje) z močno madžarizacijo, saj je po »Blažetu in Nežici« več ali manj samostojno priredil Jožef Košič za prekmurske katoliške šole ok. 1845 podobno delo *Zobrisani Sloven i Slovenska med Mürov i Rabov*.

»Blaže in Nežica« je seveda zastarela, vendar so še danes sprejemljivi nekateri nauki o snagi, kulturnem vedenju in še kaj. Knjiga je pomembna za zgodovino šolstva, slovstveno zgodovino in za naše narodopisje.

Ivan Andoljšek

Opombe

- ¹V. Brumen: Blaže in Nežica. MD Ljubljana 1943, Cvetje 18, 11
- ²I. Grafenauer: Arhivski doneski k podobi Slomška pedagoga. SAZU Ljubljana 1956, 19 in 66–67
- ³A. Medved: Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek. MD Celovec 1900, 47 in 146
- ⁴J. Bezjak: Obča zgodovina vzgoje in pouka. Ljubljana 1921, 207.
- ⁵V. Brumen, n. d., 17.
- ⁶Medved, n. d., 46.
- ⁷Bezjak, n. d., 206.
- ⁸Zgodovina slovenskega slovstva II. SM Ljubljana 1959, 154.
- ⁹A. Slodnjak: Pregled slovenskega slovstva. Ljubljana 1934, 138.
- ¹⁰Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb 1953, 604. Citat je natisnjen v srbohrvaščini, njegov avtor je bil pok. V. Winkler.
- ¹¹Prispevek v posmrtni knjigi P. J. Šafařika Geschichte der südslavischen Literatur I, Prag 1864, 52
- ¹²Medved, n. d., 138
- ¹³Ilešič: O pouku slovenskega jezika. Ljubljana 1902, 105–107.
- ¹⁴Slebing, SBL II, 184.
- ¹⁵Simonič: Slovenska bibliografija 1903–1905, 330.
- ¹⁶Brumen, n. d., 9.
- ¹⁷Brinar: A. M. Slomšek kot pedagog. Celje 1901, 76 in 79.
- ¹⁸Grafenauer, n. d., 6–26.
- ¹⁹Gl. op. 10!
- ²⁰Slomškovi ZS IV, 28.
- ²¹Ljubomir (= Slomšek), Bratje sv. Cirila in Metoda v naših šolah, Novice 1846, št. 35, str. 138 i. sl.
- ²²Brumen, n. d., 11–12
- ²³Isti, n. d., 16
- ²⁴Grafenauer, n. d., 18
- ²⁵Brumen, n. d., 16
- ²⁶Pisno sporočilo župnika Alojzija Jakopina od 20. 6. 1984 – Hvala!
- ²⁷AZN I, 164
- ²⁸Gl. opombo 27!
- ²⁹jezere = tisočake
- ³⁰Slodnjak, n. d., 138–39
- ³¹Gl. opombo 8 in str. 155
- ³²Slovar slovenskega knjižnega jezika I. Ljubljana 1970, 120

Evropsko leto glasbe

Leto 1985 je za nas, Slovence, še posebej zanimivo. Med drugim praznujemo kot Slovani 1100-letnico smrti sv. Metoda, kot Evropejci pa praznujemo leto glasbe. Povod za tako odločitev dajejo kar štiri obletnice rojstva, in sicer 300-letnice rojstva Johanna S. Bacha (1685–1750), Georga F. Haendla (1685–1759) in Domenica Scarlattija (1685–1757) ter 400-letnica rojstva Heinricha Schuetza (1585–1672). Ti štirje skladatelji so brezdvoma izredno pomembni v zgodovini glasbe. Soupadanje zadnjih dveh števil letnice rojstva je dalo povod, da se bomo v Evropi leta 1985 malo bolj zavedali ne samo njihove pomembnosti, temveč pomembnosti glasbe v našem življenju sploh. Čeprav so vsi štirje veliki glasbeniki, pa vendar izstopa med njimi Johann S. Bach kot največji, kmalu za njim pa je Georg F. Haendel. Zanimiva sta vsak po svoje, še bolj pa v medsebojni primerjavi, v kateri pridejo na dan presenetljive podobnosti, še bolj pa različnosti.

Oba sta torej rojena istega leta 1685, in sicer v neposredni bližini: Bach v Eisenachu, Haendel v sto kilometrov oddaljenem Hallu. Oba sta bila izredno nadarjena skladatelja in spretna organista. Za Haendla je veljalo, da je najboljši organist takoj za Bachom. V njunem opusu zavzema pomembno mesto oratoriji: Bach je bolj skromen po številu (Božični, Velikonočni, Vnebohodni oratorij, Magnificat, Pasijon po Mateju in po Janezu), Haendel pa je združil italijanske in nemške prvine oratorija in jih ima visoko število (najbolj znan je Mesija s svojo vstajenjsko Alelujo, čeprav strokovnjaki sodijo, da je najboljši oratorij Izrael v Egiptu). Skupne so tudi suite za orkester: Bachove za slovesnosti na leipziški univerzi, Haendlove za regate na Temzi (Glasba na vodi) ali ognjem (Glasba ob ognjemetu). Oba sta končala svoje življenje v popolni slepoti.

Osupljive pa so razlike med njima. Bach izhaja iz glasbene družine (predniki in potomci), Haendel ne. Bach je bil kar dvakrat poročen in je imel dvajset otrok (od teh je večina pomrla v detinski

dobi, trije pa so postali glasbeniki evropskega slovesa, da so nekaj časa celo očeta zasenčili). Haendel je vse življenje ostal samski. Bach ni veliko potoval. Če odmislimo mladostniško pot v Lueneburg, se njegovo življenje odvija med rojstnim Eisenachom do 150 kilometrov oddaljenim smrtnim Leipzgom. Vse njegove službe so bile stranski skoki na tej črti: Arnstadt, Weimar, Coethen. Haendel je izredno veliko potoval. Začel je v Hamburgu, po 20. letu pa je že prepotoval italijanska glasbena središča (Rim, Neapelj, Florenca, Benetke). Stalno službo je dobil v Hannoveru. Ko pa je hannovrski volilni knez postal angleški kralj Jurij I., se je za stalno preselil v London, kjer se je čisto poangležil. Tako je zaslovel, da so ga pokopali nič manj kot v westminstrski opatijski cerkvi.

Čeprav sta bila oba izredno spretna organista, pa se njun orgelski opus popolnoma razlikuje. Bachove orgelske skladbe so izredno številne in raznovrstne ter predstavljajo srčiko njegovega glasbenega snovanja: od tokat, preludijev in fug do najrazličnejših načinov obdelave koral, nemške cerkvene pesmi. Haendel nima niti ene same orgelske skladbe. Pač pa ima Haendel kar 18 koncertov za orgle in orkester, Bach niti enega. Haendel je zaslovel v Londonu z operami (od teh je še danes na programu Julij Cezar), Bach se opere ni lotil. Zato pa ima čez 200 kantat, Haendel nobene. In tako naprej.

Kdo je večji med njima? Zgodovinarji glasbe menijo, da je Johann S. Bach največji glasbenik vseh časov, Haendel pa je kar hitro za njim. Katerega od obeh bomo letos bolj slavili? Naredimo kompromis. Zapijmo Haendlovo Alelujo na čast Johannu S. Bachu.

Edo Škulj

Moči, moči mi daj, moj Bog!
Da, ko napade me obup,
ne uklonim silam se nadlog,
jim stanovitnost stavim vkljub.

Moči, moči mi daj, moj Bog!
Tak krepke kakor zid gorā,
da, če se ruši svet okrog,
propast me najde še možā!

Obisk zastopnikov duhovščine ljubljanske škofije pri Borisu Kidriču pred 40 leti

11. julija 1945 je predsednik Narodne vlade Slovenije Boris Kidrič v prisotnosti notranjega ministra Zorana Poliča sprejel zastopnike škofijske in redovne duhovščine ljubljanske škofije pod vodstvom generalnega vikarja msgr. Antona Vovka. Z generalnim vikarjem Vovkom so bili v delegaciji naslednji zastopniki: stolni dekan dr. Franc Kimovec (za ljubljanski stolni kapitelj), dekan Teološke fakultete prof. dr. Andrej Snoj, vodja malega semenišča, stolni kanonik Josip Šimenc, šentjakobski mestni župnik iz Ljubljane dr. Janko Arnejc, trnovski kaplan Stanko Perčič iz Ljubljane, predsednik Katehetskega društva prof. dr. Pavel Simončič, redove so pa zastopali naslednji delegati: frančiškane provincialni delegat p. Teodor Tavčar, jezuite superior p. Ludvik Lederhas, križnike p. dr. ing. Stanislav Dostal, salezijance inšpektor Ivan Špan in lazariste vizitator Lovro Sedej. (Iz tega seznama vidimo, da so bili zastopani samo tisti redovi, ki so imeli svoje rezidence v Ljubljani.) Generalni vikar Vovk je ob tej priložnosti prebral **spomenico duhovščine ljubljanske škofije**. Od tega dogodka poteka sedaj 40 let, zato je prav, da ta dokument ponatirnemo.

»Podpisani zastopniki svetne in redovne duhovščine ljubljanske škofije čutimo za svojo dolžnost, da ob zgodovinsko važnih dogodkih poslednjih mesecev, ko je naša ožja in širša domovina osvobojena vstala in se na novih temeljih hitro gradi in ureja, s pričujočo spomenico damo izraza svojemu patriotičnemu čustvovanju in naši narodni vladi v Ljubljani ter naši zvezni vladi v Beogradu javno izpovemo svojo iskreno pripravljenost, da delo naših narodnih oblasti za vsakršno blaginjo naroda v svojem poklicnem delu odločno podpremo ter v svojem območju s prepričanjem in zvesto spolnujemo svoje narodne in državljanske dolžnosti, kar nam tudi naša vera

nam ne narekuje le krščanska vest, temveč tudi naše živo in neomajno prepričanje, da more biti združeni Sloveniji zagotovljeno življenje, samostojnost ter narodni, gospodarski in kulturni razvoj le v družbi z bratskimi narodi Jugoslavije. Tudi tu hočemo po svoji naravni in poklicni dolžnosti na svojem področju uveljavljati tako pristno krščanska načela popolne enakosti, medsebojnega spoštovanja, ljubezni in bratstva ter tako spolnjevati svojo dolžnost do demokratične federativne Jugoslavije.

II.

1. Zavedajoč se pomena teh svojih izjav z neizprosno iskrenostjo do sebe in do vsakogar obsojamo že vsako zanemarjanje patriotskih dolžnosti. Zavestno izdajstvo nad narodom pa obsojamo še toliko bolj, kolikor hujša grehota je pred Bogom in kolikor bolj narodu škoduje. Zavedamo se, da je tak tudi božji nauk, ki ga moramo najprej sami spolnjevati in učiti, šele potem smemo zahtevati, da ga spolnjujejo tudi drugi.

2. Zato resnično obžalujemo, da so take in

podobne napake v usodni dobi okupacije zagrešili tudi nekateri katoličani in celo nekateri duhovniki. Zaradi nepoučenosti, propagande, napačnega in včasih tudi naravnost neresničnega poročanja listov ter pritiska okupatorjev je mogoče tako krivdo sicer razumeti, a je ni mogoče docela opravičiti. Ne moremo si misliti, da bi dobre vernike in duhovnike pri tem kdaj vodila zlonamernost; do takega ravnanja je po naši sodbi moglo priti le zaradi strahu pred brezboštvo. Obžalujemo in ostro obsojamo dalje vsa brezpravna nasilna dejanja, zlasti še dejanja »črne roke«, ki smo jo vedno obsojali.

3. Zavedamo se, da je tudi naša poklicna dolžnost, da pomagamo v našem narodu zdraviti rane tako bridke preteklosti. Zato hočemo s podvojenimi močmi pomagati gasiti ogenj sovraštva, maščevalnosti in krivičnosti, ki bi utegnil še nadalje razkrajati enotnost družine, vasi in naroda ter oteževati ali celo onemogočati vzajemno prizadevanje vseh narodnih energij za hitri dvig naše domovine.

III.

1. Izjavljamo tudi, da bomo o vsebini te svoje spomenice ter o teh izjavah obvestili in poučili tudi nam podrejeno duhovščino ter skrbeli, da se bodo vsi duhovniki po njih vestno ravnali. V istem smislu bomo vodili svoje vernike, opominjali jih bomo, da so kot verniki še posebno in tudi zaradi Boga dolžni spolnjevati svoje dolžnosti do naroda in države. S tem bomo v svojem področju utrjevali od Boga ukazani patriotizem.

2. Izražamo pa tudi svoje zaupanje, da bo naša narodna in naša zvezna vlada prav zaradi naše iskrene pripravljenosti, da z vestnim ravnanjem po gornjih izjavah doprinesemo svoj dolžni delež k zgradbi naše domovine, ne le priznavala, temveč katoličanom v naši državi tudi z veseljem omogočala versko vzgojo otrok, cerkveno poroko, potreben verski tisk, vzgojo duhovniškega naraščaja in za cerkvene namene potrebno imovino. To smo prepričani tem bolj, ker je narodna vlada svobodo vesti, bogoslužja ter udejstvovanja verskega življenja ponovno zagotovila. Izrekamo, da bomo vse te svoje pravice uporabljali ne le v večni blagor nam izročenih vernikov, marveč tudi v časni blagor naše domovine.

3. Ob tej svoji iskreni izpovedi naj se spomni še naših beguncev. Tudi teh, duhovnikov, bogoslovcev in laikov, s kakimi redkimi izjemami, ni pognala iz domovine zavest kake resnične krivde, pognal jih je le strah pred grožnjami

neodgovornih ljudi. Ta strah pa se je, žal, zaradi brezvestne propagande sprevrgel v pravo paniko. Obžalujemo, da je ta množični beg škodoval tudi ugledu naše Narodne vlade. Prepričani pa smo, da bo vlada vendarle našla način, da se tudi nesrečnim beguncem čimprej omogoči srečna vrnitev v domovino. Tedaj se bomo vsi skupaj tem laže in s tem večjo zadovoljnostjo uživali v novo življenje in s tem večjim veseljem sodelovali, da se zacelijo globoke rane, omogoči sporazumno in veselo delo za skupno domovino ter ustvarijo našemu tako hudo preskušnemu narodu ugodnejši pogoji za srečno življenje.

Želimo, da bi bila naša Narodna slovenska in naša Zvezna vlada po tej naši spomenici prepričana, da se duhovščina ljubljanske škofije z razumevanjem svojih sodobnih verskih in narodnih nalog iskreno želi vključiti v novo Jugoslavijo.

Spomenico so podpisali vsi navzoči delegati. Generalni vikar je prosil predsednika Kidriča, naj to spomenico izroči tudi Zvezni vladi Demokratske federativne Jugoslavije v Beogradu.

Predsednik Kidrič je v odgovoru na spomenico omenil načelna stališča oblasti in Osvobodilne fronte glede vere in sodelovanja vernikov, kritično je ocenil zadržanje škofa Rožmana in velikega dela duhovščine (ljubljanske škofije) med okupacijo, zavrnil je nekatere misli iz spomenice (izdajstvo iz strahu pred brezboštvom), glede beguncev pa je izjavil, da imajo možnost vrnitve. Svoj govor je zaključil z besedami: »Če bodo izpolnjena načela, ki jih izpoveduje spomenica duhovščine ljubljanske škofije v svojem prvem in drugem poglavju, je mogoče urediti odnose med Cerkvijo in našo narodno oblastjo. Nujno potrebno pa je, da vsa duhovščina ta načela v praksi izvede, kar glasom poročil s terena danes žal še ni primer. Narodna vlada Slovenije to odkritosrčno želi in bo duhovščino, ki se bo ravnala po načelih v prvem in drugem poglavju te spomenice, s svoje strani podprla.«

Tedanji dnevnik »Slovenski poročevalec« je dne 14. julija 1945 na prvi strani kot glavno novico objavil podrobno poročilo o tem obisku ter pri tem natisnil spomenico in odgovor predsednika Kidriča v celoti. Misli, ki so bile izrečene na obeh straneh, so sedaj, po 40 letih, še vedno aktualne in zanimive, četudi so po tako dolgi dobi že skoraj pozabljene, saj na teh načelih še danes slonijo odnosi med Cerkvijo in državo (oz. družbo).

M. R.

Dvajsetletnica župnije Sv. Gregorija Velikega v Hamiltonu

Za Slovence v Hamiltonu in njegovi neposredni okolici je važen 29. november 1964. Takrat je hamiltonski škof Joseph F. Ryan zanje ustanovil samostojno župnijo in jo postavil pod zavetje sv. papeža Gregorija Velikega. Dolgoletna prizadevanja slovenskih izseljencev in njihovih dušnih pastirjev so tako začela dobivati vidnejšo podo.

Prvi Slovenci v Hamiltonu

Apostolska vnema naših misijonarjev je sredi preteklega stoletja segla tudi na kanadska tla. Misijonarji Friderik Baraga, Franc Pirc, Ignacij Mrak in drugi so skrbeli za Indijance tudi onstran Gornjega jezera. Škof Friderik Baraga je bil uradno zadolžen, da skrbi za indijanski del torontske škofije, dokler ni bila 17. februarja 1856 ustanovljena nova škofija v Hamiltonu. Takrat je novemu škofu Johnu Farrelu predal več krščanskih skupnosti in se posvetil Indijancem na ameriški strani.

Prve slovenske naseljence v tem delu Kanade je mogoče zaslediti kmalu po prvi svetovni vojni. Posamezniki so tja prihajali do začetka gospodarske krize konec dvajsetih in na začetku tridesetih let. Od takrat naprej so se priseljevali samo še iz drugih delov Kanade, veliko manj pa neposredno iz Evrope. Večje slovenske naselbine so nastajale na zahodu ali v severnem delu province Ontario, kjer so bili bogati rudniki in večje možnosti za zaposlitev. Ko so si zaslužili določeno vsoto denarja, velikokrat je bilo to povezano s skrhanim zdravjem, so se preselili na jug, si kupili kos zemlje ter na enem najbolj rodovitnih kanadskih področij začeli obdelovati zemljo. Tako so med Hamiltonom in ameriško mejo oživele slovenske kmetije. Nastala so številčno močna slovenska naselja, ki so jih še posebej okrepili priseljenci po drugi svetovni vojni. Prihajali so iz Italije, Avstrije in iz matičnega slovenskega ozemlja. Mnogi od njih so se ustavili kar v Torontu, si tam našli zaposlitev in postali sestavni del največje sloven-

Podoba Gregorija Velikega

ske skupnosti v Kanadi. Prav v tem kraju se je najhitreje razvijala kanadska industrija, kjer so dobili možnost za vsakodnevni zaslužek mnogi priseljenci. Ravno tako je Hamilton s težko industrijo postal pomembno industrijsko mesto. Tudi številni slovenski žulji so bili potrebni, da se je mesto tako razvilo. Večina priseljencev je v Kanadi našla dovolj možnosti za uresničitev svojih cijev. Zato v Združenih državah niso videli več »obljubljene dežele«, kar je v času pred zadnjo vojno bil skoraj reden pojav.

Društveno življenje

Sodelovanje slovenskih izseljencev v vseh delih sveta se najpogosteje odvija v okviru njihovih društev. V njih se spleta nove vezi, nastajajo različni načrti, krepí se narodnost, ohranja slovenska kultura in stiki z domovino. Društva so se porajala tam, kjer je bilo zadostno število rojakov. Prav število je bilo velikokrat glavni vzrok, da marsikje ni nastalo samostojno slovensko društvo. Zato so do začetka tridesetih let večje ameriške izseljenske organizacije kot Kranjsko slovenska katoliška jednota, Slovenska narodna podporna jednota in druge imele svoje podružnice tudi v Kanadi. Leta 1933 pa je bilo ustanovljeno prvo slovensko bratsko in podporno društvo v Kanadi, ki se je kasneje preimenovalo v Vzaje-

mno podporno zvezo Bled. Društvo je imelo svoj sedež v rudarskem mestu Kirkland Lake, ker je bila tu največja slovenska naselbina. V naslednjih letih so nastajali odseki po mnogih krajih.

Tri leta kasneje, 25. aprila 1937, je bil ustanovni sestanek slovenskega društva v Hamiltonu. Imenovalo se je Društvo slovenske katoliške družine, že naslednje leto so ga preimenovali v Slovenska katoliška družba sv. Jožefa. Člani so bili večinoma Prekmurci.

Pobudo za ustanovitev je dal slovenski frančiškan Bernard Ambrožič, ki je od leta 1934 večkrat na leto obiskoval hamiltonske Slovence. Takrat je namreč izseljenec Jožef Vinčec zaprosil frančiškane v Lemontu, da bi v Hamilton poslali slovenskega duhovnika. Namen društva je bil določen v prvem členu društvenih pravil: »Namen Slovenske katoliške družbe sv. Jožefa je podpirati svoje člane v bolezni, širiti med njimi bratovsko ljubezen in pravo domoljubje kakor tudi katoliško zavednost.« Društvo naj bi tudi skrbelo za povezavo med ljudmi in duhovnikom in pripravljalo pot za ustanovitev slovenske župnije.

Skrb Cerkve za izseljence

Vse do konca druge svetovne vojne v Kanadi ni bilo slovenskega duhovnika, ki bi imel skrb

Dr. Lojze Tomc, prvi župnik.

samo za naše izseljence. Benediktinec Štefan Mohorko je živel v opatiji Munster blizu Humboldta, v provinci Saskatchewan, in poleg rednega dela oskrboval tudi Slovence v bližnji okolici. Prav tako tudi Alojzij Mlinar. Imel je župnijo v Regini in pomagal Slovincem, ki so se zatekli k njemu. Od sredine tridesetih let je večja slovenska naselja duhovno oskrboval p. Bernard Ambrožič in jih obiskoval v božičnem in velikonočnem času. Pri tem delu so mu pomagali tudi drugi kot Vital Vodušek in p. Odilo Hajnšek. V Hamiltonu je Slovence zbiral v poljski cerkvi sv. Stanislava. Želja vseh pa je bila, da bi imeli svoj prostor, kjer bi se lahko zbirali in razvijali različne dejavnosti. Stalno priseljevanje v rodovitno področje med Hamiltonom in niagarskimi slapovi je Ambrožiča spodbudilo, da je začel pripravljati ustanovitev slovenske župnije. Tej misli je bil naklonjen tudi župnik v Grimsbyju B. I. Webster in dal Slovincem na razpolago novo podružno cerkev Srca Jezusovega v Vinelandu. 18. avgusta 1940 so v cerkev postavili kopijo brezjanske Marije Pomagaj in s tem naredili prvi korak k uresničitvi misli, da bi v Kanadi imeli svoje Brezje. Žal, le kratek čas. Bernard Ambrožič se je naslednje leto vrnil v Združene države, nikogar pa ni bilo, ki bi nadaljeval njegovo delo. Za Slovence v Hamiltonu in okolici je z obiski skrbel

do leta 1946. Ker pa župnija še ni bila ustanovljena, jim je svetoval, da se vključijo v krajevne župnije. Od začetka petdesetih let se je za Slovence zavzel hrvaški izseljenski duhovnik Štefan Šprajc. Zbiral jih je in jim lahko veliko pomagal, saj je dobro govoril tudi slovensko. V istem času so delo med slovenskimi izseljenci v Kanadi začeli prevzemati slovenski lazaristi. Organizirali so cerkvene skupnosti v Torontu, in večkrat na leto obiskovali večje slovenske skupnosti, ki so bile razkropljene po vsej Kanadi. Duhovniki Jakob Kolarič, Jože Časl in Janez Kopač so večkrat zbrali priseljence v Hamiltonu. Tam so pripravljali misijone in zaradi velikega števila novih rojakov pri škofu Ryanu izposlovali, da je ustanovil začetek samostojne župnije. Lazaristom je zaupal nalogo, da bi ustanovitev pripravili. Andrej Prebil CM naj bi to misel uresničil, zaradi imenovanja za župnika v Torontu pa mu to ni uspelo. Poskušal je najti nadaljevalca, vabil je duhovnike iz Združenih držav in slednjič mu je uspelo. Dr. Alojzij Tomc je sprejel njegovo povabilo.

Ustanovitev župnije

Lojze Tomc se je kot toliko duhovnikov, ki so morali ustanavljati narodnostne župnije, naslonil na župnijo sv. Ane in tam začel zbirati posamezne Slovence. Navdušil jih je za pripravljanje načrtov in zbiranje sredstev, da bi bilo mogoče začeti z delom. Na razpolago so imeli le tesne kletne prostore. Zato ni bilo čudno, da so si želeli boljše prostore, ki bi bili na razpolago samo njim, od koder jih ne bi nihče preganjal, ko bi potekel dogovorjeni čas. Že leta 1961 so kupili obsežno zemljišče, kjer bi bilo mogoče postaviti poslopje in pripraviti parkirni prostor. Izvolili so gradbeni odbor, mu naložili nalogo, da vodi pripravljalna dela. Istočasno so začlenjala življenje različna društva in dejavnosti, ki predstavljajo življenje župnije. Ustanovljeni sta bili dve slovenski šoli: v Burlingtonu leta 1962, leto kasneje v Stoney Creeku. Z objavo ustanovne listine so bila odprta vrata za začetek gradnje. Temeljni kamen je bil vžidan 5. decembra 1964. Že naslednje leto je bil opravljen velik del gradnje in tako je ob Dvajseti cesti začelo nastajati versko in kulturno središče. Spodnja dvorana jim je služila kot začasni bogoslužni prostor, v zgornji pa so pripravljali družabne prireditve.

Slovinci v Hamiltonu so dobili svoj prostor, kjer so se lahko zbirali in skupno načrtovali svoje delo. Pokazale so se številne možnosti in sposobnosti posameznih rojakov. Mladinci so ustanovili

svoj odsek za športno, dramsko in folklorno dejavnost. Pripravljali so umetniške večere z nastopi likovnikov, kiparjev, pevskih zborov, gledaliških skupin. Število učencev slovenske šole se je dvigalo vsako leto. Za starše šolarjev so pripravljali razna predavanja. Z lastno ustvarjalnostjo jim je bila odprta pot v druge slovenske skupnosti in na javne prireditve, kjer so lahko pokazali, da je slovenski center pri sv. Gregoriju zaživel in stopil vstrib s starejšimi in večjimi narodnostnimi skupnostmi.

Misel na pravo župnijsko cerkev pa kljub temu ni izginila izpred njihovih oči. Večkrat so se vračali nanjo, preudarjali načrte, se pogovarjali o morebitnih posojilih in na izrednem občnem zboru vseh faranov 27. aprila 1980 rekli dokončno besedo. Po večurnem razpravljanju so se odločili za grandjo cerkve in župnijskega doma hkrati. Naslednji dve leti so z različnimi prireditvami zbirali sredstva za začetek gradnje, iskali arhitekta in gradbeno podjetje ter končno maja 1982 zasadili prvo lopato. Že po šestih mesecih je bilo gradnje konec.

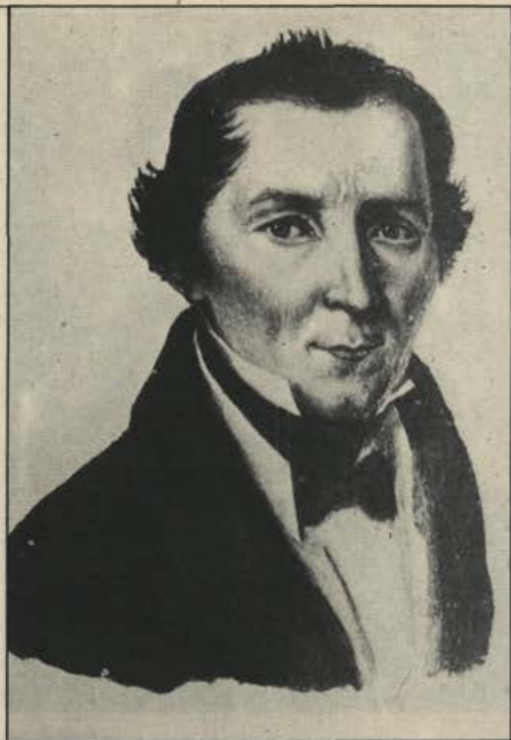
Škof Francis Paul Reding ga je v prisotnosti številnih Slovencev iz Hamiltona in od drugod posvetil 5. decembra 1982. Marsikdo si je takrat kljub preostalim dolgovom oddahnil. Rojaki so takrat zapisali v spominsko knjigo: »Dosegli smo cilj, o katerem so pred 50 leti sanjali hamiltonski Slovenci. Današnje posvečenje cerkve svetega Gregorija Velikega je sad truda in skupnega dela vseh vernih Slovencev. Največje zadoščenje v naslednjih desetletjih bo za nas obhajanje bogoslužja v materinem jeziku.« Želimo jim, da bi se ta desetletja ne iztekla tako hitro.

Bogdan Kolar

Gorjé, kdor nima doma,
kdor ni nikjer sam svoj gospod;
naj križem svet preroma,
saj vendar tujec je povsod.

Gorjé, kdor se useda
za tujo mizo žive dni;
vsak grizljaj mu preseda,
požirek vsak mu zagreni.

Gorjé, kdor zatajiti
prisiljen voljo in srce,
bedakom posoditi
čas mora, glavo in roké.

Zapis ob 150-letnici smrti Matije Čopa

Matija Čop, kmečki sin iz Žirovnice na Gorenjskem, je bil rojen 26. januarja 1797. Gimnazijo in dva letnika filozofije je končal v Ljubljani, tretjega na Dunaju. Nato je študiral bogoslovje, ni pa bil ordiniran, ker se je odločil za profesorsko službo. Zanj je napravil tudi potrebne izpite. Od bogoslovja se je dokončno poslovil, ko je postal leta 1821 gimnazijski profesor na Reki. Od tod je odšel 1822 v Lvov v tedanji Galiciji, kjer je bil ob koncu službovanja pridružen tudi univerzi. Od leta 1827 pričel delati tudi v licejski knjižnici, predhodnici današnje Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Za stalno je prestopil v bibliotekarsko stroko leta 1830, ko je postal predstojnik licejske knjižnice. Tu je stal Čop pred težkimi nalogami. Knjižnica do njegovega prihoda že nekaj let ni dobivala dolžnostnih primerkov, imela je sklade nepopisanih del, bila je brez katalogov, knjige pa brez signature. Čop je uredil pošiljanje dolžnostnih primerov in začel z izdelavo osnovnega kataloga. Knjige je znova in sistematično postavil v

70 omarah, kjer so stale v abecednem redu. Bil je prvi ljubljanski knjižničar, ki se je zavedal, da je poglavitna naloga osrednje narodne knjižnice zbiranje slovenskih tiskov. Zato se je posebej trudil, da z iskanjem in pridobivanjem manjkajočih slovenskih knjig zapolni to vrzel v knjižnem fondu. Čeprav je vodil biblioteko le pet let, je vendar zapustil v njej globoke sledove svojega dela. Sredi vnetega študiranja in dela v licejski knjižnici je namreč 6. julija 1835 razmeroma mlad utonil pri kopanju v Savi pri Tomačevem blizu Ljubljane.

Značilna za Čopa je bila neugnana želja po razširjanju znanja. Imel je izreden dar za jezike. Ni se jih učil toliko iz zanimanja za jezikovna vprašanja, ampak bolj zato, da bi v izvirku bral najpomembnejša literarna dela raznih narodov. Še največ se je ukvarjal z literarnoteoretičnimi vprašanji, posebno pa ga je zanimala njegova privatna knjižnica – sedaj v sklopu Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani – ki je po množini in ceni zbranih del za lastnikove gmotne razmere izredna. Čop je bil izrazito sprejemajoče narave, brez večje želje po oblikovanju in objavljanju – kar sicer daje dognanjem šele pravo ceno – zato je bilo treba prigovarjanja in močnih spodbud, da je stopil s peresom v javnost.

Jernej Kopitar je pridobil Čopa za sodelovanje pri zgodovini slovenskih književnosti, ki jo je sestavljal Pavel Josip Šafařík. Zanj je Čop do leta 1831 napisal v nemškem jeziku zgodovino slovenskega slovstva in z njo prekosil vse dotedanje poskuse. Obdelal je na podlagi dotlej objavljenih del, v glavnem pa po svojih ugotovitvah, posebej vse slovenske pisatelje v časovnem zaporedju, v drugem delu pa je popisal knjige, jih razvrstil v strokovne skupine in osvetlil z obširnimi bibliografskimi opombami. Žal je to delo izšlo v tisku šele dolgo po smrti obeh avtorjev kot »Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur« leta 1864 v Pragi. Čop je pripravljali tudi slovensko izdajo omenjenega dela in se že dogovarjal z založnikom, izdaja pa ni bila uresničena.

Aktivno in zmagovito je posegel Čop v takratni kulturni boj na Slovenskem v zvezi s slovenskim leposlovnim almanahom »Krajnska čbelica« in proti novemu črkopisu, ki ga je po Kopitarjevih načelih predlagal Franc Metelko. Napisal je vrsto polemičnih člankov, ki jih je leta 1833 združil in jih po vzoru podobnega italijanskega spisa iz 16. stoletja naslovil »Nuovo discacciamento di lettere inutili, das ist Slowenischer ABC-Krieg« (Novo preganjanje nepotrebnih

črk, to je slovenska abecedna vojska). V teh objavah je Čop, »velikan učenosti«, kot ga je imenoval France Prešeren, razvil program nove slovenske poezije, pokazal na njen odnos do drugih književnosti, zlasti do italijanske in španske, in poudarjal, da je ta poezija namenjena izobraženemu meščanstvu. Zato je odklonil izključno jezikoslovna merila in preozke nabožnovzgojne namene. Opiral se je na poezijo največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna, kateremu je bil svetovalec v mnogih vprašanih peniške oblike. Prešeren je znal ceniti Čopovo pomoč in prijateljstvo, o čemer priča globoko občutena žalostnika »Dem Andenken des Matthias Čop« (V spomin Matije Čopa), posvetil pa mu je tudi epsko pesnitev »Krst pri Savici«.

S svojim delom je Čop položil temelj novemu razdobju v zgodovini slovenske književnosti, ki se je odslej, tudi po njegovi zaslugi, razvijala bolj vsestransko in z večjim poudarkom na umetniški vrednosti. Ob sodobniku Jerneju Kopitarju stoji Matija Čop na začetku vrste tistih slovenskih poklicnih bibliotekarjev, za katere je značilna težnja po znanstvenem delu in aktivnem vključevanju v kulturna dogajanja njihovega časa.

Branko Reisp

Obletnica pesnika Sorškega polja

Simon Jenko, čigar stopetdesetletnico rojstva praznujemo letos, izhaja iz kmečke družine. Rodil se je 27. oktobra 1835 v Podreči na Sorškem polju, odkoder se je po štirih letih preselil s starši nedaleč stran, v Praše, kjer je preživel svoje otroštvo. Ljudsko šolo je obiskoval v Smladniku in Kranju, gimnazijo v Novem mestu, zadnja dva razreda pa v Ljubljani, kjer se je z nekaterimi narodno zavednimi in umetniško nadarjenimi sošolci povezal v literarni krožek Vaje. Študij bogoslovja v Celovcu je po enem letu zapustil in odšel za svojimi vrstniki na Dunaj. Tu se je vpisal po krajšem omahovanju na pravo. Zdi se, da je bil že tedaj samostojen človek, saj do staršev ni bil posebej zaupljiv in ga je morala mati, ko mu je pisala na Dunaj, neposredno vprašati, kaj študira. Jenko je, kot vemo, študiral prav tisto, kar mu je mati odsvetovala. Po nekem čudnem naključju ali nenaključju, kakor pač sprejemamo težko razumljive dogodke v življenju, pa se je izpolnila tudi materina želja, saj pesnik prava ni dokončal,

nikoli ni postal »ta jezični dohtar«. Poklic, ki se mu je zapisal, je bil poklic pesnika. Biti umetnik slovenske besede in izpovedovalec lastne notranjosti in notranjega sveta drugih, to je bil cilj Jenkovega življenja. Z Dunaja, kjer je ustvaril svoje najpomembnejše umetnine, se je vrnil v domovino jeseni leta 1863. Potem je bil krajši čas pisar pri kranjskem notarju Strgarju, nato pri advokatu dr. Prevcu v Kamniku in nazadnje spet v Kranju, kjer je 18. oktobra 1869 umrl.

Manj znano in nekako v nasprotju s splošno predstavo o našem osamljenem pesniku je dejstvo, da je Simon Jenko na kraju le stopil v »areno življenja« in se vključil v narodnoprubudno delo svojih rojakov. Bil je soustanovitelj narodne čitalnice v Kamniku in njen prvi tajnik. Pisal je domoljubne verze, prigradniške govore, udeleževal se je kot režiser in inspicient ljudskih veseloiger, ki jih je čitalnica uprizarjala, da bi krepila narodno pokončnost meščanov in izobražencev, pa tudi neukih ljudi.

Težko je na kratko predstaviti Jenkovo literarno delo v celoti in čeprav je pesnik napisal kar troje romantično-realističnih povesti oziroma novel ter nekaj balad in romanc, se v tem zapisu omejujemo na Jenkovo liriko, ki kaže najvišje dosežke njegove besedno ustvarjalne nadarjenosti. Pesnik Sorškega polja je namreč prinesel v slovensko poezijo nove, močno samosvoje prvine miselnega in čutnočustvenega doživljanja sveta.

Prvi vir, iz katerega se je napajala Jenkova lirska pesem, je bilo domoljubno čustvo. V začetku je posegal pesnik v dogajanje slovanskih narodov, v daljno preteklost in neznano, utopično prihodnost naših bratov po krvi, zato se te njegove pesmi gibljejo v romantičnih nasprotjih, med temnim pesimizmom na eni in bojevitim, čeprav naivnim zanosom na drugi strani. Nič manj intenzivno ni vznemirjala pesnika problematika last-

nega naroda. Kljub čustveni navezanosti na slovensko deželo pa je ves čas ostal nepopustljiv do značajskih slabosti rojakov. Predvsem je šibal nacionalno mlačnost, pa klečeplastvo, hitro uklonljivost in tujeljubje slovenskega človeka. Utemeljena je bila v tistem času tako njegova zaskrbljenost nad prihodnostjo Slovencev, kakor se zdi avtentična tudi vera v njihovo svetlo prihodnost.

Tesno povezana z domovinsko zavestjo je bila pri Jenku, kakor že pri Prešernu, ljubezen do ženske. V **Obujenkah** pesnik npr. obuja spomine na prva ljubezenska doživetja in hkrati izpoveduje nacionalno domotožje, ki ga prevzema v tujini. Kljub temu da tudi Jenka, kot nekoč Prešerna, navdihuje predvsem neuslišana, nedosegljiva ljubezen, ki ji je napisal najgloblje izpovedi, je razloček med njima neutajljiv. Jenkova erotika je bolj stvarna, idealnih predstav in iluzij večidel osvobodjena, njegova ljubezenska romantika je deromantizirana. Od Prešernove se razlikuje v tem, da v njej prevladuje čutnost, vedra šegavost, nagajivost, celo ironija. Ta posebnost bi utegnili biti eden od vzrokov, da je Jenkove **Pesmi** leta 1865 uradna kritika v konservativnih Novicah zavrnila. Manj razumljivo je seveda dejstvo, da našega pesnika tudi mladoslovenci niso branili in da nihče iz Levstikovega kroga Jenka za življenja

ni pozitivno ocenil v javnosti. Če velja za koga, potem velja zanj, da ga družba ni sprejela, kljub temu da ji je služil s čisto vestjo in vso močjo svoje umetnosti.

Tretji in najgloblji vir navdiha v Jenkovi liriki predstavlja narava, predvsem narava pesnikovega rojstnega kraja. Jenko je namreč ostal vse življenje zvest svoji pokrajini, tudi v tujini, ko je bil daleč od Save, polj, travnikov in nižinskih gozdov Sorškega polja. Koliko strahu, da se ne bi odtujil domačim krajem, je v njegovih verzih, in koliko svetlega razpoloženja, ker še čuti s pokrajino, kot je čutil v svoji mladosti, čeprav drugače. Pesnik je v zrelih letih pogosto tako vznemirjen ob naravi, da je ne more izčrpati s čutili in da se v **Obrazih** zatresejo najbolj intimne, najbolj skrite, ne več racionalne plasti njegove notranjosti. Tedaj se prvič v slovenski poeziji pojavi čisto lirsko, morda že kar impresionistično občutenje pokrajine, ki je poglavitna značilnost Jenkove lirike.

Povedano na kratko in naravnost: Jenko je pesnik, čigar umetniško delo kaže po Prešernu in pred nastopom naše moderne največ samosvojih izpovednovsebinskih in oblikovnih posebnosti. Morda ga prav zaradi take drugačnosti sodobniki niso sprejeli in ga je moral šele po smrti Slovenec odkriti Josip Stritar. V nasprotju z nepritr-dilnim razmerjem, ki ga je do Jenka imela takratna družba, pa je bil pesnikov vpliv na slovensko književnost močan in dolgotrajen. V pesništvu druge polovice 19. stoletja, celo pri mladem Gregorčiču, odkrijemo številne sledove Jenkove lirike, ki segajo tja do Murna in naprej. Današnja poezija hodi seveda drugačna pota kot Jenko, vendar so njegove najmoderneje pesmi še vedno žive in se odzivajo dojemljivemu, odprtemu bralcu. V sodobnem človeku zadovoljujejo tiste duhovne potrebe, ki jih morda nekoliko patetično, vendar v bistvu pravilno označujemo kot trajne ali večno človeške.

France Bernik

Temán oblak izza goré
privlekel se je nad poljé,
nad poljem v sredi je obstal,
nebó je čez in čez obdal.

To ni oblak izza goré,
to tudi ni ravno poljé;
to misel le je žalostna
na sredi srca mojega.

Anton Sovrè

Ob stoletnici rojstva

4. decembra bo minilo sto let, odkar se je v Šavni peči, odmaknjeni vasici, ki se razprostira po strmih pobočjih nad zasavskim skalovjem med Hrastnikom in Zidanim mostom, rodil Anton Sovrè, veliki humanist, prevajalec in poznavalec antike. Otroška leta je preživel v Krškem, gimnazijo pa je obiskoval v Celju in v Ljubljani, kjer mu je profesor Ivan Tertnik »prvi usmerjal plahi korak v hram grške poezije«, kot je zapisal v posvetilu k svoji prvi knjigi. Nato je na graški in na dunajski univerzi študiral klasično filologijo. V študentskih letih se je živahno udeleževal v akademskem društvu »Slovenija«, tako da se je pisatelj Ivan Tavčar nekoč poigral z njegovim priimkom: »Sovrè, v vas vse vrè.« Vsa leta prve svetovne vojne je preživel v uniformi in bil pri tem hudo ranjen v glavo. Že pred vojno je nekaj mesecev služboval na gimnaziji v Gorici in v Ljubljani, po vojni pa osem let na Ptuj, od koder je bil leta 1932 zaradi »slovenoborstva« kazensko prestavljen v Pančevo in v Sremske Karlovce. V letih 1934–1938 je spet poučeval na gimnaziji v Ljubljani, leta 1938 pa je postal

inšpektor klasičnih jezikov na prosvetnem ministrstvu v Beogradu in na banovinski upravi v Ljubljani. Šele osvoboditev ga je končno postavila tja, kjer bi moralo biti njegovo mesto že na začetku službene poti: po nekaj mesecih dramaturškega dela v ljubljanski Drami je leta 1946 postal profesor grškega jezika in književnosti na ljubljanski univerzi. Tu se je kljub visoki starosti z mladostno vneto lotil predavanj in seminarjev in vzgojil nekaj generacij klasičnih filologov, ki naj bi nadaljevali njegovo delo.

Sovretova znanstvena in prevajalska pot je neločljivo povezana z Mohorjevo družbo, pri kateri je izdal že eno svojih prvih knjig – Sokratov zagovor (Prevalje 1923). Pri Mohorjevi družbi je izšel tudi njegov verjetno najzlahotnejši in najzahtevnejši prevod – Avguštinove Izpovedi (1932) v monumentalni Plečnikovi likovni opremi, tako da je kritika ob izidu navdušeno zapisala: »Klasično delo v klasičnem prevodu in v klasični opremi!« Sovrè sam je ta prevod pozneje označil kot najpomembnejšo prelomnico na svoji prevajalski poti. Trije Sovretovi prevodi so izšli v mohorski zbirki Cvetje iz domačih in tujih logov, ki jo je urejal njegov prijatelj Jakob Šolar: Horacijev Pismo o pesništvu (1934), izbor iz Homerjeve Iliade (1942) in Sofoklova tragedija Kralj Ojdi-pus (1944). Vsa prevedena besedila je opremil s preglednimi in nazornimi uvodi in z dragocenimi opombami, tako da so te izdaje postale nekakšen vzorec, ob katerih so se zgledovali tudi drugi sodelavci Cvetja.

Pri Mohorjevi družbi je Sovrè izdal tudi svoje najboljše izvirno delo – impozantno monografijo Stari Grki (1939), po zunanji opremi in po bogati vsebini eno najlepših knjig, kar jih je kdaj izdala Mohorjeva družba. S to knjigo je družba začela uresničevati svoj širokopotezni načrt: ob priljubljeni Gruden-Malovi Zgodovini slovenskega naroda, ki se je prav tedaj zaključevala z zadnjim snopičem, naj bi začela izhajati podobno zasnovana Mohorjeva Občna zgodovina, od katere pa je žal izšel samo drugi zvezek, ki ga je napisal Sovrè. Vse nadaljnje načrte je prekrizala vojna vihra. Okupator tudi knjigi o starih Grkih ni prizanesel: Nemci so zasegli skoraj vso naklado te knjige, jo odpeljali v papirne stope in zmleli v papirno kašo. Le nekaj primerkov je uprava nemške tiskarne, ki je zasegla prostore in imovino Mohorjeve družbe, obdržala kot reklamni vzorec, kakšnih vrhunskih storitev je zmožna njihova tiskarna... In tako je ta dragocena knjiga danes prava antikvarna redkost.

Ko se je pripravljala na pisanje Starih Grkov, je Sovrè s prijateljem Vladimirom Mošinom prepo-toval velik del Grčije in si ogledal številne spomenike antične in bizantinske kulture, od Delfov do Olimpije, od Akropole do samostana Hilandarja na sveti gori Atos, kjer je odkril tudi nekaj še neznanih rokopisov, ki sta jih pozneje z Mošinom izdala pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (1948). Svoje vtise s poti po gori Atos je v nadaljevanjih objavljval v Mladiki.

Sovrè je imel načrt, da za Starimi Grki napiše tudi tretji zvezek Mohorjeve Občne zgodovine, knjigo o Starih Rimljanih. V ta namen je tedanja jugoslovanska vlada zaprosila za študijski dopust in primerno štipendijo za ogled spomenikov rimske kulture v Italiji. Ponudili so mu enoletno štipendijo fašistične Italije, ki pa jo je v svojem nacionalnem ponosu ogorčeno odklonil. In tako je zamisel o Starih Rimljanih padla v vodo, kar je vplivalo tudi na vso nadaljnjo Sovretovo ustvarjalnost. Poslej, v vojni in povojnih letih, se je ukvarjal pretežno samo še z Grki in nam v izklesanih prevodih posredoval najvišje stvaritve starogrške književnosti: izbor predsokratskih mislecev, Lukianovih Satir, Plutarhovih življenjepisov, Herodotove Zgodbe, vrsto Platonovih dialogov, deset najlepših Ajshilovih, Sofoklovih in Evripidovih tragedij in svoj labodji spev, antologijo starogrške lirike, ki je izšla že po njegovi smrti. Nad vsem pa dominira Homer, prevod celotne Iliade in Odiseje, ki je izšel kot najbolj dostojna počastitev 400-letnice prve slovenske tiskane knjige (1950 oziroma 1951). Ob bleščeči paradi ahajskih in trojanskih junakov in ob pravljicnih svetovih Odisejevih blodenj smo se šele prav zavedali, kakšno dolgo in strmo pot je prehodila naša materinščina v teh 400 letih – od preprostih stavkov Trubarjevega Katekizma do olimpskega razkošja Homerjevih heksametrov, ki v slovenski prepisni ne zvenijo nič manj blaglasno kot v grškem izvirniku. Zanosnemu prevodu obeh Homerjevih pesnitev je kot lahkotna igra sledila še mladinska priredba Odiseje v prozi, eno najbolj očarljivih Sovretovih besedil, kjer je v nekaj nev-siljivih stvkih, ki jih je izvirniku dodal iz svoje-ga, v vsej polnosti prišla do izraza njegova pesniška duša. Nič čudnega, da je ta priljubljena mladinska knjiga doživela vrsto ponatisov ne samo v slovenščini, ampak celo v srbskem prevodu.

Vendar se Sovrè tudi v teh letih Mohorjevi družbi ni izneveril in je npr. leta 1950 v mohorskem koledarju objavil odlomek iz Avguštinovih Izpovedi, leta 1953 pa enega najlepših draguljev

starogrške proze – znameniti Tukididov opis kuge v Atenah.

Sovretovo literarno obzorje je bilo izredno široko, njegova učenost je bila naravnost legendarna, njegova delovna energija pravi biološki čudež. Njegov učenec Alojz Rebula je o njem zapisal: »Slišalo se je kot pravljica: sedal je k delu, ko je Ljubljana odhajala spat. In snemal si je odejico s kolen, vstajal od dela in legal, ko je Ljubljana vstajala. To skozi deset let, dvajset, trideset. Kava, cigarete in antika, s tisto granato v glavi, tam v tisti vaški noči Trdinove ulice. Ritem, ki ni mogel ubiti samo hribovca, ki se je spustil v slovensko kulturo s tistih vrtoglavih obsavskih drč...«

Sovrè je imel izreden prirojen posluš za skrite tančine in bogastvo slovenščine, pa tudi latinščine, grščine, nemščine in drugih jezikov; prevajal ni samo antičnih, ampak tudi nemške (Goethe) in angleške pesnike (Poe, B. Shaw). Kakor tuje pesnitve v slovenščino, z enakim mojstrstvom je znal presajati tudi slovenske umetnine v tuje jezike. Aškerčev Brodnik se bere v njegovih latinskih heksametrih skoraj še lepše kot v izvirniku, tako da ob njem uživa tudi, kdor ni vešč latinščine: iz valujočega ritma heksametrov, iz skrbno preračunane godbe vokalov in konzonantov razločno odmeva šumenje Save mimo skalnatih bregov, zamolkli klic ponočnih potnikov, nelsišno drsenje čolna čez vodno gladino, krik utopljenec in spet zaglušna tišina skrivnostne noči.

Toda čez vse je njegova skrb in ljubezen veljala slovenščini. Vase je vsrkal vse bogato Pletersnikovo besedilo, sodeloval je pri sestavljanju slovenskih čitank, slovnice in pravopisa, zanosno je oznanjal »šest resnic o tujkah«, preganjal nepravice oziralnike, te »pokvečene nebojčence, ki se prepletajo, verižijo, kodrcajo, kobalijo in prekopicujejo«, preganjal je tudi vso drugo jezikovno nesnago in navlako. Slovenska beseda mu je bila »kakor bister potok; vsaka tuja primes ga takoj skali; greznice vanj speljavati je greh«. V Sovretovih ušesih je odzvanjala melodična govorica vseh velikih ustvarjalcev slovenščine od Trubarja do Dalmatina – prek Prešerna, ki ga je oboževal čez vse in čigar nemške poezije je virtuosno prelil v slovenščino – do slovenske Moderne, ki ji je bil nekakšen samotni sopotnik. V mladosti je pod psevdonimom Miranov pisal črtice v cankarjanskem slogu in pesnil pesmi po Župančičevem vzoru. Pesem, ki jo je sam zložil in recitiral na proslavi Meškove petdesetletnice v ptujskem gledališču, je bila objavljena tudi v mohorski Mladi-

ki (1925). Verze, ki jih je v tej pesmi zapisal o slavljenju, bi lahko izrekel tudi o samem sebi:

Besede čudovita moč je v tebi,
slovenske govorice sveta melodija.
Vse njeno blagozvočje si zajel,
do dna premeril si njen trpki slaj,
mogočnih ritmov šumno valovanje,
lahak šelest, na tožni mol ubran.
Beseda: to je ključ do tvoje duše,
kjer dragoceni ti leže zakladi...

Za svojo življenjsko nalogo si je v predgovoru k svoji prvi knjigi zastavil, »naj bi živeli klasični mojstri vsaj v prevodih dalje med nami«. In to svojo življenjsko nalogo je v polni meri izpolnil. Lahko rečemo, da antični mojstri niso bili nikoli tako živo navzoči med nami kakor v letih Sovretovega prevajalstva. Antiko je oznanjal z vsem svojim bistvom, s prevodi in s sugestivno močjo govornih besed. Za ponazoritev skrivnostnih moči in bogastev antike je našel vedno nove čudovite pesniške podobe. Antika mu je bila kot bujen pragozd, nekdanj poln prekipevaločega življenja, ki pa so ga zagrnil zemeljski plazovi in usedline poznejših stoletij, tako da je zoglenel v plasti premoga; toda če ta premog izkopljemo, nas še zmerom greje, nam sveti in nas oživlja; brez njega bi bilo naše vsakdanje življenje hladno in mračno. Drugič spet mu je antika žlahtni humus, iz katerega je črpalo svoje življenjske sokove tudi krščanstvo in vse, kar je pozneje velikega zrastle na evropskih kulturnih tleh. V antiki je videl zdravo protiutež grozečim težnjam po razčlovečenju in razduhovljenju, obenem pa tudi jamstvo za obstoj in razcvet sodobne civilizacije. Zato je kot refren ponavljal misli: »... Antika neugnano živi v nas, pa naj se tega zavedamo ali ne; brez njenih vrednot si ne moremo zamisliti kulture. Kamor koli se ozremo, povsod nas gleda antika.«

»Kamor koli se ozremo, povsod nas gleda antika«: to je motto, iz katerega je Sovrè črpal navdih za svoje gigantsko delo. In obveza, ki jo je zapustil nam, dedičem neizčrpnih antičnih zakladov.

Kajetan Gantar

Franc Grafenauer, 1860-1935, poslanec Koroških Slovencev

(povzetek disertacije pod naslovom »Franz Grafenauer, Abgeordneter der Kärntner Slowenen« – v nemščini –, ki je bila aprotirana leta 1970 na Dunajski univerzi)

Pred 50 leti, 13. decembra 1935, so se Koroški Slovenci za vedno poslovili od poslanca Franceta Grafenauerja na njegovem domu v Mostah v občini Brdo blizu Šmohorja v Ziljski dolini, kjer živijo tudi še danes Slovenci, toda taki z znatno omejenimi narodnostnimi pravicami. Grafenauerjevo življenje je bilo tesno povezano z borbo Koroških Slovencev za vsestransko enakopravnost z nemško govorečimi sodeželani v dobi zadnjih tridesetih let pred razpadom Avstro-ogrske monarhije.

Rojen je bil 2. dec. 1860 v Mostah kot sin orglarskega mojstra, naučil se je očetovo obrt in si zgradil zlasti svojo politično pot docela samostojno kot avtodidakt. Domačini so ga že v starosti 28 let izvolili za člana občinskega odbora na Brdu, in od tega časa naprej je stal v ospredju političnega in gospodarskega življenja v doma-

čem kraju, kjer mu gre predvsem zasluga, da je zbudil narodni čut prebivalstva in dvigal narodno zavest v Ziljski in Kanalski dolini.

Že leta 1888 je prišel skupno z očetom v ostro nasprotje z avstrijskim režimom, ki je njega in očeta zaprl in ju obdolžil vseslovanstva in žaljenja cesarja. Oče je bil obsojen na šest mesecev ječe, kazenski postopek zoper Franceta pa je bil še zaenkrat ustavljen.

Tembolj se je začel po vrnitvi iz preiskovalnega zapora zanimati za javno življenje vseh Slovencev v tedanji kronovini vojvodini Koroški. Čeprav so našli Koroški Slovenci na področju volilne pravice in razdelitve volilnih okrajev izredno neugodne razmere, se je potegoval za ustanovitev »Katoliško političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem« leta 1890 (bil je v njegovem vodstvu vse do leta 1919) za kandidature kot poslanec v deželni in pozneje tudi v državnem zboru. Uspel je prvič leta 1896, in je nalogo kot poslanec vršil z vso predanostjo in samozavestno borbenostjo do svoje aretacije leta 1916. Čeprav je bila pred prvo svetovno vojno najmanj ena četrtnina vojvodine Koroške slovensko govoreča, se je Slovincem posrečilo poslati kvečjemu 3 poslance v deželni zbor od 43; deloma jih je zastopal Grafenauer sam. Zaradi tega se je smatral v širšem pomenu besede za deželnega poslanca, torej kot legitimnega zastopnika vseh Slovencev na Koroškem, čeprav je precejšen del slovenskega prebivalstva volil nemško usmerjene poslance. Kajti boril se je v prvi vrsti za prebujanje narodne zavesti Slovencev in proti raznorodovanju, ki ga je izvedla nemškonaacionalna večina preko nemškutarstva in z gospodarskim pritiskom v smer germanizacije. Tako je imel Grafenauer tudi pri obravnava gospodarskih vprašanj pred očmi povezanost narodnospodarskih vidikov z jezikovnim vprašanjem.

F. Grafenauer je v deželnem zboru aktualiziral Koroško narodnostno vprašanje, bil je na slovenski strani iniciator in nosilec narodnostnega boja. V središču narodnostnih nasprotij, ki so bila predstavljena deželnemu zboru, so bili Grafenauerjevi predlogi, interpelacije, vprašanja v zvezi z uporabo slovenskega jezika v javnem življenju, o jezikovnih določilih, o ljudskih štetjih, vodenju matrik, krajevnih oznakah, o uporabi slovenščine pred sodišči, v zvezi z zastopstvom Slovencev v kmetijski in trgovski zbornici ali v deželnem šolskem svetu, predvsem pa s šolskim vprašanjem. Vsako leto je pri proračunskih razpravah (ki so dobile označbo »Grafenauerjeva

debata»), pa tudi ob drugih prilikah razkrinkaval nezadovoljiv ustroj takozvanih utrakvističnih šol, dokazal je, da so bile te šole večinoma sredstvo germanizacije in raznarodovanja Koroških Slovencev. Vedno znova in z žilavo potrpežljivostjo je proglasal zahtevo po doslednem pouku slovenskih otrok v materinščini. Nemški nacionalci so to označili kot poskus slovenizacije dežele in njega kot hujskača, fanatika, agitatorja ali pa romarja v Ljubljano. Trdili so, da je Koroška v bistvu nemška dežela v preteklosti in sedanjosti in govorili in pisali so o graditvi nemškega mostu preko Koroške do Jadrana.

Več kot sedemnajst let se je trudil kot poslanec v deželnem zboru, da bi le dosegel izboljšanje neenakopravnega položaja Slovencev na Koroškem. Toda žel ni nobenega uspeha.

Sicer je upal, da si bo svoj položaj po vstopu v državni zbor leta 1907 ojačil. Toda tudi med močno skupino slovenskih in južnoslovanskih poslancev mu ni uspelo doseči omembe vrednega uspeha za Koroške Slovence. Ker je zagovarjal za Koroško oziroma njen južni del južnoslovansko rešitev narodnostnega vprašanja ter se taktično prilagodil trialističnemu programu (ustvarjanje posebne južnoslovanske enote v okviru monarhije), se je bistveno poslabšal njegov položaj, saj so Grafenauerjevi nastopi v dunajskem parlamentu samo povečali pozornost in pripravljenost za boj oziroma odpor na strani nemških nacionalcev. Vsekakor je bil Grafenauerjev nastop v državnem zboru jasna bojna napoved nemški nacionalni stranki, s tem se je tudi zaostriilo koroško jezikovno vprašanje. Istočasno je poslanec Grafenauer tudi napadel vladno politiko do Koroških Slovencev, ker se ni dosti uveljavljala proti nemškim nacionalcem na Koroškem. V državnem zboru je ponovno opozarjal, da je narodnostno vprašanje v Avstriji šolsko vprašanje ter vprašanje ustreznega uradništva.

Seveda se je poslanec Grafenauer tudi zelo marljivo in dosledno vključil v narodnopolitično gibanje Koroških Slovencev izven omenjenih zbornic, bil je zelo spoštovan pri ljudstvu in njegova privlačnost je gotovo deloma razširila in okrepila narodno in politično zavest slovenskega prebivalstva na Koroškem. Predvsem je nastopil v javnosti ob številnih kandidaturah za deželni in državni zbor in se tako udeležil skupno kakih 500 shodov in političnih zborovanj.

Takoj po izbruhu 1. svetovne vojne se je vrnil na svoj dom. V okviru preganjanja voditeljev Koroških Slovencev v prvi fazi vojne so se tudi

proti Grafenauerju javili ovaduhi, češ da bi stavil na zmago Rusije; skupaj s tremi duhovniki je bil aretiran marca leta 1916 in prestavljen v preiskovalni zapor. Osnovna politična usmerjenost poslanca je bila že znana, zlasti od kazenskega postopka iz leta 1888. Tako je bil obsojen prvo- boritelj koroških Slovencev zaradi »zločina motenja javnega miru« maja 1916 na pet let težke ječe v Möllersdorfu, kjer je prebil eno leto do amnestije julija 1917.

Po vrnitvi iz ječe je ostal nekaj mesecev bolj v ozadju narodnopolitičnega razvoja na Koroškem, ki se je zopet zaostрил. Koroški Slovenci so se vedno bolj bližali programu nameravane južnoslovanske državne enote v okviru monarhije. Ko je bil avgusta 1918 ustanovljen Narodni svet za vse Slovence, je tudi Grafenauer sodeloval v pododboru te institucije v Celovcu. Razen tega je ustanovil v svoji domači občini krajevni odsek kot administrativno enoto za realizacijo državnostvornih ukrepov za državo SHS po razpadu monarhije. Toda kmalu po začetku bojev za severno mejo je bil prisiljen, da beži v Ljubljano, ki je postala v glavnem njegova zadnja politična postaja. Januárja 1919 je bil nominiran kot član slovenske delegacije pri pogajanjih za premirje v Gradcu, februarja istega leta pa celo kot zastopnik in poslanec Koroških Slovencev skupno s F. Smodejem v provizorično narodno skupščino kraljevine SHS. Od poletja istega leta naprej ga najdemo zopet na Koroškem v središču agitacije za slovensko stvar pred plebiscitom. Rezultat tega glasovanja je Grafenauerju prinesel polom njegovega upanja in političnega udejstvovanja.

Po plebiscitu je postala tujina za njega kot za velik del koroške slovenske inteligence bridka usoda. Ni se mogel udomačiti na Gorenjskem – šele leta 1926 je od avstrijskih oblasti dobil dovoljenje, da se vrne na svoj dom v Ziljski dolini. Nekaj let je še popravljaj orgle, opravljal torej svojo obrt, ki jo je precej zanemarjal predvsem po letu 1903. 75 let star je umrl 13. decembra 1935. Pokopan je na Brdu. Franc Grafenauer je kot pomemben politični predstavnik Koroških Slovencev odločno in vztrajno zastopal njihove narodnostne pravice in gospodarske koristi. Predvsem ga moremo označiti kot neumornega narodnega delavca in brez napačne boječnosti kot narodnjaka, saj svoj nacionalizem lahko pravično zagovarjal pred zgodovino, ker je samo branil svoj narod pred povsem drugačnim nacionalizmom, ki ga brez težav označimo kot imperialističnega. Seveda ne sme biti ocena Grafenauerje-

vega nacionalizma brez kritičnih pripomb: Narodnost je bila pri njem, čeprav iz danih razlogov razumljivo, le preveč v ospredju njegovega družbenopolitičnega mišljenja, in pri tem je na eni strani prestrogo zaničeval narodne odpadnike in na drugi strani zanemarjal tudi probleme delavcev in pomembnost delavskega gibanja.

Vsekakor je bil F. Grafenauer simbol koroškoslovenske politične sile, pomenil je parolo zapostavljenih slovenskih množic v težkih narodnih bojih. Bil je svojevrsten mož, izreden naraven talent, velik in spreten ljudski govornik, ljudski tribun Koroških Slovencev, njegova beseda je imela sugestivno, skrivnostno moč na množice, njegovi govori so bili duhoviti in udarni, obenem pa poljudni in šegavi, pogostokrat tudi sarkastični. V koroškem deželnem zboru je zaslovel kot eden najduhovitejših govornikov z blestečo šaljivostjo in kot sijajen debater, čeprav ni imel nobene višje šolske izobrazbe.

Franc Grafenauer je dal razdobju tridesetih let zgodovine Koroških Slovencev pečat svoje osebnosti.

Jože Lukan

Spominčica za Vido

Leto 1940. Vojne napovedi. Živimo nekako spremenjeno. Zunanji in notranji svet se lovita v pretiranih barvah. Mladi si sestavljamo Máchovo tožbo:

»Toda sedanjí vek mladenišтва je tak –
na licih sladke smeh, a v srcu žal pekoč...«

Vida Taufer si želi iz Stične, kjer živi že od leta 1928 kot učiteljica, sèm je prosila, sedaj bi rada proč. – »Saj si niti misliti ne moreš, kako je težko tu,« piše v pismu. – Stanujem še v Ljubljani, trkam na razna vrata z Vidino prošnjo za premeštev, nič se ne premakne. Zato odhajam mnogokrat k pesnici v stiško šolo, zlasti, kadar preživljam kakšne dneve v bližnji Višnji gori pri starem očetu. Naj jo potolažim. Vida je tako rahla, da srka tolažbo.

S štirimi vetrovi tavava v dežju, snegu, skozi meglo, v rahlem ali žgočem soncu po stiških

poteh in gozdičih. Čez Vir, na Pristavo, čez Malo Dobravo, na Hudo. Vida je slabotna, krhka, toda dobra pešakinja. Ustavlja se, ponavlja in ponavlja verze iz kakšne svoje nove pesmi, jim prisluškuje in prosi, da jih povem še jaz glasneje. Odkar ve, da obiskujem pri igralki Šaričevi recitacijske ure, se še bolj zbližava. So dnevi, ko vse svoje moči darujeva poeziji, Vidini in drugi. Sredi julija odpirava okna prazne stiške šole in se v zeleni sončni samoti na ves glas omamljava s pesmijo. V spomin na te dneve mi Vida daruje pesem Rožmarin, prinese mi jo v jutru, ko zopet plavava po stiški poti. Tega jutra se posebno razodene. »Veš, kdo izmed kritikov me najbolj razume? Lili Nowy, čeprav je preveč odločna, tako, da me boli, in prof. Marja Boršnik, ta mi je tudi zelo blizu.«

Vida me preseneti s pesnitvijo Križev pot, je že tu, je že končana. Zopet se zatečeva v prazno stiško šolo, prosi me za recitacijo. »Prav tako moraš povedati gospodu patru Evghenu!« Spoznam, da ima Vida v neposredni bližini še tretjega kritika, bolje rečeno svetovalca, ki ga visoko spoštuje in ji je v močno oporo. Vida me torej vodi v samostan, ponovim Križev pot, kakor sva ga pripravili že v šoli. Malo tesno mi je – mladostni vihravosti navkljub – ko ga moram še enkrat ponoviti tudi pred stiškimí gosti kulturniki. Odslej imava z Vido vedno kakšnega pesnika iz samostanskega kulturnega kroga tudi v šoli, da se v množini navdušujemo, recitiramo in menjavamo mnenja. Žal ni več ute ob šolski ograji.

Je že tu jesen. »Če imaš le količkaj časa, te bom zelo vesela,« piše Vida pred svojim prihodom v Ljubljano. Z Lili in Vido naredimo potep po Ljubljani. Lili Nowy naju podpre vsako s svoje strani – kar hitro in odločno moramo v Akademsko založbo. Seveda recitirat Križev pot. Nowyjeva te ujame sredi kakšne ljubljanske ceste in nikoli ne veš: te bo vodila v stolnico molit za verne duše, ali v gostilno »Pri kolovratu«. Ali pa oboje. Tudi v kavarno Zvezda ali Union, to dvojje je že Vido naučila. Povsod najdemo literate, Lili jih kliče, jim žuga, jim kaj naroča in dopoveduje. Vida je tiha. Vedno moram igrati vlogo posrednika med njo in družbo. Čutim težo te naloge.

Ob koncu leta prihaja Vida le malokdaj v Ljubljano. Včasih jo obiščem, dopisujeva si. »Tu v tej samoti umiram od praznote,« toži Vida v pismu 6. novembra. Včasih podpiše pismo in pozdrave tudi sestra Nika Taufer, ki se bo kmalu osamosvojila, doštudirala. Nika je realist, pravo Vidino nasprotje. Še trije bratje so v družini, ne

živijo tu. Vida skrbi in trpi za vse, toda o tem se ne razgovori. Pomanjkanje vidim. Vida čuti, da sem premlada za grenkobo. Njene skrivnosti najbolj pozna gospa Nada dr. Fedranova, zdravnikova žena; isti letnik sta z Vido, to Vida mnogokrat pripominja.

Leto 1941

11. januarja smo že pri Vidi v Stični. Z družbo, časi so taki, da se vsi bolj družimo, zlasti mladi. V žepnem koledarčku si beležim: Lepa pot na postajo, polna luna in sani. 1. februar. Z Vido v kavarni Union. O Križevem potu, pred izdajo pesnitve.

V predpomladi obiskujemo Vido z različnimi družbami. Razburjeni smo, vse kaže na vojno. 6. aprila vojna, 13. aprila že vasujeva z Lili Nowy žalostni v Zvezdi ob mizici, kjer je bila tolikokrat z nama Vida. »Ali veš, kaj moramo storiti?« me hoče dvigniti Lili. »Zadržanje je nujno in pa delo!« – 20. aprila sem vsemu navkljub že pri Vidi v Stični, posvetiva se zgodnji pomladi, vračati se moram v zatemnjenem vlaku.

25. maja literarno popoldne z Vido in manjšo družbo literatov v Ljubljani. 14. junija pride Vida med nas s svojo novo pesmijo Lan. –

Po predvečerju Starega vinogradnika (Golarjev večer v Ljubljani) se odpeljemo navdušeni k Vidi kresovat. Pevka Mančič Mlejnik, slikar Dušan Petrič, literatka Asta Žnidarčič, Emil Frelj in drugi. Vida ne živi več v ozki šolski sobici. Preselila se je v zgornje stanovanje nad občinskim domom v Stični. Sredi julija smo zopet pri Vidi, z Asto celo stanujeva pri njej. Prirejamo literarne popoldneve, med drugimi prihaja k nam tudi kritik prof. Lino Legiša.

Proti jeseni delamo načrte, bodo zaživel? Radi bi imeli Vido tu med seboj, bo životarila med vojno sama v Stični? Medtem marsikoga iz družbe nenadoma »zmanjka«. Če se pojavi čez nekaj časa, tiho praznujemo. Zaskrbljeni. 20. novembra ustanovimo Skupspravljanje lepeh umetnost, nedeljske popoldneve, prihajajo literati, glasbeniki, slikarji, filozofi itd. Se bomo smeli sestajati? Prihaja tudi Lili, prihaja pesnik in prevajalec Severin Šali, prof. Šantl z violino, slikar Dušan Petrič, arheolog in pesnik Prvih podob Jože Kastelic, Vida, Asta, kipar France Gorše, prof. Ivan Škrjč itd. Za Zlato nedeljo gremo Vidi voščiti božič, tudi vsi Cvelbarji (med letom smo ustanovili društvo Cvelbarjev). Vidin Križev pot je tiskan, za prvi božič v vojni je med nami.

1942

12. februarja nas obišče Vida. Tu napiše pol za šalo, pol zares pesmico Debeli četrtek. Zaradi zaostrenih vojni razmer prihaja Vida malokdaj v Ljubljano. Tudi Skupspravljanje moramo previdno opustiti.

1943

21. junija piše Vida: »V počitnicah se bova lahko večkrat videli. Dovoljenje sem že dobila.« Ne vidiva se mnogo. Čas velikih in malih usod leži med nama.

1944

Zvemo, da je Vidi uničila eksplozija stanovanja v Stični in da se je sama komaj rešila. 9. septembra obiščem Vido pri njeni sestri Niki v Ljubljani, Hranilniška ul. 4. Odslej se večkrat sestanemo z Lily Nowy in Vido v mestu, delamo razne načrte in bežimo pred alarmi. Lili me navdušuje, da bi skupaj predstavljali Evgenija Onjegina.

1945

4. januarja z Lili in Vido. Lili razlaga Ramovšev izrek: forma umetnine je identična z bistvom umetnine. Mnogokrat se sestanemo. Zopet delamo velike načrte. 2. maj: dan političnih novic in ugibanj. 3. maj: mraz, snežinke in z Vido. 8. maj: grozno streljanje z ljubljanskega gradu in povsod, najhujša noč. 9. maj: jutro svobode, Ljubljana v ekstazi. 8. junij: zvečer pri Vidi, prvič v njeni sobi pri Nowyjevi. 12. junij: pri srečni Vidi. 30. junija se odselim iz Ljubljane v Višnjo goro. Popoldne v Višnjo goro – vožnja z vojaškimi vozovi, z Madžari in Srbi, ki se vračajo domov. 3. avgust: zjutraj prvič po vojni v Stični. Spomini in ruševine. Vide ni.

Tako sva se z Vido krajevno oddaljili, nekako zamenjali sva svoji dolenski vlogi. Prišla so leta, ko sem vedno manj mogla odhajati s posestva v Ljubljano, za Vido pa sem bila brez skrbi, ker se je opirala na Lili Nowy. Saj se je tudi srečno zaposlila na kulturnem oddelku ministrstva za prosveto in leta 1950 celo izdala novo pesniško zbirko Izbrani listi. Žalostna sem obiskala pesnico v bolnici, ko sem zvedela, da si je zlomila nogo v kolku. Slutila sem, da tega ne bo več zmogla. Zapadla je nepokretnosti in hudi bolezni, obiskovala sem jo v odročnem Domu na Bokalcu. Nikdar ni ob obisku jokala ali tožila, le vedno teže je govorila. V tistem žalostnem času je izdala

1. 1959 še zadnjo pesniško zbirko Svetli sadovi. Še vedno sva si dopisovali za praznike, za godove in kdaj vmes. Vprašujem se, kako je Vida to zmogla. V letu 1960 sem prejela njeno dopisnico z zelo spremenjeno pisavo, z ledeno roko so mi segle v srce tiste besede. Še 1 pismo in 4 dopisnice v naslednjih letih, zadnja dopisnica ima datum september 1964. Bolela me je tresoča se Vidina roka. Vida je umrla 18. X. 1966, v osmini smrti moje matere. Nisem zmogla še drugega slovesa v tednu dni. Bližnji so mi povedali, da je Vidi ob pokopu zasijala zarja in da so ji peli ptički.

Mihaela Jarc-Zajc

Spiritual Leopold Cigoj

50 let po smrti

Tja na goriška sončna tla,
kot h koklji drobna piščeta,
pritekli smo od vseh strani
z vsem hrepenenjem mladih dni.

(A. Kocjančič)

Stavba Sedejevega malega semenišča v Gorici, ki je bila sezidana tik pred I. svetovno vojno, je bila med vojno poškodovana in takoj po njej popravljena. V šolskem letu 1923/24 so odprli pripravnico in prvi razred klasične gimnazije. Takratni goriški knezoškof Franc Borgija Sedej je postavil za semeniškega spirituala svojega pobožnega duhovnika Leopolda Cigoja. Vedel je, da je dorasel tej nalogi.

Kar bom v nadaljevanju povedal iz njegovega življenja in delovanja, sem povzel iz svojega dnevnika ali neke vrste zapiskov iz tistih let.

Naš vicerektor je bil dr. Ivo Juvančič, s katerim smo tisto leto poravnavali semeniška igrišča: še so bile vidne jame iz vojne. Pod njegovim vodstvom smo zasadili okoli igrišč tudi bambusovo živo mejo, ki se je kmalu bohotno razrasla.

Spiritual je učil verouk v vseh razredih. Večkrat nam je bral iz knjige »Pamet in vera«. Spominjam se, da smo ga radi poslušali. Vsi smo tudi radi hodili na sprehode. Mi tretješolci smo hodili s prefektom Budinom. Včasih smo srečali bogoslovce. Veliki, nedosegljivi gospodje za nas! Pa tudi mi nismo več bili karsibodi: na prvi petek marca 1928 leta smo tretješolci obravnavali prvo Ovidijevo elegijo.

Tistega 14. 3. 1928 popoldne nismo imeli verouka. Cigoj je šel domov, ker mu je bila mati na smrtno bolna. Tega pa si nismo gnali k srcu.

16. 3. 1928 je Cigojeva mati umrla in 17. 3. je bil pogreb. Na pogreb sta šla dva iz prve in dva iz četrte gimnazije. Mi tretješolci pa ne. Ob nedeljah smo hodili v stolnico. Tam sem videl bogoslovca Rondiča, svojega rojaka iz Predloke v Istri. Skrivnostno so o njem šepetali, da je komponist. Nisem vedel, kaj to pomeni.

21. 3. 1928, prvi dan pomladi in sneg! V svoj dnevnik, ki sem ga tretješolec že pisal, sem zabeležil besede, ki sem jih slišal v kaki semeniški meditaciji: »Daj Gospod, da bi mogel tudi jaz krasiti svoje revno srce s snežinkami čednosti.« Tisto popoldne sem tudi šel k spiritualu Cigoju. Pokazal sem mu, kako sem se na listku bojeval proti glavni napaki.

Kakorkoli je že bilo s snežinkami čednosti in mojo takratno glavno napako, zagotovo vem, da mi je Cigoj svetoval, naj vestno pišem dnevnik. Dobesedno je dodal: »kakor ga je pisal Ernest Mlakar«.

Velikonočne počitnice so bile za nas vabljuje, a kaj, ko smo po 192 urah morali že biti spet v semenišču.

Pozneje sem zapisal o svojih takratnih bojih in porazih: Jeza me grabi, ker nisem časa prav porabil in jutri je že nemška naloga! Zvečer pri izpraševanju vesti sem spoznal, kako sem šibak in neodločen. Učiti se mi hoče, pa pravim: Ne morem!

19. 4. pa sem bil spet brez vsake skrbi, kajti ital. nalogo sem dobro pisal, nemška naloga tudi ni bila težka.

S takimi petnajst – in šestnajstletniki in z drugimi začuda živimi in iznajdljivimi fanti je imel opraviti pokojni Cigoj v tisti lepi, še za sedanje čase dovolj reprezentativni stavbi – v monumentalni kapeli, v lepih zračnih sobanah I. nadstropja, po brezkončno dolgih hodnikih, po učilnicah, refektorijih, stopniščih in igriščih Sedejevega malega semenišča v Gorici.

6. 5. 28 pa sem bil vendar še otročji, ker sem takole zapisal: Rad bi šel k g. Cigoju, a nimam časa, pa tudi ne vem zakaj...

4. 6. 28 je bilo celo semenišče pokonci: prišel je msgr. Goffredo Zaccherini, apost. vizitator za semenišča. Pred njim sem bil izprašan v latinščini.

18. 6. 28 sem bil že na počitnicah pod Lonjerjem v župniji sv. Ivana v Trstu. Moja verna družica na počitnicah je bila knjiga: Il seminarista in vacanza («Semenišnik na počitnicah»).

Svetoivansko župnijsko občestvo ni bilo posebnost goreče: 27. 6. npr. ni pristopil k obhajilu noben moški razen mene in nekaj dni kasneje se mi je tov. Pošega, tudi semenišnik, naravnost smejal, ker sem spet šel k obhajilu, on sam pa ni maral iti!

4. 8. romanje na Barbano! Svetoivančanom so se pridružili še romarji iz Predloke, ki jih je vodil župnik Jože Kocjan. Z njimi je bil tudi bogoslovec Rondič – komponist.

18. 8. spet na Barbano, pa ne na romanje, marveč na študijski izlet. Od semenišnikov smo se ga udeležili: Banko, Pavletič, Rožanc, jaz in še prvošolec Rupnik. V samostanu na Barbari smo se zaprli v sobo in Milanovič nam je govoril o razmerah v Istri in o škofu dr. A. Mahnič, medtem ko nam je dr. Kralj govoril o J. E. Kreku.

Ogledali smo si tudi Gradež. Od vsega pa je bilo takrat zame najbolj važno to, kar sem v dnevniku podčrtal: Videli smo dva delfina in par letelih rib...

3. 9. sem zapisal: Dolčas mi je po semenišču, a čakati bo treba še cel mesec.

12. 9. pa se je zgodilo nekaj, kar je razbilo dolgočasje: V hišni kapeli škofove vile v Škednju smo imeli slov. semenišniki duhovno obnovo. V vili stanuje dr. Ukmar, a obnovo je imel Cigoj. Sošolec Stefan Cek je hodil ob palici. Usekal se je bil tiste dni s sekiro. Na obnovi je bil tudi Franc Udovič iz Kubeda in Rožanc iz Trsta. Pošega ni bilo. Nima več namena vrniti se v semenišče. V vili smo ostali še naslednji dan, ko sta bili še dve meditaciji, nato spoved in zaključek. Z Rožancem sva se tisto popoldne potepala po Trstu. Šla sva tudi na »Montagne russe«... Skoraj pozabila sva oba, da prihajava od obnove. Zvečer sva bila pošteno lačna, trudna in zaspala.

V nedeljo 23. 9. 28. je škof Msg. Al. Fogar v cerkvi sv. Ivana v Trstu blagoslovil kip sv. Vincencija Pav. Bilo nas je 6 strežnikov in 8 fantov je nosilo kip. Med procesijo pa se je vlihl dež in vsi smo se razbežali.

28. 9. sem na domu obiskal ex-seminaristov Pošega. Igral se je z bratom in povedal, da je čez vse to naredil križ in da ga vse skupaj prav nič več ne briga...

Šolsko leto 1928/29. Četrtošolec.

8. 10. 28. smo s prof. Spitterijem slovesno začeli grško abecedo. 25. 10. Spiritual me je zopet vzbudil, naj stalno pišem dnevnik in naj tega nikar ne opustim.

V tistem oktobru smo dobili prvo številko revije »Rast«.

21. 11. pri verouku nas je Cigoj resno opozoril, da moramo vsi brez izjeme streči pri maši. Mnogi bi se namreč temu radi izognili.

Dnevnik prekinil za 4 mesece.

5. 3. 1929. v par dneh dvakrat pri spiritualu. Neka melanholija se me loteva, da bi kar zajokal, ne da bi pravzaprav vedel zakaj.

Stopil sem k našemu spiritualu in vse je bilo spet dobro.

20. 4. še zapeljivka muzika: Po končanih pevskih vajah je sošolec Brcko zaigral in zapel prelepo ljubezensko pesem:

»Pala je pala slanica,
zvenela moja rožica,
žalost je, žalost v srce šla,
dekle je vzela drugega...

Če bi mi bil prof. Culot tisti večer ponovil nekdanje besede, bi mu bil po resnici lahko odvrnil: Gospod profesor, niste daleč od resnice...

Moj dnevnik ne beleži več o uspehih ali neuspehih v šoli. Znamenje, da šola stopa nekam v ozadje in nastajajo drugi važnejši problemi.

V počitnicah po četrti šoli me je zajelo neko duhovno mrtvilo in neka vsesplošna mlačnost. Pa sem se odločil in šel z vlakom v Gorico. Vedel sem, da nas čaka z odprtimi rokami spiritual Cigoj, in da je vsakogar vesel. Pogovorila sva se kot prijatelja.

30. 7. 29. Z vlakom iz Trsta v Dutovlje. Iz Dutovelj peš v Tomaj. Na duhovno obnovo, ki jo ima seveda Cigoj. V samostanski kapeli šolskih sester v Tomaju. Razmišljali smo o štirih pogrebcih: Lahkomišljenost, nečistost, opuščanje dobrega in slaba tovarišija.

V odmoru je Cigoj ležal v senci v gozdičku za samostanom. Posamezne nas je vabil na razgovor.

Pri kosilu smo čitali nekaj iz življenjepisa Pavleta Šumanovega, vzornega slovenskega študenta.

Drugo jutro so pri maši pele šolske sestre. Ob 9^h sklep. Po sklepu je od nekd prišel petošolec Koritnik in nam povedal par idej o mladinskem gibanju, kot ga razlaga njegov teoretik Romano Guardini. O tem je njemu in ostalim petošolcem par dni prej govoril naš vicerektor dr. Juvančič na Višarjah...

V Trst sem jo mahnil kar peš. Kaj pa je to za zdravega 16-letnega fanta!

Šolsko leto 1929. 30. Petošolec.

22. 10. 1929: Naslov slovenske naloge se glasi:

»Imel sem ideale, cvet pri cvetu
v poljani rosní bili so – ni jih več...«

Vzkliknil sem: Hvala ti, Tone (prof. Kacin), zdaj se bom pa razpisal! Peta in šesta šola je bila za nas kakor obetajoči april, ves poln življenjskih sokov, deloma že v očarljivem cvetju: znanilec osvajajoče pomladi. Naš semeniški spiritual Leopold Cigoj je živel med mladino in jo poznal. Vedel je za pozitivno in negativno stran mladega človeka, poznal njegovo hrepenenje po višinah ter usodno omotičnost nad prepadi. Da bi nas pred zablodami obvaroval ter podžgal v našem stremljenju po idealu, je postavil pred naše še neizprijene oči in pred naše na stežaj odprto in sprejemljivo srce – blagoslovljeno med ženami: Brezmadežno! Ustanovil je v Malem semenišču Marijino kongregacijo. 2. 2. 30 sem bil z drugimi tudi sam vanjo sprejet. V mojem dnevniku se ta dan kopičijo sami superlativi. Izrazili so pač – kolikor so mogli – resnično in globoko srečo bogohotene mladosti.

Vprašanja, ki začenjajo begati doraščajočega fanta, tudi semeniščnika postajajo vedno bolj osebna ter vedno bolj intimna. Ne gre, da bi jih človek obešal na veliki zvon. Morda sem tudi zaradi tega z letom 1930 nenadno nehal pisati dnevnik in ga nadaljeval komaj v osmi šoli. Svojevrstno nadaljevanje dnevnika so bile tudi pesmi, ki so sproti nastajale kot iskanje odgovora na mnogovrstna vprašanja kot npr.: Jasen pogled v bodočnost, dokončna izbira življenjske poti, določanje pravičnega odnosa do predstojnikov in sošolcev, iskanje prijatelja, zaupnika tvojih porazov in zmag, skratka: tvojih mladostnih bojev. Preveč sem jih že skusil, da bi mogel tudi zdaj kot zrel človek (zrel vsaj po letih, če sicer ne) omalovaževati take mladostne probleme.

V novembru 1932 smo vadili zborovske pesmi in deklamacije za proslavo sv. Stanislava in za akademijo na dan sv. Leopolda, ko je godoval naš semeniški spiritual in voditelj kongregacije.

V tistem novembru je bil najboljši deklamator Efrem Mozetič, simpatični Mirenc. Za Cigojev god pa sem tudi sam deklamiral naslednjo pesem:

»– V tem tihem slavlju za Vaš god
se veselimo, oče, z Vami,
da Vas z dobrotnimi rokami
do zdaj ohranil je Gospod.

»Pozdravljen!«, kličemo Vam vsi,
»Pozdravljen naš vodnik!« V grebene
žareče v soncu sla nas žene,
v nas želja do neba gori.
V višinah daljnih se blišči,
razkošno v luči se razžarja
svetišče tihega oltarja,
do njega nas peljite VI!

Višina vleče, pot do nje
se strma nad prepadi vije,
le redek žarek jo obsije,
zavita v sive je megle.
Gospod Vas tu postavil je,
da z nami družno bi hodili
in ob prepadih nas vodili
tja do gore Gospodove.

Čeprav je bila pesem le priložnostna, je vendar izražala našo odločno voljo priti do cilja ter našo resnično hvaležnost njemu, ki nam je že po svoji službi pomagal preskočiti ovire na tej težki in zahtevni poti.

Sreda, 28. 6. 1933. Točno ob treh sem končal maturo. Ob pol sedmih zvečer nam je v konferenčni sobi sredi proforskega zbora kar moč slovesno bral izid maturitetnih izpitov sam semeniški direktor prof. Iginio Valdemanin. Pred seboj je imel seznam maturantov po abecednem redu. Za Štefanom Gnjezdo z Jeličnega vrha pri Idriji sem bil na vrsti jaz: »– Luigi Kocjančič, dichiarato maturo!« Tako mi je, da bi se strogemu možaku najrajši obesil na vrat ter ga strastno poljubljal na nizko razorano čelo nad strogimi, vendar očetojskimi očmi, pod sivimi, gostimi, na krtačo pristrženimi lasmi.

Drugi dan slovesno kosilo s profesorji in popoldne smo šli abiturienti k blagoslovu k sv. Ignaciju na Travniki, kjer je kaplanoval naš dr. Juvančič. Po blagoslovu pa z Juvančičem k Abram-Trentarju v Pevmo. Prijazni gospod s širokim nasmehom in širokim klobukom, prekaljeni planinec, ki je s Kugyjem obredel vse Julijce, se je med nami radoval kot otrok.

V počitnicah po maturi sem 24. 8. 1933 pisal pismo Cigoju:

Predragi gospod spiritual!

V Tomaj na počitniško obnovo me ni bilo, ker sem ravnokar prišel z gor. Dolgo sem čakal na to turo in nisem bil razočarah. Gore so zame kakor razodetje.

V vašem zadnjem pismu govorite o poglobitvi notranjega življenja, o miru in zadovoljstvu, ki od tu izvira. Rad verjamem, a doživel še nisem. V

teh stvarih ostajam preveč na površju in v meni ni prístnega doživetja vere in verskih vaj. Vse se mi včasih zdi kot nepomemben privesek. Ne živim še iz tega. Morda je treba zdrobiti še zadnje malike, pa naj se skrivajo za še tako nedolžnim in vabečim videzom.

Morda je ravno v popolni odpovedi tisti mir, ki ga s svojim srcem tako grabežljivo iščemo. Prosim, oglasite se, ukažite, svetujte, povejte, kako bi.

Moral bi se preroditi, predruščiti vso svojo naravo. Moja zagrenjena, z resentmentom poje-na mladost, je že pustila v meni neizbrisne znake, ki se z askezo ne dajo odstraniti. Izhajajo namreč iz drugega vira. Potrebna ni samo čuječnost in molitev, nujna je materialna pomoč in večja socialna pravičnost.

Zakaj tudi med bogoslovci in duhovniki imajo eni vsega, drugi so pa brez vsega? Ali ne bo Cerkev dolžna jutri kaj ukreniti? Gotovo je dolžna že danes!

Listek s seznanom opravljenih verskih vaj, ki naj ga semenišniki pošiljamo svojim spiritualom, teh problemov, na žalost, ne rešuje.

Iskreno Vas pozdravlja v tem poletju še abiturient in prihodnje jeseni – če Bog da – že bogoslovec.

Vaš K. L.

Pokojni Cigoj je deloval v težkih časih fašizma in italijanskega šovinizma. V Sedejevem Malem semenišču v Gorici, kjer so bili med predstojniki in profesorji v glavnem Furlani in Slovenci, prenapetežev sploh ni bilo. Tudi dejstvo, da smo slovenski dijaki imeli v tem semenišču ne samo številčno, marveč tudi kvalitetno premoč, je imelo svojo težo. Vseeno je vsakdo opazil, da se izvaja nad Slovenci stalen in vedno večji pritisk.

Dnevna meditacija je npr. morala biti v italijanščini. Koliko truda je to stalo gospoda Leopolda. Koliko truda v maju, ko je, poleg meditacije, moral pripraviti še šmarnično branje. Za vse to se je moral pripravljati, največkrat prevajati. Če pa ne poznaš duha nekega jezika, potem ti vsi slovarji ne pomagajo. Mi takratni študentje z italijanskim učnim jezikom, ki smo ga morali do potankosti poznati, ker smo predelali latinske in italijanske avtorje, smo dan za dnem opažali, kako se naš slovenski spiritual bori z italijanščino kakor z mlinom na veter.

V svet takratne slovenske klasične pobožnosti o Evharistiji, Srcu Jezusovem in Brezmadežni je začela vdirati nova duhovnost, ki je močno poudarjala liturgično biblično vrednoto.

»Takrat smo tudi zvedeli za novo krščansko mladinsko gibanje, kot ga je pojmoval Romano Guardini. Vneto smo prebirali njegova Pisma mladini, v katerih je obravnaval z nadihom svežine in izvirnosti vprašanja kot npr. o občestvenosti, o prijateljstvu, o pravi moštosti itd.

Duh tega gibanja in navdušenje zanj je prinesel v naše Malo semenišče dr. Ivo Juvancič. V Innsbrucku je doktoriral iz teologije. Načitan, razgledan in kar precej samozavesten se je vrnil v Gorico in postal naš vicerector. Po semeniških hodnikih, po igriščih, na sprehodih je zbiral okrog sebe vedno večji krog »učencev«. Kot naš profesor nemščine nas je vpeljeval v nemško literaturo, kot poznavalec Guardinija nas je navdušil za mladinsko gibanje. Postajali smo »młodinci«. Kar nismo več našli »časa« za Marijino kongregacijo, za shode in – za njenega voditelja.

Čisto naravno je, da je moralo priti med našim po letih in duhu starejšim spiritualom in vsestransko mlajšim vicerectorjem do neke napetosti, ki smo jo pa mi bolj slutili kot opazili.

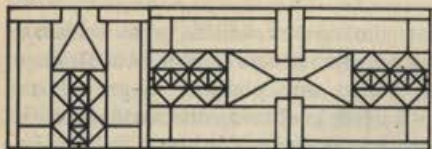
Dr. Juvancič, doma iz Bovca, je silno rad zahajal v hribe. Vsake počitnice je to ali ono skupino semenišnikov vodil na Višarje, od tam pa na okoliške hribe.

S temi turami smo se vedno bolj trgali od Cigoja in navezovali na dr. Juvanciča. Našega dobrega spirituala je to verjetno močno bolelo. Pa je moralo tako biti: neko odmiranje starega in vraščanje v novo. Staro je bilo za nas Cigojeva metoda pobožnosti in askeze. Z druge strani pa smo doživljali vdiranje nečesa novega in neznan-sko vabljivega, kar je prinašal dr. Juvancič z mladinskim gibanjem. Kronist bo ta desetletja pozneje imenoval »aggiornamento«. Morda je bilo tudi to med drugim vzrok za Cigojevo bolezen in prezgodnjo smrt.

Ob koncu šolskega leta 1934–35 smo ga bogoslovci posamezno in skupno obiskovali v sanatoriju usmiljenih bratov blizu južne železniške postaje v Gorici. Še sedaj ga vidim na postelji rumenega zaradi sladkorne bolezni. Pramagal je bolečine, sedel v postelji in vsakega toplo pozdravil – kakor za slovo. Z zadnjimi močmi in s trgajočim se glasom – vse to je prehajalo že v pravo junaštvo – nam je polagal na srce, naj ostanemo zvesti v poklicu ter blagoslavljal našo nadaljnjo pot do oltarja.

V zdravju, v bolezni in v umiranju je bil naš dobri in nepozabni spiritual.

Alojz Kocjančič

Odšli so ...

Nadškof Jozef Žabkar

Dne 24. maja so na mestnem pokopališču v Gorici položili v družinsko grobnico zemeljske ostanke nadškofa Jožefa Žabkarja, ki je vse svoje življenje posvetil vatikanski diplomatski službi. Pogrebnih slovesnosti so se udeležili goriški nadškof Bommarco, ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar, koprski škof dr. Janez Jenko in ljubljanski pomožni škof dr. Stanislav Lenič. Pogreba in maše zadušnice v goriški stolnici se je udeležilo tudi veliko slovenskih duhovnikov. Somaševanje v goriški stolnici je vodil domači škof Bommarco, ki je orisal pokojnikovo življenje in delo, predvsem njegovo službo, ki jo je opravljal še v

posebni povezanosti s svetim sedežem. V imenu domače škofije in slovenskih škofov se je od pokojnika poslovil ljubljanski nadškof.

Jože Žabkar je bil rojen 24. decembra 1914 v Ljubljani. Mladost je preživel na Jesenicah, kjer je bil njegov oče lekarnar in tudi jeseniški župan. Leta 1933 je opravil maturo na državni klasični gimnaziji v Ljubljani in vstopil v bogoslovje. Teologijo je nato študiral v Innsbrucku in nato na Gregorijani v Rimu, kjer je dosegel licenciat iz filozofije in teologije, nato pa doktorat iz cerkvenega prava. V mašnika je bil posvečen 23. septembra 1939 v Ljubljani. Svoje prvo službeno mesto je dobil kot prefekt v škofovih zavodih sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano. Ko je nemški okupator zasedel škofove zavode in so v nekaj urah vsi dijaki, profesorji in vzgojitelji morali zapustiti zavod, se je za nekaj časa umaknil v Ljubljano, zatem pa je odšel nadaljevat bogoslovne in pravne študije v Rim. Kot prvega Slovenca so ga sprejeli na akademiji, na kateri se šolajo bodoči vatikanski diplomati. Leta 1948 je že v službi na vatikanskem diplomatskem predstavništvu v Pragi, v petdesetih letih pa v Kongu, kjer je sedež vatikanskega zastopstva za Rwando-Burundi. Zaradi nezdravega podnebja je zbolel, vrnil se je v Rim, kjer je na državnem tajništvu opravljal odgovorne naloge. Leta 1967 je postal stalni opazovalec apostolskega sedeža pri UNESCO v Parizu. Dve leti pozneje je postal naslovni škof nekdanje škofije pri Gospe Sveti (Virunum) in hkrati apostolski pronuncij na Finskem ter apostolski delegat za skandinavske države. Postopoma je postal pronuncij tudi za Švedsko, Dansko, Norveško in Island. Zaradi naporne in odgovorne službe se mu je zdravje slabšalo in leta 1981 se je odpovedal tem službam in je ostal v Rimu kot svetnik na državnem tajništvu.

Pokojni nadškof je bil izredno nadarjen, razgledan in vsestransko izobražen. Govoril je vse glavne evropske jezike in zlasti zgodovino skandinavskih dežel je poznal do podrobnosti. Med diplomati je užival velik ugled in je bil tudi zastopnik apostolskega sedeža na helsinki konferenci. Umrli je 19. maja 1984 na rimski kliniki »Mater Misericordiae«. V Rimu je mašo zadušnico za pokojnim nadškofom Žabkarjem opravil kardinal Casaroli v vatikanski župnijski cerkvi sv. Ane. V pridigi je obnovil spomin na nekatere življenjske postaje pokojnega nadškofa, ki je vse življenje zvesto služil apostolskemu sedežu.

J. D.

France Kimovec-Žiga

V septembru 1983 smo se z žalostjo v srcu za vedno poslovili od Franceta Kimovca-Žige. Dolga leta je bil kot predstavnik SZDL Slovenije odbornik Mohorjeve družbe. Njegova velika odlika je bila, da je svojo predstavniško nalogo opravljal kot enak z enakimi, vedno dobrohotno in prizadevno, nikoli od zgoraj.

Nenadoma je omahnil v 74. letu klenega življenja, ko smo še mnogo pričakovali od njegove osebnosti. Zaznaven človeški pečat mu je dalo kmečko delavsko okolje Trmavega, ki je predmestje Ljubljane, od koder je izhajal. Postal je slovenski učitelj z dušo in telesom, ob tem pa politični in javni delavec, ki je imel že zgodaj tanek posluš za utrditev narodne zavesti in nujno potrebo po spremembi socialnih razmer. Učiteljevanje v odročnih krajih in v delavskih Trbovljah ga je povezovalo z delovnimi ljudmi. Že od mladih let mu marksizem in socializem nista ostali prazni besedi. Vključil se je v družbo revolucionarnih sovrstnikov, ki jim je bilo usojeno prevzeti težo vodenja in usmerjanja NOB na Slovenskem.

Dobro se spominjam srečanj z Žigo v najtežjem vojnem času 1942, ko smo, po znani roški ofenzivi, utrjevali OF in skupaj legalno delali v izredno težkih razmerah z žico obdani Ljubljani. Preudarno in iznajdljivo je znal iskati izhodišča in rešitve, tudi iz najtežjih razmer. Po dobro opravljenem ilegalnem delu v Ljubljani je odšel v

partizane, najprej na Dolenjsko in nato na Primorsko, kjer je do osvoboditve opravljal pomembne politične naloge.

Po vojni je bil tovariš Kimovec zaposlen z raznimi nalogami, največ v OF in kasneje SZDL. Izkušen in razgledan je znal ceniti in upoštevati enakopravnost in enotnost v OF. Nikoli ni izhajal iz dogme, vselej pa iz življenjskih izkušenj in navad. Vedno je bil pripravljen voditi dobronameran in tovariški dialog in bil zlasti pripravljen poslušati in nato trezno ter preudarno sklepati. Njegova lepa lastnost poslušanja človeku ni nikoli zatajila. To ga je stalno približevalo mladini in številnim društvom, kjer se je dobesedno razdal. V približevanju ljudem je videl in čutil posebno politično poslanstvo, ki je lahko uspešno samo v iskrenem odnosu ljudi in v praktičnem reševanju zapletene ljudske in družbene problematike. Cenil je in iskreno čutil, koliko so ljudje nesebično žrtvovali v boju za narodno in socialno osvoboditev. Do sogovornika je bil strpen in nikoli nazorsko ozek. Odlično je znal nastopiti proti sektaštvu in ozkemu dogmatizmu. Zapleteno filozofiranje mu je bilo tuje. Z veliko zavzetostjo je delal in poglobljal tovariške odnose v medvojnem političnem aktivu in mu v Ljubljani tudi dolga leta predsedoval. Veliko pobud in dobrih praktičnih rešitev je sprožil. Nikoli ni miroval. Čeprav ne več mlad je znal in zmogel delati od jutra in še pozno v noč. Z odprtim srcem se je zavzemal za ohranitev in praktično uveljavitev svetlih tradicij narodnoosvobodilnega boja.

Iz žalostnih spominov na okupirano Ljubljano, ki jo je okupator, da bi zatrl mogočno ilegalno delo OF, ogradil z bodečo žico in bunkerji, je nastala, v veliki meri tudi na pobudo tovariša Žige, ideja o izgradnji Poti spominov in tovarištva. Pod njegovim vodstvom, skozi precej let je nastajala ta lepa pot po trasi nekdanje bodeče žice, ki danes služi oddihu in rekreaciji, hkrati pa je to Pot spominov in tovarištva.

Slovenci imamo veliko tradicijo društev. Ko je bilo treba urediti mnoga zapletena vprašanja in vtiriti njihova številna pota, je pri SZDL prevzel to odgovorno in delikatno nalogo France Kimovec-Žiga. Z njemu lastno širino in polno strpnosti je pošteno in veliko delal.

France Kimovec-Žiga je bil delegiran kot predstavnik SZDL v odbor Mohorjeve družbe. Vključil se je kot enak z enakimi. MD mu ni bila tuja. Rad je naglasil, da je star mohorjan, ki dobro pozna njeno vsenarodno preteklost. Delal je strpno in nevsiljivo. Hitro je pridobil spoštova-

nje celotnega odbora, ki je rad prisluhnil njegovi kljeni besedi. Znal je in pomagal premagati marsikatero težavo, ne samo na zunaj, temveč tudi znotraj odbora. Lahko rečem, da ga ni bilo odbornika, ki ne bi cenil in spoštoval njegovih prizadevanj. Rad je šel tudi na sestanke s poverjeniki in se z njimi odkrito in prijazno pogovarjal. Zlasti je cenil zgodovinski in vsenarodni kulturni pomen Mohorjeve družbe. To je lepo povedal na tiskovni konferenci za okroglo mizo v Celju v oktobru 1982, ko je v zvezi s 130-letnico dela MD dejal:

»Slovensko ljudstvo in inteligenca je Mohorjeve knjige brala, ne iz ideološkega vidika, temveč zato, ker je bilo to potrebno. Zaradi tega je 130-letnica Mohorjeve družbe za nas pomembna v tem smislu, da je to zlata valuta, ki jo je treba čuvati in razvijati, saj smo v tem udeleženi s svojo pametjo, ter soodgovorni, ne glede na to, ali smo verni ali ne. Cela vrsta knjig, ki jih je izdala Mohorjeva družba zadnja desetletja, je na policah izobraženih Slovencev, saj to sodi k splošni izobrazbi, da poznajo družbene tokove našega časa v vsej širini.«

Te klene besede so iskren izraz idejnega pluralizma, ki je danes naša živa potreba in lahko močna opora narodnega in družbenega sožitja. Na zadnjem občnem zboru, ko je govoril o pomenu Mohorjeve družbe in naglasil, da mora biti odprta v vseslovenski prostor je priznal, da brez osveščenega slovenskega kristjana tudi danes ne bi bilo slovenskega naroda.

Tovariš Žiga je stalno čutil in naglašal potrebo dialoga med vernimi in nevernimi. Znal se je boriti proti sektaškim odnosom na obeh straneh. Te pa uspešno premaguje le strpen in konstruktiven dialog. Tudi v tem je bil pokončna in močna osebnost, ki jo bomo še dolgo pogrešali.

Stane Kovač

Mirko Šušteršič

gozdarski in lovski strokovnjak, pisec prve slovenske lovske knjige z naslovom »Naš lov« (1934) in knjige »Naš gozd« (1935). Prva knjiga je bila namenjena lovcem. Z njo je bil ustvarjen prvi slovenski lovski učbenik, v katerem je na več kot 300 tiskanih straneh zbrano vse, kar mora vedeti sodoben lovec pa tudi vsak ljubitelj narave. Knjiga je razdeljena na 8 poglavij z nazorno in privlačno, a strokovno dognano vsebino. Z

majhnimi popravki in dopolnili bi s pisanostjo in zanimivostjo svoje vsebine še danes služila lovskim družinam. Na lovsko področje segajo še druge knjige Mirka Šušteršiča iz poznejših let, tako »Navodila za bonitiranje lovišč« (1961), ki jih je sestavil s sodelovanjem Urbasa in Lavriča. Leta 1962 je uredil Priročnik za lovske izpite, leta 1971 pa prvo in leta 1974 drugo izdajo Slovenskega lovskega priročnika; obema izdajama je rabila kot osnova knjiga »Naš lov«. Njegovi samostojni deli s tega področja sta tudi knjižica Gojitev srnjadi (1936) in zbirka leposlovnih sestavkov »Po mojih lovskih« stezah (1972). Več teh sestavkov je objavil v posameznih letnikih Mladike.

Drugo pomembno Šušteršičevo delo, ki ga je izdala Mohorjeva družba ima naslov »Naš gozd«. Knjiga je bila namenjena kmetu in malemu gozdnemu posestniku v pouk in zabavo. Ni šolsko dolgočasna. Pisatelju, ki je strokovnjak na svojem področju, teče jezik slikovito in domače, tako da je bralcu toplo pri srcu in se do pozabnosti predaja opisom skrivnostnega življenja gozda. Iz sive preteklosti ga vodi pisatelj skozi dolge vekove ob nastajanju in preoblikovanju gozda do današnje oblike, ki jo je dobil gozd po nujnem tisočletnem razvoju. Ob knjigi, ki je še danes aktualna, pisatelj v živih prisposodobah naslika gozd kot živo bitje, kot uravnovešeno, smotrno življenjsko skupnost neštevilnih bitij, ki živé eno za vse in vse za enega. Z vso ljubeznijo razgledanega naravoslovca pisatelj pripoveduje, da je vsaka bilka, vsako drevo bitje, ki čuti, trpi, se bori in umira za obstanek. Nazorno opisuje življenje stanice kot življenjske enote, katerih milijoni tvorijo en sam list, kaj šele drevo. Knjiga pa ima tudi svojo izredno praktično vrednost, saj opisuje sodobno gospodarjenje z gozdovi, ki so stalen vir dohodkov in ob času, ko je knjiga izšla, našemu kmetu prava in najvažnejša hranilnica in posojilnica. Brez ljubezni se ne da vzgojiti nobeno bitje in tudi ne gozda. Brez ljubezni ni življenja. Opis vodi brava od semena do zrelega drevesa, kako mu je ravhati, vzgajati, trebiti, varovati, sekati, saditi, kako mu je les vnovčiti, predelovati, da pride končno posestnik po svojem trudu do vrednega plačila in uspeha. V knjigi so opisana vsa naša drevesa po njihovih lastnostih glede na tla, svetlobo, toploto, vlago, trdoživost, rast, na lastnosti v družbi z drugim drevjem ter na vse oblike in okoliščine gozda.

Tako knjiga o našem lovu kakor o našem gozdu, napisani pred petdesetimi leti, sta ohranili

svojo aktualnost in vrednost v naš čas. S področja lovstva, gozdarstva in lesarstva je s svojimi prispevki zalagal tudi mohorsko predvojno Mladiko. V svoji dolgoletni praksi je napisal več razprav in člankov za razne liste, kot so Gozdarski vestnik, Tehnika in gospodarstvo, Les, Planinski vestnik, Naša vas itd. Sodeloval je pri knjigi Navodila za bonitiranje lovišč (1961), pri učbeniku Lovstvo (1951), uredil je Priročnik za lovske izpite (1962) in dve izdaji Slovenskega lovskega priročnika (1971 in 1974). Njegovi samostojni deli sta knjižica Gojitev srnjadi (1936) in zbirka leposlovnih črtic z naslovom »Po mojih lovskih stezah« (1972). Ob vsem poklicnem delu je skoraj 23 let urejal slovensko lovsko glasilo »Lovec«. Pomembno je njegovo pedagoško delo; s pisano in govorno besedo je vzgojil nešteto lovcev, gozdarjev in ljubiteljev narave. Vse Šušteršičevo pisanje odlikuje klen, jasen, domač, izredno lep jezik, jezik, ki danes tako žalostno izginja iz naših strokovnih glasil.

Mirko Šušteršič se je rodil 12. septembra 1891 v Kropi, kjer je bil oče oskrbnik Thurnovih posestev. Že naslednje leto se je družina preselila na srednjeveški grad na Bledu, kjer je oče postal upravitelj grajskega posestva, a tudi z Bleda se je družina, v kateri je bilo osem otrok, kmalu preselila v Radovljico. Tu je tudi hodil v osnovno šolo, v gimnazijo pa v Ljubljani in v Idriji, kjer je dovršil realko. Šolanje je nadaljeval na gozdarski visoki šoli na Dunaju. Po diplomu ga je pot vodila v Baranjo, kjer je leta 1921 na državnem posestvu Belje prevzel gozdno upravo Zmajevac, a se je po treh letih vrnil v Slovenijo, kjer je bil od leta 1923 do 1931 upravitelj veleposestev Kranjske industrijske družbe na Jesenicah, leta 1931 pa se je preselil v Ljubljano, kjer je kot pooblaščen gozdarski inženir opravljal razne službe. Junija leta 1944 so ga okupatorji poslali v zloglasno nemško taborišče Dachau. Leta 1945 je pri ministrstvu za gozdarstvo LRS prevzel vodstvo oddelka za urejanje gozdov in lovstvo. Na tem mestu je s pomočjo posebnih taksatorskih tablic, ki so njegova zamisel in izdelek, prvič v zgodovini izračunal lesno zalogo in prirastek gozdov LR Slovenije. Izdelal je osnutek prvega lovskega zakona po osvoboditvi, razmejil lovišča lovskih družin in sploh odločilno sodeloval pri urejanju našega lovstva in gozdarstva. Po letu 1952, čeprav že upokojen, je bil član komisije za ocenjevanje, razmejitev in zaokrožanje planin ter višinskih pašnikov. S to komisijo je v desetih letih ob sodelovanju zainteresiranih živinorejcev pregle-

dal večino pašnih površin v naših Alpah. Za svoje strokovno delo je prejel več odlikovanj, med drugim tudi najvišje priznanje slovenskega lovstva – Zlatorogovo plaketo. Umrl je v 93. letu konec marca 1984.

J. D.

Arhitekt Anton Suhadolc 1897-1983

Sredi marca leta 1983 je v visoki starosti na svojem domu v Ljubljani umrl inženir Anton Suhadolc. Za zgodovino umetnosti predvsem v razdobju med vojnama je pomemben vsaj v dveh smereh: njegov arhitekturni opus obsega precejšnje število del, med katerimi se nekatera po svoji kvaliteti uvrščajo med boljša, kar jih je ta čas ustvaril. Po drugi strani sodi med najpomembnejše izvajalce cele vrste zamisli arhitekta Jožeta Plečnika od njegovih začetkov v Ljubljani (1923/24) do začetka druge svetovne vojne. Suhadolc je bil torej »Plečnikov inženir«. Toda kakor se zdi na prvi pogled ta vloga majhna, pa njeno podrobnejšo preučevanje razkrije, da je bila za uveljavitev Plečnika v domovini in celo za samo kvaliteto stavb in njihovih konstrukcijskih rešitev odločilna. Plečnik je našel v njem ne samo predanega izvajalca, marveč tudi svetovalca, ki mu je lahko dajal s svojim izvrstnim znanjem iz gradbeništva in posebej iz statike potrebno oporo in pogum za nekatere drzne rešitve. Pa tudi po človeški plati se mu je znal približati in mu postal poleg sorodnikov morda celo najbližji prijatelj in pobratim.

Suhadolc je bil rojen 2. julija 1897 v Mostah v Ljubljani. Po končani realki so ga leta 1916 vpoklicali k vojakom. Služil je v Judenburgu in v Sarajevu. Takoj po prevratu leta 1918 se je vpisal na novo ustanovljeno ljubljansko Tehniko in sicer na gradbeni oddelek. Študij je nadaljeval v Brnu na Moravskem in ga končal ob koncu leta 1922. Profesor Alojz Kralj z ljubljanske univerze ga je povabil k sebi za asistenta. Prek Kralja se je seznanil s Plečnikom in to njuno znanstvo je odločalo o njegovi prihodnji usodi.

S Plečnikom sta najprej začela z jezuitsko grobnico na Žalah (1923). Preskusni kamen je bila za tem stavba prizidka k jezuitskemu samostanu pri sv. Jožefu v Ljubljani (Dom duhovnih vaj, 1924/25). Takoj na to pa je Plečnik že tvegala z njim pozidavo nove cerkve sv. Frančiška v Šiški, ki je bila gradbeno zelo zahtevna (15 m visoki zidani stebri, velike razpetine stropa, zapletena konstrukcija zvonika). Istega leta (1925) so se

začela dela na ljubljanskem Stadionu. Ta velika gradnja se je vlekla skoraj do vojne.

Leta 1929 je Suhadolc zapustil univerzo in šel v svobodni poklic. To mu je olajševalo delo s Plečnikom in izvajanje lastnih zamisli. Po Plečnikovih načrtih je leta 1928 vodil zidavo osnovne šole v Zgornji Šiški, istega leta še celjsko Ljudsko posojilnico (1928-1930) pa spet nadaljeval v Šiški z domom tretjerednic (1930). Plečnik je želel, da bi vodil tudi dela na prizidku k stari Krištofovi cerkvi za Bežigradom (1933), toda stavbo je privedel le do strehe. Dela na Baragovem seme-nišču (danes Akademski kolegij) v Ljubljani, ki so se začela leta 1937, je prekinila vojna, medtem ko so uršulinsko gimnazijo (nazadnje gimnazijo Ivana Cankarja ali Šubičevo; 1939-1941) še uspeli pripeljati do konca do okupacije Italija-nov.

Pri Plečniku se je Suhadolc izučil tudi arhitek-tonske obrti. Po tej plati bi ga lahko šteli med Plečnikove učence in tudi slogovne značilnosti, ki jih je povzemal po Plečniku, ga uvrščajo mednje. Res pa je tudi, da Plečnika ni nikjer izrecno kopiral – še več: v prostorskem konceptu svojih zasnov se je od Plečnika bistveno oddaljeval, mojstrove vzorce in formalni jezik je vse bolj radikaliziral, »pretiraval« v detajlih in na koncu, ne da bi se bil tega dobro zavedal, mojstra tudi zanimal.

Glavnina njegovih arhitektur je nastala v tri-desetih letih, med temi pa je največ družinskih hiš. S hišo družine Pestotnik na Mirju (1937) se je prekršil zoper Plečnikov princip »osnosti«. Z govorico stebrov, pilastrov, zlasti pa s horizonta-lami vencev in napušča je ustvaril učinkovito stavbo. Še bolj radikalen je bil v prizidku k Čečevi vili na Prulah (1936), kjer se »pretirava-nje« v detajlih povezuje s prav izvirno prostorsko organizacijo in zunanjim izrazom. V notranjščini se je približal funkcionalizmu, aktualni stilni sme-ri, ki pa jo Suhadolc vselej, naj bo še tako poči-ščena kot v Zaltovi palači v središču Ljubljane (ok. 1939), artikulira s predelanimi tradicionalni-mi dekorativnimi prvini (podobno še v Zaveti-šču v Mostah, v družinski hiši Gromovih na Zar-nikovi ulici v Ljubljani, oboje ok. 1940). Če pri obdelavi pritličja in mezanina stavbe v Trubarjevi ulici (nekdanja hiša Goričarjeve, 1938) kaže pozna-vanje znamenite Fabianijeve Artarie na Dunaju, pa je v obdelavi rahlo izbočenih balkonov, slone-čih na kladastih konzolah, ki gredo čez vso fasa-do, docela izviren. V zasnovi vajeenskega doma na Kersnikovi ulici v Ljubljani je bolj kot kje čutiti

Suhadolc: Čečeva vila na Prulah, Ljubljana

Plečnikovo roko – mojster mu je v resnici v celoti rešil oblikovanje fasade na ulico. Drzna je nada-lje zasnova njegove hiše na Pribinovi ulici (1935). Napravil je tudi hišo za pisatelja Finžgar-ja, katere posebna odlika je stopnišče.

Leta 1942 so ga hoteli Italijani odpeljati v internacijo, vendar so ga partizani skupaj s števil-nimi drugimi intelektualci rešili iz vlaka in poved-li s seboj. Tudi pri partizanih se je gradbeno udejstvoval in adaptiral nekatere stavbe za potre-be partizanske vojske na Kočevskem.

Po vojni je bil vrsto let zaposlen kot višji stavbni svetnik na ljubljanskem sodišču in na tem mestu je izvedel vrsto prezidav sodišč po Sloveni-ji (med najkvalitetnejše sodi nadzidava sodišča v Kamniku). Slogovno značilna zanj je tudi uredi-tev okolice spomenika padlim v zadnji vojni na pokopališču v Stožicah v Ljubljani.

P. K.

Dr. Pavle Blaznik

Pokojni zgodovinar Pavle Blaznik je bil po rodu iz Škofje Loke, kjer je hodil tudi v osnovno šolo, zatem pa na klasično gimnazijo v škofovih zavodih v Št. Vidu nad Ljubljano. Bil je med prvimi maturanti, ki jih je dala ta pomembna prva slovenska gimnazija na Slovenskem. Po ma-turi se je na ljubljanski univerzi posvetil študiju zgodovine. Njegova obsežna razprava, delo, ki je

terjalo poleg arhivskega iskanja predvsem mnogo terenskega dela od vasi do vasi, včasih tudi od hiše do hiše, je bilo pod naslovom Kolonizacija Selške doline sprejeto leta 1928 kot doktorska disertacija. S tem delom pa se je za Blaznika šele začelo obsežno raziskovanje Škofje Loke in njene okolice, predvsem Selške in Poljanske doline. Delo je nastalo na osnovi arhivskega gradiva, preučevanja urbarijev, posestnih listin, posestnih razmer, priimkih prebivalcev, poljski razdelitvi in ledinskih imen. Prvi razpravi s tega področja je sledila Kolonizacija Poljanske doline, Bitenj in okoliških loških vasi. V tem času je napisal med drugim razpravo o cehih na Slovenskem. Najpomembnejše njegovo delo pa je 564 strani obsega-joča knjiga Škofja Loka in loško gospostvo. Delo je izšlo ob tisočletnem jubileju Škofje Loke 1973. Rojstna Loka se mu je za vsa ta dela oddolžila s tem, da ga je leta 1970 izvolila za častnega občana.

Pred vojno je bil Pavle Blaznik nekaj let profesor na gimnaziji v Celju, po vojni pa znanstveni sodelavec na ekonomski fakulteti, zatem v Državnem arhivu Slovenije, dokler ni prišel na Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, kjer je deloval še v pokoju.

Poleg obsežnih zgodovinskih raziskav, ki bi se jih danes težko kdo lotil s takšnim entuziazmom, kot se jih je Blaznik, je ta napisal več del o drugih krajih Slovenije, pomemben je njegov prispevek tudi k muzejski in arhivski znanosti. Svoje prispevke je objavljaval v zgodovinskih časopisih, v publikacijah SAZU, Kroniki, Glasilu Mestnega arhiva ljubljanskega, v Geografskem vestniku, v Mohorjevem koledarju, v raznih zbornikih, enciklopedijah in drugod. Med 29 letniki Loških razgledov ni nobenega, ki bi bil brez Blaznikovega prispevka. Loškim razgledom je bil vseskozi sourednik, nekaj let je urejal tudi Kroniko. Leta 1968 je izšla v Münchnu njegova knjižica Das Hochstift Freising und die Kolonisation der Herrschaft Lack in Mittelalter. Freising je bil pogosto kraj Blaznikovih potovanj in raziskav v tamkajšnjih arhivih. Uspeh teh raziskav je knjiga Urbarji freisingške škofije. Kot znanstveni svetnik SAZU je sodeloval pri vodstvu in urejanju Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev, od katere sta izšli dve knjigi o agrarnem vprašanju. Od leta 1960 je sodeloval pri Historični topografiji jugoslovanskega dela Štajerske in Koroške. Od leta 1945 je bil član komisije za repatriacijo in restitucijo arhivskega gradiva, ki so ga Avstrijci med vojno odnesli iz naše države in je ostal v

Avstriji. Zato ga je pogosto vodila pot v Celovec, Gradec in na Dunaj, kjer je po cele tedne delal v tamkajšnjih arhivih. Velike zasluge ima Blaznik za nastanek in razvoj Loškega muzeja in arhiva. Celih 38 let je bil predsednik odbora Muzejskega društva in je sodeloval pri ustanovitvi zbornika Loški razgledi in pododborov v Železnikih in Žireh. Kot človek je bil izjemno blag, pošten in odkritosrčen, dijaki se ga spominjajo kot strogega, razgledanega in zahtevnega profesorja, ki pa so mu bili zato tembolj hvaležni; kako so ga imeli radi, priča to, da so ga redno vabili na razne obletnice, kjer so ga vedno sprejemali z veseljem in spoštovanjem.

J. D.

Valter Bohinc

Dne 18. maja 1984 je v 86. letu starosti v Ljubljani umrl profesor dr. Valter Bohinec, od njega smo se pa poslovili 24. maja, ko smo ga na zadnjo pot spremili iz domače hiše na pokopališče v Ratečah. Pokojnik je bil znan geograf, kartograf, jamoslovec in bibliotekar, tako da je njegova smrt prizadela kar štiri stroke. Bil je pravi zgled, kaj more kdo poleg svojih službenih dolžnosti napraviti za razvoj slovenske znanosti in kulture. Žal je takih mož v slovenskem kulturnem življenju zmerom manj. Starejši rod mohorjanov ga je vsaj po imenu poznal iz številnih njegovih koledarskih prispevkov in iz Mladike, ki segajo nazaj v trideseta leta pred vojno in so jih lahko spremljali tudi v povojnih Koledarjih. Učenci in dijaki so brali in najbrž še bero ime geografa Bohinca v zemljepisnih knjigah, atlantih, na zemljevidih in v raznih geografskih priročnikih, v člankih s področja slovenskega jamoslovja in bibliotekarstva. Dasi v visoki starosti je še do nekaj tednov pred smrtjo redno opravil svojo vsakdanjo pot od stanovanja na Titovi cesti do Inštituta za geografijo pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti oziroma do Univerzitetne knjižnice; z vsako teh ustanov je še živel in sodeloval, ji pomagal s svojimi nasveti in pobudami, predvsem s svojimi bogatimi izkušnjami, z obsežnim in temeljitim znanjem, ki si ga je z nenehnim študijem in branjem še vedno izpopolnjeval. S svojim dolgoletnim znanstvenim in pedagoškim delom je postavljaval prave mejnike v razvoju slovenske geografije, kartografije, jamoslovja in bibliotekarstva.

Rojen je bil v Voloskem 12. avgusta 1898. Srednjo šolo je končal v Ljubljani. Geografijo in k njej pripadajoče vede je študiral na vseučiliščih na Dunaju, v Zagrebu in Neaplju. Leta 1921 je kot prvi doktoriral in promoviral na mladem Geografskem inštitutu univerze v Ljubljani. Naslednja leta je učil na takratni tretji državni gimnaziji, hkrati pa je bil v letih 1922–1926 asistent na univerzi, ker bi pozneje moral prevzeti redno profesuro; v letih 1936 do 1942 je bil na isti univerzi privatni docent za regionalno geografijo. Ko je leta 1938 opustil srednješolsko profesuro, je prešel v bibliotekarsko službo in je v letih pred upokojitvijo vodil grafični in kartografski oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice.

Valter Bohinec je bil med ustanovitelji Geografskega društva Slovenije, z najbolj prizadevnimi in delavnimi študenti in absolventi geografije pa tudi pobudnik ustanovitve in rednega izhajanja slovenske geografske revije. Ko je v juniju leta 1925 izšla prva številka Geografskega vestnika, je postal dr. Valter Bohinec ne le njegov glavni urednik, marveč več let tudi neutrudni sodelavec in oblikovalec njegove vsebinske zasnove in podobe. Kot profesor in pedagog je najbolj občutil pomanjkanje ustreznih šolskih knjig. Zato je poskrbel, da so srednje šole že pred vojno dobile potrebne učbenike zemljepisa, prav tako po vojni, ko so ob skupinskem delu srednješolci dobili sedanjemu času ustrezne in izpopolnjene učne knjige. Poleg tega je na področju geografije pisal članke in razprave o geomorfologiji, zgodovini geografije, o prebivalstvu in mestih. V sodelovanju z drugimi strokovnjaki je napisal več knjig, med drugim po vojni zelo odmevne knjige Slovensko Primorje v luči turizma (1952). Njegova razprava o Županovi jami je

bila desetletja edini celotni jamoslovni opis kake naše jame. Samo v bibliografskem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice bi mogli ugotoviti število njegovih razprav, strokovnih člankov, poročil, ocen in raznih poljudnoznanstvenih spisov, ki jih je priobčeval v revijah, kot so Proteus, Planinski vestnik, Etnolog, Turistični vestnik, Slovenski etnolog, Mentor, Mladika, Naši razgledi, Slawische Rundschau, Prager Presse, v zagrebških in beograjskih strokovnih revijah, predvsem seveda v Geografskem vestniku in v Naših jamah; njegove članke srečujemo v raznih zbornikih, leksikonih, v koledarjih, v dnevnem tisku in drugod. Po mnogih krajih širom po Sloveniji je s predavanji, skioptičnimi slikami in filmi približeval ljudstvu domače in svetovne zemljepisne zanimivosti. Posebej je treba omeniti Bohinčevo delo, ki ga je opravil za Planinsko in Avtomoto zvezo Slovenije, za Turistično zvezo Slovenije, za razna jamarska društva širom po Sloveniji. Sodeloval je pri sestavljanju raznih planinskih, turističnih in avtokartah, atlantih, namiznih in stenskih kartah. V sodelovanju s prof. Fr. Planino in risarjem Ivanom Selanom je zlasti s turističnimi zemljevidi Slovenije in Jugoslavije ustvaril merilo kakovosti, ki ga slovenska kartografija v nekaterih pogledih do danes ni preseгла. Kot bibliotekar je zbral mnogo redkih grafičnih tiskov, zemljevidov in fotografij za posebni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Napisal je tudi pregledna skripta o zgodovini knjižnic, delo, ki bi dopolnjeno s slikovnim gradivom in novejšimi dognanji s tega področja in izdano v knjigi pomenilo veliko obogatitev našega znanja in pogled v duhovno zakladnico vsega, kar je ustvaril človeški duh v knjigah. Kot strokovnjak na področju geografije, kartografije in jamoslovja si je prizadeval, da je v strokovnih in poljudnoznanstvenih člankih in razpravah s tankim poslušom uporabljal in po potrebi ustvarjal slovensko izrazoslovje.

Skupaj z dr. Romanom Savnikom je bil prvi urednik še ene revije, Naših jam, glasila Društva za raziskovanje jam – sedanje Jamarske zveze Slovenije – ki mu je predsedoval v letih 1954–1962. V letih 1955–58 je bil predsednik Speleološke zveze Jugoslavije in leta 1965 generalni tajnik četrtega mednarodnega speleološkega kongresa, ki je med drugim v Ljubljani ustanovil Mednarodno speleološko zvezo. Udeleževal se je jamarskih kongresov doma in v tujini, predaval na njih, spremljal je tuje speleološke strokovnjake po naših jamah, zlasti po Krasu, in

vzdrževal zveze z jamarskimi društvi in z jamarji drugih držav.

Še enemu področju se je posvetil Bohinec z vso vnašo – turizmu. Že pred več kot petdesetimi leti je pisal članke o turizmu, tako npr. o Jadranu v luči turizma, o razvoju tujkega prometa v Sloveniji z zemljevidom (KMD 1931, 1933), Od kod so prišli tujci leta 1931 v Slovenijo (KMD 1933) itd. O turizmu je pisal v Geografskem vestniku in v raznih revijah, namenjenih turizmu, in v dnevnem tisku. Po vojni se je po priključitvi Primorske k Jugoslaviji temeljito posvetil terenskemu preučevanju tega dela Slovenije in je napisal obsežen prispevek za zbornik Slovensko Primorje v luči turizma. Ob vsem tem ogromnem delu je bil pokojni Valter Bohinec silno skromen. Nobenega dela se ni ustrašil, tudi takega ne, ki na zunaj malo velja, pa terja mnogo truda, to je predvsem urednikovanje pri omenjenih revijah. Vse pokojnikovo ustvarjalno delo ga uvršča med velike ljudi, izjemno pridnega, kakršnih je danes malo.

In njegov delež pri Mohorjevi družbi? V knjigi »Naše morje«, ki jo je izdala Mohorjeva družba leta 1933, so nam Karel Dobida, Silvo Kranjec in Valter Bohinec prvi pri nas obširno opisali Jadran in njegove posebnosti. Skoraj petdeset let je bil Bohinec zgleden sodelavec mohorskega Koledarja in je v njem objavil kopico člankov predvsem z zemljepisnega in zgodovinskega področja, med njimi: Bron, ki je najden bil v dnu morja (KMD 1938), Kje in kako je naseljena po Sloveniji Mohorjeva družba (1929), K zemljevidu Mohorjeve knjige (1937), Letina v Jugoslaviji (1938) – k vsem tem prispevkom je narisal tudi zemljevide, ki nazorno dopolnjujejo članke. O našem tujskem prometu (1933), Vsi govorijo nekoliko špansko (1938), Nova upravna razdelitev Jugoslavije (1931), Na svetu je nad 17 milijonov kilometrov cest (1938), Izbruh ognjenika Ketmaja na Aljaski (Mladika 1931), Človek je najhitrejši (KMD 1934), Čudo »Rdeče dvorane« v Draždanah (1938), Indija in indijsko vprašanje (1932). V povojnih letih je za Koledar napisal med drugim naslednje prispevke: Afriški problemi, Novi Egipt, V Afriki je nastala nova država Gana, Mednarodno geofizikalno leto in Antarktika, Groenland, Alaska. Mohorskim bralcem je orisal delo in življenje Simona Rutarja.

J. D.

Dr. Anton Kacin

Dne 27. januarja 1984 je umrl v Trstu vodilni goriški katoliški šolnik, urednik, organizator, literarni zgodovinar in prevajalec dr. Anton Kacin. Doma je bil iz Idrije, tam se je rodil v številni rudarski družini 25. maja 1901. Realko je končal v Idriji, slavistiko in romanistiko na univerzi v Ljubljani, tu je doktoriral z disertacijo **Katoliška kritika slovenske beletristike v drugi polovici mladoslovenstva (1881–1895)** 22. dec. 1923. V Padovi je dopolnil nekaj izpitov, predvsem italijansko literaturo in zgodovino, v Rimu pa je leta 1929 napravil profesorski izpit za poučevanje slovenščine.

V Gorici je bil najprej dve leti prefekt v Alojzijevejšči, nato prof. slovenščine v nadškofijski gimnaziji v Malem semenišču od 1927 do 10. jun. 1940, ko se je umaknil v Milan in delal v knjižnici Katoliške univerze do italijanske kapitulacije 8. sept. 1943. Vrnil se je v Gorico in organiziral in nadziral slovenske šole na Goriškem. Da bi dobili usposobljene učitelje, je organiziral tečaje za primorske učitelje z italijansko diplomom v Gorici in Idriji in tudi sam učil. Od sept. 1945 do okt. 1947 je bil okrožni nadzornik za slovenske osnovne in srednje šole v Gorici, nato do upokojitve 1968 ravnatelj Državnega učiteljskega s slovenskim učnim jezikom A. M. Slomšek v Trstu. Pri Zavezniški vojaški upravi je bil svetovalec za slovenske šole in predsednik komisije za izdajanje slovenskih šolskih knjig do leta 1954, ko je Trst pripadel Italiji.

Kacin je bil rojen šolnik in pedagog, ob tem se

je nenehno izpopolnjeval in bral slovensko in tujo literaturo. Kot profesor je vcepil vrsti bodočih duhovnikov in svetnih izobražencev temeljito znanje materinščine, ker jim je veliko dajal in veliko od njih zahteval. Bili so težki časi fašističnega nasilja, šolske knjige niso smele prihajati iz Ljubljane, zato si je moral pomagati sam. Najprej je Ivanu Trinku pregledal in nekoliko popravil njegovo slovensko slovnico za Italijane (1930), leto pozneje pa je sam napisal **Esercizi per la Grammatica slovena di G. Trinko** (Gor. 1931) in spet čez leto dni sestavil pomožno berilo za 4. razred **Pisano polje – Campo fiorito. Zbirka pesmi in črtic** (Trst 1932). Da je mogla knjiga iziti, ji je dal dvojezični naslov. Med vojno je predelal Androvičovo slovensko slovnico in je izšla kot Androvič Giovanni – Kacin Antonio, **Grammatica slovena**, II edizione (Milano 1943). Po vojni sva napisala **Slovensko slovnico za srednje šole** (Trst 1948 in 1961) in posebej za strokovne (1948) in **Slovensko jezikovno vadnico** (1957 in 1961), Blažinova, Glavičeva, Kacin in jaz pa smo sestavili vse tri čitanke za nižje srednje šole. Že v pokoju je napisal **Grammatica della lingua slovena** (Ljubljana–Trst 1972, 1975, 1979).

Kot časnikar je bil dr. Kacin urednik Goriške straže, glasila Slovencev v Italiji (1927–28), nato v uredništvu prvega Novega lista (1929–30). Njegovo poglavitno delo pa je bilo urejanje publikacij Goriške Mohorjeve družbe, ki ga je opravljal trideset let (1928–59). Bili so najtežji časi, saj je fašizem obsodil Slovence na narodno smrt, Mohorjeva družba pa je kljub strahovanju, procesom, zaplembam ostala neustrašeno s svojim ljudstvom. Ker je našlo ljudstvo edino zaslombo v cerkvi ob župnikovi slovenski besedi in cerkveni pesmi, je GMD takoj po Kacinovem nastopu sklenila, da izda Cerkveno pesmarico s starimi in novimi pesmimi. Dr. Kacin se je obrnil na uglednejše skladatelje v zamejstvu in v matični domovini in jih prosil, naj uglasbijo pesmi, ki jim jih pošilja. Skladbe naj bodo melodiozne, z lahko harmonizacijo, prikladne primorskim razmeram. Uspeh je bil presenetljiv in v nekaj letih so izšle kar štiri zbirke cerkvenih pesmi.

Prav tako je stalno vabil primorske pesnike in pisatelje, da so pisali za GMD in se leposlovno ustvarjanje na Primorskem ni ustavilo niti v letih najhujšega zatiranja in ko so bile meje med zamejstvom in Slovenijo zaprte. K sodelovanju pa je vabil vse Slovence in ponatiskoval znana slovenska dela, npr. Finžgar, Strici; Jalen, Ovčar

Marko; Kersnik, Testament; Meško, Legende o sv. Frančišku; Tavčar, Visoška kronika; Velikonja, Sirote in Besede idr. Prav tako je skrbel za prevode iz svetovne književnosti, tudi sam prevajal in pisal uvode v Mohorjeve knjige. Čeprav je oblast knjige plenila in zahtevala cenzuro že natisnjenih del in čeprav so zaprli Katoliško tiskarno, v kateri so tiskali knjige, je GMD vzdržala in še danes opravlja svoje kulturno in narodno poslanstvo.

Marca 1944 je šel dr. Kacin v Ljubljano in se dogovoril s prof. dr. Lukmanom za sodelovanje s celjsko MD. Razgovori so uspeli, vendar je zaradi vojnih razmer izšla samo ena skupna knjiga, Lovrenčičeve Tri božje poti. Leta 1948 pa je navezal stike s tajnikom na novo oživljene Družbe sv. Mohorja v Celovcu dr. J. Hornböckom in družbi sta izdajali skupen Koledar od 1949 do 1960.

Po drugi svetovni vojni je stopil tudi v politiko in z dr. Avg. Sfiligojem 17. jan. 1947 ustanovil v Gorici Slovensko demokratsko zvezo (SDZ) ter ji nekaj let predsedoval. Na njeni listi je bil 1956 in 1961 izvoljen v goriški občinski svet in se tukaj krepko potegoval za pravice svojih rojakov. Že sept. 1947 sta odšla z dr. Sfiligojem v Rim, da bi izročila ministrskemu predsedniku De Gasperiju obširno spomenico o slovenskih šolah, krajevnih upravah, pravicah Beneških Slovencev idr. Ker je De Gasperi sprejem odlagal, sta jo izročila njegovemu glavnemu tajniku. Dosegla pa sta, da so slovenske šole v Gorici ostale, ko je prišla tja Italija, čeprav niso bile še uzakonjene. Za šole in šolske knjige se je trudil tudi pozneje v Gorici in Trstu.

Napisal je več razprav in esejev o literarnih pojavih, v tržaški Mladiki pa je predstavil celo galerijo goriških kulturnih delavcev (1972–77), kritike in poročila pa priobčeval v zamejskem in zdonskem tisku. Od začetka je bil v nepodpisnem uredniškem obdobju Primorskega slovenskega biografskega leksikona, ki ga izdaja GMD.

Dr. Kacin je na različnih poljih pustil pečat svoje delavnosti, nadarjenosti, strokovne razgledanosti, premočrnosti in neustrašenosti. Njegov daljši življenjepis z bibliografijo njegovih del je v PSBL II, 1–3.

Martin Jevnikar

P. Karl Rahner

Kmalu potem, ko so se v nemškem teološkem prostoru zvrstile prireditve, akademije in intervjuji ob Rahnerjevi 80-letnici, na katerih je še sam razlagal srž svoje teološke misli, nas je užalo-stila vest, da je v innsbruški univerzitetni kliniki nenadoma umrl, ta, morda največji teolog II. vatikanskega koncila.

Rodil se je 5. marca 1904 v Freiburgu. Leta 1922 je stopil v jezuitski red in bil 1932. posvečen v duhovnika. 1936 je doktoriral in leto kasneje je bil habilitiran za predmet katoliška dogmatika. 1937. je začel predavati kot docent na znameniti innsbruški teološki fakulteti. Med vojno mu je nacistični režim prepovedal predavati in vključil se je v dušnopastirsko delo. Po vojni se je vrnil v Innsbruck ter 1948 postal redni profesor dogmatike na tamkajšnji univerzi. Kot svetovalec dunajskega kardinala Königa se je udeležil II. vatikanskega koncila. Papež Janez XXIII. ga je imenoval za uradnega koncilnega teologa. Leta 1964 je prevzel Guardinijevo stolico za filozofijo religije in krščanski svetovni nazor na univerzi v Münchnu. Od 1967 do upokojitve 1971 je predaval dogmatiko in zgodovino dogem na univerzi v Münstru. Po upokojitvi je še honorarno predaval na jezuitski filozofski fakulteti v Münchnu do 1981, ko se je preselil v svoj ljubljani Innsbruck, kjer je ob pisanju in urejanju svojih del preživel večer svojega ustvarjalnega življenja. Do 1982 je bil član Mednarodne teološke komisije, ki jo je ustanovil papež Pavel VI. Za svoje delo je dobil številna priznanja, 16 častnih doktoratov in najvišje odlikovanje na področju znanosti in kulture v ZRN Pour le mérite.

Njegova bibliografija obsega 4000 enot. Težko si je predstavljati to številko. Arhiv v katerem so zbrani vsi članki, knjige in prevodi v skoraj vse svetovne jezike, je zložen na več kot 30 m knjižnih polic. Zdi se skoraj nemogoče, da bi lahko en sam človek toliko napisal. P. Rahner je bil zelo delaven. Vstajal je zgodaj, veliko delal, ni imel konjičkov, ni hodil na izlete, ni poznal počitnic, žabave, TV. Njegovo edino veselje je bila teologija, kateri se je posvetil z vsem srcem in z vso dušo.

Najplodnejša leta njegovega ustvarjanja so povezana z Innsbruckom. V »Zeitschrift für Katholische Theologie« je objavil vrsto razprav, v katerih je skušal orisati katoliško dogmatiko na nekoliko drugačen način, kot je bil v veljavi pri

neosholastično razmišljujočih sodobnikovih. Pod vplivom svojega brata, znamenitega teologa in zgodovinarja, p. Huga († 1969), se je usmeril k intenzivnemu študiju prvih krščanskih stoletij in odkrival mnoge, že pozabljene vrednote takratne teologije in liturgije ter jih razvijal v duhu sodobnega razmišljanja. Čeprav trdno zasidran v tradiciji katoliške dogmatike, je hotel, kakor trdi njegov najljubši učenec Metz, narediti katoliški Cerkvi nov obraz, ki bi bil privlačnejši in razumljivejši današnjemu svetu. Njegovo vodilo ni bila kritika, marveč reševanje tradicionalne teologije.

Rahnerjevi spisi in razmišljanja so naleteli na različen odmev. Nekateri so bili navdušeni, drugi bolj zadržani. V Rimu so ga spremljali z rahlim nezaupanjem. Njegova Mariologija iz leta 1951, v kateri je sicer goreče branil Marijino vnebovzetje, še do danes ni mogla iziti. Papež Pij XII. je enomurno indirektno obsodil njegov spis »Mnoge maše in ena daritev«, ki je kasneje tvoril podlago za uvedbo koncelebracije. Dobil je prepoved pisanja, ki jo je ukinil šele papež Janez XXIII. Kardinal Ottaviani mu je kasneje zaupal, da so ga želeli na takšen način le »zaščititi« pred napadi konzervativno mislečih teologov.

Navzlic določeni zadržanosti nekaterih cerkvenih krogov, se je kot perit udeležil II. vatikanskega koncila. Skrbna analiza koncilskih odlokov kaže, da je vplival na delo koncila bolj kot katerikoli drug teolog. Sam sicer skromno zavrača takšno interpretacijo kot pretiravanje, vendar bo vsak poznavalec njegove teologije zlahka ugotovil, da so mnoge njegove misli v direktni ali indirektni obliki vnešene v koncilске dokumente. Sam pravi, da so bila to leta napornega iskanja, tehtanja, številnih sej in neprespanih noči.

Skupaj s takrat mladim, progresivnim teologom, svetovalcem kardinala Fringsa, današnjim prefektom kongregacije za verski nauk kardinalom Ratzingerjem je sestavil osnutek, s katerim je ovrgetl uradno predkoncilsko shemo o Božjem razodetju, kot jo je pripravila rimska kurija. Njun spis je sicer ostal v predalu, pomenil pa je prelom v načinu dela koncilskih očetov. Od tedaj naprej delo ni več potekalo enosmerno od zgoraj navzdol, marveč so škofje in teologi aktivno sodelovali s svojimi predlogi. Njegov teološki delež je čutili predvsem v dogmatični konstituciji o Cerkvi in dogmatični konstituciji o Božjem razodetju, ki ju je izoblikovala teološka komisija, katere član je bil. Njegove teze so bile v nekoliko spremenjenem jeziku sprejete tudi v pastoralno konstitucijo Cerkev v sedanjem svetu (teorija o

anonimnih kristjanih). Seveda je tudi mnogo njegovih predlogov obtičalo v predalu: vprašanje avtonomije delnih Cerkva, volitev škofov, spremembe v strukturi Cerkve, reforma teološkega študija, reforma rimske kurije itd.

Tudi kasneje kot član Mednarodne teološke komisije ni imel sreče s »Teologijo revolucije«, ki je končala v rimskih predalih. Kardinal König je označil Rahnerja kot »velikega pobudnika« pri razvijanju teološke misli v naši dobi.

Svoje teološke misli je intenzivno razvijal tudi po koncilu. Zbrane so sedaj že v 16. zvezkih »Schriften zur Theologie«, ki predstavljajo pravi zaklad sodobne teološke misli. Skoraj ni teološkega vprašanja, ki se ga ne bi lotil. Sodeloval je kot izdajatelj temeljnih teoloških leksikalnih del: Lexikon für Theologie und Kirche, Handbuch der Pastoraltheologie, Sacramentum mundi, Quaestiones disputatae, Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft. Spada med pobudnike Conciliuma in Publik-Foruma.

Izmed obilice knjig je težko izbrati najtehtnejše in najbolj zanimive.

Kdorkoli se hoče poglobiti v njegov opus, pa bi moral prebrati vsaj tri: njegovo filozofsko disertacijo, ki je bila zavržena in prvič objavljena šele leta 1941, »Poslušalec Besede« (»Hörer des Wortes«), dalje »Duh v svetu« (»Geist in Welt«) ter povzetek njegovih dogmatičnih razglabljanj »Osnove verovanja« (»Grundkurs des Glaubens«), ki je izšel 1976. Odgovori na nekatera najsodobnejša teološka vprašanja so zbrani v publikaciji »Karl Rahner v pogovoru« (»Karl Rahner im Gespräch«), ki je izšla v dveh zvezkih (1982/83), in vsebuje tudi intervju, ki ga je imel 1978. za Družino. Pravi boom (5 izdaj v enem letu) pa je doživelo njegovo zadnje ekumensko delo, ki ga je napisal skupno s Heinrichom Friesom »Združitev Cerkva – realna možnost« (»Ei-nigung der Kirchen – reale Möglichkeit«, 1983) v katerem so orisani osnovni pogoji, ki naj bi omogočili združitev vseh krščanskih cerkva.

Za razvoj sodobne teologije so bili najpomembnejši njegovi prispevki: o zgodovinskem razvoju zakramentov (zakramenti izhajajo od zemeljskega Jezusa, izvršitev pa je oblikovala prva krščanska skupnost), razmejitve med naravnoslovnimi znanostmi in vero (vprašanje evolucije), o inspiraciji sv. pisma, nauk o anonimnih kristjanih, njegova kristologija, o milosti, sv. Trojici, zakramentu sprave, ekumenizmu in politični teologiji.

Kateri misleci in miselni tokovi so oblikovali

njegovo osebnost? Pogosto slišimo, da je nanj v največji meri vplival filozof Martin Heidegger, katerega je poslušal dve leti v okviru svojega študija filozofije v Freiburgu. Sam Heidegger ga je štel za enega svojih največjih učencev med teologi, toda p. Rahner se brani tega komplimenta. Pravi, da ga je sicer občudoval, posnemal njegov način dela, preciznost razmišljanja, sintetičnost mišljenja, a so nanj v veliko večji meri vplivali Maréchal, Rousselot, Przywara, cerkveni očetje, Terezija Avilska, Janez od Križa, Bonaventura in predvsem Duhovne vaje Ignacija Loyolskega. Klaus P. Fischer je v dosedaj najboljši knjigi o Rahnerjevi teologiji »Človek kot skrivnost. Antropologija Karla Rahnerja« (»Der Mensch als Geheimnis. Anthropologie Karl Rahners, Freiburg 1974) enoumno dokazal, da je težišče njegove teologije v iskustvu Boga, kakor ga je doživljal v fundamentu ignacijanskih duhovnih vaj.

Rahnerjev značaj odlikujeta poštenost in zvestoba. Trdno je ostal zavezan tradiciji, a je vseeno mislil naprej in vedno opozarjal na slabosti v Cerkvi.

Zvest svoji jezuitski duhovnosti je mnogo meditiral, napisal vrsto duhovnih tekstov, dajal duhovne vaje, pridigal, kjer so ga povabili. Maševal je vsako jutro že ob petih. Odklanjal je vsako pozunanjenost, uniformiranost. Bil je morda edini duhovnik, ki ga je papež sprejel v kravati. Kadarkoli je zaslučil, da se službena Cerkev odmika koncilskim odlokom, je odločno povzdignil svoj glas. Polemiziral je s teologi in škofi. Tako s Küngom kot Ratzingerjem. Bil je velik borec za pravico in svobodo izražanja v Cerkvi. Kritičen je bil tudi do družbenih vprašanj (še lani je sodeloval v diskusiji o nameščanju raket v ZRN).

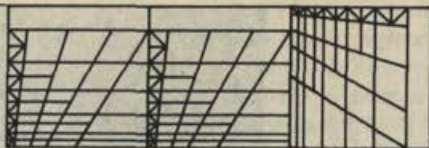
Njegovo osnovno življenjsko vodilo je lepo izrazil v intervjuju za Družino leta 1978. Hoja za Kristusom, ki se najbolj uresničuje v zapovedi o ljubezni ima dva pola: na eni nas usmerja k Bogu, na drugi nas vodi k ljubezni do bližnjega. Ta dimenzija zahteva neposredno kristjanovo delovanje tudi v družbenem življenju. Ljubezen do bližnjega je predpostavka in posledica ljubezni do Boga. Njegov prijatelj in učenec Metz je na tem mestu razvil takoimenovano politično teologijo, ki zahteva večjo angažiranost kristjanov za družbene probleme. Kristjan ne sme biti zgolj pasivni opazovalec družbenih nesorazmerij in krivic, marveč mora tudi aktivno sodelovati pri odpravljanju vsega, kar krši človeško dostojanstvo.

Rahnerjeva teološka misel je zaradi svoje načelnosti in nekonformiranosti doživela mnogo kritike. Tako v krogih službene Cerkve kot med teologi.

Nekateri so šli celo tako daleč, da so izbrali določene tekste iz konteksta in mu podtikovali tudi herezije (prim. H. U. von Balthazar, Ratzinger). Drugi mu morda upravičeno očitajo nezgodovinskost in individualizem njegove teologije (Eicher, Gerken, Greiner). Njegovi učenci (Metz, Vorglimler, Lehmann, Weger) skušajo te slabosti zapolniti in dalje razvijati njegovo misel.

Danes je zanimanje za Rahnerjevo teologijo večje kot kdaj prej. Čez milijon izvodov njegovih del je razširjenih med bralci. Preveden je v vse svetovne jezike. Njegove spise študirajo celo v SZ. Mirno lahko zapišemo, da ga bo njegova teologija preživela, kakor je filozofija Hegla in glasba Mozarta. Polno Cerkveno priznanje bo doživel verjetno šele v prihodnosti. Tudi spisi sv. Tomaža so morali še precej počakati do končne rehabilitacije. Upamo, da bomo do tedaj tudi Slovenci dobili vsaj prevod njegovega »Grundkursa«.

S. Kessler

Praznujejo

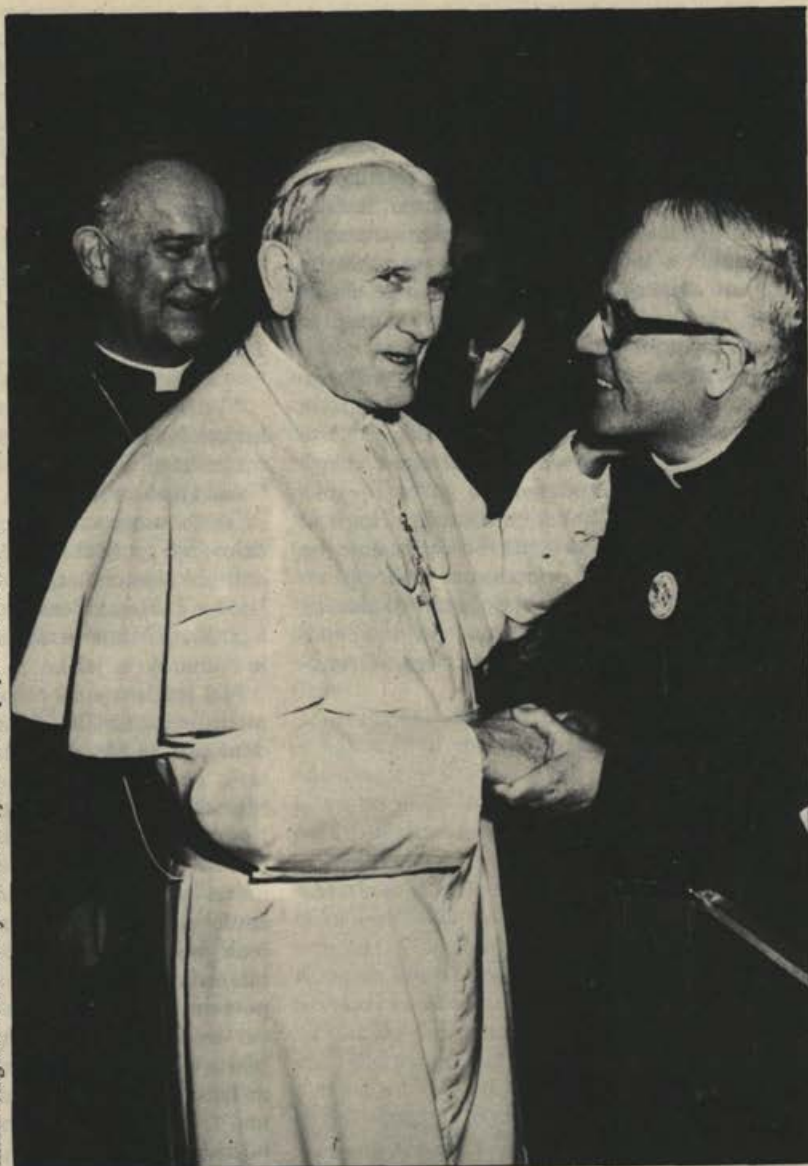
Franc Husu

V Rimu, sedaj začasno v Palermu, bo v začetku leta praznoval 70-letnico rojstva in 45-letnico mašniškega posvečenja klaretinec – pater dr. **Franc Husu** s Proseka pri Trstu, ki je leta šolanja in službovanja v duhovniškem in proforskem delovanju preživel največji del v Rimu. Šele pred dobrimi desetimi leti je stopil med nas kot prevajalec v italijanski jezik in se nam odkril tudi kot leposlovni in znanstveni ustvarjalec v materinem in italijanskem jeziku.

Naš jubilar je bil rojen 24. januarja 1915 kot prvorojenec številne družine Franca Husuja, po domače »pri Mežnarjevih«. Oče je bil cerkovnik in je ob tem tudi vrtnaril. Župnik Aleksander Martelanc, rojen v Barkovljah 1880, umrl v Ljubljani jeseni 1941, je bil 12 let na Proseku, kjer je zapustil lep sloves o svojem delu, a je moral pod prisilo fašistov v emigracijo, se je zavzel za nadarjenega malega Frančka. Po petih letih osnovne šole na Proseku-Kontovelu, ki je bila sedaj po prosluli Gentilejevi šolski reformi že povsem italijanizirana, je prišel v Rim kot gojenec-srednješolec reda klaretincev (San Antonio Maria Claret). Po uspešno končani srednji šoli je nadaljeval študij in postal na slovitem Angelicum, t. j. vatikanski bogoslovni univerzi, doktor bogoslovja in modroslovja.

Že med šolanjem se je posvetil tujim jezikom. Poleg italijanščine se je naučil španščine, francoščine in nemščine ter pozneje tudi prevajal iz teh jezikov, največ iz italijanskega jezika. V prvih letih življenja v zavodu, v tujem in zelo strogem okolišu, pa je skorajda pozabil materin jezik. Ko se je tega zavedel, se je še z večjim ognjem in narodnostnim ponosom posvetil obuditvi besede, ki jo je slišal doma, v cerkvi in deloma tudi še v šoli. Ponavljal in zapisoval si je vse tisto, česar se je še spominjal, saj je bil stik z domom nasilno prekinjen in polnih šestnajst let ni videl domačih. Dosegel je, da so mu smeli od doma pošiljati

Sprejem pri Janezu Pavlu II., februarja 1984 ob izidu knjige. »Jo imam, jo imam! Blagoslovtebi in tvojemu delu!«, je vzkliknil papež vslovenščini.

slovenske verske liste in Mohorjeve knjige, ki so prihajale Hussujevim še iz Celovca, pozneje iz Celja, dokler je bila zanje meja še odprta, in nazadnje iz Gorice in Trsta, čeprav okolica, v kateri je živel, temu ni bila naklonjena.

Nadaljnja življenjska pot našega Prosečana je bila kaj pestrna: kaplanoval in župnikoval je v Rimu in tudi izven svetega mesta, tako že tudi v Palermu (1958–1964), ter predaval na srednji šoli. Bil je ponovno rektor malega semenišča in provincialni vikar klaretincev. Dvanajst let (1946–1958) je urejal redovno glasilo »Messag-

gero del Cuore di Maria«, v katerem je objavljaj tudi krajše prevode in članke. V svoji gorečnosti za uveljavljanje naše besede in literarnih stvari- tev med tujci je začel v listu objavljati podlistek s prevodom Jurčičevega »Desetega brata«. Toda na polovici je moral s tem prenehati zaradi nacionalne nestrpnosti in fašistoidnosti sobratov. To je bil tudi povod, da je odpovedal uredništvo.

Ta bridka izkušnja pa ni uklonila kraške kore- nine. Zadal si je težko nalogo: predstaviti itali- janskemu in s tem tudi širšemu svetu najvišji dosežek našega slovstva – Prešerna!

Prvi Husujev prevod, ki je izšel v knjigi, je bil Prešernov »Krst pri Savici« (II battesimo presso la Saviza). Rad pove, da je prevajal polnih osem let: iskal je oblike in besede, ki naj tujemu bralcu povedo to, kar pove Prešernova beseda rojakom. Pri tem je bil skrajno kritičen in se posvetoval tudi z domačimi poznavalci italijanskega jezika (Alojz Gradnik, dr. A. Kacin idr.) ter prešernoslovcem Slodnjakom. Velik trud je bil poplačan, ko je knjiga izšla v vzporednem natisu originala in prevoda (levo – desno) v zelo lepi opremi s slikami kot izdaja treh založb (Ljubljana, Koper, Trst) v Mednarodnem letu knjige 1972. (Glej še str.!)

Odmevi na izdajo in prevod so bili tudi v Italiji pozitivni. Tako je pisatelj P. Bargellini zapisal: »...prevod je odličen in času ustrezen. Knjiga nas razveseljuje, ker je literarne in za nas tudi misijonarske vrednosti.« To je prevajalca opogumilo, da se je resno spoprijel z mislijo izdaje celotnega Prešerna v italijanščini, saj so bili doslej prevedeni le raztreseni drobci. Tako je leta 1976 izšla knjiga z naslovom »Poesie« v založbi Dr. Trofenik v Münchnu na 240 straneh. V primeri z izdajo 1847 je knjiga dopolnjena z dodatkom izvirnih pesmi in prepesjenih ljudskih pesmi (»Od lepe Vide« idr.). V »Sonetnem vencu« je celo ohranjen akrostih Primicovi Julii! Uvod je napisal Anton Slodnjak, prevajalec pa je dodal »Besede italijanskemu bralcu«, kjer poudarja kulturno in duhovno sosesčino obeh ljudstev.

Ob spominu na mater, načitano kmečko ženo, ki je otrokom (osem jih je bilo!) rada prebirala Cankarjeve črtice o materi, je nato prevedel enajst zgodb z naslovom »La madre« (Trst 1977).

V začetku lanskega leta pa je Teološka akademija iz Slovenika v Rimu poslala v romanski svet že dalj časa pripravljen prevod življenjskega dela dr. Fr. Grivca o svetih solunskih bratih z naslovom »Santi Cirillo e Metodio – Apostoli degli Slavi e compatroni d'Europa«. V uvodu k izdaji je P. G. Bertoli poudaril nujnost te izdaje zato, ker ni v italijanskem jeziku o njunem delovanju nobenih sledov, kakor tudi zaradi aktualnosti njunega dela, saj sta prva ustvarjala most med Vzhodom in Zahodom! Toda knjiga ni le prevod, saj je Husu drugi del dopolnil s poglavjem o slovstvenih spomenikih in dodal pričevanja, tudi s papeževo epistolo iz leta 1980 o razglasitvi svetih bratov za zaščitnike Evrope. Še letos pa naj bi izšel prevod A. Rebule meditacij »Smer nova zemlja«.

Mimo teh za nas pomembnih prevodov in izdaj ne smemo obiti še Husujeve izvirne literarne dejavnosti v italijanskem jeziku. Iz zbirke pesmi z naslovom »Jesus« (1981), ki obsega 99 enot, označenih z datumom nastanka, sledi, da segajo te stvaritve že v leto 1938 (med njimi je tudi sonetni venec!) Rimski založnik je v uvodni besedi zapisal, da so te »poesie religiose« izjemno sveže, preproste, čeprav zadevajo težke in globoke človeške probleme.

Obsežna pa je še Husujeva izvirna znanstvena in publicistična dejavnost. V vatikanskem glasilu Osservatore Romano je ob 100-letnici Ivana Cankarja objavil daljši esej o pisatelju in njegovem delu, pred odhodom v Palermo pa je izročil listu tehten prispevek o delu naših protestantov in posebej o Dalmatinovi »Bibliji«, saj smo bili Slovenci 15. med narodi, ki so dobili to veličastno delo natisnjeno v svojem jeziku.

Ob tem pa moramo zabeležiti še dvojice izvirnih Husujevih znanstvenih del, t. j. obsežna monografija in bibliografija »Vita di Sant A. M. Claret« (1950 v dveh knjigah na ok. 1000 str.) in delo o Antonu Martinu Slomšku »Il servo di Dio« (Služabnik božji), ki je še v rokopisu.

Ob tolikšni delavnosti našega rojaka pač smemo domnevati, da je v njegovih mislih in tudi v predalih še marsikateri rokopis, zasnitek in zamisel. Zatorej: Naj mu bo nebo naklonjeno, da bi mogel še dolgo let z isto ljubeznijo in ognjem kot doslej opravljati to za slovenski narod in njegovo kulturo tako dragoceno poslanstvo!

Bogomil Gerlanc

Boris Pahor-70 let

Nepodpisani ocenjevalec že tretje izdaje knjige Borisa Pahorja »Spopad s pomladjo«, ki jo je avtor izdal spomladi leta 1978 v Trstu v samozaložbi, je med drugim zapisal tudi tole: »Ne vemo, kakšno dokončno sodbo o Borisu Pahorju kot pisatelju si bo izoblikovala bodoča slovenska zgodovina, a nedvomno bo pozitivna; uvrstiti ga bo morala med najbolj žive in pristne pojave in glasove sodobne slovenske literature in kulturne zavesti. Predvsem pa mu bo morala priznati nekaj, kar je danes zelo, zelo redko: pogum. Pogum, da pove, oziroma zapiše, kar misli...«

V zapisu »Boris Pahorju ob sedemdesetletnici« je prav tako pomembni tržaški pisatelj in kulturni delavec Alojzij Rebula zapisal o jubilan-

tu: »V slovenskem kulturnem prostoru ga danes ni človeka, katerega ime bi v taki meri kot njegovo navezovalo na vrsto bistvenih dilem našega slovenskega bivanja...« Če bo slovenska kultura zgodovina lahko vnesla v svoje anale po dolenjski, gorenjski, štajerski in prekmurski kulturni sezoni še tržaško, bo prvo mesto v njej pripadalo Borisu Pahorju. »In ko mu ob sedemdesetletnici v imenu tržaških prijateljev izreka čestitko, »je potemtakem ta čestitka umetniku in humanistu, ki s svojo zvestobo neokrnjenemu slovenstvu in neokrnjeni kulturi pooseblja, kar je v našem človeku najkremenitejše,« se tej čestitki iskreno pridružujemo.

Pisatelj, esejist, šolnik, kulturni in politični delavec profesor Boris Pahor se je rodil dne 26. avgusta pred sedemdesetimi leti v Trstu, v sami senci sv. Justa in je torej prvi slovenski besedni umetnik, ki ga je dal Slovencem Trst. Po štirih razredih slovenske osnovne šole v tržaškem predmestju Rojan je zaradi ukinitve pouka v slovenščini, ki ga je prinesla Gentilijeva reforma, nadaljeval šolanje v italijanščini. Čeprav so doma govorili slovensko, »je vendarle malo manjkalo,« kot je priznal v pogovoru ob svojem življenjskem jubileju (Novi list, 28. julija 1983), »da me ni večina posrkala vase, saj sem svoje prve stvari napisal v italijanščini. Zavedel pa sem se svojega bista na liceju v koprskem zavodu, kjer smo se slovenski in hrvaški fantje kljub neljubeznim predstojnikom kar dostojno uveljavili v nekakšni kulturni diaspori. Takrat sem se prvič srečal s Prešernom, Župančičem, Cankarjem in Pregljem. Bilo je kakor odkritje novega kontinenta! Čudovitega kontinenta. Seveda pa je razmerje do slovenske besede hkrati nalagalo tudi dolžnost

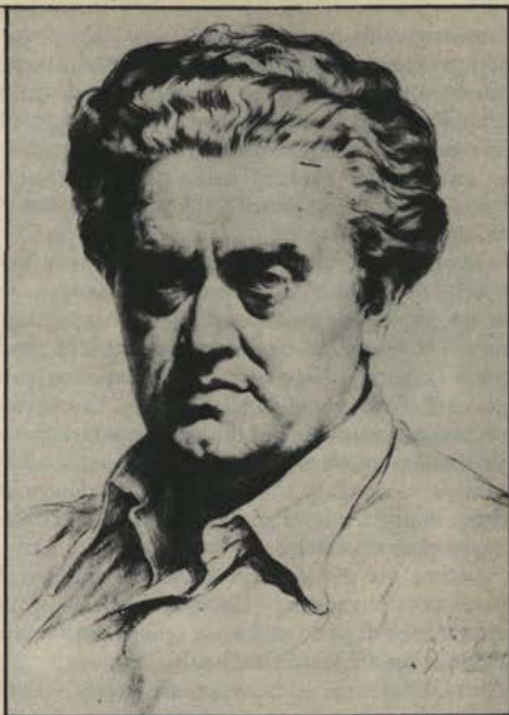
bogatenja pomanjkljivega jezikovnega besedja. To je bila dolgotrajna skrb, ki se je izoblikovala v celi vrsti zapisnic, polnih izrazov, zvez, celih stavkov itd. Ta svoj samorastniški spoprijem s slovenskim umetniškim izrazom sem potem seveda nadaljeval, tudi ko sem bil daleč od doma. Tako je na primer miniaturni Prešeren potoval z mano po saharskem pesku in drugod, kamor me je zanesel vojni čas.«

Po opravljeni maturi na škofijski gimnaziji v Kopru je dve leti študiral v bogoslovju v Gorici, nakar je bil poklican v vojsko, ki jo je služil v takratni italijanski koloniji Libiji. Ker mu koprskemu pravnemu niso priznali, je ponovno maturiral v Bengaziju. Kot afriški vojak se je vpisal na filozofsko fakulteto v Padovi. Leta 1941 se je ob prvi angleški ofenzivi z ladjo pripeljal iz Bengazija v Neapelj. Zatem je živel nekaj časa v Pagani blizu Salerno, kjer je bil tolmač v taborišču za ujete častnike jugoslovanske vojske v Voglia Vogliacu ob Gardskem jezeru. Po kapitulaciji Italije leta 1943 se je vrnil v Trst in se takoj pridružil narodnoosvobodilnemu gibanju, v katerem je videl uresničenje teženj svojih primorskih rojakov. Januarja 1944 so ga gestapovci poslali v Dachau, od tam je prišel v taborišče Nazweiler nato spet v Dachau, zatem še v Doro, Harzungen, malo pred koncem vojne pa še v Bergen-Belsen, bila sama taborišča smrti, zato ni čudno, če je misel nanje tako pogosto navzoča v mnogih njegovih delih. Bolan in izčrpan je preko Nizozemske in Belgije prišel v Francijo, kjer se je zdravil v sanatoriju Rdečega križa v Villier sur Marne. Tukaj je ostal do decembra, ko se je vrnil v svoj rodni Trst, dokončal svoj študij, pri prof. A. Cronii s tezo o ekspresionizmu in neo-realizmu v liriki Edvarda Kocbeka. Po diplomi je bil do leta 1953 svoboden umetnik, zatem pa do upokojitve opravljal profesorsko službo na državni srednji šoli. Svoje prve leposlovne prispevke v prozi je objavljajl že pred vojno v primorskem ilegalnem tisku. V predvojni reviji Dejanje je s prispevki, ki jih je objavil s pravim imenom, zbudil pozornost, ne samo ker je šlo za delo Tržačana, marveč tudi zato, ker je v njih prikazal resničen dar za opazovanje in slikanje socialnega življenja in njegovega odseva v mestu ob morju. Od izida prve knjige z naslovom »Moj tržaški naslov« (Trst 1948) je izšlo dober ducat visoko kvalitetnih književnih del, nekatera celo v ponatisih, druga spet jezikovno in slogovno predelana in izpopolnjena. V njih se pogosto prepletata v glavnem dva motiva: koncentracijsko taborišče in

slovenska narodna zavest. V koncentracijskih taboriščih se je srečaval s človeško skrajno hudobijo in blaznim nasiljem, njegov rodni Trst pa je nenehno prizorišče, na katerem se dan za dnevno srečuje z usodo slovenskega življa, s pritiski vseh vrst in se bojuje za potrditev slovenske identitete na celotnem slovenskem ozemlju. Mimo romanov in novelističnih zbirk, kot so *Moj tržaški naslov*, *Kres v pristanu*, *Na sipini*, *Vila ob jezeru*, *Mesto v zalivu*, *Nomadi brez oaze*, *Onkraj pekla* so ljudje, *Parnik trobi nji*, *Nekropola* in drugih, je Boris Pahor odličen esejist in polemik; v teh delih izhaja predvsem iz svojih etičnih in humanističnih stališč. V nekem pogovoru je o teh svojih stališčih dejal: »Ostajam zvest svoji tematiki zato, ker me k temu sili notranja zahteva. Hkrati pa ne vidim nobenega drugega problema, ki bi bil za slovenske ljudi sodobnejši, kakor je zavestna skrb za obstoj narodovega telesa in duha.« Veliko Pahorjevih prispevkov v raznih revijah, zlasti v tržaškem *Zalivu*, ki mu je že več let glavni urednik in sodelavec, je posvečenih predvsem slovenskemu povojnemu dogajanju na celotnem slovenskem ozemlju. Boris Pahor se veliko razdaja tudi na raznih srečanjih Mednarodnega združenja za obrambo ogroženih jezikov in kultur.

Za Pahorjevih sedemdeset let življenja, izmed katerih jih je več kot dobro polovico posvetil pisateljskemu, esejističnemu, narodnemu, pedagoškemu, polemičnemu delu in boju za slovenstvo, to je za slovensko bivanje, narodno in kulturno zavest, je to zavidljivo bogata žetev. S svojimi deli je zlasti tržaškim in vsem primorskim Slovincem, ki živijo na prepihu, na križišču svetovnih cest, v nepretrganem boju za priznanje svojih pravic, krepil zavest, da mora slovenska beseda pogumno rasti, narodna zavest pa se krepiti in se ne ukloniti poniževanju, jih klical k edinosti v obrambi slovenske kulture in utrjeval v njih narodni ponos. Marsikatera njegova ostra beseda je upravičeno veljala tudi razmeram v matični domovini, ker je menil, da ni bila samo njegova pravica, marveč tudi dolžnost, da pove, kako gleda na stvari, ki se tičejo nas vseh. Opravil je delo, ki terja hvaležnosti in predvsem priznanje. Ob jubileju mu želimo moči in zdravja, da bo na tej poti vztrajal in napisal še več knjig, s katerimi bo obogatil slovensko slovstvo in v njih odkril tudi tisto sončno stran, o kateri je že nekajkrat spregovoril.

Jože Dolenc

Tisoč in en večer

Anton Dermota – 75 let

Moja otroška leta so tekla v revščini, v taki revščini, kakršno si danes komaj lahko predstavljamo. V malem slovenskem trgu Kropi v radovljiškem okraju, kjer sem se rodil 4. junija 1910 v znamenju dvojčkov, je živelo šeststo ljudi v stoštirih hišah, od teh pa so se tri že podirale in nihče ni v njih stanoval. Zemlja, na kateri stoji ta kraj, je trda in skopa. V občini so živeli le trije kmetje, od teh eden župnik, drugi pa krčmar.

Drugi prebivalci Kroke so se preživljali z žebli, to se pravi z železarsko obrtjo. V gozdnatih gorah, ki oklepajo dolino, so že pred stoletji našli in kopali železovo rudo. Tovorili so jo v vas in jo tam predelovali. Ostanki železarskih topilnic iz poznega srednjega veka, ki so jih nedavno odkrili, kažejo na staro železarsko izročilo. Železo so kovali predvsem v žeblje raznih vrst: v tesarske, ladijske, v čevljarke, v žeblje za železniške prage. Vse so kovali ročno.

Še danes me ob spominu prešine rahla groza, ki je popadla nas pobiče ob pogledu v črno globočino opuščenih jaškov. Če smo vrgli vanje kamen, se je zdelo, kakor da bi padal v neskončnost. Še slišim nenehne, stoterne glasove kladiv,

še zmeraj vidim pred seboj žareča ognjišča, obdana s preprostimi, iz desak zbitimi lopami. Okrog teh kovaških ognjišč so se gnetli delavci drug ob drugem, zakaj dragoceni ogenj iz lesnega oglja je bilo treba preudarno porabiti. Mehove pri ješah je gnala voda. Eno od tistih starih lopatastih koles se v Kropi še danes vrti kot znamenitost iz nekdanjih časov.

Skozi preproste lesenjače, ki so obdajale ognjišča, je pozimi vél leden veter, tako da je delavcem v obraz žarela vročina, v hrbet pa jih je mrazilo. Ješam z lesenim ogradjem vred smo rekli »vigenjce«. Vigenjci so dali kraju značilno podobo. Stali so na obeh bregovih Kroparice, občinskega potoka, od izvira do konca trga. Kroparica nam je bila vir za vodo, njo smo pili, z njo zalivali, se umivali, hkrati pa je gnala kladiva in druge naprave v kovačnicah. Bila je res vir življenja in pomoč za delo.

Skoraj vse življenje prebivalcev v Kropi je potekalo v vigenjcih. Delati so začeli ob štirih zjutraj, nehali pa so večinoma šele pozno zvečer. Petnajst ur in še več so imeli ljudje »ogenj v očeh«. Urejenega odmora opoldan ni bilo, kuhali so si pri ognju ješe. Vsaka družina je imela tam železne lonce, v njih so grelí najbolj preproste jedi, kislo repo, fižol, krompir in žgance, koruzne ali ajdove. Pojužinali so kar na kraju samem skupaj z vso družino, tudi če ni imela dela v vigenjcih.

Otroci so se rodili skoraj kar med delom v kovačnicah. Tudi jaz sem se rodil sredi pehanja, med udarjanjem kladiv, ob ognju in trušču. Zakaj ob nakovalu ni delal samo oče, postaven mož iz leta 1880, temveč tudi štiri leta mlajša, šibkejša mati.

Nekako do konca stoletja so plačevali delavce le z manjšim delom zaslužka v gotovini. Glavni del so prejeli v blagu in živilih. Odmera pa je bila velikokrat zelo svojevoljna... tako se je ravno pri nas še kot v časih tlačanstva, ki ga je Jožef II. vendar že zdavnaj odpravil.

Na čelu občine je bil župnik, ta je živel od svoje nadarbine, polja pa so mu obdelovali svojci. Drugi v tej krajevni hierarhiji je bil nadučitelj, nato pa »gospoda«, podjetniki in lastniki vigenjcev in plavžev, največkrat tudi posestniki hiš, v katerih so delavci stanovali. Zaščite pri najemu ni bilo nobene. Če so bili otroci preglasni ali če hišnemu gospodarju sicer ni bilo kaj všeč in po volji, je stanovalcem odpovedal... večina prebivalcev našega kraja je bila tej »gospodi« prep-

ščena na milost in nemilost. Tudi družina Dermota se je morala z velikim številom otrok vsakih nekaj let seliti.

Bilo nas je enajst ali dvanajst otrok – prav natanko tega več ne vem, zakaj nekaj jih je umrlo že zgodaj, še kot dojenčki... Več kot dvanajst let zapored smo v družini vsako leto čakali na »veseli dogodek«. Nismo občutili kot hud udarec, da več otrok ni živelo niti tako dolgo, da bi zlezli iz plenice. Bog je dal, Bog je vzel. In če je vzel, je bil pri hiši en jedec manj. Da bi ob pičli hrani malo več jedli, so starši nas otroke poslali v sosednje bogatejše vasi, da bi nabirali odpadlo sadje – pobiravčke – in paberkovali po poljih, kjer so že bili pospravili krompir in repo, če so kmetje to dovolili. Včasih pa smo nabirali tudi, ko niso dovolili.

Kljub temu je bilo moje otroštvo srečno. Saj nismo mogli svojega življenja z ničimer primerjati, saj tudi drugim ni šlo bolje. Posesti in lastnine za otroke ni bilo. Obleke, čevlji, celo igrače, vse to je bilo otrokom v družini skupna last. Hlače in krilca smo drug za drugim podedovali, dokler ni razpadlo. Nazadnje prvotnih hlač od samih krp sploh ni bilo več videti. Živelimo brez zavisti, brez želja in jemali vse, kakor je pač prišlo. A najmanjše veselje nas je bogatilo.

Ko se je stemnilo, smo začeli prepevati. Luči nismo imeli, sveče in petrolej – to je bilo predrago. Torej smo peli, da bi pregnali strah pred temo. Peli smo ljudske in preproste umetne pesmi, enoglasno in večglasno. Zaloga pesmi je bila neizčrpna. Sicer pa nismo peli le doma, temveč vedno in povsod tudi na vasi. Čeprav smo tolkli hudo revščino in živeli neusmiljeno trdo življenje, smo bili vendarle dovezni za petje in igro. V naši občini ni obstajal le cerkveni zbor, marveč tudi pevsko in poleg tega igralsko društvo, ki sta ga vodila župnik in učitelj.

Tedaj smo živeli s cerkvenim letom. Božič, Velika noč, Binkošti – »sveti časi« – to so bili pač nepozabni vrhunci. S tem se je družilo slovesno zvonjenje – pritrkavanje, kar je popolnoma svojevrsten in za našo deželo značilen običaj, ki ga sedaj po dolgem premoru spet gojijo. To je namreč ritmično-harmonično pozvanje vseh zvonov, ki jih ne poganjajo z vrvo, temveč udarjajo nanje s kembljem v roki, in sicer v natančnem, večkrat zelo zapletenem, toda prosto improviziranem ritmu. Ali pa zvonijo z največjim zvonom kot navadno s potegovanjem, med nje-

govimi počasnimi, mogočnimi glasovi pa se oglašajo drugi pozvanjači z ritmičnimi udarci kemb-ljev. Ker ležijo vasi precej blizu druga drugi in se pri ugodnem vetru sliši tudi sosednje pozvanja-nje, so poskušali zvonove v sosednjih vaseh med seboj skladno uglasiti. Ob posebnih priložnostih so potem zvonili vsi naenkrat – to pa je doživetje s silnim, mogočnim vtisom.

Na sveti večer je oče na čelu vse družine z glasno molitvijo nosil po hiši kadilo. Preden smo sedli za mizo k skromni večerji, smo prižgali luči pri jasliah. Božičnega drevesca tedaj še nismo poznali, to ni bilo v navadi. Pójem Božiča so bile jaslice, ki smo jih vsako leto na novo postavili. Sicer so bile z roko umetno izrezljane osebe vedno iste, toda grič, po katerem so pastirci ro-mali k hlevčku s številnimi ovčami, smo vsakič posebej zgradili.

Po večerji smo peli božične pesmi, potem smo šli »gledat jaslice«. Ne da bi se napovedali, smo potrkali pri sosedovih in kakor se spodobi, občudovali njihove jaslice. Tako smo obhodili ves kraj, ki je bil ta večer kakor ena družina. Potem smo živahno razpravljali, katere jaslice so najlep-še, dokler nas niso farni zvonovi poklicali k pol-nočnici. Z vseh strani, večkrat iz zelo oddaljenih zaselkov so prihajali verniki z bakljami v rokah slavit rojstvo Gospodovo. Prelepo je bilo videti, kako so luči po zasneženih bregovih omahovale in se majale navzdol in se zgrinjale k farni cerkvi, ki je bila kmalu natlačeno polna.

Velikonočni teden je vsa soseska skupaj doživ-ljala. Na cvetno nedeljo so ljudje prihiteli v cer-kev k blagoslovu z »bigávenco«, zajetno butaro iz spletenega vrbovega šibja, okrašeno s pisanimi trakovi, vsakovrstnim pomladanskim zelenjem, s privezanimi smokvami, pomarančami in rdečimi jabolki, okronano z brinjem ali z oljčnimi vejica-mi. Čim večja butara, tem večji ugled. Spomi-njam se nenavadnih butar iz sosednje kmečke vasi. Velike so bile kot baročni cerkveni stolpi, dva moža sta morala nositi po eno. To je bilo strmenja!

Takoj po cvetni nedelji so začeli postavljati božji grob, ki je imel velikansko razsežnost. Stransko ladjo v cerkvi so spremenili v duhovno prizorišče. Kulise so potegnili tudi prav do cerk-venega stropa, poslikane so bile s prizori križeve-ga pota. Pred božjim grobom so stražili oboro-ženci, izrezljani iz lesa in pisano poslikani, v bojni turški opravi, s helebardo v roki. Pri oltarju, ki je bil namenjen samo svetemu grobu, sta klečala

dva angela, v molitvi sklonjena in kadilnico vihté. Ta prizor pa je bil še posebno učinkovito oprem-ljen s številnimi lesketajočimi se krogli vseh barv; napolnjene z vodo in z oljnatimi lučkami za seboj so dajale toplo in blago luč, ki je vabila k pobožnosti.

Veliki petek je bil dan pobožne zbranosti. Zdelo se je, kakor da bi njegov pomen segel čez vso vas. Vaščani so prihajali v cerkev s tihimi koraki in šepetaje. Vsak je stopil k božjemu grobu, da bi tam odmolil molitvico in poljubil pet ran na izpostavljenem razpelo v počastitev Križa-nega. Zvečer tega dne so peli v mističnem mraku cerkvene ljudske pasijonske pesmi. Ko pa je bila ta pobožnost pri kraju in je zadnji vernik odšel iz cerkve, se je začelo praznično velikonočno razpo-loženje.

Slavnostna maša na veliko nedeljo, ki sem jo doživel kot ministrant, mi je ostala v spominu kot najmočnejši vtis otroštva. Skladnost glasbe, pet-ja, vonja po kadilu in sijaja zlato pretkane sloves-ne oprave me je popeljala v višje, lepše svetove. Ko se oziram v tiste davno minule čase, čutim, da je to baročno nebeško prizorišče zbudilo in opla-jalo v meni čut za umetnost.

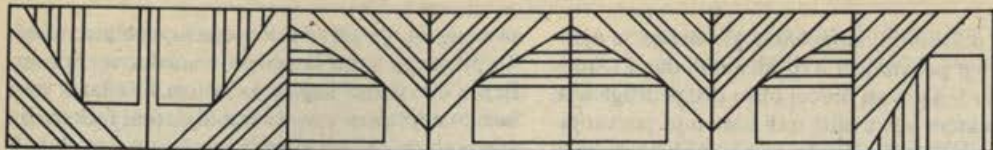
Ob 75-letnici pevca Antona Dermote bo MD v prihod-nji redni zbirki izdala njegovo avtobiografijo z gornjim naslovom. V letošnjem KMD se ga spominjamo z Jak-čevim portretom in kratkimi odlomki iz prevoda, ki ga pripravlja M. Lipovšek. Jubilantu pa želimo še mnogo let in obilo vsega dobrega.

Z glasnim šumom s kora
orgle so donele,
druži se z nonenjem
glas soseske cele:

»Bodi počesčena
rajska ti devica,
vseh nebes in zemlje,
naših src kraljica!«

Tak soseska poje
in na prsi bije.
Skozi visoka okna
jasno sonce sije.

Simon Jenko
Obraz VI

Zorenje

Brez potrebe se je tokrat razcvetel maj in zastonj so ptiči prirejali svoje koncerte v drevesnih krošnjah: Breda jih ni niti slišala. Namesto da bi doma presajala rože ali kuhala ali se pogovarjala z otrokom ali hitela v službo ali predavala ali počela katero od tisoč pomembnih reči, je kakor ujeta žival hodila sem in tja po parku zadaj bolnišnice in po licu so ji polzele solze. Pojutrišnjem jo bodo operirali.

Njo!

»Ne rečem, ko bi imela kdaj kakršnekoli težave! Povsem zdrava sem bila. Pravzaprav sem šla čisto slučajno na tisti pregled...«

»Popolnoma te razumem,« ji je pritrdila prijateljica. Vsa sterilna. Vsa v belem.

»Prav nič me ne razume!« se je vase potegnila Breda in solze so se ji zaradi neke nerazumljive ključovalnosti ustavile. Nič ne pomaga, da je njena nekdanja sošolka zdravnica. Ne more dvigniti roke in reči: »Stop! Brede ne smete položiti na operacijsko mizo! Breda je vendar... Breda ne spada med bolnike, ona je vsestransko sposobna, delavna in nenadomestljiva. Jaz bom zate to uredila, Breda...«

Solze so se spet prikazale na robovih trepalnic. Breda jih je komaj zadrževala.

»Ali si nameravala imeti še kakšnega otroka?« je nenadoma vprašala zdravnica.

»To ne,« je zategnila Breda. »Vendar te prizadene, če nimaš nobene možnosti več. Kar naenkrat te oropajo vsega... Saj sploh ne bom več ženska.« Glas ji je trepetal.

»Ne vem, čemu sploh tak preplah,« jo je prekinila zdravnica. »Lepa si, pametna, uspešna v poklicu, izobražena... Še bi lahko naštevala. Vse to ti bo ostalo. Tisto, kar ti bomo vzeli, se ne bo nikjer nič poznalo. Še ti ne boš opazila spremembe, kaj šele drugi!«

»Tebi je lahko govoriti. Ti nisi prizadeta.«

Zdravnica je vzdihnila in pokazala na prazen klop. Sedli sta. Breda je nervozno mečkala robec in se še vedno čutila izdano. »Ko si se odločila za

medicino, si nameravala vsem ljudem pomagati, se spominjaš?« je rekla tiho.

Zdravnica je molčala. Ogledala si je svoje sandale, prste na nogah, ki so silili iz njih, nato pesek na tleh, zatem trato, ki je z vso močjo zelenela, nazadnje pa ji je pogled zaplesal po starodavnih zidovih bolnišnične stavbe, kakor da bi preštevala okna.

»Še vedno delam to,« je počasi rekla, »čeprav je že toliko časa minilo od takrat. Vsem ljudem skušam pomagati. Toda danes vem, česar tedaj menda nisem vedela: obstajajo bolezni, za katera ni zdravila. In na koncu vsakega življenja – dolgega ali kratkega, pomembnega ali nepomembnega, veselega ali žalostnega – na koncu vsakega življenja čaka smrt. Tega ti nisem nameravala povedati, to stvar po navadi odkrije vsak sam. Povedati pa ti hočem nekaj drugega. Kar mirno sedi! Povedala ti bom zgodbo.«

Zdravnica je položila roko na Bredina kolena in spet uprla oči v pesek pred seboj. »Mislim, da moraš poznati zgodbo o Angeli,« je rekla.

»O, to ni nobena znamenita osebnost v tem smislu, da bi jo morala ti poznati! Angela ni niti kot otrok niti kasneje nikoli hodila v šolo ali v kakšne druge kulturne ali nekulturne ustanove. Skrivali so jo doma, ker je bila telesno pohabljen. Umsko pa je bila nadpovprečno razvita. Zato ni čudno, da je tako dolgo spraševala svoje brate in sestre, kaj se učijo v šoli, da je kmalu znala več kot oni. Zelo hitro se je naučila brati in pisati in ko je enkrat spoznala skrivnost črk, je prebrala vse, kar ji je prišlo pod roke. Starši so ji kupovali knjige. Bili so zadovoljni, da obstaja vsaj nekaj, s čimer se Angela lahko ukvarja, da ne misli kar naprej na svojo nesrečo. Kajti Angela je v svoji bistrosti še bolj občutila, kako je drugačna od drugih. S to svojo drugačnostjo se ni nikoli sprijaznila.

Angela je odrasla in je drugega za drugim izgubila oba starša. Zdaj zanjo skrbi bratova družina. V materialnem pogledu ji nič ne manjka. Ima najbolj bogato knjižnico, kar si jih lahko

misliš, televizor, radio, kasetofon, telefon. Govori izbrano in tekoče in na takem nivoju, da se ti zdi, da imaš opraviti s fakultetno izobraženim človekom. Manjka ji edinole zadovoljstvo. Ničesar se ne zna veseliti. Še vedno objokuje dejstvo, da ne bo nikoli kakor drugi ljudje. Nikoli se ne bo poročila ali imela otroka. Nikoli si ne bo sama služila kruha. Nikoli ne bo preprosto hodila po cesti kakor drugi. Toliko teh 'nikoli' je bilo, da je po navadi vsa zagrenjena sedela v svojem invalidskem vozičku in zlovoljno gledala v svet, ki je tako krivičen. Zakaj ravno njej nikoli, nikoli ne bo dano, da bi to in to in ono... Ne recite mi, naj se sprijaznim z usodo, je govorila. Bi se vi sprijaznili?

Lansko leto pa je Angelo zadelo še hujše. Do tolikšne mere ji je prizadelo vid, da ne more več brati niti ne delati kakšnega ročnega dela, s čimer si je prej krajšala čas. Sedaj je z njo res hudo. Sedaj pravi, kako ji je bilo prej lepo, ko je še videla.

Že prej ni videla nobenega smisla v tem, da živi, toda prej se je lahko s čim zamotila, da je pozabila, da živi. Sedaj je samo še jokala nad svojo usodo in razmišljala, kako bi se tega bednega životarjenja znebila. Vedno bolj pogosto je razmišljala o samomoru.

Potem se je zgodilo, da je spoznala še hujše bolnike, kakor je bila sama. Tiste dneve in tedne je nikoli nisem slišala, da bi govorila o sebi. Tiho se je vozila po hodnikih na svojem vozičku in opazovala.

In pomagala.

Dekletu, ki je bila po prometni nesreči tako prizadeta, da ni mogla koordinirati gibov rok niti govoriti, je vsa presunjena ponudila svojo pomoč, da bi skupaj našli možnost sporazumevanja. Vsakokrat, ko je zaslišala presunljiv dekletov neartikuliran glas, ki je hotel nekaj povedati, je pohitela k njej, se z njo ukvarjala in se potem, ko jo je nadomestila kaka bolniška sestra, vsa zresnjena vračala v svojo sobo. Najgloblji vtis pa je naredil na Angelo moški zrelih let, ki je ležal na smrtni postelji. Bolezen v zadnjem stadiju. Nobena sredstva proti bolečinam niso več pomagala. Zelo je trpel. Vpil. Nihče mu ni mogel tega zameriti. In nihče mu ni mogel pomagati.

Nekega dne je prišel k umirajočemu duhovnik. Dolgo sta se pogovarjala. Mož je nehal vpiti. Stiskal je pesti, še ga je bolelo. Toda ni več vpil. Ko je duhovnik iskal primerne besede zanj, mu je dejal:

'Vem, da trpite. Tudi jaz vam ne morem po-

magati. Toda pomislite: Ali imate na svetu koga, ki ga imate zelo radi, pa se vam zdi, da ni na pravi poti in bi vi svoje trpljenje darovali zanj?'

Seveda je umirajoči imel takega človeka! Še več takih ljudi je poznal. In je svoje trpljenje daroval zanje. Največje bogastvo, ki ga je imel. Ob smrti je še vedno stiskal pesti, obraz pa mu je ožarjala neka nedopovedljiva sreča.

Ko sem kasneje govorila z Angelo, mi je vedro dejala:

'Zelo sem bogata, samo da prej nisem vedela za to. Pomislite: gladko govorim in izražam svoje misli, tako da me brez mojega posebnega truda vsakdo lahko razume. In nič me ne boli. Ne podnevi ne ponoči, pomislite, lahko razmišljam ali pa spim, ne da bi me pri tem motila kakršna koli bolečina. Dokler bom imela to dvojce, se bom veselila vsakega dneva, ki mi bo podarjen. In tudi ko tega ne bo več...

Tudi jaz imam ljudi, za katere sem pripravljena trpeti.'

Zdravnica je utihnila, se dvignila s svojega sedeža in preprosto rekla:

»Zdaj pa moram res iti. Saj boš šla sama nazaj?«

Breda je molče prikimala. Potem je še dolgo sedela na klopi. V živi meji je vijoličasto cvetel španski bezeg in vsepovsod po drevju so prepevali ptiči.

Marta Kmet

Tovornjak se je ustavil

V vaseh Slovenskega Porabja so bile noči v prvi polovici petdesetih let polne živčne razdraženosti. Čuk se je neprestano spreletaval od enega zaselka do drugega in naznanjal nesrečo, psi so že davno pozabili prijazno bevske in so samo grozeče renčali na vsakega, ki je šel mimo. Ljudje so spali bolj podnevi kot ponoči, kajti noči so bile grozljivo težke. Preslišali so grmenje in udarjanje strele, preslišali tudi zateglo in predirno piskanje vlaka na drugi strani Rabe, zaznali pa so najmanjši hrup tovarnjaka že na veliko razdaljo, da so se vse glave dvignile z ležišča, sluh se je izostril do skrajnosti, oči so strmele v slepo temo, telesa pa so se napela, kakor da jih je zgrabil nenaden izbruh živčnega krča. Zadrževali so diha, ko se je hrumenje tovarnjaka približevalo in so si oddah-

nili, ko je tovornjak odpeljal mimo, ne da bi se ustavil pred njihovo hišo.

»Samo vojaki so,« je rekla Lapošina Magda možu na drugem robu postelje. »Proti meji gredo. Kako sem se prestrašila!«

»Misliš sem, da spiš.«

»Kako bi mogla spati, ko pa vse leti z mano ob misli, morda se bo pa tovornjak nocoj ustavil tu.«

»Vidiš, da se ni. Zdaj zaspil in se spočij. Nocoj nikogar ne bo.«

»Ne bodi tako prepričan o tem. Po Grebenarove so prišli okrog desetih zvečer, po Čukine zjutraj, ko se je že nekoliko delal dan, Špakine so odpeljali sredi noči. Kako naj bom potem mirna?«

»Če pridejo, pač pridejo. Ne moreva si prav nič pomagati.«

»Toda tako pa tudi ne moreva več živeti, Karči! Znorela bom od tega strahu in prečutih noči. Ne morem več nobenega dela mirno in preudarno opraviti. Vedno me muči misel, kaj pomaga gnojiti, saditi, obdelati zemljo, ko pa nas bodo tako in tako odpeljali. Neka nora misel me ne prestando muči in me prepričuje, da pridemo tudi mi na vrsto.«

»Zakaj pa naj bi mi prišli na vrsto?«

»Zakaj pa so prišli drugi? Niso nič več krivi kakor mi, in vendar so morali pustiti vse. Vzeli so lahko s seboj samo, kar je šlo v culo in odpeljali so jih nekam na drugi konec madžarske države. Da so tu ob meji nevarni, da je treba državo dobro zavarovati pred titovci, da so nekoč sodelovali z jugoslovanskimi partizani in še mnogo drugega da so krivi. Pa kaj bi sodelovali! Kakor mi vsi, ki smo bili pijani od veselja, da je vojne konec in smo jo preživeli. Pijani tudi od obljub iz Jugoslavije, da bomo zdaj v svoji državi in bomo skupaj z drugimi Slovenci v svoji domovini. Mi pa, pravim, pijani od radosti, smo postavljali oder, ga krasili z vsem, kar smo zelenega in cvetočega našli, postavljali smo mlaje in risali napise, da hočemo k Jugoslaviji.«

»Seveda, saj so nam rekli, da je samo od nas odvisno, kam se bomo odločili, za Jugoslavijo ali za Madžarsko.«

»Potem nas pa o tem sploh nihče ni nič vprašal. Ko bi moral biti tisti odločilni veliki miting tu pri nas na Gorenjem Seniku, so Rusi brez slehernega odpora pognali slovenske aktiviste nazaj čez nekdanjo mejo pri Srebrnem bregu, ne da bi padel en sam strel.«

»Potem so tu oder podrl, napise odstranili. Miting pa je bil na drugi strani meje v Martinju.

Še tja smo šli za njimi, trdno prepričani, da se bodo nazadnje Jugoslovani vendarle pomaknili do Rabe.«

»Na tistem mitingu sva se midva prvič našla, Karči, se še spominjaš?«

»Kako se ne bi. Le kako bi mogel na tisti dan pozabiti? Nesrečen dan, ker je nekaj lepega in obljubljenega splahnelo, in srečen, ker sva si takrat dala besedo, da se bova vzela.«

»Še tisto jesen petinštiridesetega leta sva imela gostijo.«

»Naslednjo pomlad pa sva začela graditi hišo. Tole najino hišo, v kateri zdaj trepetava vsa zdelana in bolna od neprestanega strahu.«

»Da, od strahu, kajti zdaj že z gotovostjo vemo, da je vse tisto, kar se je godilo pred osmimi leti, nekdo zapisal. Saj selijo najprej tiste družine, od katerih je kdo takrat leta petinštiridesetega kakorkoli sodeloval z Jugoslavijo, pa čeprav je ob oder za miting prislonil kako zeleno vejo in nič drugega.«

»Vem, vem. Zato pa trepetam sleherni noč.«

»Le zakaj ti vrage ne pridejo podnevi, zakaj vedno ponoči? Pred hišo se nanadoma ustavi tovornjak, poropotajo po vratih, s seboj imajo župana, ki so ga vrgli iz postelje in ki se skoraj jokaje opravičuje, da on ni nič kriv pri tem, pokažajo ti odločbo oblasti, kakor da bi te hoteli s tem potolažiti, če vidiš črno na belem, da moraš biti izseljen, dajo ti pol ure ali kaj več časa, da vzameš, kar gre v kovček in se ti zdi vredno vzeti s seboj, naložijo te na tovornjak in zbogom Senik ali Slovenska ves ali Sakalovci.«

»Jugoslaviji pa tudi zamerim. Čemu so nas dražili, če niso mislili zares. In da jih nekaj Rusov tako ustrahuje!«

»Takrat je bila Jugoslavija še odvisna od Rusije. Sedaj je drugače. Osamosvojila se je in ima v svetu velik ugled. Kljub temu pa pusti, da z nami Slovenci na tem prastarem kosu slovenske zemlje tako delajo. Slovence izseljujejo in prepričan sem, da bodo sem naselili Madžare, potem bo pa enkrat za vselej tudi ta pokrajina madžarska.«

»Zdaj se pa še s tem muči, Magda. Zaspiva rajši, saj bo kmalu dan in bo treba iti na njivo.«

»Spala bi, če bi mogla. Komaj malo zadrem-ljem, že slišim tovornjak, kako hrumi pred hišo, ko se pa v grozi zbudim, je vse tiho. Karči, tega ne bova mogla dolgo prenašati. Ne bi bilo vendarle bolje oditi?«

»Se ti meša, Magda? Kam oditi, za božjo voljo? Kje pa najdeš mesto, kjer bi se lahko ustavila in bila na varnem?«

»Lani so odšli Vučkini. Posrečilo se jim je. Zdaj so nekje v Jugoslaviji in zvedela sem, da so se sorodnikom oglasili in pišejo, da jim je dobro. Dobili so delo in lepo v miru živijo.«

»Si pozabila na mejo, kako je zastražena? In žične ovire? Pa nastavljene mine?«

»Vse to vem. Toda ta negotovost in ta strah, to je pekel, Karči, in v tem peklu ne moreva živeti.«

»Toda naj se kaj zgodi? Tebi ali meni. Kaj bosta pa otroka? Če nas odpeljejo, bomo vsaj vsi skupaj in živi bomo. Pobeg pa je preveč tvegan.«

»Prej ali slej pa bomo morali kljub vsemu pobegniti, če nas prej ne odpeljejo, saj tako tudi ni mogoče živeti. Karči, izmisli si kaj. Ti si za vse pripraven, izmisli si nekaj, da se rešimo te negotovosti.«

»Kaj pa hiša? In živina? In vsa ta oprema v hiši. Vse to naju je stalo toliko žuljev in skrbi.«

»Življenje je več, kot vse to, Karči. Strah pa ni življenje. Prepričana sem, da prej ali slej pridejo po nas, ali ni potem boljše, da odidemo sami tja, kamor sami hočemo, kakor pa da nas zvlečejo nekam s silo?«

»Misliš, da meni pobeg še ni prišel na misel. Toda bal sem se ti to sploh omeniti. Morda bi pa bilo zares prav, ko bi se o tem do kraja pogovorila.«

»Samo ne zavlačujva stvari, da ne bo prepozno.«

»Otrokoma ne smeva ničesar povedati vse do zadnjega, do odhoda. Lahko bi kaj povedala in kmalu bi vedela vsa vas, kaj imava v mislih.«

Do jutra je bil načrt narejen. Magda bo počasi poklala kokoši, medtem jih bo iskala pri sosedih in potožila, kako ji lisica kar naprej dela škodo v kurniku in kako se število njenih kokoši krči. Kar sta mogla, sta na skrivaj prodala, saj čez mejo ne moreta spraviti nič drugega, samo to, kar bodo imeli na sebi in še kakšno culo. Od dveh svinj sta eno prodala in ko se je sosed čudil, zakaj v tem času prodajata svinjo, mu je Karči razložil, da hoče nekoliko razširiti hlev in bo kupil nekaj cementa. Nekaj stare brkljarije, kakor lepo staro stensko uro, kolovrat in drugo šaro je Karči skrivaj spravil v Sombotel in prodal v starinarni, kjer so mu za stvari plačali precej več, kakor je pričakoval. Le krav nista mogla prodati, ker bi bilo preveč sumljivo.

Magda je še dalje zalivala svoj mali ogratek pred hišo, kakor tudi muškatline na oknih. Srce ji je pri tem krvavelo, pa ni smela pokazati žalosti, ampak si je po tistem prepevala kakor nekoč:

»Sinek, stopi doli s križa, s križa,

da te bom objimala, da te bom, te bom objimala.«

»Kak ti stopim doj, ne morem, ne morem, ar sem močno gor pribit, ar sem močno, močno gor pribit.«

O ta porabska žalost! Kolika je morala biti že davno nekoč, da je stkala tako pesem, ki pa je morda noben rod doslej ni tako bridko občutil, kakor prav ta peščica slovenskih ljudi ob Rabi in sicer v časih, ki se je cedil od širokoustenja o svobodi.

Magda je tiho prepevala, lica pa so ji plahnela in obleka je čim dalje bolj samo visela na njej, da je sosedka Ilonka rekla svojemu možu:

»Z Magdo pa nekaj ni v redu. Je Karči slep, da tega ne vidi? Že davno bi jo moral peljati k zdravniku.«

»Tudi z njim ni dosti bolje. Mislim, da vem, kaj jima je.«

»Kaj neki bi jima bilo?«

»To, kar nama. Strah.«

»Misliš, da se tudi onadva bojita?«

»Vsi se bojimo. Vsi bomo prišli na vrsto. Da bi nas vsaj vse naenkrat odpeljali in vse skupaj, potem bi nam bilo lažje. Ti pa delajo, kakor tisti, ki je psu sekal rep, vsak teden en košček, da ga ne bi tako bolelo, je rekel.«

»Ne morem in ne morem tega razumeti! S kakšno pravico to delajo. Kje je ta pravica, da ti kar tako pridejo in rečejo, da te morajo odseliti drugam?«

»Saj ne rečejo, pokažejo ti odločbo, kjer je vse to napisano in utemeljeno.«

»Zaradi tega še nisem bolj pametna in mi nisi ničesar razložil. Kdo pa ima pravico tak papir napisati in kdo mu je to pravico dal?«

»Ne muči se s tem, žena. Temu ne prideš do konca. Tudi smrt pride in ne veš, ne kdaj in ne zakaj.«

»To pa je drugo. To je božja pravica, da moramo umreti mi in tudi tisti, ki nas izseljujejo.«

»Zadnjič mi je sosed Karči rekel: Ti, Vendel, če bi kako tako prišlo, veš, kaj mislim, in bi naša hiša ostala prazna, živino kar vzemi in ji polagaj, uporabljal jo kakor svojo. Lahko jo tudi prodaš. Pa psa odveži, da ga ne bo konec na verigi.«

»To ti je rekel? Povem ti, da ta dva nekaj nameravata, na nekaj se pripravljata. Opazila sem, da tudi ne delata več tako kakor nekoč. Opravita sicer marsikaj, toda ne tako skrbno kot nekoč. Samo toliko, da je opravljeno. Kakor da

je važno samo sejati in saditi, ne pa žeti in izkopavati. Z njima nekaj ni v redu.«

»Morda sta dobila od koga namig, da sta na vrsti.«

»Če bi meni kdo naprej povedal, da pridejo po nas, jaz bi znorela. Tudi zdaj vem, da pridejo tudi po naju, prej ali slej, vendar me navdaja tudi upanje, da nas vseh le ne bodo izselili. In če ne vseh, zakaj prav naju?«

»In če druge, zakaj ne prav naju?«

»Ne nori! Že tako sem vsa hroma od neprestanega premišljevanja, ko v isti sapi dvomim in upam. Včasih zmaguje upanje, potem zopet dvom.«

»Saj to je tisto, to ni več življenje. Sejem, pa ne vem, kdo bo žel. Pospravljam, pa ne vem, kdo bo jedel.«

»To traja že nekaj let. Ti, Vendel, kaj pa če...?«

»Kaj, kaj pa če?«

»Če se nameravata sama odseliti? Prek. Saj veš, kam.«

»Kaj takega je še misliti nevarno, kaj šele govoriti.«

»Prav imaš. Nič nisem rekla in nič nisem mislila.«

»Skušajva, Ilonka, vse to pozabiva in se ne vznemirjajva. Kakor bodo drugi, tako midva.«

»Ko bi le mogla ne misliti na to, toda vsako drdranje avta me na smrt prestraši.«

»Samo tovarnjakov se boj, osebne avtomobile pa presliši.«

»Tebi je lahko, ko jih ločiš že po hrumenju. Jaz osebni avto ločim od tovarnjaka samo, če ga vidim.«

»Če lahko ločiš teleče blejanje od kravjega mukanja, bi lahko razločila hrup osebnega in tovarnega avtomobila.«

»To je nekaj drugega.«

»Ej ti Ilonka, ti! Povejva si pa tole: kar koli bi se pri sosedu zgodilo, midva nisva nič slišala in nič videla! Drži?«

»Mora držati, Vendel, bodi brez skrbi.«

Karči in Magda že dva dni vozita drva iz Brzdéna. Nenavadno opravilo za ta čas, ko je najdaljši dan, zato se jima je sosed Vendel čudil:

»Le kaj vama je prišlo na pamet? Zdaj voziti drva?«

»Prav zdaj je tak čas, da ni drugega dela. Seno smo pospravili, žetev se je zakasnila, pa sva rekla, naj se krave malo razhodijo. Spomladi nisva utegnila vsega zvoziti domov, pa voziva zdaj.«

»Ko sem videl ponjavo na vozu, sem mislil, da

gresta kam po ječmen, pa saj ga menda nista še niti požela?«

»Nisva. Ponjava pa je samo za to, da otroka na mehke sedita.« In pognal je krave, da je ropotanje voza preglušilo še kakšna neljuba vprašanja, saj so drva bila le kritje, da sta v ponjavo vsakikrat skrila nekaj njihovih najpotrebnejših stvari, ki sta jih v gozdu v Brzdénu varno skrila za dan odhoda. Niti otroka nista vedela, kaj je v ponjavi, na kateri sta sedela.

Tisto noč pred odhodom Magda in Karči nista zaspala niti za trenutek. Magda je imela naenkrat toliko pomislekov glede odhoda čez mejo, da Karči že ni več vedel, kaj bi ji odgovarjal. On bi najraje že prejšnjo noč prestal vso to strahoto, Magda pa bi rada odhod še odložila.

»Otrokoma nisva nič povedala, Karči. Ne vem, če je to prav. Ko bosta večja, nama bosta morda vse to do smrti zamerila. Vsaj Žuži bi morala povedati. Dovolj je velika, da bi razumela, če že Pištek ne bi znal molčati.«

»Ne delaj si takih skrbi. Otroka se bosta hitro vživela, kjer koli bomo, le nama bo nekaj časa težko.«

»Tudi psa, Mukija, ne moreva tako pustiti. Zbesnel bo od lakote in žeje, z nami pa ne more, ker bi nas z laježem izdal.«

»Zanj je poskrbljeno, to sem ti že davno povedal.«

»Toda Pištek ima zajce tako rad, da se mu bo zmešalo od žalosti, ko ne bo mogel ponje. Če sploh srečno pridemo čez. Moj Bog, kako me je groza te poti! Ostanimo rajši, pa naj se zgodi, kar se mora zgoditi. Če nas odpeljejo, nas odpeljejo skupaj. Ta pot pa morda vodi v smrt. Kaj bom jaz sama, naj se tebi, Karči, kaj zgodi? Če ne odnehaš in na vsak način hočeš, da gremo čez, grem seveda s tabo, toda prva grem čez žice jaz. Če zadenem na mino, naj raznese mene, ne tebe, Karči! Karči, moj Karči!«

Udarila je v tak jok, da bi jo lahko slišali k sosedovim, če bi kdo prisluškoval, da jo je moral Karči zamotati v odejo prek glave in jo miriti kot otroka:

»To dela strah. Samo strah to dela, Magda. Pomiri se, da bova še enkrat pametno vse premislila. Poslušaj zdaj in se umiri. Kar je sklenjeno, je sklenjeno in ne bova vsak dan svojih načrtov spreminjala. Prvi pa grem jaz, Magda. Ne začelnaj znova. Rekel sem že davno, da grem prvi jaz. Ne bo me razneslo, ne boj se. Sem vse dobro premislil. Če bi me pa vendarle, se boš ti z otrokoma laže znašla, kakor bi se mogel jaz, če bi

se tebi kaj zgodilo. Tebe, Magda, ne dām, ne dam za nobeno ceno!«

»Torej je vendarle mogoče, da kaka mina eksplodira. Prej si govoril, da veš, kaj je treba storiti, da se ne bo sprožila, zdaj pa naenkrat...«

»Otroka boš zbudila z ihtenjem! Pa se izjoči, če ne moreš drugače, do kraja, da boš jutri trdna in nepopustljiva, pa naj se zgodi karkoli. V najslabšem primeru bo eden izmed naju ostal. Mora ostati zaradi Žužike in Pišteka, toda imam trdno upanje, da ostanemo vsi. Mine se ne bojim toliko, bolj se bojim, da bi nas stražar opazil. V temi nas ne bo, razen če bi slišal kaj sumljivega in bi reflektor usmeril proti nam. Toda izbral sem tak rob, kamor reflektor ne seže.«

Proti večeru naslednjega dne sta vpregla krave in se zopet napotila proti Brzdénu, v dolino, ki jo je prečkala državna meja med Jugoslavijo in Madžarsko.

»Vama ne bo nekoliko pozno? Kaj pa sta prej delala?« ju je nekdo povprašal.

»Ne bo. Samo naloživa in se vrneva. Sicer pa krave tudi na pamet vidijo,« se je pošalil Karči. Magda pa si je v zadregi zavezovala čevlje, da oni ne bi videl njenih rdečih oči. Čeprav se je ves dan dobro premagovala, ko je zdaj s ključem zaklenila vrata njihovega doma in je ključ položila nad vrata, kakor vedno, kadar so kam šli, jo je tako stisnilo v prsih, da je zavrisnila, pa je takoj stisnila zobe, otroka pa sta se s strahom ozrla vanjo in Pištek je silil v Žužiko:

»Kaj je mami? Mami nekaj je. Kaj je mami?«

»Nič jim ni. Saj vidiš, da nekaj iščejo,« in je šla s pogledom za mamo in videla, kako se ji tresejo ramena, kakor da jo lomi silen krč.

»Ja, kam pa greste, ljudje, v tem času?«

»Samo v gozd po drva, Janoš, samo po drva.«

»Razumem, toda ali ne slišita grmenja od daleč? Močilo vas bo, boste videli.«

»Ne bo, ne. Bomo prej doma. Če bi se pa le prej vilo, bomo pa pri vas vedrili. Če lahko.«

»Ta ti pa vprašuje, kakor da se ne bi poznali,« je rekel oni, toda voz je bil že mimo in ga niso mogli slišati.

Na koncu vasi proti meji je bila straža. Izognili so se ji in zavili z glavne ceste na levo, saj so tam v Vražjem dolu tudi imeli gozd, zato ta smer ni bila sumljiva. V gozdu pa so zavili po pobočju proti Brzdénu. Voz je tiho tekel, saj je bila gozdna pot polna mehke trave, da je bilo slišati samo dihanje krav in kovinsko udarjanje peste ob náred (kolesna os), pa še to je zadušilo bujno zelenje ob in nad kolovozno stezo. Od časa do časa se je slišalo

dolgo zateglo grmenje iz Babjega kota, ki pa Magde in Karčija ni prav nič vznemirjalo, samo Pištek je postajal nemiren in je neprestano spraševal:

»Ne bomo šli domov, ata? Ne slišite, da grmi? Mene bo strah.«

»Ne bo te strah, sinek,« mu je rekla mama, »saj smo skupaj, zakaj bi te bilo strah.«

»Tudi mene je strah. Kaj pa, če bo treskalo? Kam se bom pa skrila?« je rekla Žužika, pa jo je oče potegnil k sebi:

»Zakaj sem pa jaz tukaj? Dokler si pri meni, te ne sme biti strah.«

V plitvi globeli blizu meje so obstali med gostimi grmi bezga. Karči je krave izpregel in ju privezal, dal jima je nasoljene krme, da sta mirno jedli in niti obadov se jima ni bilo treba otresati, saj v to senčno goščavo niso zašli. Začelo se je naglo mračiti, nekaj zaradi nastajajočega večera, še bolj pa zaradi težkih oblakov, ki so začeli prekrivati nebo in iz katerih so švigali vse bolj pogostni bliski. Mala družina se je strnila v tesno gručo in oče je rekel otrokoma:

»Poslušajta, Žužika in Pištek. Ko se bo stemnilo, bomo šli čez mejo. Moramo iti, sicer nas bodo odpeljali bogve kam, kakor so že mnoge iz teh slovenskih krajev odpeljali. Jaz bom šel prvi, da preskusim pot. Za menoj pojdeti Pištek, nato Žužika, zadnja pa bo šla mama.«

»Kako bomo pa šli nazaj?«

»Nazaj ne bomo šli, Pištek. Ostali bomo tam.«

»Jaz moram iti nazaj. Kdo bo pa moje zajčke krmil?«

»Ne boj se za zajčke. Zajčke bo krmil sosed. Potem se pa nekoč vrnemo domov in jih boš našel.«

»Ne, nočem, da bi jih sosed sploh videl. Potem bodo vsi pocrkali. Pojdimo ponje in jih vzemimo s seboj. Brez zajčkov ne grem nikamor.«

»Pištek, pusti zdaj zajčke. Bomo že šli ponje. Zdaj pa moramo biti popolnoma tiho, da nas kdo ne opazi.«

Še bolj so se stisnili drug k drugemu, kajti nebo je naglo temnelo in ob vsakem blisku sta se otroka zdrznila in si pokrila oči. Grmenje je naraščalo in kmalu je treščilo čisto blizu, da sta otroka zavrisnila in jima je oče z dlanjo pokrtil usta.

Tema je postajala še gostejša in kmalu ni bilo mogoče ničesar več razločiti okrog sebe. Padle so prve težke kaplje, potem pa vedno gostejše in razbesnela se je ploha, da so takoj bili vsi do kože premočeni.

Zdaj je Karči izpod grmovja privlekel nekaj desk in jih odnesel proti meji. Tik pred čistino, ki je bila vzdolž vse meje, jih je položil na tla in šel nazaj v grmovje, odkoder je privlekel nekaj platenih vrečk, ki so jih te dni pripeljali sem, da bi jih sedaj imeli pri roki in ne bi čisto brez vsega prišli na drugo stran. Potem se je vrnil k svojim.

»Žena, Magda, otroka moja, zdaj gre za vse. Pred nami je minsko polje in mi moramo prek. Naredil bom pot, da bomo šli po deskah. Na deski je varno, zato ne sme nihče stopiti z deske dol, sicer lahko zadene na mino. Vsi dobro pazite, pa bo vse dobro. Bog nam naj pomaga! Počakajte, da pridem po vas. Najprej moram položiti deske.«

Magda je stisnila otroka k sebi in je bila vsa trda od strahu. Vedela je, kaj pomeni položiti deske, čeprav je Karči pribil na dveh skrajnih koncih desk prečni les, da se deska ne bi dotikala tal, bi se lahko zgodilo, da bi prav s tem pribitim lesom zadel na mino. Stiskala je otroka k sebi in rotila Boga, naj ji obvaruje moža, ki je medtem previdno polagal deske na tisti prekopani pas, ki so ga vsako leto vsaj dvakrat preorali in zrahljali, da bi se poznal vsak korak, če bi kdo stopil proti meji. Grmelo je in treskalo, kakor da je sodni dan, toda Magda grmenja sploh ni slišala, ker je vsak udarec strele imela za eksplozijo mine in je kar naprej govorila: Moj Bog! Moj Bog!

Bliski so neprestano sledili drug drugemu tako na gosto, da je bila vsa okolica zdaj v slepeči beli, zdaj vijoličasti in zopet v zeleni luči. Ko pa je za trenutek bliskanje prenehalo, je bila tema nepopisno gosta in težka.

Končno se je Karči vrnil k svojim.

»Deske sem preizkusil. Vse je v redu. Na ono stran sem zmetal že vse zavoje. Če so zares padli, vsi na drugo stran, ne vem, ker dež tako lije, da se ne vidi skozenj. Pojdimo zdaj v božjem imenu. Pazite dobro na deske. K žičnim oviram sem prislonil kratko lestev. Pomagal vam bom, pojdimo!«

»Karči, kaj pa krave? Privezane so.«

»Saj res. Odvežem jih in poženem proti domu. Bodo že našle domov, če ne nocoj, pa jutri.«

Odvezal je kravi in ju usmeril proti domu. Pobožal ju je in ju rahlo porinil z mesta, toda nista se hoteli prestopiti, saj sta bili pod gostim grmom vsaj nekoliko v zavetju.

Potem so med divjanjem nevihte stopili na čistino do preoranega pasu zemlje pred žičnimi ovirami.

»Pištek, tebe bom nesel. Nič se ne boj, samo

močno se me drži!« Dal si je dečka na rame. »Ti, Magda, pa vodi Žužiko za roko in pridita takoj za mano.«

Karči je stopil na položeno desko in počasi ter previdno stopal po njej do prve vrste žic. Tam je stopil na kratko lestev. Okobalil je žice, ki so se mu zabadale v meso, čeprav si je hlače že doma dobro podložil, potegnil je lestev za seboj in previdno stopil tesno ob žice na drugi strani. Potegnil je za seboj že prej pripravljeno drugo desko in jo položil med obe vrsti žičnih ovir, saj ni vedel natanko, ali so mine pred ali med žičnimi ovirami.

Pred drugo žično oviro si je vzel dečka z ramen in ga stisnil k sebi:

»Pištek, dete moje, zdaj te bom vrgel čez tole žico. Saj ni visoko in se ti nič ne bo zgodilo. Morda te bo bolelo, če se boš udaril, pa ne jokaj, da nas stražar na stolpu ne bo opazil. Drži roke pred seboj, da si zavaruješ obraz in obleži, kakor padeš in se ne gani.«

»Saj vi padate z mano, ata! Sam ne bom, ne sam, ata, ne sam! Bojim se, ata.«

»Ne boj se, saj bom takoj pri tebi. Samo mami in Žužiki še moram pomagati.«

Močno je porinil dečka čez drugo vrsto žic in v naliivu ter pišu viharja ni bilo slišati ne padca ne joka, kakor da ga je vrgel nekam v nič.

Karči je stopil nazaj k prvi žični oviri in podal lestev čez. Po njej je priplezala Žužika. Oče jo je ujel v svoje roke in ko se je s krilcem zapletla v bodice na žici, ni utegnil tega razvozlavati, ampak je kar potegnil, da se je krilce razparalo. Žužika je bila pretežka, da bi jo vrgel na drugo stran, pomagal ji je po lestvi na vrh ovire in rekel:

»Zdaj pa Žužika, skoči, čim dalje moreš. Obleži in z rokami tipaj, če najdeš kje Pištega. Počakajta, da prideva z mamo za vama.«

Deklica je hrabro skočila prav tako nekam v nič, po deskah pa se je bližala Magda. Karči ji je porinil lestev s svoje strani na njeno in takoj je bila ob njem med obema vrstama žičnih ovir.

»Stopi mimo mene, Magda, samo pazi, da ne stopiš z deske.« Stisnila sta se drug ob drugega.

»Saj ni prav, Karči. Ti pojdi prej.«

»Pojdi in ne sitnari zdaj! Dež ponehuje in okrog nas postaja svetleje. Hitro stopi, preden nas stražnik s stolpa opazi.«

Magda se je povzpela na lestev in se prekobalila na drugo stran, ne da bi čutila, kako jo je bodeča žica vso opraskala. Za njo se je naglo povzpela še Karči, ko pa je bil na vrhu, ga je nenadoma obsvetil reflektor s stražarskega stol-

pa. Karči je takoj skočil na drugo stran, takrat pa so že zaregljali strelji iz brzostrelke in izstrelki so zažvižgali nad njimi za kakšen meter višje.

»Ne ganim se! Ne smejo nas opaziti,« je zašepetal oče. »Samo mirno ležimo, samo mirno! Pištek, si tukaj?«

»Tukaj. K vam bom šel.«

»Ne gani se, sicer te ustrelijo. Bodi tihi in čakaj. Žužika, kje si?«

»Tukaj, poleg vas. Zakaj tako svetijo v nas? So nas opazili?«

»Nas morda niso. Opazili pa so deske in bodo poklicali na pomoč še druge.«

»Kaj bomo zdaj, Karči? Jaz ne zdržim več.«

»Moraš. Počakajmo, morda bodo reflektor za trenutek usmerili drugam. Takrat naglo skočimo pokonci. Do gozda na slovenski strani je samo kakih dvajset korakov. Ne vidijo nas, sicer bi streljali, dež nas še vedno dovolj dobro zakriva.«

Trenutki so bili dolgi kot večnost. Končno se je stražar le premislil in začel z reflektorjem iskati nekoliko nižje po pobočju, tedaj je oče naglo pograbil Pištaka in skočil naprej, takoj za njim sta zrasli iz tal tudi Magda in Žužika in zbežali so v gozd, ki jih je sprejel v svoje zavetje. Tu so se zgrabili skupaj in vsa nakopičena živčna napetost se je sprostila v divjem hlipanju. Objemali so se in poljubljali in niso mogli drug drugega izpustiti iz rok, dokler se ni Karči zbral in rekel:

»Pojdimo hitro dalje. Ne bi smeli na to stran za nami, toda danes je vse mogoče in morda nam bodo kakih sto metrov sledili s psi. Šele v Martinjnu bomo popolnoma varni.«

»Toda, Karči, si pozabil na naše stvari? Saj si jih zmetal na to stran, jih bomo kar pustili?«

»Do njih zdaj ne moremo. Bilo bi noro, ko bi kaj takega tvegali. Tudi ni važno. Važno je samo to, da smo celi in da smo skupaj. In skupaj bomo tudi ostali.«

Ko so potrkali pri znancih, so jih ti lepo sprejeli in pogostili, gospodar pa je rekel:

»Pravzaprav bi vas moral takoj prijaviti, toda noč je, zato vas bomo prijavili jutri zjutraj. Skuhamo vam čaj in preobleči se morate, saj ste mokri do zadnje niti. Potem si pa odpočijete, saj je za vami zelo težka pot.«

»In kakšna pot je pred nami?« je rekla Magda.

»To pa ve samo Bog,« je rekel gospodar.

Ko so naslednjega dne ljudje videli, kako sta šli Lapošini kravi sami skozi vas in zavili doma naravnost v hlev, kakor sta bili vajeni, so se spogledali, potem pa povsili oči, ne da bi o tem

rekli eno samo besedo. Samo sosod Vendel je tisti večer rekel Ilonki:

»Karči je rekel, naj psa spustim z verige. Grem, da izpolnim, kar sem mu obljubil.«

Stopil je na sosedovo dvorišče, kjer je pes Muki z vso močjo natezal verigo, bevsal in cmulil in se vrtel kot neumen, se dobrikal sosedu, ko ga je ta odvezoval, potem pa kot pobesnel planil z dvorišča in tekel proti Brzdénu in se iza gozda zapodil naravnost proti žičnim oviram, ki pa so bile zanj previsoke, da bi jih preskočil, zato se je vedno znova ujel na ostre bodice, da je kmalu bil po tačkah in gobčku ves krvav, pa le ni odnehal, dokler ga ni pokosil rafal iz stražarskega stolpa, da se je stegnil in negiben obležal pred to strašno oviro, ki reže ta bratski svet na dvoje.

Lojze Kozar

Med strahom in upanjem

I

»Čudno, da ga še ni? Saj je bil vedno tako točen!« se je vsa vznemirila. Kakor da je v trenutku zaslutila najstrašnejše: tisto sluzasto temo, ki se nadležno useda v njeno občutljivo globino. Še tako vroč spomin je ne more razvedriti. Skrajna zaskrbljenost narašča s prikritim strahom groze. Željno ga pričakuje, da mu odkrije veliko skrivnost. Njega ni od nikoder. Preplašeno opazuje v večeru umirajočo pokrajino in bolšči v staro vrbo ob nemirni reki. Kje naj najde tihi utrinek globoke sreče, da se trenutno pomiri? Preveč ji sega v resničnost otipljiva preteklost.

V hipu ji je bil všeč. Novo spoznanje je zasejal v njeno obzorje. Odkrival ji je neznane razsežnosti, da je ostajala v temelju očarana. Prihajal ji je naproti z razodevanjem, s krvavim soncem, z lastno odprtostjo, da se ji popolnoma odkrije. Vsrkaval jo je vase z nežno strastjo, da bi dosegel njeno zadnjo mejo. Razkrival ji je lastno omejenost in vsiljivo koprnel po dokončnem. Ni se mogel obvladati. Odvzel ji je vse, da bi sredi zgodnje pomladi izgorel v popolnost. Z grenkobo se je spominjala njegove neuravnovešenosti. Najrajši bi pozabila drzne trenutke, jih izbrisala iz sebe, toda resničnost je ostajala neizprosna. Stara vrba je še vedno počasi hiral kljub bohotnemu razraščanju pomladi v cvetočih krošnjah sadnega drevja. Kot da jo je obsedlo trpko spoznanje črnogledja.

Končno je le prišel. Še opazila ga ni. Preveč se je zasanjala.

»Nekam zamišljena si,« jo je pozdravil.

»Saj te že čakam lep čas,« mu je razočarano odvrnila.

»Spet nekaj prikrivaš?« je ostro posegel.

»Noseča sem!« ga je naravnost pogledala v oči.

»Kaj? S kom?« se je stresel.

»Menda s tabo,« mu je suho pojasnila. »Bila je pač igra, nedolžna igra, ki pa je porodila novo življenje.«

»Suzana, ali tega ne moreš preprečiti?« se je prestrašil resničnosti.

»Kaj si nor? Da se dam za zmeraj uničiti? Tine, le kako ti more priti kaj takega na misel?«

»Najbolje, da odnehava,« ji je zvito razložil.

»Zdaj se umikaš. Kako si lahko tako nesramen? Kaj pa tvoja vera in bližnji v stiski? Jaz sem ti več kot le bližnji. Del tebe nosim v sebi.«

»Nora si! Obsedel te je privid. Spet razkazuješ lastno privlačnost, da bi me povsem priklenila nase.«

»Kako moreš biti tak? Še nedavno si mi govoril o neskončni ljubezni.«

»Molči že enkrat! Najrajši bi te usekal po umazanih ustih,« je skušal zaključiti.

Izgubil se je. Z bolečino se je ozirala za njim. Popolnoma zavržena je koprnela v tihi blaznosti. Sprva jo je prevelika nedoločenost ubijala. Bila je za zmeraj prevarana. Izmučena lastne nepotešenosti še sedaj ni mogla verjeti, da jo je Tine zapustil. Solza se ji je utrnila po bledem licu. Odtavala je sredi blodnje nekaj daleč, da prikrije lastno izgubljenost.

II

Tine je boječe smuknil v domačo hišo.

»Zopet se potikaš okrog,« ga je strupeno opazila mati, ko je vstopil. Samó prestrašeno je buljil vanjo.

»Kaj tako bedasto zijaš vame? Misliš, da ne vem h komu tako pogosto zahajaš? Še nisi odnehal? Kaj le vidiš v njej?«

»Nič!« je skušal pritrditi.

»Ne delaj se lepega! Preveč dobro te poznam. Tvoja mati sem. Ni mi vseeno, kakšna se je s tabo spečala.«

»Mama, kako moreš biti tako stroga?«

»Tiho!« ga je mati prekinila.

»Kje si se klatil nocojšnji večer?« je vzkripela.

»Nikjer,« je zajecjal.

»Misliš, da sem tako neumna, da ničesar ne opazim?«

»Mama!« je neslišno izustil.

»Povej, ali je noseča, ali ni?« je vzrojila mati. Ponosno se je ustopila pred sinom:

»Kaj prikrivaš? Je ali ni?«

Naučeno je prikimal in planil, kot vedno, v otroški jok.

III

Dojenček je spokojno spal. Njegova navzočnost je napolnjevala majhno sobo. Suzana je po prstih neslišno stopila k oknu. Zagledala se je daleč po ravnici. Nekaj osamljenih dreves je štrlelo iz vlažne jesenske megle. Kmetje so že zdavnaj pospravili pridelke. Otožnost jo je nadležno oklepala. Misli so ji uhajale nazaj v minule dni. Jasno se je spominjala vsega ponižanja ter zapostavljanja. Včasih je Tineta slučajno le srečala. Namerno se je izogibal njenim pogledom. Čez čas je pobegnil v mesto in se ji tako povsem izognil. Ni ga mogla razumeti. Celó veren je bil. Postajal je ozkosrčen, boječ in čudaško plah. Mati ga je vsega spremenila. Vcepila mu je sovražstvo in ga odvrnila od sleherne odgovornosti. Nekoč je njegovo mater srečala. Ta jo je žolčno zbadla: »Pocestnica!« Mirno je požrla in odkritosrčno pristavila: »Zakaj me po krivici obsojate?« »Pocestnica!« je znova zadonelo. Ni odgovorila. Spošljivo se je umaknila.

Sama je pričela iskati. Čutila je neki široki smisel. Neomejeno veselje je prekipevalo v njej. Otroški smeh jo je blagodejno umirjal. Drobne ročice so se prvinsko oklepale njenega vratu. Naenkrat se je življenje bujno razcvetelo. Senčne strani so zažarele v vrtincu preproste sreče. Nekdanji strah je prerastel v pogum. Kakor mavrica po nevihti je zasijalo upanje. Na stečaj se je odpiralo v njenem omahovanju.

Strmela je v prihodnost. Izognila se je vsemu vabljivemu. Njen obraz se je zazrcalil kot čisti tolmun osvežujoče studenčnice. Zadrhtela je vsa prerojena, vzradoščena nad novim življenjem. Bila je daleč, skoraj v sanjah, toda nova, drugače, še zmeraj enkratna.

Stanislav Koštric

Neizbrisno znamenje

Zgodilo se je nekaj nenavadnega. Učiteljica je prišla v razred, pa je nihče ni pozdravil. Vsi smo nemo obstali, le nekje izza mene je prišel osamljeni »Zdravo«. Učiteljčin pogled ni vzbujal ničesar dobrega. Stopila je pred nas, ki smo sklonjenih glav stali za lesenimi, popisanimi in izrezljivimi klopmi. Najprej je hotela vedeti, kdo je bil tisti, ki je edini pozdravil. Sredi mučne tišine se je oglasil fant za menoj. Ne vem, kaj me je nagnilo, da sem se zlagal: »Jaz sem pozdravil.« In učiteljica je verjela meni, ker je mislila, da sem priden in marljiv učenec. Fant pa, ki je pozdravil, je v njenih očeh veljal za slabega učenca, zato ga je še okregala, zakaj se laže. In tretješolček je bil tiho, sprejel je obsodbo, krivica, ki jo je doživel pa se je usedla v njegovo dušo, kakor se useda prah na listje in travo ob cesti. Tudi jaz sem bil tiho. Čeprav sem ostal na zunaj čist, brez krivde, me je moje srce obsojalo.

Mala krivica, ki si jo povzročil, se ti zareže v spomin. Morda jo pozabiš, kot sem jo tudi jaz pozabil. Pride pa trenutek, ko živo stopi predte prizor iz otroških let in takrat te zaskeli pri srcu. Krivico si delal in si se zrasel s krivico. Kaj se te ne drži krivica še sedaj? Tista krivica, ki si jo povzročil predavnimi leti, pa je nikoli nisi popravil, nikoli nisi postal dež, ki bi z listja in trave ob cesti opral plast prahu.

Nepremično so sedeli otroci in z odprtimi usti poslušali učiteljico, ki je brala Bevkovo povest Pestrna. Pretresljiva zgodba o mladi deklici, ki je tako zgodaj okusila bridkosti življenja, je otroke tako prevzela, da učiteljci niso dovolili odmora, ampak je morala prebrati povest do konca. Šele, ko je zaprla knjigo in se ozrla po mladih obrazih, so se le-ti zganili. Šele takrat so opazili, da zunaj sije toplo jesensko sonce, ki boža njihovo šolo na vrhu hriba in so zdirjali iz učilnice. Razkropili so se po vrtu, kjer so zorela jabolka in so se ponujali orehi. Plezali so po drevju se lovili po bližnjem gozdu, dokler njihove razigranosti ni zmotila učiteljica, ki jih je prišla klicat k naslednji uri.

Ko so že vsi otroci sedeli na svojih mestih in je učiteljica vzela v roke knjigo, v kateri so bile naslikane razne živali od brenččega čmrlja do ponosnega jelena, se je zaslišal droban otroški jok.

»Irena, kaj se je zgodilo, zakaj jokaš?« se je učiteljica obzirno obrnila k deklici v prvi klopi.

»Nekdo mi je ukradel barvice,« je povedala med hlipanjem in si s črnim popackanimi prsti brisala oči.

»Kako pa veš, da ti jih je nekdo ukradel?«

»Vem. Saj jih tukaj ni.«

»Morda si jih pozabila doma.«

»Ne, nisem,« sta odkimali Irenini lepo spleteni kiti, povezani z višnjevordečim trakom. »Vem, da sem jih doma dala v torbo, saj me je še brat opomnil, naj jih vzamem.«

»Pa vseeno še enkrat poglej v torbo.« Učiteljica je stopila k njej, vzela iz torbe lepo urejene zvezke, a barvic ni bilo. Pogledala je še pod klop, pa tudi zama. Torej jih je res nekdo vzel.

»Kdo je Ireni vzel barvice?« se je strogo postavila učiteljica pred otroke. Njen hladni pogled se je premikal med klopmi od visokih oken do stene, okrašene z otroškimi risbami. Za hip se je ustavil pri kuštravi glavi, pa spet potoval naprej. Obvisel je v zadnji vrsti na dveh deklicah, ki sta tako kot ostali otroci tiho in s strahom pričakovali razsodbo. Nekaj je šinilo v glavo učiteljici, isto misel je nosila v sebi tudi Irena in še kdo od otrok. Potrebno jo je bilo le izgovoriti.

»Milena in Jožica.«

Ves razred je olajšano zavzdihnil, le obe deklici sta sklonili glavi. Ogromna teža se je zavalila na njuna ramena, pritiskala je k tlom njuni duši.

»Sta vidve vzeli barvice?«

Odkimali sta.

»Bomo takoj videli,« je kratko rekla učiteljica, ki je bila prepričana, da sta onidve vzeli, kajti kdo drug bi kaj takega storil. Pregledala je njuni obrabljeni torbi, a v vsaki je našla le zvezek z »ušesi« in v Jožicini torbi še trdo skorjo kruha. Tudi pod klopjo barvic ni bilo. In učiteljica je obstala z dolгим nosom. Toda stvari mora priti do konca. Bo že pokazala tema lenuhinjama. Ju bo že naučila poštenosti. Učiteljica je bila še mlada, neizkušena, ni še poznala življenja. Ni še znala ljubiti otrok, ki so ji bili zaupani, vsaj vseh ne.

»Pridita ven pred tablo!« je ostro velela.

Deklici sta se spogledali. Strah se je lesketal v očeh. Slutili sta, kaj ju čaka. Saj ni bilo prvič, da ju učiteljica kliče pred tablo. In nikoli se ni končalo brez jeznih besed in palice. Če je bilo kaj narobe, če so bili na lesenih tleh blatni madeži od čevljev, če je pod oknom ležal razbiti lonček in polomljene rože, če je kdo med poukom govoril, sta bili Milena in Jožica vedno pri roki, da so ju obdolžili in tudi kaznovali. Kajti vsak človek je

zaznamovan: ta kot siromak, drugi kot odličnjak, ali kot vedno kriv, ali pretepač, ali priden in vzoren. In znamenje, ki ga nekdo dobi, ga spremlja vseskozi.

Z občutkom zaznamovanosti se je najprej dvignila Jožica, ki je že drugo leto sedela v isti klopi, za njo pa še Milena.

»Kam sta skrili barvice?« je začela izpraševanje učiteljica, ki si je nadela poteze strogega sodnika in pozabila na vso prejšnjo prijaznost in milino.

»Nisva vzeli,« sta skoraj hkrati odgovorili, plaho in komaj slišno.

»Tovarišica, jaz sem ju videla, da sta zadnji prišli iz razreda in se sploh nista igrali z nami,« je odločno povedala Irena.

»Torej sta vseeno vzeli, kar priznajte!«

Jožica in Milena pa sta trmasto vztrajali: »Nisva vzeli.«

Učiteljica je poslala Igorja, naj pogleda zunaj pred šolo, posebno pod stopnicami, če jih nista tam skrili. Sama pa je pogledala po učilnici, za omaro, za železni umivalnik, toda barvic ni bilo nikjer, tudi zunaj ne.

»Bosta že spregovorili,« se je razjezila učiteljica in vzela rumeno vrbovo palico.

Deklici sta takoj iztegnili roke, saj sta vedeli, da se ne smeta upirati, kajti potem bi padalo vsevprek. Tako so pa le dlani skelele, ko se je palica sprehajala od roke do roke. V očeh so se nabirale solze, toda niso tekale po licu, ampak so izginjale nekam v notranjost, kjer so se zbirale v grenko jezero.

»Ali bosta zdaj povedali, kam sta dali barvice?«

Deklici sta molčali in učiteljici se je zdelo, da trmasto vztrajata v svoji hudobiji, zato je še udarjala. Ko le ni nič zaleglo, je odložila palico in ju nagnala v kot. Vsaka je odtavala v en kot, desno in levo od table.

»Dvignita roke nad glavo in tako stojta. Ko se bosta naveličali, pa povejta, kje so barvice.«

Učiteljica se je obrnila k ostalim učencem in začela razlagati snov, pa sama ni vedela o čem govori. Tudi otroci niso vedeli, kaj jim pripoveduje, saj so strmeli le v Jožico in Mileno in mislili na to, kar se je pravkar dogajalo. Učiteljica se je zavedala, da govori v prazno, ko je že tako po neumnem izgubila skoraj celo uro, zato je otroke poslala domov.

»Vidve bosta pa ostali, vsaka v svojem kotu, dokler se ne bosta spomnili, kam sta skrili barvice.«

Otroški vrišč se je polagoma porazgubil po vasi. Sonce je na svoji večni poti hitelo v nove dežele, ob slovesu pa je bogato okrasilo nebo. Ognjeni oblaki so strmeli v globino pod seboj, strmeli so na temne gozdove, ki so skrivali v sebi številna bogastva, od jurčkov, ob katerih ti poskoči srce, do redkih veveric; strmeli so na njive, kjer je ob lahnem pišu šelestela koruza; strmeli so na travnike ob potočku, kjer so se začele zbirati meglice, stekane kakor otrokove sanje; strmeli so na domove in ljudi, ki jih je jesenski večer ujel sredi dela.

Skozi ta večer sta hiteli Jožica in Milena. Milena se je spuščala v dolino, Jožica pa je stopala po grebenu, ki se je izgubljal nekam v daljavo.

Milena se je ozrla naokrog. Skoraj pri vsaki hiši se je v večerno nebo dvigal dim, le dimnik njenega doma je bil mrtev. Hitela je po poti, ki se je med njivami spuščala do doma. Toda njeno srce se ni radovalo, ko se je bližala domu. Kakšen dom je pa to, če te nihče ne pričakuje! In Milena je dan za dnevom prihajala v mrtev dom, saj je v napol podrti hiši živel le njen daljni sorodnik, ki je imel edino skrb, da mu ne bi zmanjkalo žganja in druge pijače. Za Mileno se ni kaj prida brigal in tako je bilo drobno dekletce prepuščeno samo sebi in dobrim ljudem, ki so ji včasih dali ponošeno obleko ali kos kruha.

Njena mati je bila prav tako sirota. Starši so ji zgodaj umrli in ostala je sama pri hiši z majhno njivo in travnikom. Kmalu zatem, ko sta se ji rodili dve nezakonski deklici, Jožica in Milena, je nekega dne izginila nekam v tujino. Mlajša, Milena je ostala doma pri svojem daljnem sorodniku, ki se je po dolgih letih potepanja naselil v razpadajoči, iz zemlje zbiti hiši. Jožica pa je morala od doma.

»Je že zadosti velika, da bo pasla krave,« je govoril Pintarov Franc, najbogatejši kmet v vasi. »Pa še spala bo na toplem pod streho in imela bo kaj dati v usta.«

In Jožica je naenkrat postala tako velika, da ni samo pasla krave, ampak je še vsak večer iz studenca pod sadovnjakom nanosila vode, kolikor so je rabili za hišo in za živino. Tudi spala je na toplem in pod streho, čeprav je mesec že daleč zaplaval po nočnem nebu, ko je trudna zatisnila oči. Res je spala, čeprav je vstajala s prvim svitom in v mrzli rosi pobirala jabolka, ki so kakor nalašč padala v največjo travo. Tudi v usta je imela kaj dati, čeprav se mnogokrat niti za mizo ni usedla in čeprav je bil kruh pogosto grenak od solz.

Ko je naslednji dan spet grelo sonce, ko je utihnil opoldanski zvon in so se moški pokrili ter nadaljevali z delom, sta se nedaleč od šole srečali Jožica in Milena. Še je bil v njiju strah, morda še večji kakor prejšnji dan. Kaj se bo danes zgodilo? Kaj bo naredila učiteljica, kako ju bo kaznovala? Ko ju je včeraj po enourni kazni pustila domov, jima je zagrozila: »Jutri se pa kar pripravita!«

Kako se naj pripravita, deklici nista vedeli. Vedeli sta le eno, da barvic nista ukradli, da jih sploh videli nista. Saj sta res večkrat kaj zagrešili, zdaj ta, zdaj ona, toda takrat sta priznali in kazni ni bila tako boleča, čeprav učiteljica ni štedila s palico.

Prestrašeni sta stopili v učilnico, ko so bili že vsi otroci zbrani in so se podili in kričali, dokler ni prišla učiteljica.

Jožica in Milena sta s strahom čakali, kaj se bo zgodilo. In zgodilo se ni prav nič.

»Tovarišica, barvice sem našla doma na mizi. Pozabila sem jih doma, čeprav me je brat opomnil,« je mirno povedala Irena in dve kiti sta brez sramu padali po pisani jopici.

»Drugič malo bolj poglej in ne pozablaj, da ne bo več takih nevednosti,« je sklenila učiteljica to nerodno poglavje svojega učiteljévanja.

Tako je bil strah obeh deklic odveč, kajti res se ni nič zgodilo. Nobenega opravičila ni bilo, nobene lepe besede. Saj siromak ne potrebuje opravičila. Res je, nobena ni vzela barvic, bi pa gotovo, če bi le bila prilika. Zato navsezadnje tudi kazni ni bila brez pomena, kajti deklici sta pokvarjeni v svojem srcu. To je kakor pribito. Siromak ostane siromak. Znamenje, ki so mu ga ljudje dali, ostane neizbrisno na njem.

Lep jesenski dan je bil, ko sem se vračal domov. Prijetno je bilo sedeti v avtobusu in zaslanjano strmeti skozi okno, mimo katerega so hitele polja, hiše, gozdovi in ljudje, tako kot prihajajo in se v pozabo izgubljajo leta.

Ozrl sem se. Kakor da me je nekaj prebudilo, mi je pogled obstal na drugi strani avtobusa. Le kje sem videl ta obraz? V mislih sem potoval od človeka do človeka, od enega znanca do drugega, a pravega nisem našel. Kar naprej sem se oziral na levo stran, a znani obraz je ostal neznan. Toda moral sem odgrniti zagrinjalo. Stopil sem bliže. Tedaj me je pogledala. Zazrl sem se v njene smehljaajoče oči, toda za tem nasmehom sem razbral neko daljno grenkobo in bolečino.

»Oprosti, vem, da sem te že nekje srečal, pa ne vem kdaj in kje?«

Tedaj se je prijazno nasmehnila.

»Kaj me več ne poznaš? Jaz sem Jožica.«

V hipu so se zvrstili dogodki iz otroških let.

»Kje pa zdaj živiš?«

»Z Mileno sva se po četrtem razredu odselili k teti v Avstrijo. Teta je lepo skrbela za naju. Milena je zdaj prodajalka v trgovini, je že poročena in ima hčerkico.«

»Kaj pa ti delaš?«

»Izučila sem se za frizerko in sem zelo zadovoljna s svojim delom.«

Moje misli so bile zmedene ob nenadnem srečanju. Ko tako sem povprašal: »Greš sedaj domov?«

Tedaj je ugasnil njen nasmeh.

»Kam domov? Saj doma nikoli nisem imela.«

Prebujena grenkoba se je iz njene duše prelila tudi v mojo in nič več nisem spraševal. Zaman sem iskal besedo, ki bi oprala preteklost, ki bi zbrisala grenkobo iz njenega, v ranem otroštvu oskrunjenega srca.

»Bodi vesel in lepo se imej,« je rekla, ko se je avtobus ustavil na postaji sredi ravnine. Preden je izstopila mi je še pomahala in se nasmehnila.

Zmeden sem potoval naprej in preganjal mračne misli. Človek je dvakrat zaznamovan. Eno znamenje nosi na čelu, drugo v srcu. Zunanje zaznamovanosti se lahko otrese sam, znamenje v srcu pa ostane neizbrisno. Neizbrisno zato, ker ni človeka, ki bi stopil k Jožici ali Mileni in z iskrenim srcem izgovoril za obe odrešilno besedo: Odpusti.

Lojze Kozar ml.

Zgodba svete noči

Vršila se je pred sto leti, ko še ni bilo toliko koledarjev, in se ohranila v ljudstvu do današnjega dne.

Visoko v koroških gorah, na zmerno strmem pobočju široke planine je stala velika, lesena Ošvenova hiša. Ošvenova kmetija je bila na samotni; daleč je bilo na vsako stran, k najbližjemu sosеду eno uro, v vas k fari več ko dve – poleti namreč. Pozimi je bila druga. Hoja po visokem snegu je bila truda polna in Ošvenovi ljudje so pozimi le malokdaj občevali z zunanjim svetom. To občevanje je včasih tudi popolnoma poneha-

lo. Zgodilo se je, da je padlo posebno mnogo snega, nato so prišli vetrovi, nametli so se veliki zameti in Ošvenovi prebivalci so bili za nekaj časa popolnoma odrezani od svojih sosedov. Tako je bilo tudi neke zime. Zelo zgodaj, še mnogo pred božičem, je navalilo snega, zasulo vsa pota z debelimi, neprodinimi plastmi in zaprlo Ošvenovim dohod v dolino. Dolgočasno so jim tekli dnevi in na tihem so se skoraj bali bližajočih se božičnih praznikov v misli, da jih bodo morali obhajati v samotni, daleč od drugih. Prazniki, prejšnje čase težko zaželeni, so se jim letos približevali mnogo prehitro.

Nekega večera je sedela vsa Ošvenova družina pri mali južini. Ugibali so o bližnjih praznikih in možje so sklenili, da bodo šli, ako bo srenj držal, v krpelj k polnočnicam. Veliki hlapec Miha in kravarica Lena, ki se nista dobro razumela, sta zašla pri tem v veliko protislovje. Lena je trdovratno silila, da bo božič – šele v dveh dneh in ne jutri, kakor je hotel Miha in z njim tudi drugi. Miha ji je dokazoval na vse kripelje, da ima prav on, števili je na prste, mahal proti nji in ji trobil na ušesa. Ali neverjetna dekla je trdila svoje. Tedaj je vzel Miha izza trama porumenelo deščico, kos oglja, začel črtati po nji čudne križe in verige ter jo zmagoslavno pomolil dekli pod nos. Dekla je zaničljivo namrdnila obraz in potegnila z roko po deski, da so se črte spremenile v velik črn madež. To je Miho razburilo in jezno je mahnil z desko proti njenemu licu... Nedolžna dekla ni bila ravno razpoložena za čudno hlapčevu birmanje; umaknila se je in deščica je klofutnila le dim, ki se je mešal po sobi.

»Mir!« je ukazal gospodar. »Božič bo, kadar bo!«

Hlapec je še godrnjal nekaj časa in skušal prezreti »tolovajski« obraz deklin, ki se je hinavsko svital izza varnega hrbta gospodarjevega. Po jedi so odšli na skedenj vsi, razen gospodinje in otrok. Šega je bila tisti čas, da se je žito zmlatilo ponoči, in sicer je imel to nalogo veliki hlapec. Gledati je moral, da je bila mlata v božičem končana in vsak je pritiskal na vso moč. Pri Ošvenu so imeli nocoj zadnje na vrsti. Ravno prav – potem je božič. Gnali so do zadnjega in stara ura v družinski sobi je kazala čez deset, ko so obesili cepe na kline in se je hlapec Miha, zadovoljno sopeč, naslonil na lino in se zagledal v jasno krajino. Nekaj časa je nedoločno zrl v noč, potem je nenadoma obvisel njegov pogled doli v temnem, od gore osenčenem kotu doline. Nekaj svetlega, migljajočega kakor drobna lučka, ga je

zbodlo v oči in postal je pozornejši. Lučka se je pojavila znova, strepetala v daljavi, skrila se in zasvetila spet v iskrecem blisku. Miha se je začudil. Domislil se je, da na tistem svetu ni nobenega človeškega bivališča. Hotel se je ravno vprašati, od kod luč, ko nedaleč od tod zagleda drugo, potem tretjo in v tem hipu jih zablešči po dolini cela vrsta... nemirnih, žarečih pičic.

»Poglejte sem!« zaklical je začudeno. »V dolini je vse v lučeh.«

Vsi so pristopili k lini in z vprašujočimi pogledi iskali čudeža. Sprva ni nobeden zapazil nič, a polagoma, ko so se oči privadile, so videli isto kakor Miha.

»To je čudno!« je menil gospodar, prevzet od neke čudne groze. »Kaj je neki?«

Obrazi so se sklanjali skozi lino in s preplašenimi, neumnimi očmi buljili v noč. Kar naenkrat se odtegne dekla Lena od line in vzklikne:

»Čarovnice –!«

Mučen molk je sledil, le globoki, zadržani vzdih se slišali. Nato je zazvenel glasen, prešeren smeh po visokem skednju: volar Tone se je smejal vraževerni Leni. On ni veroval v vraže; vojak je bil svoje dni in lastno mnenje je imel o takih stvareh.

»Toda kaj je sicer?« je dejala užaljena dekla boječe.

»Čarovnice že ne!« je dejal Tone važno.

Lučice so se vidoma premikale proti vasi, posamezno ali v tropih, in končno je bila vas videti kakor razsvetljen, narobe obrnjen jerbas. Vmes so posebno žarele dolge črte in gledalci v lini so ugibali na tihem, li niso to cerkvena okna.

»To je od sile,« je zammral gospodar. Vse se mu je zdelo kakor nerazrešljiva uganka.

»Ni drugače – čarovnice so!« je dahnil Miha pretrgano.

»Molči, bedak!« je pristavil Tone mračno, pomislil za hip, nato je stresel z glavo in dejal odločno:

»Pogledat grem, kaj je!«

In ni pomagala ne prošnja in ne grožnja; neustrašljivi Tone si je navezal na noge široke krpelje, oblekel ogromen kožuh in se napotil v dolino. Hoja po polju ni bila ravno težka, sneg je bil zmrzel in držal ga je na površini. Tone je naglo prekoračil Ošvenovo polje in prišel v gozd. Drugače pa je bilo v gozdu. Površina snega ni bila enakomerna, nakopičen, polzmrzel sneg se je menjal z jamami in udrtinami. Dolga dolga je bila pot po gozdu in mučna, da je sicer močan mož docela oslavljen prigazil iz gošče na plano.

Oddahnil se je. Nedaleč pred seboj je zagledal med golim, rogovilastim drevjem črne stene sosedove hiše. Toda – kaj je to? Okence v steni se sveti... in zdaj, opolnoči!

»Kaj nocoj cel svet nori?« je vzkliknil Tone in zaradi neke nestrpljive radovednosti je pospešil korake. Pred pragom si je odvezal krplje in jih stresel za vrata. Bila so zaklenjena. Stopil je k oknu in pogledal skozi steklo. Starega dedca – dobro znanega hišnega deda je videl dremati pri peči. Poklical ga je. Ded ga je spoznal in mu odprl vrata.

»Ali je že minilo, da se vračaš?« je vprašal ded dobrasrčno in se čudil.

»Kaj minilo...« se je čudil Tone še bolj. »Prišel sem od doma.«

»Škoda, boš zamudil,« je rekel ded žalostno. »Ali si sam?«

»Zamudil!...« je zinil Tone razočarano in strmел v starca. Neumljiv se mu je zdel, neumen nekako in jel je dvomiti. »Zamudil... kaj? Zakaj imate luč, zakaj bedite in kje so drugi?« ga je obsul z vprašanji.

Starček je odrevenel od groze. Globok, skrbljiv vzdih se mu je izvil iz ust: »Tone!«

»Da, da!« je hitel Tone nevzdržljivo in silil v preplašenega deda. »Povejte, razložite mi, zakaj norite?«

Starček je bil uverjen s kom ima opraviti – kratko malo, stopil je korak nazaj, pomočil rožmarinovo vejico v posodico in mrmrajoč nerazumljivo jel škropiti proti Tonetu.

Tone ni vztrajal dalje. Obrnil se je na mah in pustil starca samega; prepričan je bil, da je ded znorel. Pustil je krplje pred pragom in odhitel po slabo zgaženi poti, ki se je vila med visokim snegom, proti vasi. Hitel je brezmiselno dalje, le eno je hotel dognati: kaj pomeni cela zadeva. V redkih presledkih mu je zvenelo na uho ubrano zvonjenje farnih zvonov, in to ga je blaznilo do skrajnosti. Hitel je in hitel... Končno je došel v vas. Cerkvena okna so žarela v polnem sijaju in med hišami je odmevala lahna godba cerkvenih orgel... Planil je proti cerkvi.

V tem trenutku so se odprla cerkvena vrata in iz hiše božje so se jele valiti temne, zavite postavice. Že so prihajali do njega prvi. Pogledal je natančneje... sami znani obrazi, navdahnjeni s svečano, tiho srečo...

Tone se je postavil pred prvega, stresel ga za rame in proseče šepnil:

»Prijatelj, povej mi, zakaj si šel v cerkev...?«

Nagovorjeni se je ustrašil, nagnil se je nazaj in se potem sklonil k Tonetu.

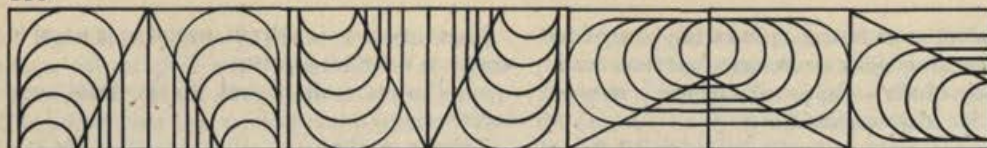
»...človek... ali ne veš, da je nocoj sveti večer?...«

Tone je omahnil...

Ko se je zdramil, je videl poln trg ljudstva, molče se gibajočega po vasi... bakle in treske so se zasvetile med gručami, goreče s krasnimi velikimi plameni kakor na veliki dan, košati šopi isker so se trgali od njih in padali na srebrast, blesteč sneg...

Sveta noč velikega, nadzemeljskega rojstva... in pri Ošvenu so se zmotili za en dan.

Črtico Zgodba svete noči objavljamo brez slovničnih popravkov, kakor jo je bil napisal **Prežihov Voranc** (Lovro Kuhar) 1911. leta, star 18 let, potem ko je bil pastir in hlapček, dokončal pa le dvorazredno ponemčevalno šolo, o kateri je pozneje pravil, da ga ni naučila »ne slovenski ne nemški – slovenski sem se učil iz knjig Mohorjeve družbe... Njena zasluga je, da sem pisatelj«.

Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke po škofijah in dekanijah 1984/85

LJUBLJANSKA NADŠKOFIJA					
Dekanija I.					
Cerknica					
Begunje pri Cerknici	40				
Bloke	48				
Cerknica	90				
Grahovo	—				
Sv. Trojica	16				
Planina pri Rakeku	60				
Rakek	28				
Stari trg pri Ložu	113				
Sv. Vid Žilce	32				
Unec	36				
Skupaj Cerknica	463				
Dekanija II.					
Črnomelj					
Adlešiči	16				
Črnomelj	120				
Dragatuš	30				
Metlika	50				
Podzemelj	35				
Preloka	15				
Semič	60				
Stari trg ob Kolpi	22				
Vinica	50				
Skupaj Črnomelj	398				
Dekanija III.					
Domžale–Moravče					
Blagovica	18				
Brdo in Lukovica	82				
Češnjice	10				
Dob	225				
Domžale	150				
Ihan	70				
Jarše	50				
Krašnja	30				
Mengeš	170				
Moravče	90				
Peče	17				
Radomlje	40				
Rova	18				
Šentožbalt	3				
Trzin	42				
Vrhoplje	12				
Zlatopolje	8				
Skupaj Domžale–Moravče	1035				
Dekanija IV.					
Grosuplje					
Grosuplje	50				
Kopanj	48				
Lipoglav	20				
Polica	25				
Stična	106				
Šentvid pri Stični	107				
Škofljica	35				
Šmarje-Sap	40				
Šentjur-Podtabor	25				
Žalna	55				
Skupaj Grosuplje	511				
Dekanija V.					
Kamnik					
Gozd	10				
Homec	52				
Kamnik	130				
Kamnik-Franč. sam.	36				
Komenda	240				
Mekinje	55				
Motnik	27				
Nevlje	38				
Sela pri Kamniku	31				
Stranje	50				
Šmartno v Tuhinju	44				
Tunjice	30				
Vranja peč	22				
Zgornji Tuhinj	37				
Šmarca-Duplica	22				
Špitalič-Motnik	15				
Skupaj Kamnik	839				
Dekanija VI.					
Kočevje					
Banja Loka	—				
Fara pri Kočevju	40				
Kočevje	55				
Osilnica	10				
Stara cerkev	16				
Skupaj Kočevje	121				
Dekanija VII.					
Kranj					
Besnica	93				
Breg ob Savi	—				
Cerklje na Gor.	143				
Duplje	43				
Goriče	50				
Hrastje	22				
Jezersko	35				
Kokra	—				
Kokra-Sluga	14				
Kokrica	50				
Kovor	47				
Kranj-Drulovka	40				
Kranj, Tavčarjeva	250				
Kranj, Primskovo	80				
Kranj, Šmartin	160				
Križe	90				
Lom	30				
Mavčiče	76				
Naklo	130				
Olševke	40				
Podbrezje	45				
Preddvor	125				
Predoslje	70				
Smlednik	50				
Šenčur pri Kranju	110				
Šenturška gora	5				
Trboje	40				
Trstenik	35				
Tržič	110				
Tržič-Bistra	40				
Velesovo	35				
Voglje	45				
Zapoge	15				

Skupaj Kranj	2118	Stožice	66	Dekanija XIII.	
Dekanija VIII.		Šentvid	250	Radovljica	
Leskovec		Šiška	127		
		Štepanja vas	68	Begunje	100
Bučka	25	Trnovo	65	Bled	120
Cerklje ob Krki	20	Vič	240	Bohinjska Bela	40
Čatež ob Savi	30	Sv. Martin	15	Bohinjska Bistrica	120
Kostanjevica na Krki	60	Valant Milan	6	Breznica	160
Krško	40	Črna vas	15	Dovje	32
Leskovec	80	Zalog-Kašelj	70	Gorje	105
Raka	37	Zadobrova	45	Jesenice	—
Studenec	15	Knjiž. Teol. fakultete	300	Koroška Bela	55
Sv. Duh-Veliki Trn	25	Skupaj Ljubljana-mesto	2937	Kamna Gorica	36
Sv. Križ-Podbočje	30			Koprivnik	26
Škocjan pri N. mestu	45	Dekanija XI.		Kranjska gora	—
Šentjernej	50	Ljubljana okolica		Kropa	44
Velika Dolina	35			Lesce	45
Kartuzija Pleterje	10	Brezovica	116	Leše	14
Skupaj Leskovec	502	Dobrova	80	Ljubno, Podnart	30
Dekanija IX.		Dol pri Ljubljani	45	Mošnje	45
Litija		Ig	60	Ovsiše	15
		Javor	—	Radovljica	115
Dole pri Litiji	25	Polhov Gradec	25	Rateče-Planica	40
Hotič	28	Preska	84	Ribno	32
Javorje	7	Sora	105	Srednja vas v Bohinju	92
Kresnice	20	Sostro	95	Sv. Križ nad Jesenicami	—
Litija	45	Sv. Helena-Dolsko	50	Zasip	50
Polšnik	18	Sv. Jakob ob Savi	87	Dobrava pri Kropi	25
Prežganje	31	Sv. Katarina-Topol	19	Franciščanski samostan Brezje	90
Primskovo na Dol.	9	Šmartno pod Šmarno goro	110	Skupaj Radovljica	1431
Sava	12	Tomišelj	15		
Šmartno pri Litiji	61	Vodice	131	Dekanija XIV.	
Štanga	20	Želumlje	29	Ribnica	
Vače	45	Notranje gorice	40		
Skupaj Litija	321	Skupaj Ljubljana okolica	1091	Dobropolje-Videm	70
Dekanija X.				Dolenja vas	30
Ljubljana-mesto		Dekanija XII.		Gora pri Sodražici	—
		Novo mesto		Loški potok	70
Sv. Nikolaj	220			Ribnica	135
Sv. Jakob	15	Bela cerkev	20	Rob	16
Sv. Peter	98	Brusnice	17	Sodražica	30
Marijino oznan.	200	Dolenjske Toplice	—	Nova Štifta-Sodražica	20
Sv. Trojica	80	Mirna peč	50	Struge	15
Bežigrad	165	Novo mesto-Sv. Janez	20	Sv. Gregor-Ortnek	30
Črnuče	110	Novo mesto-Kapitelj	110	Škocjan pri Turjaku	15
Dravljje	110	Novo mesto-Sv. Lenart	80	Velike Lašče	56
Ježica	105	Novo mesto-Šmihel	70	Velike Poljane	11
Kodeljevo	80	Podgrad	—	Skupaj Ribnica	498
Koseze	74	Prečna	36		
Moste	96	Soteska	25	Dekanija XV.	
Polje	140	Stopiče	25	Škofja Loka	
Rakovnik	80	Šmarjeta	23		
Rudnik	—	Št. Peter-Otočec	70	Bukovščica	27
Sv. Križ	97	Vavta vas	150	Črni vrh	28
		Skupaj Novo mesto	696	Davča	27
				Dražgoše	33
				Javorje	—

Leskovica	5	Čemšenik	75	Skupaj Dravograd	125
Lučine	31	Dobovec	—		
Nova Oselnica	44	Izlake	50	Dekanija IV.	
Poljane	65	Kisovec	14	Dravsko polje	
Reteče	75	Kolovrat	20	Cirkovce	75
Selca	137	Radeče	30	Fram	30
Sorica	25	Svibno	27	Hoče	80
Stara Loka	80	Šentgotard	35	Št. Janž na Drav. polju Starše	80
Sv. Lenart	40	Šentjurij–Podkum	16	Sv. Lovrenc na Drav. polju	45
Škofja Loka	220	Zagorje ob Savi	130	Sv. Miklavž ob Dravi	10
Škofja Loka–Suha	20			Ptujska gora	42
Trata–Gor. vas	71	Skupaj Zagorje ob Savi	397	Rače	100
Zali log	26			Slivnica	130
Žabnica	75	Dekanija XIX.		Skupaj Dravsko polje	592
Železniki	62	Žužemberk			
Žiri	119			Dekanija V.	
Skupaj Škofja Loka	1210	Ajdovec	25	Gornji grad	
		Ambrus	50	Bočna	10
Dekanija XVI.		Dobrníč	29	Gornji Grad	36
Trebnje		Krka	41	Ljubno ob Savinji	67
Boštanj	31	Sela pri Šumberku	12	Luče ob Savinji	84
Čatež–Zaplaz	20	Šmihel pri Žužemberku	—	Sv. Mihael nad Mozirjem	28
Mirna	17	Zagradec	35	Mozirje	115
Mokronog	25	Žužemberk	50	Nazarje	60
Sv. Križ–Gabrovka	6	Skupaj Žužemberk	242	Nova Štifta	18
Šentjanž	43			Radmirje	60
Šentlovrenc	20	VSEGA		Rečica ob Savinji	125
Šentrupert	60	LJUBLJANSKA ŠKOFIJA		Solčava	50
Trebelno	7		15.931	Šmartno ob Dreti	22
Trebnje	80	MARIBORSKA ŠKOFIJA		Skupaj Gornji grad	675
Tržišče	18				
Veliki Gaber	10	Dekanija I.		Dekanija VI.	
Skupaj Trebnje	337	Braslovče		Jarenina	
				Šentilj v Slov. goricah	131
Dekanija XVII.		Sv. Andraž, Polzela	30	Sv. Jakob v Slov. goricah	75
Vrhnika		Braslovče	100	Jarenina	30
Bevke	20	Gomilsko	50	Sv. Jurij ob Pesnici	5
Borovnica	106	Sv. Jurij–Tabor	52	Spodnja Sv. Kungota	50
Dolenji Logatec	90	Sv. Pavel–Prebold	55	Svečina	25
Gorenji Logatec	55	Šmartno ob Paki	130	Skupaj Jarenina	316
Horjul	71	Vransko	110		
Hotedršica	15	Skupaj Braslovče	527	Dekanija VII.	
Podlipa	15			Kozje	
Preserje	74	dekanija II. Celje		Dobje	20
Rakitna	13	Celje, sv. Daniel	250	Kozje in Buče	40
Rovte	47	Celje, sv. Jožef	25	Olimlje	12
Šentjošt–Horjul	32	Celje, sv. Cecilija	20	Sv. Peter pod Sv. g.	30
Sv. Trije kralji–Rovte	20	Teharje	50	Pilštajn	28
Vrhnika	210			Planina pri Sevnici	—
Zaplana	16	Skupaj Celje	345	Podčetrtek	20
Skupaj Vrhnika	784	Dekanija III.		Podsreda	—
		Dravograd		Polje ob Sotli	17
Dekanija XVII.		Črneče	35	Prevorje	10
Zagorje ob Savi		Dravograd	10	Sv. Vid na Planini, Sevnica	45
		Libeliče	80	Zagorje–Lesično	20
				Skupaj Kozje	242

Dekanija VIII.					
Laško			Cezarjevci	30	Kančevci 10
Dol pri Hrastniku	—		Gor. Radgona	100	Kuzma 15
Hrastnik	25		Kapela	30	Markovci—Šalovci 11
Sv. Jedert—Sedraž	20		Križevci	117	Martjanci 32
Sv. Jedert—Rečica	12		Ljutomer	130	Murska Sobota 190
Jurklošter	—		Mala Nedelja	30	Pečarovci 13
Laško	95		Radenci	25	Pertoča 30
Sv. Lenart	20		Veržej	30	Tišina 90
Marija Širje	8		Videm ob Ščavnici	80	
Loka pri Zid. mostu	40				Skupaj Murska Sobota 549
Sv. Marjeta—Rim. Toplice	19		Skupaj Ljutomer	602	
Sv. Miklavž nad Laškim	15				Dekanija XV.
Trbovlje	90		Dekanija XII.		Nova cerkev
Sv. Rupert Laško	9		Maribor		Črešnjice 80
Skupaj Laško	353		Sv. Barbara—Zg. Korena	25	Dobrna 35
			Gornja Sv. Kungota	13	Frankolovo 70
Dekanija IX			Kamnica	65	Ljubečna 56
Sv. Lenart v Slov. Goricah			Sv. Križ, Maribor	50	Sv. Jošt na Kozjaku 12
Sv. Ana—Zg. Ščavnica	60		Sv. Križ nad Mariborom	12	Nova cerkev—Strmec 40
Sv. Anton—Cerkvenjak	40		Limbuš	27	Šmartno v Rožni dolini 58
Sv. Benedikt	35		Sv. Lovrenc na Pohorju	100	Vitanje 40
Sv. Bolfenk—Trnovska vas	40		Sv. Marija v Puščavi	80	Vojnik 50
Sv. Jurij—Jurovski dol	80		Maribor—Stolnica	120	
Lenart v Slov. goricah	110		Sv. Marija, Maribor	200	Skupaj Nova cerkev 441
Marija Snežna	75		Sv. Magdalena, Maribor	50	
Negova	70		Sv. Jožef—Maribor	45	Dekanija XVI.
Sv. Rupert—Voličina	35		Sv. Rešnje telo, Maribor	70	Ptuj
Sv. Trojica—Gradišče	51		Radvanje	50	Sv. Andraž—Vitomarci 24
Skupaj Sv. Lenart			D. M. v Brezju	30	Sv. Doroteja—Dornava 16
v Slov. goricah	596		Sv. Ciril in Metod	50	Hajdina 60
			Sv. Marjeta ob Pesnici	30	Kidričevo 10
Dekanija X.			Pobrežje	30	Sv. Lovrenc—Juršinci 72
Lendava			Sv. Martin pri Vurbeku	—	Sv. Marjeta—Gorišnica 60
Beltinci	100		Glaser F.	30	Sv. Marko—Markovci 70
Bogojina	35		Sv. Peter pri Mariboru	80	Polenšak 20
Črenšovci: od tega			Ruše	96	Ptuj, Sv. Jurij 80
Čurič Ivan	43		Selnica ob Dravi	64	Ptuj, Sv. Peter in Pavel 42
Vučko Štefan	25		Skupaj Maribor	1317	Ptuj Sv. Ožbalt 75
Vučko Roman	—				Sv. Urban—Desternik 20
Žerdin Štefan	14		Dekanija XIII.		Vurberk 7
Horvat Mirko	31		Mežiška dolina		Skupaj Ptuj 556
Špičlin Anton	14		Črna	120	
Dobrovnik	20		Sv. Daniel—Prevalje	53	Dekanija XVII.
Dokležovje	25		Koprivna	—	Radlje ob Dravi
Hotiza	21		Kotlje	25	Brezno ob Dravi 5
Kobilje	15		Mežica	110	Kapla 5
Lendava	46		Prevalje	100	Muta ob Dravi 25
Odranci	80		Ravne	101	Sv. Ožbolt 10
Turnišče	90		Skupaj Mežiška dolina	509	Radlje 40
Velika Polana	32				Remšnik 25
Skupaj Lendava	591		Dekanija XIV.		Skupaj Radlje ob Dravi 110
			Murska Sobota		
Dekanija XI.			Cankova	43	Dekanija XVIII.
Ljutomer			Dolenci	13	Rogatec
Apače	30		Grad	20	Sv. Ema—Pristava 10
			Gor. Petrovci	20	Sv. Florijan ob Boču 5
			Sv. Jurij—Rogaševci	62	Kostrivnica 40

Rog. Slatina	65	Dekanija XXII.		Dekanija XXVI.	
Sv. Peter na Medvedjem selu	8	Šaleška dolina		Vuzenica	
Rogatec	50	Bele vode	15	Sv. Anton na Pohorju	20
Sv. Rok ob Sotli	10	Gor. Ponikva	20	Sv. Primož na Pohorju	10
Stoperce	10	Št. Ilj pri Velenju	21	Ribnica na Pohorju	45
Žetale	15	Št. Janž	35	Trbonje	21
		Šmartno-Velenje	90	Vuhred	45
Skupaj Rogatec	213	Sv. Marija-Velenje	41	Vuzenica	40
		Šoštanj	230		
Dekanija XIX.		Zavodnje	24	Skupaj Vuzenica	181
Slovenska Bistrica		Skupaj Šaleška dolina	476	Dekanija XXVII.	
Črešnjevec	35			Zavrč	
Laporje	27	Dekanija XXIII.		Sv. Andraž-Leskovec	25
Majšperk	32	Šmarje pri Jelšah		Sv. Barbara-Cirkulane	30
Makole	40	Dramlje	50	Sv. Trojica-Podlehnik	16
Sv. Martin na Pohorju	50	Šentjur	200	Sv. Vid pri Ptuj	45
Poljčane	50	Kalobje	21	Zavrč	25
Slov. Bistrica	64	Ponikva	55		
Spodnja Polskava	35	Sladka gora	37	Skupaj Zavrč	141
Studenice	25	Slivnica	20		
Tinje	19	Šmarje pri Jelšah	95	Dekanija XXVIII.	
Sv. Venčeslav, Zg. Ložnica	14	Sv. Vid pri Grobelnem	22	Žalec	
Zgor. Polskava	20	Zibika	13	Galicija	40
		Žusem	12	Gotovlje	40
Skupaj Slov. Bistrica	411	Skupaj Šmarje pri Jelšah	525	Griže	70
				Sv. Peter v Sav. dol.	70
Dekanija XX.		Dekanija XXIV.		Petrovče	52
Slovenske Konjice		Velika Nedelja		Polzela	65
Čadram	40	Sv. Bolfenk na Kogu	25	Žalec	50
Sv. Jernej pri Ločah	-	Sv. Lenart-Podgorci	70		
Kebelj	60	Sv. Miklavž pri Ormožu	37	Skupaj Žalec	387
Sv. Kunigunda	25	Ormož	100		
Loče	80	Središče ob Dravi	50	SKUPAJ	
Prihova	40	Svetinje-Ivanjковci	10	ŠKOFIJA MARIBOR	12.912
Skomarje, Zreče	-	Sv. Tomaž pri Ormožu	21		
Slov. Konjice	225	Velika Nedelja	60	KOPRSKA ŠKOFIJA	
Stranice	31			Dekanija I.	
Špitalič	13	Skupaj Velika Nedelja	373	Biljana	
Zreče	70			Biljana	22
Žiče	25	Dekanija XXV.		Kojsko	27
Skupaj Slovenske Konjice	609	Videm ob Savi		Kozana	15
		Artiče	45	Medana	30
Dekanija XXI.		Bizeljsko	101	Šlovrenc v Brdih	32
Stari trg		Brestanica	65	Šmartno v Brdih	20
Dolič	30	Brežice	92	Vipolže	10
Št. Ilj pod Turjakom	95	Dobova	75		
Št. Janž-Dravograd	-	Kapele	25	Skupaj Biljana	156
Pameče	26	Koprivnica	30		
Podgorje pri Slov. Gradcu	30	Pišce	34	Dekanija II.	
Razbor pri Slov. Gradcu	15	Senovo	30	Cerkno	
Sele	14	Sevnica	120	Bukovo	25
Slovenj Gradec	90	Sromlje	20	Cerkno	61
Stari trg	35	Videm ob Savi	86	Jagršče-Lapajne Marija	12
Šmartno pri Slov. Gradcu	25	Zabukovje	12	Novaki	20
Dolič-Sv. Vid-Valdek	10	Zdole	18	Otalež	20
		Razbor nad Loko	27	Šebrelje	7
Skupaj Stari trg	370	Skupaj Videm ob Savi	780	Skupaj Cerkno	145

Dekanija III.		Pregarje	8	Strunjan	—
Črniče		Prem	15		
Ajdovščina	59	Slivje	50	Šmarje	—
Batuje	—	Zagorje	26	Skupaj Koper	177
Črniče	35				
Kamnje	20	Skupaj Ilirska Bistrica	260	Dekanija XII.	
Lokavec	50			Nova Gorica	
Osek	21	Dekanija VIII.		Banjšice	10
Otlica	25	Kanal		Bilje	20
Šempas	40	Avče	10	Bukovica	8
Štomaž	7	Deskle	45	Čepovan in Lokovec	30
Vel. Zablje	20	Gorenje polje	58	Grgar	35
Vipavski Križ-Dobravlje	83	Kal	9	Kromberk	28
		Kanal	75	Miren	76
Skupaj Črniče	360	Levpa	15	N. Gorica	60
		Lig-Marijino Celje	22	Opatje selo	28
Dekanija IV.		Plave	22	Ravnica	20
Dekani		Ročinj	40	Solkan	35
Ankaran	30			Šempeter	45
Dekani	5	Skupaj Kanal	296	Trnovo	18
Klanec	35			Vrtojba	45
Osp	4	Dekanija IX.		Franč. samost. N. Gor.	100
Predloka	6	Kobarid			
Škofije	20	Bovec	—	Skupaj Nova Gorica	558
		Breginj	30		
Skupaj Dekani	100	Drežnica	32	Dekanija XIII.	
		Kobarid	80	Postojna	
Dekanija V.		Kred	12		
Dornberk		Libušnje	23	Hrenovice	30
Branik	70	Livek	20	Košana	20
Dornberk	66	Log pod Mangartom	13	Matenja vas	15
Prvačina	18	Soča	15	Pivka	35
Renče	40	Srpenica	20	Postojna	40
Šmarje	10			Slavina	55
Vogrsko	18	Skupaj Kobarid	245	Studeno	35
				Suhorje	11
Skupaj Dornberk	222	Dekanija X.		Šmihel-Dolane	12
		Komen		Trnje	17
Dekanija VI.		Gabrovica	18	Ubejsko	7
Idrija		Gorjansko	20		
Črni vrh	35	Kobjeglava	30	Skupaj Postojna	277
Godovič	40	Komen	60		
Gore nad Idrijo	15	Pliskovica	10	Dekanija XIV.	
Idrija	70	Temnica	35	Tolmin	
Ledine	25	Veliki dol	15		
Sp. Idrija	26			Dol. Trebuša	—
Vojsko	30	Skupaj Komen	188	Grahovo	16
Zavratac	40			Kamno	12
		Dekanija XI.		Most na Soči	45
Skupaj Idrija	281	Koper		Podbrdo	19
		Bertoki	15	Podmelec	21
Dekanija VII.		Dvori	12	Rut	12
Ilirska Bistrica		Izola	25	Stržišče	9
Hrušica	15	Koper	70	Štentviška gora	36
Ilirska Bistrica, Sv. Peter	52	Krkavče	30	Tolmin	180
Jelšane	25	Piran	15	Volče	28
Knežak	40	Minoritski Samostan Piran	5	Idrija pri Bači	14
Podgrad	9	Portorož-Lucija	—		
Podgrađe	20	Sečovelje	5	Skupaj Tolmin	392

Dekanija XV.		Dekanija XVI.		Vipava	87
Tomaj		Vipava		Vrhopolje, Vipava	-
Avber	-	Budanje	30	Skupaj Vipava	413
Dutovlje	70	Col	17	SKUPAJ ŠKOFIJA KOPER	4389
Lokev	20	Goče	42		
Povir	25	Planina	21		
Rodik	20	Podkraj	-		
Senožeče	27	Podraga	41		
Sežana	76	Podnanos	60		
Tomaj	50	Slap	40		
Vreme	31	Šturje	50		
Skupaj Tomaj	319	Štjak	12		
		Ustje	13		

RAZNA DRUGA POVERJENIŠTVA

Pastoralni center Pirnice	72
Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda, Beograd	10
Župnijski urad Krista Kralja, Beograd	20
Marinič Alojzija, Zagreb	8
Pilc Ana, Karlovac	-
Ribnikar Štefka, Reka	15
Žagar Anica, Kamniška Bistrica	10
Kotor Marija, Konjšica	5
Žabot Ivan, Razkrižje	-
Župnijski urad, Razkrižje	3

SKUPAJ RAZNA POVERJENIŠTVA

VSEGA NAROČNIKOV 1984/85	143
	33.232

Celje, 15. 6. 1984

MOHORJEV KOLEDAR za leto 1985

Z uredniškim odborom uredil Matija Remšec

Opremil Janez Suhadolc, tehnične risbe izdelala Eva Lukež

Barvne fotografije iz arhiva samostana v Stični

Izdala in založila Mohorjeva družba v Celju v redni zbirki za leto 1984

Za založbo p. Hieronim Žvegljč

Tiskala tiskarna ČGP Delo v Ljubljani, novembra 1984

Naklada 38.000 izvodov